

ISSN 2217 - 7531

br. 4, 2014

S R B I J A

ICOM

ČASOPIS NACIONALNOG KOMITETA
MEĐUNARODNOG SAVETA MUZEJA - SRBIJA

SADRŽAJ

1	Pismo urednika	STRUČNI RAD
2	In memoriam - <u>IVANKA ZORIĆ</u>	85 SKULPTURA U ZBIRCI MUZEJA NAIVNE I MARGINALNE UMETNOSTI U JAGODINI
4	TEMA BROJA: Muzeji i turuzam	98 UČESTVOVALI SMO NA
	PREDSTAVLJAMO	98 GODIŠNJA KONFERENCIJA
	Muzeji i galerije	BALKANSKE MREŽE MUZEJA: <i>MEET, SEE, DO 2</i>
15	ETNOGRAFSKI MUZEJ U BEOGRADU 1901-2014.	101 SEMINAR: MUZEJI KAO MESTA BUDUĆNOSTI
22	GRADSKI MUZEJ SOMBOR: MUZEJ KOJI VOLITE, MUZEJ KOJI ČUVA OD ZABORAVA	103 KONFERENCIJA <i>ICOMON 2014.</i>
30	MOSTOVI BALKANA: LIKOVNA KOLONIJA I GALERIJA	105 DESETA KONFERENCIJA SAVETNIKA MUZEJA
	Kustosa	107 KONFERENCIJA: <i>COMCOL</i>
38	JASANA JOVANOV	111 GODIŠNJA KONFERENCIJA <i>CIDOC-A</i>
	Izložbe	113 KONFERENCIJA: MUZEJ I POLITIKA
41	SRBIJA 1914.	116 SIMPOZIJUM: <i>THE IMPACT OF DIALOGUE WITH VISITORS ON AOAM MANAGEMENT</i>
45	BEGRAD SLOBODAN GRAD	118 SKUP: TRADICIONALNO ZANATSTVO – PRIVLAČNOST KULTURNOG TURIZMA
47	HRONIKA VRŠCA	122 „STARO SELO“
50	KULTURA IZA REŠETAKA: IZLOŽBA SUKNJI U ZATVORU	122 I NAGRADA „EVROPSKI MUZEJ GODINE“
52	GDE SVI ĆUTE ONE GOVORE	127 TREĆI MUZEOLOŠKI SEMINAR
54	EVROPSKI PUT KAFE	POZORIŠNA MUZELOGIJA U XXI VEKU
57	EVROPSKI PUT KAFE RADIONICE ZA DECU I MLADE	
59	IZLOŽBA SLIKA DANILA VUKSANOVIĆA	POSETILI SMO
60	PETAR GAJIĆ: IZLOŽBA LIKOVNIH RADOVA I OBJEKATA	Izložbe
61	ROBERTO ĐANINETI: IZLOŽBA GRAFIKA	129 JEDNA SKICA O PARISKOM SALONU CRTEŽA
62	IZLOŽBA SLIKA DUŠANA MIKONJIĆA	132 CRTICA IZ LOĐA – POSETA TIJENALU GRAFIKE I...
63	IZLOŽBA SLIKA IVANE BUKOVAC	
	Projekti	Muzej
65	KAKO SKUVATI ISTORIJU	134 DODERLEIN
71	ISTRAŽIVANJA MOJSINJSKO-POSLONSKOG KOMPLEKSA	
73	PROGRAM: MUZEJ KAO UČIONICA	JUBILEJ
	Publikacije	139 TRIDESET GODINA LIKOVNE KOLONIJE NAIVNE I MARGINALNE UMETNOSTI (1984–2014)
76	SLAVOLJUB PETROVIĆ: ZBIRKA MEDALJA I PLAKETA NARODNOG MUZEJA U ŠAPCU	
78	MEĐUNARODNI ZBORNIK: MUZEJI NA OTVORENOM 2014.	NAGRADE
	Manifestacije	142 NAGRADA ZA PROJEKAT U OBLASTI INKLUIZIJE GALERIJI MATICE SRPSKE
81	SEDAMNAESTA LIKOVNA KOLONIJA NAIVNE I MARGINALNE UMETNOSTI	143 NAGRADA ŽIVA ZA NAJBOLJI SLOVENSKI MUZEJ U 2014. GALERIJI MATICE SRPSKE
		ICOM U 2014.
		147 NK ICOM-A SRBIJE U 2014. GODINI
		149 AKTIVNOSTI REGIONALNE ALIJANSE ICOM-A ZA JUGOISTOČNU EVROPU U 2014. GODINI
		NAGRADA NK ICOM-A SRBIJE
		154 NAGRADA NACIONALNOG KOMITETA ICOM-A SRBIJE U 2014. GODINI
		158 ČASOPIS ICOM SRBIJA
		UPUTSTVO ZA PRIPREMU RUKOPISA

Pismo urednika

Koleginice i kolege iz muzeja i galerija,

Četvrti broj časopisa *ICOM* Srbija pruža vam naročitu priliku da bolje upoznate dva muzeja čije je trajanje počelo pre više od jednog veka, kao i da sami otkrijete osobine, motive, način rada i rezultate koji su Jasnu Jovanov učinili uspešnim kustosom. Pročitaćete i prikaze izložbi, projekata, publikacija, izveštaje o nekoliko manifestacija i opis jedne naročite zbirke. Saznaćete takođe koji su se stručni i strukovni skupovi održavali tokom 2014. godine, kod nas i u Svetu, i o čemu se na njima razgovaralo. Možda ćete poželeti da sledećih godina i sami na nekom od njih učestvujete. Moćiće i da zavirite u nekoliko međunarodnih izložbi i u neke u novo ruho obučene izložbene prostore, ali i u jedan starinski sicilijanski muzej. U okviru deset rubrika, u ovom broju čekaju vas i druge korisne, značajne i zanimljive informacije iz muzejskog sveta.

Tekstovi ovako raznovrsnog sadržaja odgovor su na novu koncepciju časopisa koji, po mišljenju Uredništva, kao zvanično glasilo Nacionalnog komiteta *ICOM*-a Srbije treba da pokaže svu raznovrsnost i složenost, kao i kvalitet, značaj i doprinos rada naših muzeja i nas koji ostvarujemo programe svojih ustanova, održavamo ih i unapređujemo. Takođe, časopis treba da pomogne da se što bolje međusobno upoznamo i povežemo, i da posluži kao svima dostupno mesto za razmenu znanja i iskustava iz muzejske struke i nauke, kako nacionalne tako i međunarodne.

Broj od blizu šezdeset priloga, koje su na poziv novoimenovanog Uredništva sa entuzijazmom poslali muzealci iz cele Srbije, ohrabruje, ali predstavlja i znak odobravanja za novu koncepciju, i podršku svežijem pristupu uređivanju časopisa. Izgleda da nam je nedostajao časopis u kome možemo da predstavimo, prikažemo i analiziramo svoja ostvarenja, ali i da pohvalimo, i da se pohvalimo, uspesima i priznanjima.

Zato vas, po ugledu na Tanju Cvjetićanin koja na kraju svog zanimljivog izveštaja sa druge po redu konferencije Balkanske mreže muzeja poručuje *Rezervišite vreme za treću* .., ovo Uredništvo poziva da rezervišete važne, naročite i zanimljive teme i događaje o kojima ćete pisati za peti broj časopisa *ICOM* Srbija.

Olja Vasić,
urednik časopisa *ICOM* Srbija

In memoriam

Profesionalni i životni put Ivanke Zorić, istoričara umetnosti i kustosa, duboko je povezan sa Muzejom primenjene umetnosti u Beogradu, a njenu dugogodišnju posvećenost radu pamtićemo kao jedan od izuzetnih primera u srpskoj muzeologiji.

Rođena je u Beogradu 1951. godine, gde je i diplomirala istoriju umetnosti na Filozofskom fakultetu. Svoju karijeru kustosa, koju je započela u Muzeju primenjene umetnosti ranih osamdesetih godina XX veka, gradila je u kontinuitetu u Odseku za metal i nakit, čiji je utemeljivač i kustos bila dr Bojana Radojković, jedan od ključnih stručnjaka i osnivača Muzeja. Ivanka je vodila deo zbirke koji obuhvata predmete od plemenitih metala i materijala, pre svega srebrninu i nakit.

Bila je deo stručnog tima koji je krajem 1983. i početkom 1984. godine priredio u Parizu izložbu pod nazivom: Iz srpskih srednjovekovnih riznica. Za ovu reprezentativnu izložbu Muzej primenjene umetnosti dobio je prestižnu nagradu „Mihailo Valtrović“, koju dodeljuje Muzejsko društvo Srbije. Sarađivala je na pripremi jugoslovenskog izdanja čuvene engleske monografije o srebru, *Istorija srebra (The History of Silver)*, koja je kod nas objavljena 1987. godine, a u kojoj je izvanredno prevela i priredila rečnik stručnih termina. Svoja interesovanja i istraživanja Ivanka je usmerila na nacionalnu umetnost XIX veka. U tom smislu, jedan od najboljstavijih trenutaka njene stručne biografije svakako je velika autorska izložba: Srebrnina u Srbiji XIX veka, sa pratećim katalogom, održana krajem 1990. i početkom 1991. godine. Na izložbi su po prvi put sakupljeni reprezentativni primeri srebrnine sa cele teritorije Srbije, nastali u evropskim radionicama XIX veka, ali i u radionicama lokalnih srpskih majstora. Izučavanje, pronalaženje i atribucija radova koji u XIX veku nastaju iz ruku prvih školovanih

IVANKA ZORIĆ

zlatara u Srbiji, Stoića i Jovana Nikolića, bili su centar njenog interesovanja, a neki predmeti ovih majstora, koji se danas nalaze u zbirci Muzeja, nabavljeni su njenom zaslugom.

Izučavanje juvelirske sirovina i materijala, otkrilo joj je čarobni svet dragog kamena. Zahvaljujući Ivankinom angažovanju Muzej je uspostavio saradnju sa kolezionarima plemenitih minerala i uključio se u rad Jugoslovenskog gemološkog društva, na obostranu korist i zadovoljstvo. Njena izložba: Kamen iz maže prirode – *Gea Magica* (1994) svojom autentičnošću izazvala je izuzetno interesovanje kod publike i stručne javnosti, što joj je poslužilo kao motivacija za čitav niz manjih povremenih izložbi kolezionara juvelirskog kamena i nakita.

Godine 1997, Ivanka Zorić je osnovala Centar za nakit pri Odseku za metal i nakit, priželjkujući uvođenje interdisciplinarnog pristupa u istraživanju ove oblasti, i smatraljući da Muzej kao čuvar jedne od najkompletnijih kolekcija nakita u zemlji, ima ne samo obavezu već i pravo da animira i okupi sve one koji se na neki način bave nakitom: istoričare umetnosti, arheologe, geologe, gemologe, tehnologe, dizajnere nakita, zlatare, kolezionare, ljubitelje... Iste godine organizovala je i ciklus predavanja o nakitu, a i sama je učestvovala sa predavanjem pod naslovom: Upotreba dragog kamena u nakitu od antike do danas. Tekstovi ovih predavanja objavljeni su 2005. godine u publikaciji: Almanah nakita.

Kada je 2001. godine imenovana za direktora Muzeja primenjene umetnosti, na čijem je čelu bila sve do odlaska u penziju 2010. godine, počinje njen najplodniji period. Kao direktor, od samog početka se hrabro uhvatila u koštac sa ozbiljnim problemima u radu, organizaciji i razvoju ove ustanove kulture, u čemu je imala

veliku podršku ne samo stručnog tima kustosa, već i svih zaposlenih. U skladu sa izazovima koje je postavila nova muzeološka praksa za XXI vek, Ivanka je imala jasnu viziju delatnosti, uloge i značaja Muzeja primenjene umetnosti.

Sa njoj svojstvenom radnom energijom, posvećenošću i sistematičnošću, tokom godina je osposobila Muzej za delotvorni rad: od uređenja i rekonstrukcije devastirane infrastrukture zgrade, preko obimnih građevinskih radova u enterijeru, unapređenja uslova rada, opreme depoa i novih tehnologija, do unapređenja programske delatnosti i formiranja postavke na drugom spratu. Sa domaćinskom pažnjom je o svemu vodila računa, ne propuštajući ni detalje, a uspostavila je i obavezne norme, procedure i pravilnike o poslovanju Muzeja.

Ivana je znala da ceni znanje i stručnost, i podsticala je kustose da se usavršavaju, kao i da budu kreativni u pristupu i realizaciji svojih poslova, a široko je otvorila vrata novim stručnjacima. Umela je da ulije sigurnost, da podstakne, razume i pruži podršku, i to ne samo kao rukovodilac i kolega već i prijateljski i ljudski toplo. Ponekad se činila strogom i zahtevnom, ali rezultati pokazuju da je za to uvek imala dobar razlog.

Obrazovana, širokih pogleda, vaspitana u duhu prosvećenog razumevanja kulturnih i društvenih tokova, otmene pojave, izbrušenog ukusa, Ivanka je bila pravi esteta, ali i perfekcionista – osoba od stila u svakom pogledu.

Za deset godina, koliko je trajao njen mandat direktora, postavila je visoke standarde profesionalnog rada i doprinela da Muzej postane referentna institucija kulture od nacionalnog značaja. Pokrenula je i akciju vezanu za novu zgradu muzeja na Kosančićevom vencu, ali je taj zadatak silom prilika ostavila naslednicima. Iako je sa ekipom saradnika posvećeno radila na definisanju sinopsisa za novu zgradu, nedostatak sredstava za dalju elaboraciju projekta i raspisivanje odgovarajućih konkursa onemogućili su realizaciju ovog projekta.

Tokom svog rada posebnu pažnju je posvećivala izdavačkoj delatnosti. U njene velike i uspešne projekte iz ovog domena spada izdavanje nove serije Zbornika Muzeja, kao i publikovanje opsežne monografije o Muzeju povodom 55. godišnjice osnivanja.

Ivana Zorić je veliku pažnju poklanjala i akvizicijama i popunjavanju muzejskih kolekcija. Održavala je i brižljivo negovala komunikaciju sa darodavcima i prijateljima Muzeja, umetnicima i dizajnerima, a izuzetno se zalagala i za saradnju sa srodnim institucijama kulture u zemlji i inostranstvu. Osim toga, uspostavila je relevantnu radionicu za konzervaciju drveta i оформила muzejsku prodavnici prepoznatljivu po specifičnom asortimanu, kao i galeriju „Žad“.

Kao aktivan i prosvećen direktor, bila je jedan od retkih posvećenika u savremenoj srpskoj muzeologiji. Muzej je tokom njenog direktorskog mandata doživeo renesansu svoje delatnosti.

Osim dubokog traga u istoriji Muzeja, Ivanka je ostavila obavezu i inspiraciju mlađoj generaciji zaposlenih da sa punom odgovornošću i energijom slede njen primer i da kroz unapređivanje delatnosti Muzeja primenjene umetnosti unapređuju kulturni život i neguju kulturno nasleđe Srbije.

Tako se svojim radom Ivanka Zorić pridružila plejadi značajnih direktora Muzeja primenjene umetnosti, poput Nade Andrejević Kun, Jevte Jevtovića i dr Bojanе Radojković.

Rad i doprinos Ivanke Zorić poznati su i priznati ne samo u domaćoj sredini, već i u evropskim kulturnim krugovima. O tome govori i Orden reda umetnosti i književnosti u rangu viteza kojim je Ministarstvo kulture Republike Francuske 2008. godine odlikovalo Ivanku Zorić.

Kažu da vreme leči sve. Ono što je međutim izvesno, jeste da vreme daje jasniju sliku o događajima, stvarima i ljudima, i potvrđuje prave vrednosti. U kulturnom miljeu naše tradicije, vezenom dugo i mukotrpno, kada neko ode, nastane prazan prostor u koji onda vezemo njegovo ime. Tako treba da bude da bismo sačuvali od zaborava naše stvaraoca i čuvare baštine. Tako mora da bude da ne bismo izgubili veštine, dušu i ime. Ivanka Zorić je jedna od onih čija će ličnost, profesionalna aktivnost i doprinos srpskoj muzeološkoj delatnosti i kulturi vremenom sve više dobijati na značaju i vrednosti.

Slava joj i veliko hvala!

Preuzeto iz: Zbornik 10, nova serija, Muzej primenjene umetnosti, Beograd 2014.

TEMA BROJA: MUZEJI I TURIZAM

Anne-Catherine Robert-Hauglustaine
Generalni direktor ICOM-a

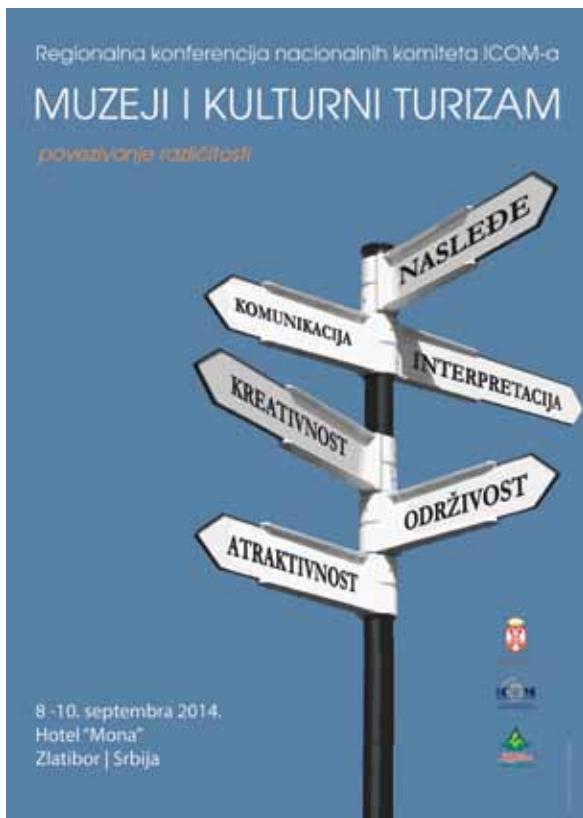
Već dugi niz godina, zajedno sa partnerima kao što su *UNESCO*, *ICOMOS* i *ICCROM*, *ICOM* je ustanovio vrlo konstruktivan dijalog o bitnoj korelaciji između razvoja kulturnog turizma sa jedne strane i zaštite kulturne baštine i muzeja sa druge.

Shodno tome i temu: „Muzej i kulturni pejzaži“ predstajeće Generalne konferencije *ICOM*-a, koja će se održati u Miljanu od 3. do 7. jula 2016. godine, bavi se za sve nas tako važnim kulturnim turizmom.

Da podsetimo, još 1976. godine *ICOMOS* je ratifikovao Međunarodnu turističku povelju za kulturu, koja ažurirana 1999. za kulturnu baštinu ostaje referentna i danas. *ICOM* i *VFFM* su 2007. godine objavili zajednički memorandum u kome naglašavaju značaj podizanja svesti među turistima, kod lokalnog stanovništva i vlasti za očuvanje kulturnog okruženja koje zajednički koriste. Na taj način pojmovi održivi razvoj i kulturno nasleđe, kada su u pitanju rizici prouzrokovani neadekvatnim upravljanjem u kulturnom turizmu, dobijaju svoj puni smisao, jer kulturni turizam treba da karakteriše razmena znanja i kulturnih vrednosti sredine u kojoj živimo.

Muzeji su ovde od izuzetnog značaja, naročito u promovisanju pravilne kontrole i nadgledanja kulturnog turizma, uz primenu inovativne profesionalne prakse i objedinjavanje resursa. Zato *ICOM* u 2015. godini želi da svojom podrškom u tom smislu ohrabri aktivnosti muzeja u regionu jugoistočne Evrope, a ja lično podržavam kolege iz *ICOM*-a Srbije u ovoj ambicioznoj i za mrežu *ICOM*-a suštinski važnoj aktivnosti.

Anne-Catherine Robert-Hauglustaine
Generalni direktor *ICOM*-a

Plakat konferencije.

Otvaranje konferencije: prvi red s desna: Slavko Spasić i Ivan Tasovac.

Slavko Spasić sa predstvincima NK *ICOM*-a Hrvatske.

Nacionalni komitet *ICOM*-a Srbije, kao deo velike međunarodne zajednice okupljene u organizaciji *ICOM* (Međunarodni savet muzeja), kroz svoje raznovrsne aktivnosti (npr. redovni sastanci organa i tela, organizacija stručnih skupova, predavanja i seminara, izdavačka delatnost) nastoji da doprinese razvoju i unapređenju muzeologije u Srbiji, ali i da u funkciji rada muzeja i muzejskih ustanova, kao i očuvanja kulturne baštine, inicira, motiviše i omogući komunikaciju muzejske delatnosti sa drugim delatnostima, na obostranu korist u cilju ostvarivanja posebnih i zajedničkih društvenih uloga i misija.

Shodno tome, glavni projekat NK *ICOM*-a Srbije u 2014. godini obuhvatao je organizaciju i održavanje Regionalne konferencije nacionalnih komiteta *ICOM*-a na temu: MUZEJI I KULTURNI TURIZAM.

Konferenciji, koja je održana od 8. do 10. septembra na Zlatiboru, prisustvovalo je preko 70 predstavnika ustanova kulture i turizma iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije i Srbije, koji su prikazali svoja saznanja i iskustva o položaju muzeja na turističkom tržištu i međusektorskoj saradnji u ovoj oblasti.

Sastanak moderatora: donošenje zaključaka konferencije.

Slavko Spasić sa predstvincima NK *ICOM*-a Slovenije.

Slavko Spasić sa predstavnima NK *ICOM*-a Crne Gore.

Izlet u Stopića pećini.

Učesnici konferencije su se složili da mnogi elementi kulture, odnosno delovi materijalne i nematerijalne kulturne baštine, predstavljaju značajni potencijal za razvoj turističke ponude i turističkog tržišta, i u tom smislu muzeji i muzejske ustanove treba da predstavljaju sastavni deo u razvoju turizma u Srbiji. Sa druge strane, kulturni turizam omogućava ne samo promociju i propagandu kulturne baštine, već i finansijsku podršku u njenom očuvanju i revitalizaciji. Takođe, on može da doprinese i finansijskoj nezavisnosti kulturnih institucija i organizovanju kulturnih manifestacija, a time i decentralizaciji ostvarivanja kulturnih aktivnosti. Sve ove aktivnosti su u saglasnosti sa osnovnim strateškim ciljevima *ICOM*-a jer obezbeđuju visok nivo komunikacije i transparentnosti u radu muzeja i muzejskih ustanova, ali i razvoj partnerstva i saradnje u sektoru kulturnog nasleđa u regionu.

Pored rezultata u pogledu konkretnih razmatranih tema, konferencija predstavlja i značajni doprinos u jačanju veza unutar regiona bivše Jugoslavije, odnosno u produbljivanju saradnje među muzejskim profesionalcima, kao i u pogledu realizacije budućih zajedničkih projekata.

Slavko Spasić
Predsednik NK *ICOM*-a Srbije

MUZEJI I TURIZAM

Nastanak i razvojni procesi utemeljavanja muzejskih institucija na jednoj strani, i, rekao bih, *praturizma* na drugoj, mogu se prepoznati već tokom XVIII veka i definitivnog društveno-kulturnog oblikovanja imperijalnih država, prevashodno Britanskog carstva u kome „sunce nikada ne zalazi“. O oblikovanju prvih muzejskih kolekcija i evoluciji muzeja već je dovoljno govorenio i razmatrano, te naglašavam isključivo kako se u kontekstu tada preovlađujućeg evropocentričnog poimanja kultura i civilizacija „Drugih“ može govoriti o tome da su, čak i nehotice, putovanja i boravak u kulturno bližim, kao i kulturno dalekim kolonizovanim krajevima, neke od vojnika, imperijalnih činovnika, misionara i/ili svojevrsnih hodočasnika označavali i u ulogama preteča savremenih turista. Govoreći u tom pravcu i podležući savremenom kontekstu, muzeji su čuvali materijalna svedočanstva kultura i civilizacija „dalekih zemalja“, a praturisti (uključujući neformalno obavezujuće *GrandTour*, Velike turneje u XIX veku) prepoznavali i čuvali ono nematerijalizovano, odnosno svoj doživljaj dalekih zemalja u kojima su boravili.

Ulaskom u XX vek, tada već mahom konceptualizovane muzejske institucije u preovlađujućim ulogama čuvara i reprezenata državne moći i prestiža, te, na drugoj strani, turizam kao prepoznatljiv kulturno-privredni fenomen, veći deo sledećih decenija „proputovali“ su paralelnim putevima. U prilog tome, mnogo puta ponavljana parola iz poznih šezdesetih: „Zapalimo muzeje“, naznačavala je tada već nezavidne perspektive anahrono konceptualizovane i konzervativno primenjivane muzejske dogme, dok je planetarni fenomen masovnog turizma osvajao kontinente čak i u uslovima politički i kulturno polarizovanog sveta. Međutim, osamdesetih godina nastaju inicijalni procesi, koji su u oba domena doveli do korenitih promena u shvatanjima, i to kako kod pripadnika ciljnih grupa, tako i interesnih, koje su postajale svojevrsni kreatori javnog mnjenja. Upravo ti procesi doprineli su institucionalizaciji nove muzeologije i kulturnog turizma, a oni, opet, predstavljali strukturne promene u mišljenju i poimanju društveno-kulturnog okruženja. Muzeji prevazilaze svoju predmetocentričnu svrhu - paradigmu zbirke i kustosa, te utemeljavaju paradigmu izložbenog medija, dok na drugoj strani prevashodna svrha putovanja za sve brojnije ‘kulturne’ turiste postaje višeslojno upoznavanje i doživljaj rezidencijalne kulture na destinacijama koje su odabrali.

Napravivši pun krug, muzeji i turizam tokom poslednjih decenija XX veka i početkom novog milenijuma sveobuhvatno i neprekidno unapređuju relacije prema svim ciljnim i interesnim grupama, približavajući pritom i ciljeve i rezultate u okvirima svog delovanja. O tome najcelishodnije govorи broj novih muzejskih institucija i krucijalna rekonceptualizacija sa masovnog turizma dokolice - prevashodno hedonistički i prema rezidencijalnoj kulturi neobavezno postavljenog „posmatračkog“ modela, ka modelu turista koji su daleko značajnije zainteresovani za kulturu destinacija na koje dolaze kako bi obogatili svoja kognitivano-emotivna iskustva. Zbog svega toga, muzeji se više ne smatraju samo mestom čuvanja, i eventualno stvaranja određenih znanja, nego pre svega mestom kreiranja regionalnog, lokalnog, grupnog, ili individualnog identiteta. Muzeološki konceptualizovan rad muzejskih delatnika na taj način postaje integralni deo, čak zamajac društvene promene, što u svakom slučaju pogoduje sve tešnjoj saradnji sa turizmom kao nesumnjivim parametrom savremenog civilizacijskog trenutka, i to najpre uvažavajući eksponencijalni rast njegovog značaja u globalnim ekonomskim, društvenim i, može se čak reći političkim procesima i promenama.

Polazeći u daljem razmatranju od činjenice da se u savremenom civilizacijskom okruženju čini sve realnijim ostvarenje projektovanog statusa turizma po kome bi, u sledećih par decenija, doslovno svaki stanovnik planete postao turista u određenim vreme-prostor koordinatama, sve je teže definisati sve oblike i resurse na osnovu kojih kulturni turizam određuje i oblikuje kognitivno-emotivni proizvod za kulturne turiste. Između ostalog, u kamenove temelje ugrađene u kulturni turistički proizvod nesporno treba ubrojiti strukturne promene u relacijama interesnih i ciljnih grupa prema kulturnom nasleđu, i to pogotovo njegovom upravljanju, dostupnosti i komunikaciji, te što tešnjim vezama sa turizmom kao održivom industrijom. U tom pravcu i bliže posmatrano, brojni savremeni komunikacioni medijumi na osnovu kojih je dostupnost informacija iz doslovno svakog kutka planete postala svakodnevica, a ne privilegija, doveli su do preispitivanja, na jednoj strani komunikacionih sadržaja/poruka muzeja, a na drugoj do umnožavanja uloga i značaja eksponencijalno rastuće turističke industrije, što je umnogome uticalo na njeno sve kvalitetnije globalno pozicioniranje. Svako na svojoj strani, turizam kao živi, dinamični organizam i muzeji – procesuiranih savremenih misija i vizija, postali su partneri u preko potrebnim procesima očuvanja i održivog razvoja kulturne raznolikosti.

Među određenja kulturnog turizma ubraja se i ono po kome se tom turističkom granom smatraju posete turista destinacijama van njihovog stalnog boravišta definisanog svakodnevnim rutinama i kulturnim habitusom, a prevashodno motivisane (delimično ili u potpunosti) interesovanjima usmerenim ka lokalnoj, regionalnoj ili šire shvaćenoj umetnosti, istoriji, načinu života, običajima i nasleđu. Na taj način kontekstualizovan kulturni turizam sadrži u sebi i modele prepoznavanja materijalizovanih kulturnih svedočanstava putem poseta muzejima, spomeničkom nasleđu i istorijsko-kulturnim lokalitetima, ali, u savremenom kontekstu očuvanja nematerijalnog nasleđa, i sadržajno kvalitetno upoznavanje sa običajima, svetkovinama, veštinama i konceptima tradicionalne zanatske proizvodnje. Vraćajući se ka muzejskoj delatnosti i muzejima kao institucijama kulture, koje mogu (i treba) da budu uključene u turističku ponudu, na prvom mestu treba navesti postojanje brojnih tzv. specijalnih oblika turizma čiji delokrug, u potencijalu i najšire kontekstualizovan, uz posetu muzejima obuhvata i: verski, etnički, istorijski, gastronomski, turizam tematskih parkova, arheoturizam, etnoturizam i druge oblike. U skladu sa takvom turističkom kontekstualizacijom muzeja treba govoriti o obimu usluga i broju korisnika, što govori o mogućnostima pripajanja muzejskih sadržaja nautičkom, zdravstvenom, kongresnom, turizmu na arteficijelnim lokalitetima akvaparkova, roller kostera i sl., te ponovo verskom i etničkom turizmu – upoznavanje kulturne istorije određene destinacije. Prihvatajući nesumnjivu činjenicu da dalji razvitak turizma i kulturnog turizma podrazumeva sve obimniji i sadržajniji upliv u redefinicije strukture i oblika svakog od specijalnih oblika turizma relevantno je usvojiti stav kako će i novi, uži oblici, tačnije izmenjeni, ili potpuno novi turistički proizvodi u okviru već definisanih turističkih područja delovanja, podrazumevati integrисано учеšće muzejske ponude kao potproizvoda ili samostalnog turističkog proizvoda. Naglašeno, i skoro neizostavno prisustvo muzeja u okviru ponude i proizvoda brojnih specijalnih oblika turizma, otvara pitanje prioriteta. U takvom diskursu posmatrano, nesporno treba stepenovati ulogu muzeja kao primarnih, sekundarnih i tercijarnih motiva turističkih putovanja i boravka na turističkim destinacijama. Za takav ugao posmatranja neophodno je pripojiti i savremene derivate masovnog turizma, izuzev ciljano kulturnih sadržaja i kulturnog turizma uopšte.

Dobrim primerom za takav pristup smatram paralele između nacionalnih institucija u Beogradu, i to najpre Narodnog muzeja, a potom i ostalih matičnih muzeja u

turističkoj ponudi, te, recimo, seoskog Muzeja čipke i domaće radinosti Marija Kučero na jonskom ostrvu Lefkadi. Posete muzejski i muzeološki konceptualizovanim institucijama u Beogradu, čak i kada su u okvirima specijalnih vrsta turizma, koje kao osnovni cilj i proizvod ne postavljaju upoznavanje lokalne kulture: kongresni, privredno-manifestacioni i slični, u svakom slučaju postaju dopunski proizvod na osnovu koga se pomenuti turistički oblici povezuju sa kulturnim turizmom, te posredno, ali neminovno posetioci iz drugih turističkih domena postaju kulturni turisti. Na drugoj strani i ne isključivo, posete muzeju na Lefkadi, kod ciljnih grupa turista koji upražnjavaju savremene derive masovnog turizma putem turističkih aranžmana ostaju opcionalne na ličnu inicijativu ili kao organizovani izlet tokom meteorološki nepovoljnih dana za boravak na plažama. Govoreći o diskurzivno posmatranom muzejskom turizmu kao dodatoj vrednosti u okviru ne potpuno bliskih turističkih oblika inicijalno ukazujem na to kako su muzejske institucije i delatnost različito pozicionirane na skali vrednosti samih turista zainteresovanih za kulturu na destinaciji na kojoj borave.

Naznačivši u prethodnom tekstu značaj povezivanja različitih vrsta turizma u ponudu kombinovanih proizvoda, razmatranje o potencijalima muzejskog turizma kao podvrste kulturnog turizma, uključujem jednu od mogućih podela tipova muzejskih turista po kvalitativno-kvantitativnom preseku motiva. Takva podela bi na prvom mestu uključivala već pomenute turiste privučene lokalnim kulturnim koloritom (sa mogućim pravcima upoznavanja šire kontekstualizovane kulturne ponude) čija motivacija pristupa turističkoj destinaciji nije vezana uz kulturu, ali, u dodiru sa adekvatnom (muzejskom) ponudom u njoj uživaju. Na drugom stepeniku bi već bili turisti prevashodno motivisani i privučeni kulturom destinacije, ali, najpre usmereni ka institucionalizovanim, velikim i, samim tim, značajnim kulturnim markerima. Prema takvom usmerenju bih kulturne turiste koji u svoje itinerere neizostavno uključuju svojevrsne vršne tačke muzejskih institucija, kao što su Luvr¹ i drugi nacionalni ili nadnacionalni kulturni markeri, kolokvijalno nazvao muzejski turističkom srednjom klasom zbog činjenice da činom planiranih obilazaka muzeja, postavljenim kao osnovni cilj turističkog boravka, pokazuju zavidno znanje i motivaciju za dubinsko upoznavanje kulture na opredeljenoj turističkoj destinaciji. Istovremeno, posete odabranim muzejima kao svojevrsno i globalno brendiranim turističkim proizvodima, koji reprezentuju poželjni i društveno-kulturno institucionalizovani sistem muzejskih vrednosti, ostavljaju tu vrstu turističke srednje klase bez ikakvog iskoraka unapred u pravcu izgradnje novih kulturno komunikacionih kanala i prelaska na viši kulturno interaktivni nivo, kako individualni, tako i na planu većih, pa i globalne zajednice. Naposletku treba govoriti o turistima koji u osnovi oblikuju itinerere prema sopstvenim motivima, specijalizovanim interesovanjima, uključujući u to sopstveno (osnovno i fakultativno – hobi) obrazovanje i iskustvo. Kao i srednja klasa oni borave na već pozicioniranim destiniacijama sa kvalitetnim turističkim proizvodom u domenu kulture, no, istovremeno uživaju u promenama svojih turističkih specijalizacija i destinacija. Na tom nivou muzejski turisti najznačajnije i, što je još bitnije, neprestano tragaju za prepoznatljivim turističkim proizvodima u okviru čijih sadržaja mogu, na jednoj strani, da interaktivno spoznaju i na specifičan način učestvuju u kulturi „Drugih“, dok na drugoj prepoznaju dovoljno kulturnog zajedništva na osnovu koga nastaje identifikacija i voljni momenat za inkorporiranje, što u osnovi zavisi od individualnih – psiholoških, ekonomskih i šire statusnih predispozicija, te društvenih, kulturološki uslovijenih parametara.

1 Prema podacima iz prošle godine, sa preko 8 miliona posetilaca Luvr je ponovo najposećeniji svetski muzej, a milionske posete imaju i Britanski muzej, Muzej Prado i Metropoliten muzej.

Diskursivno odredivši vrste turista za koje se u svakom slučaju vezuje specijalna vrsta muzejskog turizma, u dalja razmatranja neizostavno treba uključiti pogled na drugu stranu, tržišnu ponudu i mogućnosti za razvojne procese. U tom pravcu, već naznačeni ulazak u novi milenijum pokazao je strukturni, sadržinski, formalni i kvantitativni porast muzejskih institucija sam po sebi ukazuje na to da pravci razvoja muzejske delatnosti sve značajnije utemeljavaju stav da doslovno svaki domen kulturnog okruženja može (i treba!) da postane koncept muzealizovane stvarnosti. O tome ikonografski tačno govore, recimo, muzeji i postavke posvećeni, u najširim okvirima posmatrano, bazičnim nagonima - seksu i smrti, kao na primer *Museum of Sex* u Njujorku, dok su na drugoj strani indikativni muzeji posvećeni *science fiction* filmskim i književnim dostignućima, npr. *The Lucas Museum of Narrative Art*. Takav trend pokazuje kako se svest o muzejima i njihovom polju delovanja svakodnevno menja i proširuje na svakodnevnu kulturnu stvarnost i aktivni društveni prostor, te na taj način proširuje tržišnu ponudu za muzejske turiste, i to za sve tri naznačene vrste kulturnih turista.

Priključivanje muzejske stvarnosti i pasivnih muzejskih društvenih prostora u savremenu turističku ponudu i potražnju stoga je potcrtano raznovrsnošću motivacionog zadovoljavanja potreba i motiva kulturnih turista. Kako se u savremeno doba vrste turizma opredeljuju prema motivima za putovanja, i to u svojstvu stvorenih preduslova za turistički doživljaj, dok njegovi oblici nastaju na osnovu modela i konkretnih načina realizacije motiva, postoji neslućeno (hipotetično, prema samom broju stanovnika planete) veliki broj mogućih kombinacija na osnovu kojih se može oblikovati turistički doživljaj. Tako su na primer u okviru tzv. *dark tourism-a* organizovane spiritističke seanse prizivanja duhova u Getisburgu (Baltimor, USA), lokaciji velike bitke iz američkog Građanskog rata, a s obzirom na to da su organizovane u saradnji sa *International Museum of Spiritual Investigations Gettysburg*, može se govoriti i o spiritističkom muzejskom turizmu.

Postavljujući u ovom razmatranju parametre za jedan od mogućih okvira buduće saradnje i zajedničkog pravca razvoja muzejske delatnosti i turizma, navodim kao izvanredno indikativno i to da je tokom poslednjih decenija sve snažniji trend uobličavanja filmskog turizma, zasnovanog na konceptualizaciji turističkih destinacija koje su primarno ili asocijativno povezane sa značajnim filmskim ostvarenjima. U prilog tome govorи turistička popularnost lokacija na kojima su snimane franšize Ratova zvezda i Indijane Džonsa, a potom izmaštane Venecije iz Smrti u Veneciji, sicilijanskog gradića Korleone iz Kuma (ustvari ambijentalne celine i pejzaži sicilijanskih sela Savoca i *Forza d'Agro*), i druge opredeljene za setove na kojima su snimana remek dela filma. Iako naizgled iz različitih kulturnih polja, te njima primerenih modela i kanala za komunikaciju, muzealizacija i turistička eksploracija elemenata neke druge stvarnosti u osnovi ukazuju na procese transponovanja individualizovanih doživljaja u komunikacione konstrukte muzejskih ekspozicija i turističkih destinacija.

Među primerima na osnovu kojih je moguće govoriti o mogućim pravcima interaktivnog poboljšanja relacija između muzejskih institucija, delatnosti i konceptualizacija prema turizmu i zajedničkim ciljnim grupama, izdvaja se specijalna vrsta kulturnog turizma - arheoturizam ili arheološki turizam. U osnovi te alternativne specijalne podvrste kulturnog turizma nalazi se potreba za upoznavanjem iščezlih civilizacija i njihove kulture, a smatra se kako u arheoturizmu postoji interdisciplinarni pristup arheologa, etnologa/antropologa, istoričara i srodnih stručnjaka sa turizmolozima i turističkim poslenicima, koji na turističkim lokacijama sprovode koncepte u praksi. Kako se arheologija, ma kako tvrdo počivala

na dokumentima i izvorima, svejedno zasniva i na individualizovanim tumačenjima materijalnih ostataka iščezlih kultura, prostor za saradnju otvara se ponovo na osnovu postojanja maltene istovetnih turističkih motiva, u ovom slučaju na filmskom turizmu. Na taj način filmski junaci kao što su: Indijana Džons, Lara Kroft, Bibliotekari i drugi, obogaćuju ponudu arheoturizma u asocijativnim i kreativno osmišljenim doživljajima, prevashodno tumačenjima mitova i legendi. Istovremeno, i vrativši se na „domaći teren“, kao primer iz unekoliko drugačijeg konteksta navodim paralele između turističkih proizvoda kakav nude Muzej na otvorenom „Staro selo Sirogojno“ i etnoselo Mećavnik/Drvengrad. Muzej na otvorenom zasnovan je na muzeološkim konceptima i prikazuje način života, privređivanja, sistem tradicionalnih zanata, arhitekturu i enterijerno uređenje, dok je Mećavnik inicijalno nastao kao scenografska celina za potrebe snimanja filma Život je čudo autora Emira Kusturice. Međutim, paralela kontekstualizovana u muzejski turizam i širi okvir kulturnog turizma govori o tome da, izuzev nesporno značajne uloge muzeja na otvorenom (za lokalnu zajednicu i njen aktivni odgovor prema ciljnim grupama posetilaca i samom muzeju kao interesnoj grupi), koncept etnosela Mećavnik takođe definiše okruženje u kome postoji. Već na prvi pogled se uticaj individualno definisanog turističkog koncepta Emira Kusturice vidi u sve češćoj upotrebi tzv. novotradicije u profanoj i sakralnoj seoskoj arhitekturi Mokre Gore.

Apologiju zajedničkog puta kulturnog turizma i muzejske delatnosti završavam naglašavajući još jednom mogućnosti za ubličavanje kvalitetnih pravaca razvoja muzejskog turizma. Govoreći o turističkim konceptualizacijama *in situ*, kakve su karakteristika arheoturizma i etnoturizma u okviru muzeja na otvorenom, etnosela i etnokuća, preimcućstva muzejskog turizma mogu se prepoznati u tome što dobrom ekspozicionom konceptualizacijom dobijamo, pogotovo u muzejima kompleksnog tipa,² svojevrstan multiproizvod sa ponudom reprezentacija tradicionalne kulture i arheoloških lokaliteta, a kao „dodatu vrednost“ i eksponiranje umetničkih postavki iz domena kulture lokalne, ili širih društvenih zajednica povezanih sa određenom turističkom destinacijom.

Naposletku, kao poslednje, ali niukom slučaju i manje značajno, ukazuje se muzealizovano i eksponirano prirodno nasleđe u zaštićenim uslovima. Sveukupno, na taj način se muzejskim turistima nudi koncentrovani doživljaj lokalne kulture i njenog sistema vrednosti, neka vrsta kulturno-turističkog *shopping mall*-a, dok ujedno nastaje i još jedna dobit za lokalnu zajednicu, a to je nezanemarljiv ekološki efekat na osnovu izbegnutog devastiranja *in situ* reprezentovanih i muzeološki konceptualizovanih lokacija.

Ujedno, govoreći u širem muzeološkom i praktično realizovanom kontekstu svakodnevne muzejske delatnosti, nove vrste i oblici kulturnog turizma, zasnovani uglavnom na eksploraciji savremenog okruženja i njegovih potencijala za osmišljavanje turističkog doživljaja, ne treba zaboraviti da zajedničke vrednosti muzejske i turističke ponude počivaju na potrebama i motivima ciljnih grupa da na kognitivno-emocionalnom nivou prožive nešto novo, inspirativno, poželjno i zadovoljavajuće. Usled toga, iako se na prvi pogled može govoriti o konceptualnim i sadržinskim razlikama, ne treba zaboraviti da i turizam i muzejska delatnost kao svoj proizvod nude uvid u kulturnu stvarnost, koja je u većoj ili manjoj meri arteficijelna. Za muzeje to znači da njihov proizvod naposletku ipak oblikuje stručna trijaža i konceptualizacija kustosa i muzejskog menadžmenta, a ne samo živo tkivo

² Naglašavajući ulogu i značaj muzeja kompleksnog tipa u lokalnim zajednicama van velikih urbanih konglomerata i metropola, uistinu promovišem koncept Svetske turističke organizacije da turizam sve značajnije postaje ključni faktor u ekonomski nerazvijenim područjima, što najčešće posledično podrazumeva kulturu i muzejsku delatnost pogotovu ostavljenu na društvenu marginu.

kulture iz okruženja, dok se za turiste, pa i kulturne, kao jedna od ključnih odrednica pojavljuje stručni stav da oni na turističkim destinacijama oblikuju temporalni turistički identitet, u svakom slučaju različit od njihovog svakodnevnog habitusa.

LITERATURA:

- Đukić Dojčinović, V. (2005): Kulturni turizam. – Clio, Beograd.
- Gavrilović, Lj. (2007): Kultura u izlogu: ka novoj muzeologiji. – Etnografski institut SANU, Posebna izdanja 60, Beograd.
- Goeldner, C. R. & Brent Ritchie J. R. (2005): Tourism. Principles, Practices, Philosophies. – John Wiley & Sons Inc., Hoboken.
- Jelinčić, A. D. (2008): Abeceda kulturnog turizma. – Meandarmedia, Zagreb.
- Jončić, P. (2014): Neki drugi film. – Laguna, Beograd.
- Malde, S. (2013): Museums connecting cultural tourists: more substance over style, please. – The Guardian (<http://www.theguardian.com/culture-professionals-network/culture-professionals-blog/2013/apr/02/museums-cultural-tourists-digital-content>).
- Ross, M. (2004): Interpreting the New Museology. – Museum and Society 2(2): 84-103.
- Stone P. (2006): A Dark Tourism Spectrum: towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions TOURISM: An Interdisciplinary International Journal 154(2): 145–160 (http://works.bepress.com/philip_stone/4/).
- Šola T. (2011): Prema totalnom muzeju. – Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta, Beograd.
- Šola, T. (2002): Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti. – Clio, Beograd. Hollywood museums (<http://www.seeing-stars.com/Museums/>).
- ICOM, Cultural Tourism (<http://icom.museum/programmes/cultural-tourism/>).
- Lucas museum of Narrative art (<http://www.lucasmuseum.org/>).
- Museum of Sex (<http://museum.museumofsex.com/>).
- Network of European Museum Organisations, Cultural Tourism (<http://www.ne-mo.org/our-aims/economical-value/cultural-tourism.html>).
- Opatija Online, The Croatian Museum of Tourism (<http://www.opatija.net/en/sights/the-croatian-museum-of-tourism>).
- Roadside America, International Museum of Spiritual Investigations (<http://www.roadsideamerica.com/story/24784>).
- Star trek, Trekcetera museum (<http://www.startrek.com/article/vulcans-trekcetera-museum-opens-today>).
- The Olympic museum, Museum of sports and tourism (<http://www.olympic.org/museum/collaborate/olympic-museums-network/olympic-museums/muzeum-sportu-i-turistiki>).
- Tourism museum, Touriseum, South Tyrol Museum of Tourism (<http://www.touriseum.it/en/>).
- UNESCO, Public Access, Museums and Tourism (<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/museums-and-tourism/>).

Marko Stojanović
Etnografski muzej u Beogradu

PREDSTAVLJAMO

ETNOGRAFSKI MUZEJ U BEOGRADU 1901–2014.

Etnografski muzej u Beogradu, uprkos činjenici da je ove godine proslavio svoj 113. rođendan, star je zapravo koliko i prve muzejske zbirke nastale u tek formiranoj Kneževini Srbiji. Prikupljanje predmeta i građe iz narodnog života započelo je mnogo pre nego što je ona zvanično izdvojena iz okvira Narodnog muzeja, i prerasla u Etnografski muzej.

Ministarstvo prosvete dalo je 1844. godine predlog Sovjetu zemaljskom da se svake godine izdvoji po 400 kruna za otkup i prikupljanje „retkosti“. Iste godine knez Mihailo sa, Sovjetom, donosi i Rešenje kojim se zabranjuje uništavanje starih gradova. Dve godine posle tih proglaša (1846) Jovan Sterija Popović piše raspravu: Stanje Serbsko-narodnog muzeuma, a 1848. godine spisak stvari Muzeuma srpskog prinadležeći 1848. godine. U njima se, osim arheološkog, navodi i etnografski materijal (nakit, zemljano posudje, amajlije i drugo). Muzejska građa prikupljana je uglavnom poklonima, a retko i otkupom jer je fond namenjen radu Muzeja bio skroman i nedovoljan da podmiri sve potrebe. Darodavci su najčešće bili pripadnici vladajućih porodica, kao i istaknute naučne, kulturne i javne ličnosti Srbije. Tako su „Srpske novine“, pored ostalog, nekoliko puta izveštavale kako je kraljica Natalija Obrenović poklonila Muzeju delove narodne nošnje, komplete „narodnog nosiva“ ili zbirku fotografija na kojima je predstavljena narodna nošnja iz svih okruga Kraljevine.

Od značajnih kulturnih i naučnih radnika koji su obavljali funkciju bibliotekara i čuvara Narodnog muzeja, dve su ličnosti presudno uticale na nastanak zasebne kulturne i naučne institucije kao što je Etnografski muzej. To je najpre Stojan Novaković koji je kao sekretar Srpskog učenog društva 22. avgusta 1872. godine napisao i izložio Predlog i nacrt za Srpski istorijsko-etnografski muzej, a potom i Mihajlo Valtrović koji je gotovo pune tri decenije kasnije to sproveo u delo. Naime, Valtrović je predložio da se u kuću Stevča Mihajlovića, zaveštanoj Narodnom muzeju 1887. godine, smesti Etnografsko odeljenje. Tako je 1898. godine

Etnografski muzej zvanično postao samostalna institucija, iako se kao datum konačnog odvajanja smatra februar 1901. godine, kada je za čuvara postavljen dr Sima Trojanović, a zbirka preseljena u preuređenu zadužbinu Stevča Mihajlovića (danas je to ugao ulica Kneza Miloša i Birčaninove).

Etnografsko odeljenje izdvojeno je sa oko 1000 predmeta (razni haljaci, obuća, nakit,

Kraljica Natalija Obrenović (1893)

Ašikovanje, crtež tušem Vladislava Titelbaha.

posuđe, muzički instrumenti, Album crteža i tehnomatički atlas Nikole Arsenovića), čemu je 1903. godine pridodato još 111 predmeta. Preko Ministarstva prosvete Muzej je dobio više od 5000 uskršnjih jaja i 544 komada ženskih ručnih radova (vezova i raznih tkanina). Krajem iste godine Ministarstvo privrede, na predlog M. Valtrovića, otkupilo je od Organizacionog odbora Svetske izložbe u Parizu još 289 predmeta i poklonilo ih Muzeju kako bi se omogućio što bolji uvid u zanatsku i domaću radinost sprskog naroda.

Postavljanjem Sime Trojanovića za čuvara i Nikole Zege za njegovog pomoćnika, započeo je rad na sređivanju materijala, ali ubrzo i na prikupljanju novih predmeta. Terenska istraživanja i otkup obavljali su se planski i sistematično po Srbiji, ali i van njenih granica, po delovima Turske i Austro-Ugarske otkupljujući materijal za novoformirani Muzej i za Međunarodnu izložbu narodne nošnje, otvorenu u Petrogradu novembra 1902., kao i za prvu stalnu postavku Muzeja koja je otvorena povodom stogodišnjice Prvog srpskog ustanka. Prikupljanju materijala pomagali su i službenici konzulata, kao i učitelji, sveštenici i predstavnici lokalnih vlasti. Broj prikupljenih predmeta bio je toliki da se u izveštajima iz 1906. godine već pominje problem nedostatka prostora za njihovo izlaganje i deponovanje.

Obogaćene zbirke omogućile su učešće Muzeja na međunarodnim izložbama u inostranstvu od 1902–1911. godine, koje su za Srbiju imale višestruki značaj, kulturni i politički. Do 1914. Muzej je učestvovao na izložbama u Liježu (1905), u Bukureštu i Parizu (1906), u Londonu (1907), dok je na Balkanskoj izložbi Etnografski muzej prikazao svoju najveću izložbu u inostranstvu. U saradnji sa beogradskim ženskim društvom, Muzej je pripremio izložbu pod nazivom: Srpska žena i postavio je 1910. godine u Pragu, a 1911. u Torinu na Međunarodnoj izložbi. Nažalost, ovaj ozbiljni i poletni rad prekinuo je Prvi svetski rat koji je naneo nenadoknadive gubitke muzejskim zbirkama i skoro uništo bogatu biblioteku Muzeja. Prema popisu koji je sačinjen nakon rata od ukupno 9500 predmeta samo 3393 su zatećena u ispravnom stanju. Predmeti su pokradeni ili uništeni, kao i deo biblioteke i celokupna dokumentacija.

Zgrada Beogradske berze, danas Etnografski muzej.

Kuća Stevča Mihajlovića na uglu ulica Kneza Miloša i Birčaninove.

Prva stalna postavka (1904).

Predmeti nabavljeni za Sveslovensku izložbu kostima (Petrograd 1867).

Kustosi Muzeja sa direktorom Simom Trojanovićem (1924).

Tarpoš (Nikola Zega: crtež tušem 1904).

Iako je Muzej bio u veoma lošem stanju, nakon oslobođenja 1918. godine, S. Trojanović i N. Zega su uložili ogroman napor i već 10. oktobra 1919. godine izložba je bila otvorena za javnost.

Broj zaposlenih nije se godinama menjao, pa su u popisu koji je sačinjen u periodu od 1920. do 1922. godine pomagali i Emilio Cvetić i Borivoje Drobnjaković. U toku narednih godina Muzej će zarad napredovanja u struci napustiti S. Trojanović, koji odlazi za predavača u Skoplje, i N. Županič koji odlazi u Ljubljano. Novi upravnik postaje 1925. godine N. Zega, koji je od osnivanja obavljao funkciju kustosa, fotografa i ilustratora. Preko 2500 fotografija koje je načinio svojim aparatom čine danas jedan od najznačajnijih segmenata bogate zbirke negativa i fotografija. Zega je fotografsko umeće stekao u Beču sredinom XIX veka učeći slikanje na tamošnjoj visokoj školi. Za istoriju fotografije u Srbiji značajne su upravo one fotografije koje je snimio u enterijeru 1901. godine, snimajući Božićne običaje. Za etnologe i istoričare arhitekture najzanimljiviji opus je onaj koji obuhvata profane i sakralne objekte i odevanje, kao i običaje i privređivanje na prostorima koje je naseljavalo srpsko stanovništvo, dok je za istraživače kulture odevanja to njegov rad o iščezlim mlinadnim oglavlјjima u Srbiji (koji uključuje i četiri crteža).

Milena Lapčević je, kao prva žena, od 1920. godine povremeno angažovana za rad u biblioteci, kao i prof. E. Cvetić i B. Drobnjaković. Tek je od 1925. novim zakonom bilo dozvoljeno zapošljavanje novih stručnjaka, pa su stalno osoblje Muzeja činili: upravnik, dva kustosa, asistent, preparator i dva službenika. Nova struktura zaposlenih omogućila je i drugačije planiranje, proširivanje delatnosti, razvijanje drugačije stručne politike i svestraniji naučni rad.

U periodu između dva rata predmeti su uglavnim nabavljeni na terenu, pre svega kupovinom, pa su prema raspoloživim podacima (inventarne knjige), do 1940. godine zbirke narasle na 22.038 predmeta. Urađeni su novi inventari svih predmeta, Azbučni lisni katalog (inventarni karton predmeta) i Azbučni registar. Posle toga usledila je i izrada predeone kartoteke za pojedine zbirke. Etnografski

muzejski predmeti izdvojeni su u nekoliko sistematskih zbirki: narodne nošnje i tkanine, narodna privreda (sa trinaest zbirki), narodna kuća (pet zbirki), razno posuđe i drugo.

U toku 1925/26 godine oformljena su i dva nova odeljenja: Odeljenje za muzički folklor i Ilustrativno odeljenje. Ilustrativni materijal prikupljan je još u periodu zajedničkog delovanja u Narodnom muzeju, ali je inventar odvojen tek 1927. godine. U inventar je do 1945. godine uvedno 16.260 brojeva. Taj fond obuhvatao je crteže, slike, fotografije, dijaloge, klišea, negative na staklu i acetatnoj foliji, filmske zapise i drugo.

U toku 1937. godine osnovan je u okviru ovog odeljenja i filmski odsek. Prvi rukovalac tog odseka, Petar Ž. Petrović, snimio je nekoliko značajnih filmskih zapisa o običajima u Srbiji i Makedoniji.

Tokom 1932. godine osnovan je Fonografski odsek, a 1939. godine i Odsek narodnih igara. Do 1940. godine prikupljeno je 6000 listova građe za narodne igre i pesme. Za potrebe ovog odseka urađena je celokupna prateća dokumentacija.

Osim ovih, postojalo je i Odeljenje za muzički folklor, zbirka melodija nekoliko starijih muzičara, koje je u Glavni inventar zaveo Kosta P. Manojlović, kompozitor i melograf. Tu je bila zavedena jedna Mokranjčeva melodija iz 1876. godine, kao i trinaest Manojlovićevih melodija iz 1923. do 1932. godine, a u Inventar je uneo svoju 961 melodiju. U periodu od 1936. do 1940. godine radila je i Danica Janković koja je prikupila 56 melodija. Ukupno je u Inventaru bilo zapisano 1440 melodija sa teritorije cele Kraljevine Jugoslavije. Sav pomenuti materijal predat je Srpskoj akademiji nauka i umetnosti prilikom osnivanja Muzikološkog instituta 1958. godine i činio je osnov za njegov budući rad.

Muzej nije prestajao sa radom ni tokom okupacije 1941–1945. godine. U tom periodu predmeti su bili smešteni u prostorijama u Balkanskoj ulici jer je pred sam rat kuća Stevče Mihajlovića porušena kako bi se sazidala nova zgrada namenjena Muzeju, do čije realizacije nažalost nikada nije došlo.

U tim ratnim godinama, pored stalno zaposlenih u muzeju su kao „intelektualni nadničari“

radili i Mirko Barjaktarević (kasnije profesor Univerziteta), Dobrosav Pavlović, arhitekta, ali i Olga Benson, slikar ilustrator.

Nakon oslobođenja 1945. godine, Muzeju je dodeljen prostor Lučne zgrade dvora (između zgrada starog i novog dvora – danas: Skupština grada i Predsedništvo), gde je 1947. godine otvorena stalna izložbena postavka. Ubrzo je Muzej napustio i ovaj prostor (zgrada je srušena) i preseljen je u zgradu Beogradske berze na Studentskom trgu. U tom prostoru se i danas nalazi, ali, kao i na početku svog samostalnog rada, zgradu deli sa drugim institucijama i udruženjima (Muzej u Prištini, Udruženje dramskih glumaca Srbije, Čigoja štampa). Kao i sve muzejske institucije u Srbiji, Etnografski muzej u Beogradu pokušava da nenamenski prostor prilagodi savremenim muzeološkim zahtevima, da obezbedi dobar izložbeni prostor za stalne i povremene izložbe, ali da najpre ima kvalitetne i adekvatne prostorije za smeštaj zbirki.

Druga polovina XX veka obeležena je daljim razvijanjem muzeja kao savremene institucije. Iako su se neki fondovi izdvojili i činili okosnicu za formiranje drugih institucija, Muzej je nastavio sa nabavkom predmeta, kako na terenskim istraživanjima, tako i planskim i sistematskim otkupom. U toku narednih decenija fondovi su se više nego udvostručili, a okosnicu novih nabavki materijala činili su ne samo predmeti seoske kulture, već se podjednaka pažnja počela posvećivati i urbanoj kulturi, nabavci savremenog materijala i materijala nastalog pre samo nekoliko godina. Danas Muzej ima gotovo 60.000 (58.000 inventarnih brojeva) etnografskih predmeta raspoređenih u 25 zbirki, od kojih neke imaju i više kolekcija. Materijal je nabavljan, kao i u ranijim periodima, radi popunjavanja zbirki ili potrebe izlaganja (na stalnim izložbenim postavkama). Osim za Muzej, predmeti su nabavljeni i za druge institucije u zemlji i inostranstvu (Etnografski muzej u Osaki, muzej u La Valeti, muzej u Meksiku, muzej u Milvokiju i druge). Struktura nabavljenih predmeta varirala je iz godine u godinu, ali, kao i u početnim godinama, ipak su tekstilni predmeti najbrojniji u muzejskim kolekcijama, i čine gotovo 40% muzejskih fondova.

U poslednjim decenijama najveći priliv materijala je u okviru ilustrativnog fonda, gde

je u nepune dve godine zabeležen porast od 10.000 predmeta. Muzej je dobijao na poklon kolekcije fotografa (npr. Stanoja Bojovića) ili celokupne porodične zaostavštine.

U muzejskoj dokumentaciji beleži se i priliv predmeta putem testamentalnog zaveštanja ili ugovora o poklonu. Na taj način oformljeni su fondovi Seke Mišević Mijatović, Jelisavete Nanić, Jasmine Puljo, Stanoja Bojovića i dr. Najznačajnija je svakako Etnografska spomen zbirka Hristifora Crnilovića koju čini: 2500 etnografskih predmeta, 900 negativa, 20.000 listova građe i biblioteka. Porodica je ovu bogatu zaostavštinu zaveštala 1967. godine gradu Beogradu koji ju je dao na dalju brigu i čuvanje Etnografskom muzeju. Zbirka je smeštena i prezentovana u Manakovoj kući – depandansu Etnografskog muzeja.

Novi sistem dokumentacije uveden 1965. godine u mnogome je izmenio predratni način rada, pojednostavio ga i načinio vidljivijim i dostupnijim. Grafičko i tekstualno rešenje kartona glavnog inventara delimično je preuzeto od Etnografskog muzeja u Martinu (Slovačka) i prilagođeno potrebama Muzeja. Razrađena varijanta usvojena je kao rešenje etnografskog inventarnog kartona za teritoriju Srbije. Od uvođenja elektronske obrade podataka i MIS-a (Muzejskog informacionog sistema) u saradnji sa Narodnim muzejem, a i kasnjim dopunjavanjem postojećeg sistema, načinjena je elektronska baza podataka i omogućeno je korišćenje računarske opreme prilikom izrade inventarnih kartona i fototeke, ali i brzo i kompleksno pretraživanje baze podataka muzejskog predmeta.

Najznačajniji vidlji deo muzejskog delovanja su istraživačka, izložbena i izdavačka delatnost Muzeja.

Etnografski muzej je u toku svog delovanja priredio osam stalnih i više stotina studijskih, tematskih i informativnih izložbi u prostorima maticne kuće, u muzejima u Srbiji i ex-Jugoslaviji, ali i u prostorima škola, domova kulture, parohijskim domovima i mesnim zajednicama. Izložbe su publici predstavile: tradicionalne načine odevanja, stanovanja, privređivanja, kićenja, pojedine etnogeografske oblasti u ruralnim i urbanim sredinama, ali i savremene teme poput karnevala, značaja plastike u svakodnevnom životu i dr. Među najznačajnijim izložbama priređenim u

poslednjim decenijama XX veka svakako je Narodna umetnost Jugoslavije, realizovana povodom održavanja Generalne konferencije UNESCO-a 1981. godine, čiji je organizator bio Etnografski muzej u Beogradu, a delo je svih etnografskih muzeja iz ex-jugoslovenskih republika.

Od osnivanja manifestacije Noć muzeja, izložbe Etnografskog muzeja u Beogradu su među najposećenijim, ili su pak najposećenije. U okviru ove manifestacije nastale su izložbe: A šta je ispod?, Šta mi bi?, Muzički instrumenti, Kralj karnevala, Mamaa, kupi mi i dr.

Ni jedan značajni muzej ne može da postoji bez ozbiljnog istraživačkog rada. U toku svog delovanja Etnografski muzej je samostalno organizovao brojna istraživanja određenih etno-geografskih oblasti, ali su i kustosi istraživači u okviru samostalnih terenskih istraživanja obilazili regije u Srbiji. U tim proučavanjima u obradi materijalne kulture, ali i običajne prakse i raznih oblika društvenog života, značajan je ideo kustosa Muzeja u proučavanju Užičkog regiona, oblasti starog Rasa, Kruševačke župe, okoline Čačka i Gornjeg Milanovca, Sjeničko-pešterske visoravni, Đerdapa, Negotinske krajine i dr. Kao rezultati ekipnih kompleksnih istraživanja koja su pokrenuli i usmeravali istaknuti naučnici, Špiro Kulišić i Slobodan Zečević, objavljeno je nekoliko sinteza – monografija pojedinih krajeva. Prva u nizu bila je gornja Resava, publikovana 1962. godine, a poslednja Pirotski kraj iz 2009. i 2010. godine. Kustosi Mzueja su učestvovali i učestvuju u projektima drugih institucija, ali i u mnogobrojnim međunarodnim projektima.

Od 1962. godine Muzej je na području Srbije objedinjavao i rad na istraživanjima za Etnološki atlas Jugoslavije, koji je preduzet na inicijativu Etnološkog društva Jugoslavije. Kao rezultat tog obimnog projekta u kome su učestvovali studenti etnologije i kustosi područnih muzeja, proistekla je obimna građa – 700.000 listova – koja je pohranjena kao poseban arhiv u Muzeju.

Značajni doprinos u istraživanju materijalne kulture u manastiru Hilandaru od sredine 60-tih godina XX veka dali su kustosi-etnolozi: Mirko Draškić i Ranko Barišić, kao i Velibor Stojaković koji je i autor stalne izložbene postavke etnografskog materijala u Manastiru, otvorene 1999. godine.

U poslednjim godinama Muzej je priredio i niz značajnih naučnih skupova, a bio je i domaćin i organizator skupa Odevanje između istoka i zapada, *ICOM*-ovog Komiteta za kostim 2010. godine. U 2011. godini u saradnji sa Ministarstvom kulture i informisanja Etnografski muzej u Beogradu bio je organizator i domaćin skupa o nematerijalnom kulturnom nasleđu zemalja centralne i jugoistočne Evrope.

Bogata izdavačka delatnost samo je još jedan od segmenata rada muzejske institucije. Od prvog broja Glasnika Etnografskog muzeja koji je izašao 1926. godine, do danas je objavljeno 77 brojeva. Vodeći se principima dobro smišljene uređivačke politike, Glasnik je do danas ostao jedna od najznačajnijih etnoloških publikacija na Balkanu.

Prvi Vodič kroz Etnografski muzej objavljen je 1924. godine, a od tada je u okviru posebnih izdanja izašlo preko stotinu publikacija. To je edicija „Zbirke“, objavljivana pre Drugog svetskog rata i obnovljena 1980. godine, u okviru koje se štampaju studije o muzejskim zbirkama i kolekcijama. Danas su ova izdanja dvojezična, kako bi se rezultati rada približili i inostranoj stručnoj javnosti.

Kroz saradnju sa nekoliko izdavačkih kuća objavljeno je više publikacija. Najpre su u saradnji sa Izdavačkim zavodom Jugoslavija 1954. i 1956. godine izdata tri albuma o nošnjama, ornamentima i seoskim nadgrobnim spomenicama, a 80-tih godina je u izdanju „Vuka Karadžića“ izašlo nekoliko knjiga o običajima i verovanjima, kao i igračkoj tradiciji. Značajna je i saradnja sa Jugoslovenskom revijom, Čigoja štampom i dr. Knjigu Petra Vlahovića: Srbija – zemlja, narod, život, običaji, Muzej je publikovao u saradnji sa Vukovom zadužbinom iz Beograda, a publikaciju Stari zanati u Srbiji u saradnji sa Ministarstvom za trgovinu Republike Srbije. Poslednja u nizu je Etnografsko nasleđe Kosova i Metohije koje je zajedničko delo Etnografskog muzeja u Beogradu i Muzeja u Prištini.

Muzej se trudi da magistarske i doktorske rade zaposlenih kustosa, a koji su plod proučavanja muzejskog materijala ili istraživanja u arhivima i muzejima, približi čitalačkoj publici, ali pruža šansu i drugim kolegama iz drugih etnoloških i muzejskih institucija u Srbiji.

Crtež Nikole Arsenovića nabavljen za Etnografsko odeljenje Narodnog muzeja.

Najmlađi segmenti u radu Muzeja su Međunarodni festival etnološkog filma i Centar za nematerijalno kulturno nasleđe.

Ideja o pokretanju festivala postojala je još 60-tih, pa potom 80-tih godina, da bi se prvi Festival održao 1991. godine u prostorima manastira Sv. Prohor Pčinjski. Na njemu je prikazano samo nekoliko ostvarenja – filmskih i televizijskih. Nakon nekoliko godina Festival se seli u prostore Muzeja kako bi bio što pristupačniji sve većem broju posetilaca, a dobija i obeležje međunarodni. Postao je nezaobilazan u festivalskom kalendaru u Svetu, a na konkurs svake godine pristigne preko stotinu filmova. Selektori i članovi žirija su u protekle 23 godine bili kustosi muzeja, filmski stvaroci, teoretičari filma, i etnolozi i antropolozi iz Srbije i Svetog. Kao produkt Festivala nastala je i kolekcija filmova koju čini preko 1000 naslova. U poslednjim godinama u okviru ove manifestacije organizuju se predavanja i radionice namenjeni studentima, a predavači su stručnjaci iz Svetog i Srbije.

Potpisivanjem konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa 2010. godine Republika Srbija se prihvatile obaveze da proučava, beleži i štiti pojave, znanja i umeća pojedinaca i zajednica koji žive na teritoriji Republike. U tom cilju u Muzeju je formiran Centar čiji je osnovni cilj upravo onaj koji nalaže Konvencija *UNESKO*-a o očuvanju nematerijalnog nasleđa. U prvoj godini postojanja proglašeno je i zaštićeno 27 elemenata (jelo belmuž, đurđevdanski običaji na Staroj planini, Sabor frulaša u Prislnoci, Vukov sabor, kamenorezački zanat u Belim

Stalna postavka (2001).

vodama, vranjska gradska muzika i dr.).

Običaj krsno ime, odnosno slava, ovih dana je stavljen na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalnog nasleđa čovečanstva, dok su u postupku zaštite igre kolo i kolo u tri, kao i zajednička nominacija više zemalja za prolećni običaj *Hidrijeze/Đurđevdan*.

Centar je za dve godine postojanja priredio više međunarodnih skupova, izložbi, gostovanja eksperata UNESCO-a, kao i drugih stručnjaka iz oblasti zaštite nematerijalnog nasleđa.

Značajni segment rada Muzeja je i služba za konzervaciju muzejskog materijala, formirana još 1925. godine. Danas je čine dve odvojene laboratorije: za konzervaciju tekstila i za konzervaciju predmeta od raznorodnog materijala. Osim rada na kozervaciji i restauracijskom etnografskom materijalu iz matičnih muzeja, ova služba aktivno pomaže i drugim muzejskim institucijama u zemlji koje nemaju odeljenje zaštite. Neki od njenih radnika već više godina obavljaju i konzervaciju materijala u manastiru Hilandar.

Od trenutka osnivanja do danas biblioteka Etnografskog muzeja nezaobilazni je izvor saznanja, kako za muzejske stručnjake, tako i za mnoge spoljne korisnike. U svojim bogatim fondovima čuva više desetina hiljada vrednih knjiga, časopisa, studija i drugog bibliotečkog materijala. Danas je u sistemu KOBIS koji vodi Narodna biblioteka Srbije.

Kako bi se publici što više približio rad muzejske institucije oformljeno je 1961. godine Odeljenje za prosvetno-pedagoški rad čiji je

prvi rukovodilac bila Zagorka Marković. Osim organizacije muzejskih izložbi, predavanja, koncerata, modnih revija, saradnje sa školama i univerzitetom, u okviru ovog Odeljenja delovali su i likovni umetnici. U prvoj polovini XX veka oni su radili kao ilustratori, dok se od sredine 50-tih godina posvećuju likovnom oblikovanju izložbi i grafičkom uređenju kataloga, plakata, pozivnica i drugog štampanog materijala. Dugi niz godina organizacijom izložbi i muzejskih dešavanja, kao i pedagoškim radom, bavila se isključivo jedna osoba. Danas se ovim razgranatim poslom bez koga se ne može zamisliti rad Muzeja bavi više osoba specijalizovanih za PR, web-prezentaciju, pedagoški rad i dr.

U toku proteklih 113 godina u Etnografskom muzeju u Beogradu radilo je nekoliko stotina pojedinaca kao: upravnici, direktori, kustosi, konzervatori, preparatori, bibliotekari, fotografi, crtači, likovni umetnici, administrativni radnici, pomoćno osobelje i kao „intelektualni nadničari“. Svi oni su svojim radom doprineli da Muzej postane značajna institucija u evropskim okvirima. Za svoj rad Muzej je dobio niz priznanja i zahvalnica. Najnovija u nizu je nagrada „Mihajlo Valtrović“ koju je za izuzetne rezultate postignute tokom 2013. Etnografskom muzeju u 2014. dodelilo Muzejsko društvo Srbije. Ovo je drugi put da je Etnografski muzej lauerat ovog, inače jednog od dva najznačajnija (drugo je Nagrada NK ICOM-a Srbije za muzej godine) priznaja koja se muzejima u Srbiji dodeljuju za izuzetne rezultate ostvarene u muzejskoj delatnosti.

Vesna Dušković
Etnografski muzej u Beogradu

GRADSKI MUZEJ SOMBOR MUZEJ KOJI VOLITE, MUZEJ KOJI ČUVA OD ZABORAVA

Logo Gradskog muzeja Sombor (Stjepan Kolar, Sombor) koristi se od 1983.

Naslovna stranica prvog broja Godišnjaka Muzeja iz 1885.

Naslovna stranica prvog Muzejskog vodiča iz 1908.

Muzeji publici predstavljaju nasleđe koje čuvaju i sakupljaju na različite načine, oplemenjuju društvo važnim porukama, potvrđuju i jasno čuvaju kulturni identitet od najezde globalnih trendovskih doživljaja kulture. Identitet i kompleksnost muzejske delatnosti u praksi je iskazan kroz prikupljanje, čuvanje, istraživanje i prezentaciju kluturnog nasleđa i muzeologije, obuhvaćen naučnom, zakonodavnom i etičkom formom. Kada se posmatra muzej na ovaj način pristup u svakom metodološkom postupku je jasan i zahteva posvećenost i doslednost u kazivanju. U ovom predstavljanju Gradskog muzeja Sombor mapirani su segmenti kroz istorijat muzeja, osrvt na pojedine izložbene aktivnosti i senzibilitet muzeja, značaj i prioritet delatnosti.

Osvrt kroz pojedine periode kao posebne celine razvoja i bogata izložbena i istraživačka delatnost govore o Gradskom muzeju Sombor kao ambijentu posebne merljivosti u kojem je ukupno 16 zaposlenih, od kojih je 12 kustosa i viših kustosa. Svojim bogatim istorijatom muzeološke delatnosti Gradski muzej Sombor može se posmatrati u redu najstarijih muzeja kod nas, vidljivim i preko logotipa ustanove.

Predstavljanje dinamične i bogate izložbene delatnosti Gradskog muzeja Sombor, odnosno realizacije brojnih po sadržaju raznorodnih postavki na kojima je prikazan stručno obrađeni materijali, veoma je zanimljivo za svakog posmatrača i istraživača koji želi da spozna značaj kulturne baštine i muzeja. Gradski muzej Sombor je po svom karakteru kompleksnog tipa, obuhvata preko 40.000 muzealija raspoređenih u zbirke koje su organizovane u odeljenja. Zbirke i odeljenja su se formirali u različitim periodima dogodovišnje istorije Muzeja, a dešavalo se da su kustosi ponekad pokrivali i nekoliko odeljenja i veliki broj zbirki.

OD PRVIH DECENIJA RADA DO DANAS (1883–2014)

Istorijsko društvo Bač-bodroške županije započelo je 1883. godine organizovanu aktivnosti u cilju prikupljanja i naučne obrade predmeta za budući muzej. Bogat istorijat zbirki sa kraja XIX i početka XX veka svedoče o razvijenoj svesti građanstva tadašnjeg Sombora o značaju očuvanja nacionalne kulturne baštine i velike uloge muzeja u društvu. Ovaj deo istorije muzeja doprineo je raznorodnosti i bogatsvu predmeta kojima se muzej i danas ponosi.

Na osnivačkoj skupštini Istorijskog društva Bač-bodroške županije, održanoj 11. maja 1883. godine, usvojen je Nacrt pravila rada društva, koji je kasnije tokom 1883. dopunjeno,

Deo stalne postavke Muzeja iz 1943.

a sve to je objavljeno u Statutu društva na mađarskom jeziku (*A Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat Alapszabályai, Zombor 1900*, Bodor 1996, 12-13). Pravila rada društva jasno definišu predmete koji se prikupljaju.

Za smeštaj arheološkog i drugog materijala Istorijsko društvo Bač-bodroške županije dobija jednu prostoriju u Županiji, a sve materijale prikuplja Ede Margalić (*Ede Margalits*) sekretar društva (Trajković et al. 1996). Prvi kustosi (čuvari) muzejskih zbirki koje počinju da se formiraju (Ljuboja 2008) bili su članovi Istorijskog društva Bač-bodroške županije: Biber Đula (1830), Lajoš Rediger (1901–1903), Horvat Janoš (1903–1904), Ulman Mikloš (1904–1907) i Kalman Gubica (1907–1916). I pored teških okolnosti u kojima je na kraju devetnaestog veka osnivno ovakvo značajno društvo, kao i buran period usaglašavanja rada Društva, promene rukovodstva i formulisanje aktivnost, koje traju sve do 1918. godine, zabeležene su ipak i izložbene aktivnosti.

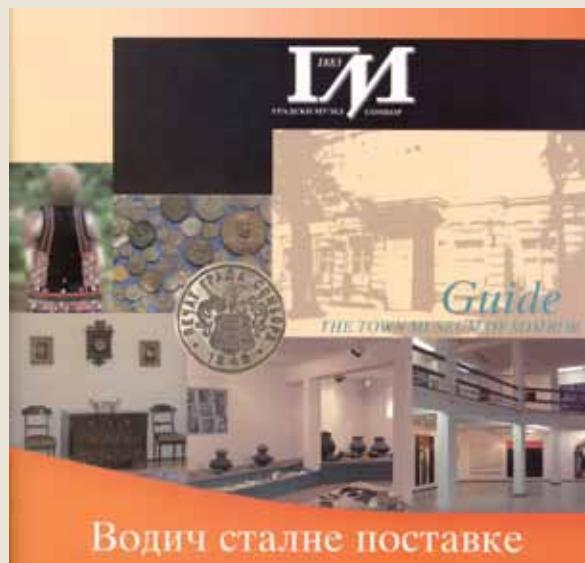
U spoznavanju istorijata Muzeja može da pomogne značajna publikacija pod nazivom *Repertorium*, u kojoj su po abecednom redu autora objavljeni bibliografski podaci svih članaka iz muzejskih godišnjaka. Tako se prvih 25 godina rada Istorijskog društva Bač-bodroške županije može pratiti i preko zapaženih radova štampanih u muzejском Godišnjaku (cf. *Tartalommutató a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyvének 1885-1907 Évfolyamaihoz*).

Ovde ćemo se osvrnuti na 1908. godinu kada je postavljena Izložba zbirke Istorijskog

društva Bač-bodroške županije i kada je štampan Vodič, odnosno katalog izložbe u kome su po vitrinama navedeni eksponati (cf. *A Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Muzeumának Képes Kalauza, Zombor, 1908*).

Muzej se seli iz Županijske zgrade u kuću Stevana Laloševića koja se nalazila u glavnoj ulici grada Sombora. Izložba, za posetioce zvanično otvorena 21. novembra 1943. godine, nalazila se tu do preseljnja u sadašnju zgradu na Trgu Republike, odnosno u kuću Julija Lederera, koja je tokom Drugog svetskog rata nacionalizovana za potrebe smeštaja Muzeja. Nakon Drugog svetskog rata, 27. oktobra 1945. godine, Gradski muzej Sombor se svećano otvara, zajedno sa Bibliotekom grada Sombora koja se nalazi u istoj zgradi. Nova institucija kulture Gradski muzej Sombor formirana je od delova zbirke Istorijskog društva Sombor sa zaveštanim legatima. Tako je Istorjsko društvo formalno prestalo da postoji (Bodor 1996).

Kroz stalne postavke i povremene izložbe Muzej je predstavio autentični muzejski materijal sakupljan od vremena formiranja Istorijskog društva Bač-bodroške županije do danas. Hronološki pregled naslova i tema izložbi koje su realizovane u periodu 1945–2014. godina, kao i njihova analiza i prikaz, zasluzuju da budu posebno publikovani jer je izložbena delatnost, sudeći prema izveštajima, muzejskoj dokumentaciji i bibliografiji o mujejskoj delatnosti, veoma bogata i raznovrsna.

Naslovna stranica Vodiča Stalne postavke iz 2003.

Uvid u aktuelne rezultate moguć je posetom sajta: www.gms.rs, i preko aktivnosti strukovnih udruženja i rada sekcija MDS-a, SAD-a i ICOM-a, kao i drugih društvenih mreža ICT tehnologije.

SENZIBILITET GRADSKOG MUZEJA SOMBOR U 2014.GODINI

Umetničko-istorijska vrednost Gradskog muzeja Sombor izuzetno je visoka, budući da je jedini kompleksni muzej u zapadnoj Bačkoj (Mašulović 2003) koji svojom nadležnoću pokriva teritoriju grada Sombora i opštine Apatin, Kula i Odžaci, a baštini tradiciju postojanja i muzeološkog rada više od 130 godina. Zaštitom i stručnom brigom o sopstvenom kulturnom nasleđu Muzej čuva identitet i vrednost sopstvene nacionalne baštine.

Deo stalne postavke: arheologija
(Foto: Viktorija Uzelac).

Deo Stalne postavke u Galeriji Savremene umetnosti Gradskog muzeja Sombor (Foto: Viktorija Uzelac).

Fijaker u ambijentu.

Zbirke Gradskog muzeja Sombor su raspoređene u sledeća odeljenja: Arheološko odeljenje, Numizmatičko odeljenje, Etnološko odeljenje, Istorisko odeljenje sa depandansom Muzeja Batinske bitke i Likovno odeljenje sa zavičajnom zbirkom i zbirkom primenjene umetnosti, Likovno odeljenje sa Galerijom savremene umetnosti i zbirkom Likovna jesen. Novi nivoi predstavljanja i izlaganja muzejskog materijala od 2003. godine koncipirani su na Stalnoj postavci koja obuhvata „energiju“ ljudskog stavranja kao nit koja povezuje 8000 godina postojanja (Mašulović 2013). Inovacije Stalne postavke su nastavljene i narednih godina, kako su projekti pojedinih odeljenja realizovani, tako da je do 2014. godine nastala nova vizura Stalne postavke sa izmenjenim pojedinim delovima izložbe i zanimljivim ambijentima. Jedinstveni eksponati, koji kazuju preko 1000 muzejskih priča iz različitih perioda, odslikavaju bogato nasleđe Sombora i čitavog zapadnobačkog regiona, i predstavljaju bogat mozaik nacionalne i ljudske kulture. Kao primer navodimo ovde samo jednu od tih priča.

Priča počinje restauriranim fijakerom iz dvadesetih godina XX veka, uklopljenim u ambijent (fijaker placa) okupljalista fijakera i vodarskih kola na rekonstrisanoj kaldrmi. U svojoj etnološkoj zbirci Gradska muzej Sombor čuva fijaker poznatog somborskog fijakeriste Đorđa Pavkova. Brojni zanimljivi događaji vezani za kulturnu delatnost znamenitih Somboraca vezani su za fijaker, čime se otvara veliki broj mogućnosti za njegovo predstavljanje, kako u kontekstu građanskog, tako i zanatlijskog života Sombora s kraja XIX i početka XX veka. O značaju koji je ova važna uslužna delatnost imala u životu

grada govori i današnja uloga fijakerske službe u predstavljanju kulturnog identiteta ovog prostora. Redovna fijakerska služba uspostavljena je u Somboru u drugoj polovini XIX veka i deo je bogate kuturne baštine grada (Putica 2012–2013).

AMBIJENT I POSEĆENOST IZLOŽI

Muzej se nalazi na centralnom prostoru Trga Republike, u okviru jezgra grada sa jedinstvenom celinom u kojoj je oslikan jedan kulturno-istorijski i urbanističko-arhitektonski ambijent od XVIII veka do danas. Spoljašnji i unutrašnji prijatni ambijent i osvetljena fasada, ulične cvetne rondele, gradsko zelenilo i udobne kulupe za predah, čine zgradu Muzeja izuzetno prijatnim mestom za posetu i boravak.

Gradski muzej Sombor je spomenik kulture, čiji je unutrašnji prostor adaptiran za potrebe muzejske izložbene delatnosti, sa nekoliko depoa za sve muzejske zbirke, kao i sa prostorom za radionice i kancelarije. Značaj muzeja, bogatsvo zbirki, prijatan ambijent i konstantno prisutne izložbe, aktuelne Stalne postavke, povećana posećenost i uslužne pogodnosti u smislu dostupnosti informacija (veb sajt, fb strana, linkovi na velikom broju sajtova, reklamni vodiči i flajeri, servisne informacije na štampanim i elektronskim medijima, markeri na android telefonima i slično), kao i dostupnost parkinga, dobra su slika tržišne privlačnosti muzeja. Led reklame, posebno u velikim gradovima skreću pažnju javnosti na aktivnosti muzeja, pa tako i naš muzej na bazi društvene odgovornosti svakodnevno reklamira muzejske programe na dostupnom led reklamnom prostoru pojedinih kompanija.

Muzej, 2014. (Foto: Viktorija Uzelac).

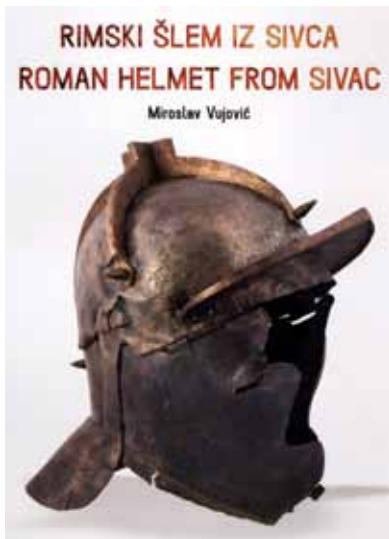

Muzejsko dvorište (Foto: Viktorija Uzelac).

Posećenost izložbi Gradskog muzeja Sombor prati se duži niz godina (Lakatoš 2007), i u proseku je to oko 8.000 posetilaca godišnje, uzimajući u obzir i podatke od 2003. godine kada je ponovno otvorena Stalna postavka sa svim inovacijama i uvođenjem novina. U aktivnostima u cilju povećanja posećenosti dominira muzejski pristup, odnosno prilagođavanje muzejskog sadržaja i programa potrebama potencijalnih posetilaca. Na osnovu anketa, upitnika i intervjua dobijaju se odgovori na pitanja o željama, očekivanjima i potrebama segmentiranog dela publike. Kombinujući više tehnika analize posetilaca (Savić 2012) uz menjanje muzejskog programa i dovođenje raznolikih sadržaja za ciljanu publiku, Muzej želi da poveća posećenost svim svojim sadržajima.

ZNAČAJ I PRIORITY

Kada se analizira značaj Gradskog muzeja Sombor postoji ceo spektar vrednosti koje se mogu proučavati, a koje su bazirane na muzejskoj komunikaciji. Uteteljeni u nauci (istraživanje, prikupljanje, proučavanje, konzerviranje, čuvanje), moralu i kreativnosti (prezentacija i interpretacija) postoji i segment kritike i samoanalize. Bogata kulturna ponuda

Naslovna stranica kataloga izložbe „Rimski šлем iz Sivca“.

Salon Laze Kostića
(Foto: Viktorija Uzelac).

Pehar iz Augsburga, poklon austrijskog cara somborskim militarima, XVII vek, srebro sa pozlatom, cizeliranje
(Foto: Augustin Juriga).

Gradskog muzeja Sombor poboljšava imidž i privlačnost ne samo grada Sombora već i regiona.

Gradski muzej Sombor, kao ambijent privlačan velikom broju posetilaca, ojačan i aktivnostima u okviru redovne godišnje međunarodne manifestacije „Noć muzeja“, od 2007. godine (Martinović *et al* 2012) je istrajnim radom izgradio muzejsku publiku koja čini jedan segment turističkog kretanja. Kako bi skrenuli pažnju na svoje aktivnosti šaljemo značajne informacije o Muzeju, ili o predmetima, mnogim elektronskim i pisanim medijima (npr. u dopisma iz aprila, maja i juna 2014. navedeni su rimski bronzani šlem iz Sivca, izuzetno svedočanstvo prisustva rimske vojske na ovoj teritoriji, priča o najvećoj očuvanoj zastavi u Vojvodini ribarskog ceha iz Apatina iz XIX veka, jedinsveni Sunčani sat kao vredan kulturno-istorijski eksponat sa zanimljivim satirično duhovitim natpisom na srpskom i mađarskom jeziku „Jedan ti je od ovih poslednjih!“, a koji savakodnevno upozorava na prolaznost vremena i života).

Takođe, u okviru Stalne postavke ističemo značaj rekonstruisanih atraktivnih ambijenata (npr. Salon Laze Kostića: stil Ampir II, somborski fijaker u ambijentu, kovačka i saračka radionica), a skrećemo pažnju i na muzejski bioskop u kome posetoci u okviru posete Muzeju mogu da pogledaju crno-bele neme filmove Ernesta Bošnjaka sa početka XX veka.

Pored reinventarisanja zbirki i popunjavanja fonda, konzervacije i restauracije, prioriteti Gradskog muzeja Sombor u okviru muzeološke delatnosti su i publikovanje i prezentacija zbirki.

U želji da prikažemo i onaj segment delatnosti koji nije vidljiv široj publici, i koji se i stručnoj javnosti prikazuje namenski i u posebnim prilikama (npr. naučni i stručni skupovi), skrenemo pažnju na pojedina muzejska izdanja iz različitih oblasti muzejske delatnosti Muzeja, kao i na nagrade dobijene u poslednjih nekoliko godina.

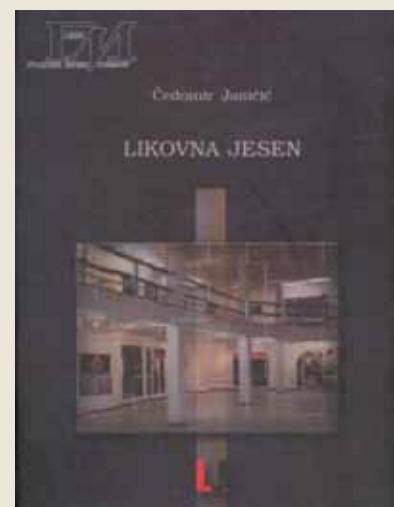
Nacionalni komitet ICOM-a Srbije za publikaciju godine proglašio je 2008. knjigu Likovna jesen – rekapitulacija – rekonstrukcija – reprezentacija. Druga stalna postavka, autora Čedomira Janićića. Ovo delo, ali i mnoga veoma vredna muzejska izdanja koja su objavljena u poslednjih desetak godina svedoče o dugogodišnjem radu kustosa na sređivanju i obradi zbirki Muzeja, i o uspešno realizovanom istraživačkom duhu krunisanom monografskim publikacijama ili serijskim katalozima.

Posebno navodimo monografsko izdanje iz oblasti arheologije koje je nezaobilazno za period praistorije: Đepfeld—nekropola starijeg gvozdenog doba kod Doroslova, čiji su autori Dušanka Trajković, Rastko Vasić, Svetlana Blažić, Srboljub Živanović i Branimir Mašulović, zatim publikaciju koja govori o jednom predmetu, izuzetnom svedočanstvu antičkog perioda, katalog izložbe pod nazivom Rimski šlem iz Sivca, čiji su autori Miroslav Vujović, Milan Čolović i Anđelka Putica.

Navodimo ovde i nekoliko izdanja koja prate publikovanja zbirki Gradskog muzeja Sombor, kao što su dve publikacije Čedomira Janičića: Krhke crte vremena- crteži iz fonda „Likovna jesen”, izbor radova umetnika sa prostora bivše Jugoslavije u periodu 1962–1994. godine, i gorenavedena nagrađena publikacija. U okviru Zavičajne zbirke likovnog odeljenja Zora Šipoš je autor publikacije Slike đaka minhenske škole, dok je Dušanka Ogar obradila veoma vrednu i zanimljivu etnološku zbirku i obajvila je u publikaciji Uskršnja jaja – pisanice značajno svedočanstvo narodne umetnosti.

Muzej je ponosan i na svoj časopis: Godišnjak Gradskog muzeja Sombor, koji od 2007. godine ponovo izlazi, a predstavlja zbornik stručnih tekstova (studija, prikaza, ogleda, građe, komentara, kritika, osvrta, terenskih i drugih izveštaja i drugih stručnih tekstova) iz oblasti: arheologije, numizmatike, istorije, etnologije i antropologije, istorije umetnosti (likovne, primenjene i arhitekture), pedagogije, novih umetničkih medija, muzeologije, muzeografije i muzejske dokumentacije, konzervacije i zaštite muzejskih predmeta.

Muzealci koji više nisu sa nama, ali su ostavili velikog traga i obavezu da i dalje radimo na unapređenju muzejske struke podstiču nas na neprekidno istraživanje. Jedna od njih je i Dušanka Trajković, dobitnik nagrade

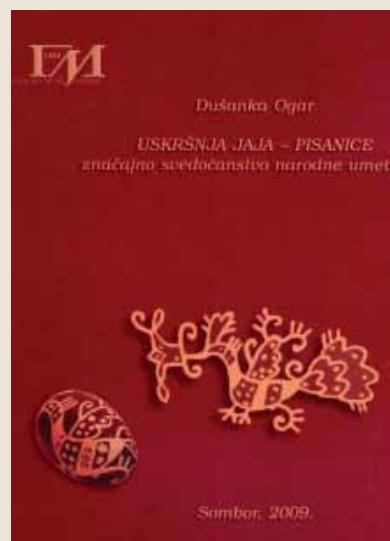
Nagrađena publikacija Čedomira Janičića: Likovna jesen – rekapitulacija – rekonstrukcija – reprezentacija, Druga stalna postavka (Foto: Pavle Karabasil).

„Mihailo Valtrović“ za ukupni doprinos (životno delo) koju joj je 2010. godine dodelilo Muzejsko društvo Srbije za izuzetni doprinos unapređivanju i razvijanju muzejske delatnosti.

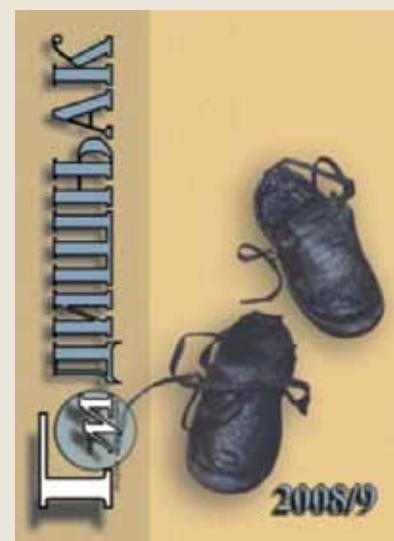
Uz rad na osnovnim aktivnostima predviđenim zakonom o kulturnim dobrima Muzej nudi razne edukativne, zabavne i promotivne sadržaje (pogledati bogatu arhivu na linku www.gms.rs/vesti) za decu predškolskog i školskog uzrasta, srednjoškolce i studente. Muzejska igraonica – Potraga za muzejskim blagom, uvedena u edukativni program muzeja tokom

Monografija: Đepfeld—nekropolu starijeg gvozdenog doba kod Doroslova (autori: Dušanka Trajković, Rastko Vasić, Svetlana Blažić, Srboljub Živanović, Branimir Mašulović) (Foto: J. M. Jofke).

Publikacija Dušanke Ogar: Uskršnja jaja – pisanice značajno svedočanstvo narodne umetnosti (Foto: Pavle Karabasil).

Godišnjak Gradskog muzeja Sombor za 2008. godinu (Foto: Pavle Karabasil).

Muzejska igra znanja: Potraga za muzejskim blagom (plakat; deca istraživači individualci).

2010. godine, podržana od strane Ministarstva kulture Republike Srbije, i dalje je u našoj sredini najpopularnija muzejska igra. Nastala i koncipirana u Gradskom muzeju Sombor ova muzejska igra koristi se u prilagođenim formama i u mnogim drugim muzejima. Muzejska igra znanja je edukativni program koji u okviru muzejske izložbene delatnosti uvodi didaktičko sredstvo (mapu sa blagom i muzejske kartice) i kod dece koja dolaze u muzej podstiče razvijanje kulturnih potreba i interesovanja, i formiranje navika posećivanja institucija kulture.

Za svakog istraživača prošlost je upakovana u kutiju sa muzejskim blagom, karticama, mapom i pravilima igre, i on istraživanjem izložbe Stalne postvake Gradskog muzeja Sombor otkriva na novi način kulturnu baštinu koju Muzej proučava, izlaže i čuva.

Dugogodišnja zalaganja kustosa Gradskog muzeja Sombor da kvalitetno osmисле raznovrsne aktivnosti za decu prilikom socijalne interakcije u raznim vidovima saradanje između muzeja i predškolske ustanove, muzeja i škole, muzeja i fakulteta dovela su do koncipiranja i novih ideja i edukativnih programa u Muzeju.

Muzej organizuje tematske radionice i niz drugih manifestacija, koncerete, izložbe, performanse, revije kostima, poetsko-književne večeri i tribine koji su otvoreni za različite ciljne grupe i publiku sa posebnim interesovanjem za oblast kulture (pored zvaničnog muzejskog veb sajta pogledati i veliku arhivu fotografija na

FB profilu muzeja <https://www.facebook.com/gmsombor?ref=hl>).

Muzej koji je ostvario saradnju sa svim ustanovama kulture u gradu, predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, fakultetima, dnevnom bolnicom, vojnim nastavnim centrom i udruženjima građana i šire, i to u našoj ekonomskoj realnosti (Tausi 2012), možemo predstaviti upravo samo kroz aspekt odnosa sa javnošću.

Kada je u pitanju saradnja na međunarodnom nivou, izdvaja se saradnja sa muzejima iz Mađarske, Hrvatske i Slovenije. Značajnu saradnju Muzej je uspostavio i sa nekoliko Ambasada u Srbiji, od kojih izdvajamo države kao što su Kanada, Mađarska, Hrvatska, Kina, Španija, Japan, Slovenija, Kuba, Meksiko, Pakistan, Grčka. Najčešće se ta saradnja ogleda u organizovanju programa u okviru kojeg se predstavlja kultura pojedine zemlje i tada smo u mogućnosti i mi da predstavimo kreativno i promišljeno naše ideje i muzejske projekte društveno odgovornoj publici i zainteresovanim posetiocima. Da bi bio jasan javni interes kulturnih institucija i muzeja, privrednicima, političarima i široj publici, uvek i iznova putem interakcije objašnjavamo značaj Gradskog muzeja Sombor, a i muzeja u opšte.

Društvena vrednost Gradskog muzeja Sombor, kao mesta komunikacije i promocije kulturnog nasleđa, ali i ustanove za njegovu zaštitu, ima najvišu ocenu stoga i veliku odgovornost da ostane i dalje Muzej kojeg publike voli i ceni.

Deo stalne postavke: Ambijentalna celina unutrašnjosti mađarske kuće s kraja XIX veka (Foto: Viktorija Uzelac).

Da li smo mi muzej kojeg bi svako trebao da zavoli, poštuje i upozna? Pitanje možemo koncipirati i na drugi način dajući odgovor. Međutim, želja muzeja je da u budućnosti otvari nove mogućnosti komunikacija različitih društvenih, obrazovnih, generacijskih i kulturoloških grupacija i pojedinaca, i da ga zavolite tako što ga redovno posećujete i svojim aktivnim pristupom poštujete standarde muzejske profesije. Muzejska publika (Žilber 2005) stvara ličini doživljaj, emociju i novo iskustvo i prenosi ideje i nova saznanja formirajući novu društvenu sliku, na bazi materijalne i nematerijalne baštine.

LITERATURA:

- Bodor, A. (1996): Decenije muzeološkog rada, In: Decenije muzeološke delatnosti. – Gradski muzej Sombor, Sombor.
- Lakatoš, V. (2007): Evidencija izložbene i programske delatnosti Gradskog muzeja u Somboru u periodu od 1994. do 2006. godine. – Godišnjak Gradskog muzeja Sombor, 1/2007: 268–288.
- Ljuboja, M. (2008): Izvod iz muzejske dokumentacije Istorijskog odeljenja Gradskog muzeja Sombor. – Graski muzej Sombor, Sombor.
- Ljuboja, M. (2008): Kustosi muzejskih zbirki od 1883–1918. godine. Sombor, Stalna postavka - Tač skrin. – Gradski muzej Sombor, Sombor.

Galerija savremene umetnosti Gradskog muzeja Sombor: Godišnji koncert dečijeg hora „Šareni vokali”, 2014. (Foto: Viktorija Uzelac).

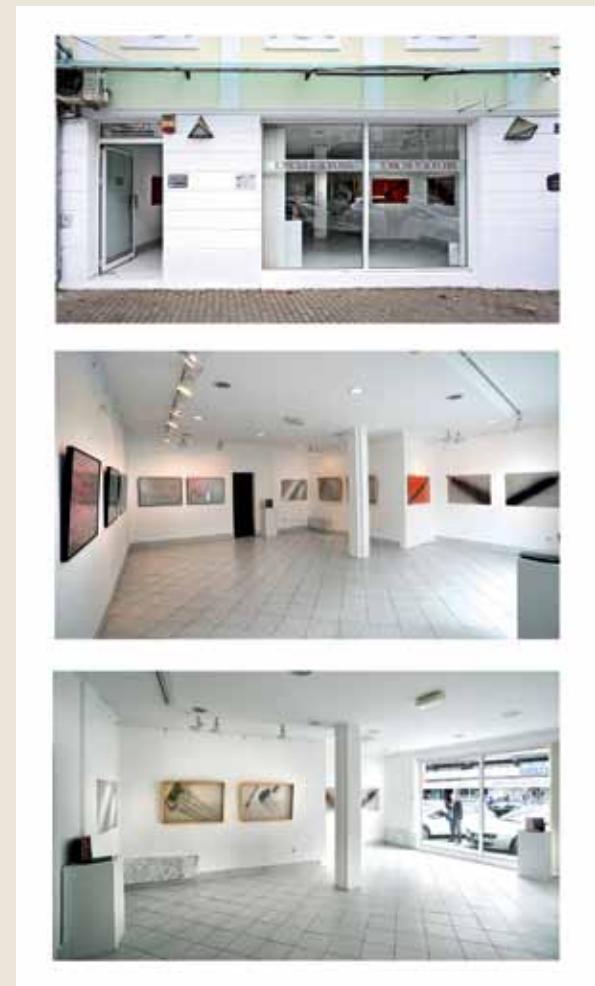
- Mašulović, B. (2003): Formiranje Gradskog muzeja u Somboru. Vodič stalne postavke, 4–5. – Gradski muzej Sombor, Sombor.
- Mašulović, B. (2013): Gradski muzej Sombor Juče - Danas - Sutra, Povodom 130 godina od nastanka zbirki i Muzeja u Somboru. – Godišnjak Gradskog muzeja Sombor, 6–7.
- Martinović, D. & Jokić B. (2012): Noć muzeja kao kulturološki i društveni fenomen u Srbiji. – Beograd.
- Putica, N. (2012/2013): U susret inovaciji etnološkog dela stalne postavke Gradskog muzeja Sombor. – Godišnjak Gradskog muzeju Sombor 6–7: 89–97.
- Savić, A. (2012): Muzeji u javnosti, javnost u muzejima, Muzejski PR: savremeni pristup. – Zavod za udžbenike, Novi Sad, Prirodnački muzej Beograd
- Tausi, R. (2012): Ekonomika kulture. – Clio, Beograd.
- Trajković, D. & Trajković, Č. (1996): Arheološko odeljenje. In: Decenije muzeološke delatnosti. – Gradski muzej Sombor, Sombor.
- Žilber, K. (2005): Muzej i publika. – Clio, Beograd.

Viktorija Uzelac
Gradski muzej Sombor

MOSTOVI BALKANA: LIKOVNA KOLONIJA I GALERIJA

Spomen-park: Kragujevački oktobar je ustanova memorijalnog karaktera osnovana 1953. godine sa ciljem da čuva uspomenu na više hiljada nedužno stradalih građana u oktobru 1941. godine. Prepoznatljiv je simbol ne samo Kragujevca, već i regionala. Ova ustanova društveno-humanističkog sektora konvencionalizovane delatnosti i visokog stepena standardizacije, tokom decenija svog postojanja uspeva da efikasno odgovori na kulturne potrebe građana u smislu edukacije i informacije. Spomen-park je svoje polje delovanja razvio na više različitih oblika institucionalne prakse. Treba napomenuti da se u okviru njega organizuje niz kulturnih programa: od 1963. godine muzičko-scenski program komemorativnog karaktera: Veliki školski čas; od 1975. godine muzičke svečanosti: Oktobru hododarje (OKTOH); zatim, preko trideset godina literarno-likovni konkurs: Dosta su svetu jedne Šumarice, namenjen deci školskog uzrasta; a od 2006. godine, svakog 20. oktobra organizuje se kulturno-umetnički program pod nazivom Bdenje. Veliki odziv publike prati sve nabrojane manifestacije, među kojima prednjači manifestacija Veliki školski čas.

Međunarodna reputacija i sam profil Ustanove koja se zalaže za afirmaciju, pre svega, antifašističkih, pacifističkih i humanističkih ideja, doveli su do formiranja Centra za mir i toleranciju. Prepoznavanje svedočanstva, izdvajanje njegovih nosilaca, proizvođenje dokumenata i korišćenje njihovih svojstava i značenja su fundamentalne stvari čvrsto ukorenjene u muzejsku praksu Spomen-parka. Široko prihvaćeno stanovište je da baština ne postoji bez odnegovanog sećanja. Ovaj memorijalni prostor je primer baštinske institucije koja ispunjava kulturne, obrazovne, informativne i rekreacione potrebe sredine. U okviru Ustanove Spomen-park Kragujevački oktobar od 7. aprila 2005. godine u Kragujevcu radi Gradska galerija Mostovi Balkana, kao jedan segment više u širokom spektru

Galerija „Mostovi Balkana“.

delatnosti ove Ustanove. Galerija je otvorena izložbom na kojoj je predstavljen izbor iz zbirke umetničkih dela nastalih na prve tri međunarodne likovne kolonije pod nazivom Mostovi Balkana 2002-2004. Programska konцепција Galerije¹ orijentisana je prevashodno ka tome da predstavi savremenu likovnu umetnost (Šuvaković 2011) i najaktuuelnije tendencije, kako na domaćoj, tako i na međunarodnoj umetničkoj sceni uz poštovanje kulturnih raznolikosti. Galerija je osnovana pod okriljem Spomen-parka, a uz svesrdnu podršku USAID-a, američke nevladine organizacije ACDI/VOCA, i Uprave grada Kragujevca. Od jedne baštinske ustanove koja se bavi javnom memorijom, očekuje se kulturna akcija usredsređena na kolektivno iskustvo i jačanje kolektivnog identiteta, jednom rečju baštinsku akciju. U tom kontekstu Spomen-park, a samim tim i Galerija, jedan je od

¹ Regulisana Pravilnikom o radu Galerije Mostovi Balkana iz 2005.

stožera formiranja i pokretanja kulturnog i svakog drugog stvaralaštva u realnom vremenu i sa stvarnim ljudima. Afirmacija i potvrda kvaliteta, iz pozitivnog kolektivnog iskustva, jasan je zadatak baštinskih ustanova. Građenje i održavanje kriterijuma, kao i pronalaženje inspiracije za kreativno delovanje jedinke i društva u celini, potencijal je koji Spomen-park poseduje i omogućuje.

LIKOVNA KOLONIJA MOSTOVI BALKANA

U okviru ustanove Spomen-park Kragujevački oktobar u periodu 2002–2007. organizovano je šest međunarodnih likovnih kolonija Mostovi Balkana na kojima je učestvovalo 135 autora iz zemlje i inostranstva. Osnovne karakteristike i krajnji cilj delovanja ove institucije, najbolje je preporučuju za dodeljenu ulogu organizatora ovakve kolonije. Devedeste godine XX veka na ovim prostorima dovele su do stvaranja zatvorenih, nacionalnih umetničkih svetova kao odraza složenih političkih i ekonomskih faktora, ali i ličnih utopija, fantazija i vizija. Početkom XXI veka situacija se bitnije menja u smeru otvaranja i ponovnog vrednovanja specifičnosti etničkih i nacionalnih planova na Balkanu. Ponovo su na značaju dobile ideje otvorenosti i raznolikosti, neophodnosti očuvanja nesputane subjektivne misli, pa tako i lokalnih tradicija i osobenosti, sa težištem na međukulturalnim i međunacionalnim interakcijama umetničkih praksi.

Sasvim u skladu sa duhom vremena naša Ustanova nastoji da promoviše ideju o otvorenosti, tolerancije, raznolikosti i pomirenja među ljudima. Prvenstveno su pozivani umetnici iz regionala, a krajnji cilj je bio da ova umetnička radionica dobije svoje evropske i svetske razmere. Sa socioološkog aspekta, umetničke radionice imaju značajnu ulogu u sistemu produkcije, distribucije i promocije umetnosti, ali i u decentralizaciji savremene likovne scene. Među stvaraocima koji su imali priliku da razmene svoja iskustva bili su stvaraoci: iz SAD, Nemačke, i Švajcarske i Rumunije, kao i iz balkanskih zemalja: Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Albanije, Grčke, Bugarske i Srbije. Formirana likovna zbirka je odraz aktuelnih dešavanja na savremenoj likovnoj sceni. Danas se ona čuva u depoima Galerije Mostovi Balkana.

Četvrta likovna kolonija „Mostovi Balkana”, 2005.

Kreveti Balkana: Peta likovna kolonija (instalacija: Vladimir Ranković).

Početna ideja iz 2002. godine bila je da se umetnička radionica periodično organizuje s ciljem da se osnuje galerija u kojoj bi se čuvala kolekcija dela umetnika iz sredina, geografski i istorijski neminovno upućenih jednih na druge. Miško Šuvaković (2011) je govoreći o kustoskim praksama i konceptu balkanske umetnosti XXI veka naveo karakterističan primer izvođenja zamisli balkanske umetnosti kao modela umetničkog izražavanja u procesu restrukturacije evropskih margina i centara. Prema njemu: „Balkanskom umetnošću se nazivaju, u različitim periodima, folklorna, avantgardna i globalno-evropska umetnost balkanske regije. Balkansku regiju ili regiju Jugoistočne Evrope uslovno čine države i kulture: Turska, Grčka, Bugarska, Albanija,

Makedonija, Srbija, Crna Gora, Rumunija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Slovenija. Ne postoji jasno razgraničenje, već preklapanja Balkana, Srednje Evrope i Mediterana.“ Ova inicijativa je potekla od akademskog slikara i profesora Gorana Rakića i slikara i scenografa Milivoja Štulovića. Dvojica entuzijasta bila su inspirisana građenjem „porušenih balkanskih mostova“.

Brojne asocijacije u istoriji moderne umetnosti bile su nadahnute sličnim idejama o okupljanju stvaralaca, tako da ova inicijativa nije izvorna. Dostignuća u aktuelnom slikarstvu bila su idea vodilja za prvu koloniju, prvu izložbu i buduću galeriju Mostovi Balkana. Na svih šest saziva umetnicima je data potpuna sloboda u odabiru tema i tehnika. Stvorena je vredna zbirka sa karakterističnim stilsko-formalnim i tematskim obeležjima. U nekadašnjoj prestonici Srbije našli su se autori zaokruženih biografija sa značajnim iskustvom u učešću i organizovanju srodnih radionica u svojim sredinama: Rodica Ksenija Konstantin, jedan od organizatora manifestacije žena - umetnica u Rumuniji; iz Hrvatske Josip Butković; Nove Frangovski, osnivač i organizator likovne kolonije u Galičniku, Makedonija; Milan Jakšić, organizator kolonije Deliblatski pesak, grupe Pesak i ateljea Svetionik; Dušan Todorović organizator kolonije reciklažne umetnosti, i brojnih ekoloških kolonija u Vojvodini. Na prvoj koloniji u radovima ukupno 42 autora prepoznate su aktuelne tendencije u savremenom slikarstvu, grafici, vajarstvu i crtežu, ali i instalaciji.

Humanističkim naukama primerene su ideje međusobnog razumevanja, respeksa i tolerancije, pa su i uzete za okosnicu saziva 2003., 2004. i 2005. godine, u kojima su između ostalog ispoljene sve specifičnosti društava u tranziciji. Ostalo se pri izvornim idejama formulisanim na prvoj koloniji, kao i razmeni dragocenih iskustava umetnika. U drugom sazivu rad 31 stvaraoca propratila je istoričarka umetnosti Tatjana Milosavljević, muzejski savetnik Narodnog muzeja u Kragujevcu. Na trećoj likovnoj koloniji učestvovalo je 25 umetnika i likovni kritičar Sava Stepanov iz Novog Sada. Devetnaestoro likovnih autora je stvaralo na četvrtoj, a medijator je bio istoričar umetnosti i likovni kritičar Bratislav Ljubišić, nekadašnji umetnički direktor galerije

Stara Kapetanija na Zemunskom keju i urednik Redakcije za kulturu Drugog programa Radio Beograda. Tada je po prvi put glavni organizator bio Spomen-park čijom odlukom je formiran Umetnički savet, u sastavu: Jelena Davidović, istoričar umetnosti, Miroljub Sretenović, slikar, i Milivoje Štulović, slikar i scenograf. Savet kolonije je verifikovao učešće umetnika odabranih uglavnom po preporuci. Na petoj umetničkoj radionici održanoj 2006. godine moderator je bio istoričar umetnosti i vajar Baša Rajčević. Učestvovalo je 25 umetnika iz Slovenije, Hrvatske, Republike Srpske, Crne Gore, Albanije, Grčke, Bugarske, Rumunije i Srbije. Fond je tom prilikom uvećan za trideset i osam slika, crteža, grafika, jednu instalaciju, i četiri portretne biste znamenitih ličnosti iz istorije grada Kragujevca: Pante Srećkovića, Dimitrija Davidovića, Josifa Šlezingera i Ljubice Filipović, koje bi trebalo da pronađu svoje mesto na javnim površinama u gradu Kragujevcu. Šesta kolonija pod vođstvom istoričara umetnosti i muzejskog savetnika Spomen-muzeja 21. oktobar Jelene Davidović održana je 2007. godine. Ovoga puta 24 umetnika predalo je svoje grafike u digitalnoj formi, koje su u konačnoj verziji odštampane na platnu. Masovna medijska kultura s kraja XX veka i početka XXI veka naziva se digitalnom kulturom, dok sam pojam digitalna umetnost: „... ukazuje na specifičnost obrade podataka u odnosu na analognu (manuelnu-čušnu, mehaničku) obradu ... Digitalna obrada slike i zvuka postupak je generisanja nove slike (zvuka) ili transformacije postojećih slika (zvukova) digitalnim računarom.“ (Šuvaković 2011).

UMETNIČKA ZBIRKA MOSTOVI BALKANA

Pitanje čuvanja umetničke zbirke Mostovi Balkana, njena naučna obrada, izlaganje i publikovanje našli su odgovor u osnivanju Gradske galerije Mostovi Balkana. Muzeji su, prema ICOM-ovoj definiciji institucije koje prikupljaju, čuvaju i istražuju predmete. Naša je obaveza da saznanja o njima učinimo dostupnim javnosti za njenu dobrobit.

Formirana umetnička zbirka Mostovi Balkana broji 237 umetničkih dela, izvedenih u raznorodnim tehnikama, od tradicionalnih do digitalnih, odnosno: 129 slika, 81 rad

Galerija „Mostovi Balkana“: Depo slika.

na papiru (crtež i grafika, od kojih su 24 digitalne grafike odštampane na platnu), 24 skulpture (među kojima je i pet bista izlivenih u bronzi), 2 instalacije i 1 fotografiju. Zbirka je tokom proteklih godina uvećana za 6 akvizicija, zapravo poklona umetnika koji su priređivali izložbe u Galeriji. U narednom periodu neophodno je proširenje depoa kako bi se ustalila praksa daljeg uvećanja zbirke. Istovremeno, prikupljana dokumentacija razvrstana je u dosjea izložbi, hemeroteku, fototeku i biblioteku Spomen-muzeja 21. oktobra.

Među savremenim kustoskim praksama i postupcima nema hijerarhije po oblastima, nego jedino po vrednostima i uticajima njihovog društvenog i kulturnog delovanja. Stilska diferencijacija determinisana promenljivim nacionalnim, etičkim, klasnim i generacijskim elementima, obeležila je i zbirku Mostovi Balkana. Umetnici preokupirani savremenim ideološkim, političkim i mitološkim temama, kroz svoju prizmu reflektuju direktni dijalog društva i individue, pa i čoveka sa samim sobom. Stilski tokovi moderne umetnosti distanciraju se od idealističkih i naturalističkih merila karakterističnih za klasičnu tradiciju u umetnosti. U stalnom su kretanju i preplitanju, samim tim ne podležu jasnoj sistematizaciji i klasifikaciji. U postmodernizmu prisutna je dihotomija koja podrazumeva odsustvo jedinstva stila i

ekstremnu autonomiju umetnika (Ashton Dore *et al.* 2001), pojava eklektičkih povezivanja apstraktnih i mimetičkih stilova u slikarskom, skulptorskem i drugim segmentima umetnosti (Šuvaković 2011). Samim tim, i autori koji su učestvovali u radu Kolonije različitih su poetika, koncepcija i preokupacija po pitanju forme, teme i medija. Urbani i ruralni pejzaži, odnos prema prošlosti ali i budućnosti, antipodi života i smrti, nasilje, uništenje, opasnost koja vreba, neizvesnost, efemernost, usamljenost, neostvarena komunikacija, samo su neke od tema. Kontradiktorni duh epohe doneo nam je zbirku u kojoj je vidljiv tradicionalni, ali u isto vreme, i istraživački pristup slikarskom mediju. Zbirka predstavlja svojevrsnu koheziju dela od mimetičkih (impresionističkih, nadrelističkih), do dominantnih apstraktnih (apstraktna figuracija, apstraktni pejzaži; apstraktni ekspresionizam, geometrijska apstrakcija – suprematizam, monohromno i minimalističko slikarstvo). Od lirske apstrakcije preko izražavanja nesvesnog i pristupa slikarstvu kao aktu lične drame, želje da se izazovu određena duševna stanja u slikarstvu, do *arte povere* i korišćenja materijala koji su porozni kako bi podvukli sukob između nečega nastalog u prirodi i onoga što je stvorio čovek, do enformela i raskida sa tradicionalnim odlikama reda i kompozicije. Tu se može uključiti i kretanje ka nečemu potpuno drugaćijem, ka neprirodnoj, negeometrijskoj, nefiguralnoj formalnoj zaokupljenosti umetnika. Uočljiv je uticaj ideje konceptualnih slikara da je umetnost koncept (Šuvaković 2011), i da se „*pikturalnim sredstvima pokazuje, prikazuje i značenjski komunicira concepte slike, slikarstva i umetnosti*“ (Šuvaković 2011). Postminimalistička teorija smatra bazične elemente superiornim i ističe nadmoć čiste senzacije, bilo da je ona svesna ili podsvesna.

U vreme globalnog umrežavanja otvara se mogućnost virtuelnog pristupa zbirci Galerije. Na taj način plasirale bi se informacije o njoj, i otvorila bi se još jedna mogućnost komparativnog metoda i istraživanja kolekcija (Šuvaković 2011), ali istovremeno i bogaćenje i širenje komunikacije sa publikom. „*Nov pristup dokumentaciji muzejskih kolekcija je u korelaciji sa promenljivim shvatanjima o faktorima koji utiču na povećanje njihove upotreбne vrednosti, odnosno njihov potencijal da podrže misiju muzeja.*“ (Ilieva 2013).

GRADSKA GALERIJA MOSTOVI BALKANA

Tokom prve decenije postojanja Gradske galerije Mostovi Balkana sistem rada u njoj zasnovan je na principima muzeološkog rada, koji osim formiranja umetničke zbirke, podrazumeva i uporedo vođenje dokumentacije, ali i izložbenih aktivnosti i izdavačke delatnosti. Složeni tradicionalni poslovi kustosa vremenom su prošireni na širok dijapazon veština neophodnih za efikasno funkcionisanje savremenih galerija. Među njima su poznavanje komunikologije, menadžmenta, marketinga. U ovoj Galeriji od osnivanja do danas organizovano je 187 likovnih izložbi koje su bile propraćene različitim publikacijama: katalozima, pozivnicama, plakatima, flajerima. Pored toga, u ovom prostoru su u periodu 2005–2010. održavane književne večeri i predavanja.

„U nazivu mnogih muzeja i umetničkih institucija nalazi se termin savremena umetnost, da bi se izbeglo opredeljenje za ideologiju ili strategije modernizma. Terminom savremena umetnost ukazuje se na aktuelni i dokumentarni pristup najznačajnjim tokovima u svetu umetnosti, a ne na opredeljenje za jednu od mogućih, pa i dominantnu tendenciju umetnosti i kulture. Termin treba shvatiti kao operativni i tehnički, koji muzejskim institucijama, posvećenim savremenoj umetnosti, i praćenju promene stilova i pokreta, omogućava otvoren i promenljiv nomadski pristup izlaganju i sakupljanju aktuelnih umetničkih praksi.“ (Šuvaković 2011). Opšte je prihvaćena činjenica da umetnost pronalazi oblike za koje još ne postoje odgovarajuće društvene konvencije. Svakako se njena evolucija ne može posmatrati izolovano, zapravo, treba je posmatrati u okviru postojećih društvenih, kulturnih i umetničkih fenomena i na opštem planu savremenih paradigm globalizacije, tranzicije i rata, koje su obeležile poslednju deceniju XX veka. O programskoj koncepciji Galerije odlučuje Umetnički savet. Svake godine Spomen-park raspisuje javni konkurs u dnevnom listu Politika, kojim se diplomirani likovni i primenjeni umetnici, i članovi ULUS-a i ULUPUDS-a, pozivaju da konkurišu za izlaganje u Galeriji.

Do 2014. godine Umetnički savet je radio u tri saziva: prvi u sastavu Jelena Davidović, istoričar umetnosti, Nenad Ristović, magistar

slikarstva, i Dragan Đorđević, diplonirani vajar; drugi sastav činili su Zdravko Vučinić, istoričar umetnosti, Milan Blanuša, magistar slikarstva, i Nikola Vukosavljević, magistar vajarstva; a treći je radio na čelu sa Božidarom Damjanovskim, magistrom slikarstva, Dušanom Todorovićem, magistrom slikarstva, i Gordanom Nikolićem, magistrom slikarstva, Katarinom Babić, istoričarem umetnosti, i Nenadom Ristovićem, magistrom slikarstva. Trenutno ovu dužnost obavljaju isti članovi Saveta, s tim što je Božidara Damjanovskog zamenio jedan od osnivača kolonije i galerije mr slikarstva profesor Goran Rakić.

Koncept izlaganja prvih godina bio je baziran posebno na afirmaciji učesnika kolonija kojima su priređene samostalne izložbe: Vladimиру Mićkoviću iz Federacije BiH; Adrijani Ilin Tomići, Miruni Varodi i Mari Diakonu iz Rumunije; Mirjani Savovoj iz Bugarske; Mirku Toljiću iz Crne Gore; Vlastimiru Nikoliću, Milici Antonijević, Lili Goldner, Dragunu Radenoviću, Milanu Blanuši, Miodragu Zubcu, Nebojši Savoviću iz Srbije.

Galerija je bila koorganizator brojnih samostalnih, kamernih, retrospektivnih, tematskih i grupnih izložbi. Među partnerima izdvajaju se: USAID, američka nevladina organizacija ACDI/VOCA, kao i Uprava grada Kragujevca, ambasada Indije u Beogradu, Kancelarija južnomoravske regije za međunarodnu saradnju, Zavičajni muzej iz Petrovca na Mlavi, Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, udruženja ULUPUDS, Udruženje Ton iz Foče, ULUK i ART Kg iz Kragujevca, Udruženje građana Krajine Zora.

Izložbe inostranih umetnika uglavnom su realizovane u saradnji sa autorima projekata i uz pomoć ambasada zemalja iz kojih dolaze stvaraoci. Saradnja je ostvarena i sa autorima pojedinačnih projekata: Mirjanom Bajić Đukanović, Dijanom Milašinović Marić, Leposavom Sibinović Milošević, Vesnom Todorović, Nebojšom Savovićem Nesom; kao i privatnim kolekcionarima Zdravkom Vučinićem, Slavoljubom Simićem, Zvonkom Markovićem, Dušanom Potpunim, Duškom Milosavljevićem i Bojanom Radosavljević iz Kragujevca.

Priređen je veliki broj međunarodnih izložbi, među kojima su izložbe: Julije Novoselove

iz Rusije, Dženifer Garet i Miloša Milidraga iz Kanade, Martine Kutalkove, Lenke Štukhejlove, Jakuba Konvica iz Republike Češke, Đorđa Petrovića iz Karlovaca iz Hrvatske, Miliće Belića iz Francuske, Sretena Petra Milatovića, Sretena Nikčevića, Mirka Toljića, Marka Musovića, Sretena Milatovića, Velje Stanišića iz Crne Gore, Metoda Frlica iz Slovenije, Mustafe Skopljaka iz BiH, Đule Hadika iz Mađarske, Kajusa Rotarua iz Rumunije, Nikole Smilkova i Trajčeta Blaževskog iz Makedonije, Stefana Kostandinova Todorova iz Bugarske. Izložbe su bile propraćene katalozima sa ciljem da se publici što više približe kompleksni sadržaji umetnosti, upotpunjeni štampanim i elektronskim pozivnicama, plakatima, natpisima sa imenom autora koji su isticani na izlogu Galerije. Planirano je, ukoliko to finansijska situacija dozvoli, da se u ovoj Galeriji predstave renomirani umetnici kojima bi izložbe bile organizovane po pozivu. Pored toga, u okviru Univerziteta u Kragujevcu radi Filološko-umetnički fakultet, pa bi organizovanje susreta, javnih tribina i razgovora na određene teme vezane za probleme i pojave na savremenoj likovnoj sceni, našu Ustanovu još bolje pozicioniralo na obrazovnoj i kulturnoj mapi grada, regionala i Srbije.

IZLAGAČKA I IZDAVAČKA DELATNOST GRADSKE GALERIJE MOSTOVI BALKANA

U okviru delatnosti Galerije posebna pažnja se poklanja izložbenoj i izdavačkoj delatnosti kao specifičnom vidu naučno-istraživačkog, informativnog i propagandnog rada, koji čini značajan, obiman, raznovrstan i reprezentativan segment rada Muzeja 21. oktobar. Profesionalnim pristupom i jasnom programskom koncepcijom Galerija nastoji da nastavi koncept kolonije, odnosno da obnovi pokidane veze u regionu, ali i šire, i da se stvori uvid u aktuelne tendencije na savremenoj likovnoj sceni. Kustosi Galerije pridržavaju se pravila o disciplini zaštite, te predmet identifikuju kao svedočanstvo jednog vremena. Može se konstatovati da se danas Galerija svrstava u red renomiranijih galerija na teritoriji Srbije. Od njenog osnivanja aprila 2005. godine do 2015. godine organizovano je, samostalno, ili u saradnji sa drugim institucijama i udruženjima, ukupno 187 izložbe: 161 samostalne, 3 retrospektivne, 19 kolektivnih, 2 tematske, 2 propagandne. Izbori iz fonda zbirke prikazani

su na gostujućim grupnim izložbama u Međunarodnom pres centru u Beogradu 2005, i u Petrovcu na Mlavi 2008. godine.

MUZEJSKA KOMUNIKACIJA I EDUKACIJA

Dve stotine godina muzejske misli obeležile su muzejske publikacije i njihova distribucija. Šira javnost upoznata je sa dostignućima i saznanjima do kojih se došlo istraživanjima nematerijalne kulturne baštine. Društveni razvoj neminovno je doveo do inovacija u sadržaju i strukturi muzejske komunikacije. Muzejske publikacije su postale svojevrsan znak prepoznavanja baštinskih institucija. Muzejski artefakti dokumenti su stvarnosti koja je izdvojena, oni su predmet istraživanja i ponovnog vraćanja ka posmatraču, posredstvom različitih oblika komuniciranja.

U okviru bogate izлагаčke delatnosti, organizovane su izložbe slika, skulptura, radova na papiru, fotografija, ikona, multimedijalne i konceptualne, kao i primenjene umetnosti, koje su bile propraćene izdavčkom delatnošću Galerije, a sve pod okriljem Spomen-parka.

Muzejske publikacije stvaraju transparentni sistem znanja o muzeju, njegovoj gradi i delovanju, kao i o njegovim pokušajima aktuelnog tumačenja sveta i okoline u kojoj deluje. Pod njima se podrazumeva štampano delo ili knjiga, ali i neknjižne publikacije - video i audio materijal na magnetnim trakama, kao i elektronski, digitalni zapisi na diskovima (Maroević 2001). One kompenzuju vremensko ograničenje svojstveno osnovnom muzejskom mediju – izložbi. Ovakve publikacije predstavljaju dokument o dometu jednog vremena i formalizuju faktografski i interpretativni raspon saznanja i spoznaje o nekom predmetu, zbirci i izložbenoj tematici; saznanja o muzejskom fundusu i delovanju muzeja, koje su u tom trenutku bile dosegnute. Njihova pokretljivost, mogućnost široke distribucije, posebno preko elektronskih medija, daje izuzetno velike mogućnosti u smislu promovisanja rada određene institucije. Mediji u kojima su izrađene publikacije nose sa sobom izvesna tehnološka ograničenja vezana za upotrebu određene vrste uređaja: poput video uređaja, filmskih projektorâ, digitalnih projektorâ, računara, ali i trajnosti materijala kao što su papir i štamparske boje.

Uviedevši informativni, edukativni i dokumentarni značaj koji imaju katalozi izložbi iz oblasti savremenog likovnog stvaralaštva tim kustosa Galerije Mostovi Balkana istrajan je u stavu da svaka izložba bude propraćena katalogom. Do decembra 2014. godine objavljeno je preko 130 kataloga drugog štampanog materijala. U Galeriji ovakvog tipa dugoročne publikacije (Cannon-Brooks 2001) poput kataloga privremenih izložbi predstavljaju najznačajnije sredstvo za publikovanje saznanja do kojih se došlo, kao i edukaciju publike. Kustosi definišu oblik i sadržaj izdanja u saradnji sa izlagačem, koji obuhvata uvodni tekst, popis ili broj izloženih radova, kratku biografiju umetnika. Obim kataloga (broj strana i reprodukcija) varira, i uglavnom je uslovjen raspoloživim finansijskim sredstvima. U pojedinim slučajevima sami umetnici na sebe preuzimaju obavezu štampanja kataloga. Od kratkoročnih publikacija za svaku izložbu ispisuju se natpisi, a ne retko se štampaju plakati.

Uspešnu saradnju naša Ustanova ima sa više radijskih kuća, internet portala. Takođe, najave izložbi objavnjuju se Nedeljnim novinama Kragujevačkim, na RTS-u, na regionalnim televizijama RTK i Kanalu 9. Informativni slajdovi i izveštaji sa otavaranja izložbi emituju se u ekonomsko-propagandnom programu ovih televizijskih kuća. Na osnovu teritorijalne pokrivenosti može se izvesti statistika o tome kolika je informisanost stanovnika o likovnim događanjima u našoj Galeriji. Radio televizija Kragujevac pokriva teritoriju 7 opština sa oko 300.000 stanovnika, dok Televizija Kanal 9 ima pokrivenost u 13 opština sa populacijom većom od 500.000 ljudi, tako da se može zaključiti da je preko 800.000 ljudi obavešteno o njima.

Potpuno svesni značaja tehnološkog napretka sveta u eri digitalizacije i tzv. virtuelnog sveta na internetu, praksa je da se široj i stručnoj javnosti, među kojima su Forum muzeja, srodne kulturne, obrazovne i naučne institucije, kao i strukovna udruženja, šalju elektronske pozivnice. Na zvaničnom sajtu Spomen-parka Kragujevački oktobar (www.spomenpark.rs) Galerija ima svoju posebnu stranu. Svoje prijatelje Galerija poziva i preko svog fejsbuk profila, gde ima preko 1441 prijatelja, kao i Linkdina, gde se objavljuju najave o

aktuuelnim dešavanjima, kao i fotografije sa otvaranja izložbi. Dakle, akcenat je stavljen na informativni aspekt, a ne toliko na tehničke detalje.

Sve navedene aktivnosti u funkciji su prikazivanja poslovanja galerije i njene dalje promocije. Dugoročne i kratkoročne publikacije, kao i njihov hronološki popis, svojevrstan su osnov za precizne naučne analize različitih aspekata rada, i donošenja korisnih zaključaka za unapređenje rada kako Galerije, tako i Spomen-muzeja *21. oktobar*.

LITERATURA

- Cannon-Brooks, P. (2001): Dugoročna odgovornost muzejskih publikacija/
The long term responsibility of museum publications. – *InformaticaMuzeologica*, Zagreb 3-4: 6-9.
- Ilieva Nikolovska, A. (2013): Dokumentacija muzejskih kolekcija. – Čitalište, Pančevo 22: 34-45.
- Maroević, I. (2001): Muzejska publikacija kao izvor muzejske komunikacije
The museum publicatin as a form of museum communication.
– *InformaticaMuzeologica*, Zagreb 3-4: 10-14.
- Šuvaković, M (2011): Pojmovnik teorije umetnosti. – OrionArt, Beograd 86: 181, 370, 377, 403, 632-634, 638.
- Alsdorf, B., Avgikos, J., Blessing, J., Drutt, M., Lauf, C., Ragheb, J. F., Spector, N. & Young, J. (2001): *In* Spector, N. (ed): Guggenheim Museum Collection: Ato Z, Second, Revised Edition. – The Solomon R. Guggenheim Foundation, New York.

Katarina Babić
Spomen-park Kragujevački oktobar

JASNA JOVANOV

Celokupna karijera dr Jasne Jovanov, istoričara umetnosti i aktuelnog upravnika Spomen-zbirke Pavla Beljanskog, usmerena je ka iscrpnom istraživačkom radu i zaštiti kulturnog nasledja.

Rođena je u Novom Sadu, studirala je i odbranila magistarsku tezu na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na Odeljenju za istoriju umetnosti, i doktorirala u Centru za interdisciplinarnе i multidisciplinarnе studije Univerziteta u Novom Sadu. Muzeološku karijeru započela je u Galeriji Matice srpske (1978–1992) najpre kao kustos Kabinetа grafike, zatim Zbirke umetničkih dela XIX veka, a od 1987. bila je rukovodilac Odeljenja srpskog slikarstva i grafike od XVIII do XX veka. Bavi se istraživanjem srpskog slikarstva druge polovine XIX i početka XX veka, sa naglaskom na srpskim slikarima školovanim u Minhenu.

Od 1992. do 1999, pored istraživačkog rada, bavila se i novinarskim i scenarističkim poslovima, prevođenjem stručnih tekstova i beletristike, organizacijom izložbi i marketingom u umetnosti, a povremeno je bila angažovana u Muzeju savremene umetnosti i privatnoj galeriji „Pečat“ u Novom Sadu.

Od jula 1999. je upravnik Spomen-zbirke Pavla Beljanskog. Od oktobra 2008. godine, u zvanju vanrednog profesora, na Akademiji klasičnog slikarstva Univerziteta *EDUCONS* u Novom Sadu predaje predmet Istorija umetnosti, a od 2011, takođe u zvanju vanrednog profesora, predmet Kulturna dobra u turizmu na Departmanu za geografiju, turizam i hotelijerstvo Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu.

Tokom rada u Galeriji Matice srpske, pored rukovođenja zbirkama grafike i crteža, kao i zbirkom srpskog slikarstva XIX veka, realizovala je više uspešnih projekata među kojima izdvajamo: višegodišnje istraživanje: „Minhenska škola i srpsko slikarstvo“ i monografske izložbe o Danici Jovanović (1986), Josifu Falti (1988), Stevanu Aleksiću (1989) i Aleksandru Sekuliću (1990), kao i saradnju na

katalogu izložbe *Wege zur Moderne und die Ärbe Schule in München* (Muzej u Vizbadenu, Narodna Galerija Ljubljana, 1989) i učešće u projektu *Crisis and the Arts. The History of Dada* (Dadaizam na jugoslovenskim prostorima 1920–1922) Univerziteta umetnosti u Ajova Sitiju, SAD (1992), koji je kasnije prerastao u temu magistarskog rada. Tema doktorske teze Jasne Jovanov bila je: Kulturno-istorijski okvir slikarstva Stevana Aleksića.

Kada je 1999. godine Jasna Jovanov došla na čelo Spomen-zbirke Pavla Beljanskog, počelo je novo poglavje u radu ove institucije koje će je uključiti u savremenu muzeološku praksu. Promenivši organizacionu strukturu institucije, formirala je Muzeološko odeljenje i obezbedila radna mesta za mlade istoričare umetnosti. Bogati Dokumentarni fond Spomen-zbirke, do tada nedovoljno poznat javnosti, počinje sistematski da se obrađuje, koristi u naučno-istraživačke svrhe, izlaže i publikuje, od čega posebno treba izdvajiti publikacije: Pavle Beljanski: diplomacija i umetnost (2005), Crteži i grafike (2005), Likovna zbirka – od značke do monumentalnog platna (2008), Spomen-zbirka Pavla Beljanskog: hronika jednog muzeja i jednog vremena (1961–1971) (2010), kao i projekat Pavle Beljanski – prijatelj umetnika, u okviru koga su do sada realizovane četiri izložbe. Jasna Jovanov je ne samo iniciator ovih, ali i svih ostalih izdanja realizovanih u Spomen-zbirci, već i urednik. To jasno govori o njenom zalaganju za promociju kulturnih vrednosti koje baštini institucija na čijem je čelu. Sva saznanja slila su se u reprezentativnu monografiju Spomen-zbirke Pavla Beljanskog publikovanu na cirilici, latinici i engleskom jeziku, proglašenu od strane Nacionalnog komiteta ICOM-a Srbije 2010, za publikaciju godine. Ovoj monografiji prethodio je katalog kolekcije Pavla Beljanskog na srpskom i engleskom jeziku.

Novu muzeološku koncepciju Spomen-zbirke Pavla Beljanskog prati digitalizacija građe, savremen način obrade podataka o delima iz kolekcije Pavla Beljanskog, Dokumentarnog

Jasna Jovanov

fonda, ali i celokupne dokumentacije. Na ovaj način poštuje se dostupnost materijala istraživačima, ali i dopušta insistiranje na zaštitu umetničkih dela i arhivske građe, uz minimalnu manipulaciju.

Tokom protekle decenije Dokumentarni fond Spomen-zbirke Pavla Beljanskog obogaćen je mnogobrojnim umetničkim i dokumentarnim predmetima zahvaljujući poklonima i otkupu, uz prepoznavanje Spomen-zbirke od strane privatnih lica i nadležnih institucija kao referentnog centra za istraživanje nacionalne umetnosti prve polovine XX veka.

Promenom u pristupu prema javnosti Spomen-zbirka je publici ponudila nove sadržaje koji uključuju mnogobrojne izložbe, pedagoški rad sa decom, promocije, koncerte, predavanja. U okviru novog koncepta tradicionalna dodela Nagrade Spomen-zbirke Pavla Beljanskog obogaćena je mogućnošću da dobitnik, ukoliko tema nagrađenog rada dopušta, realizuje izložbu uz prateću publikaciju. Na ovaj način mladi istoričari umetnosti dobijaju dodatni podsticaj i usmeravaju se ka struci. Uspostavljanjem uspešne komunikacije i saradnje sa mnogobrojnim institucijama kulture u zemlji i inostranstvu, Novi Sad, a samim tim i AP Vojvodina, dobili su potvrdu o izuzetnom mestu Spomen-zbirke Pavla Beljanskog na mapi kulture Srbije.

Kao upravnik Spomen-zbirke Pavla Beljanskog Jasna Jovanov je istraživačku delatnost usmerila ka umetnicima koji se nalaze

u kolekciji, istorijatu kolekcije i likovnim fenomenima prve polovine XX veka. Rezultate naučnih istraživanja publikuje u stručnim i naučnim časopisima u zemlji i inostranstvu, ali i kao radio i TV priloge iz oblasti kulture. Istraživanja prezentuje i na naučnim skupovima, a u Spomen-zbirci realizuje mnogobrojne izložbe, među kojima su: Sreten Stojanović (1999); Marko Čelebonović (2002); Nedeljko Gvozdenović (2002); Dečji portret iz Spomen-zbirke Pavla Beljanskog (2004); Crteži i grafike iz Spomen-zbirke Pavla Beljanskog (2005); Risto Stijović (2006); Milan Konjović: četvrtu deceniju (2006); Stevan Aleksić. Slikar graničnih područja (2006); Danica Jovanović 1886–1914 (2007); Todor Manojlović: građanin sveta (2008); Artisti i modeli (2010); Ljubica Cuca Sokić (2010); Marko Čelebonović (2010). Autor je i najznačajnije izložbe Spomen-zbirke Pavla Beljanskog od njenog osnivanja: Kolekcija Pavla Beljanskog ponovo u Beogradu (2011), realizovane van matične institucije u Velikoj galeriji Doma Vojske u Beogradu. Nacionalni komitet ICOM-a Srbije nagradio je i ovu izložbu proglašivši je 2012. za projekat godine. Jasna Jovanov je bila i organizator naučnog skupa o Pavlu Beljanskom, realizovanog u novembru 2012. godine u saradnji sa Departmanom za geografiju, turizam i hotelijerstvo, uz učešće 20 eminentnih stručnjaka iz različitih relevantnih oblasti.

Inovativni pristup muzejskoj delatnosti Jasna Jovanov je pokazala tokom realizacije projekata: Nadežda Petrović: sa obe strane objektiva (2012), u okviru koga je ukazala na

do sada nedovoljno paznatu aktivnost Nadežde Petrović kao fotografa. Zahvaljujući brojnim gostovanjima ove izložbe u gradovima Srbije, i u regionu, ta nova otkrića postala su dostupna širokoj publici.

Moderna metodologija u pristupu kolekciji Spomen-zbirke ostvarena je takođe i u realizaciji izložbe *Velika iza Vlaha Bukovca* (2013), kojom je Jasna Jovanov pokazala kako samo jedna slika, postavljena u širi kontekst vremena i celokupnog stvaralaštva jednog slikara, može biti atraktivna tema kompleksnog istraživačkog projekta realizovanog kroz izložbu i publikaciju. Vrhunac svog naučnog i muzejskog rada Jasna Jovanov je pokazala u realizaciji izložbe *Danica Jovanović* (2014), u koju je utkala svoje tridesetogodišnje istraživačko iskustvo, ali i posvećenost jednoj temi i autorki čije je stvaralaštvo iznela na svetlost dana i popularisala kako u okvirima muzejske delatnosti tako i kod privatnih kolezionara.

Istovremeno, Jasna Jovanov se i dalje bavi likovnom kritikom, pisanjem eseja na temu likovnih umetnosti, dizajna i fotografije, kao i scenarističkim radom, prevođenjem tekstova iz istorije i teorije umetnosti i beletristike.

Kao najznačajnija objavljena dela Jasne Jovanov treba istaći monografije o Stevanu Aleksiću, Danici Jovanović, Ristu Stijoviću, Feđi Soretiću, kao i zbirku kritika Todora Manojlovića i uređivanje izdanja Spomen-zbirke Pavla Beljanskog.

Radi istraživanja srpskih slikara koji su studirali u Minhenu, kao stipendista DAAD, tri puta je boravila u ovom gradu (1984, 1989, 1990). Za pripremu doktorske disertacije bila je

stipendista Fondacije *Soros* (1999–2000), a koristila je i radnu stipendiju Fonda za otvoreno društvo u Muzeju Ane Ahmatove u Sankt Peterburgu (2003). Započela je takođe i istraživanja o srpskim slikarima u Pragu, a do sada je rezultate publikovala u tekstovima o Ivanu Radoviću i Miljanu Konjoviću.

Pored nekoliko prestižnih nagrada koje je tokom protekle decenije dobila Spomen-zbirka Pavla Beljanskog kao institucija na čijem je čelu, Jasna Jovanov je za doprinos promociji savremene umetnosti dobila priznanje „Iskra kulture“ (2003), za izložbu i monografiju o slikarici Danici Jovanović nagradu Nacionalnog komiteta ICOM-a Srbije za kustosa godine (2008), kao i već gorenavedenu nagradu Nacionalnog komiteta ICOM-a za projekat godine (2012).

Kao stručnjak sa višegodišnjim iskustvom u muzejskoj profesiji i velikim znanjem u oblasti istorije umetnosti Jasna Jovanov je posvećenik struke. Uvek spremna da pomogne kolegama u svakom stručnom pitanju i rešavanju najkompleksnijih problema rado se uključuje i u rad drugih ustanova kulture. Istovremeno, u skladu sa svojim istraživačkim opredeljenjem predlaže i inicira različite zajedničke projekte koji doprinose potpunijem proučavanju i boljoj promociji kulturnog nasleđa. Svesna da je istorija umetnosti struka kontinuiteta, veliku pažnju poklanja radu sa mladim kolegama, upućujući ih kako u pravila muzejske struke tako i u lepotu istraživačkog rada.

Jasna Jovanov spada u red predanih i doslednih istraživača i posvećenika muzejskoj delatnosti, i pravi je primer kako se istovremeno može biti dobar upravnik institucije od nacionalnog značaja, vredan i inovativni naučnik i vrhunski muzealac.

Tijana Palkovljević
Galerija Matice srpske

SRBIJA 1914.

Ovu veoma ambicioznu izložbu, u okviru državnog obeležavanja stogodišnjice početka Prvog svetskog rata, u periodu oktobar-decembar 2014. organizovao je Istoriski muzej Srbije u saradnji sa Vojnim muzejem u Beogradu, u Galeriji Istoriskog muzeja Srbije na Trgu Nikole Pašića.

Izložba: Srbija 1914.

U realizaciji izložbe učestvovao je veliki broj stručnjaka i saradnika i to kao autori koncepcije i relizacije izložbe: Nebojša Damnjanović, Snežana Solunac Jović i Vuk Obradović; dizajna postavke: Igor i Irena Stepančić i Borjana Šuvaković; autori tekstova u katalogu: Miloš Ković, Nebojša Damnjanović, Vuk Obradović i Sanja Veljković; autori interaktivnog dizajna kataloga i izložbe: Marko Todorović i Marko Savić, a ceo projekat je koordinisala Slađana Bojković.

Izložba u izložbi: Žensko lice Velikog rata.

Ovako veliki tim angažovan u realizaciji izložbe može se smatrati posebnim dostignućem srpske muzeologije, jer pokazuje da su za sveki deo ovog složenog rada angažovani odgovarajući stručnjaci što zaslužuje najveću pohvalu. Izložba je dokaz da je timski rad bio na najvišem nivou, što i jeste ključ uspeha svakog (izložbenog) projekta, a samim tim i ovog.

Takođe treba istaći izuzetno dinamičnu i atraktivnu postavku, sa mudrim korišćenjem prostora i dinamikom koja ne samo da vodi, već i poziva posetioca da ulazeći u svaki sledeći prostor pronikne u događaje i dešavanja što ih obrađuje svaki novi segment, tj. podtema izložbe.

Segmenti izložbe su: Politički život u Srbiji od 1903. do 1914, Ekonomsko osamostaljenje i razvoj Srbije i Carinski rat 1906–1911, Kulturne i prosvetne prilike, Umetnost/Arhitektura (akademski realizam/raskid sa tradicijom), Pozorište, Masovna kultura, Grad u Kraljevini Srbiji – uticaj razvoja gradova na privredu i obrazovanje, Selo u Kraljevini Srbiji, Aneksionska kriza 1908–1909, Balkanski ratovi, Žensko lice velikoga rata – položaj i uloga žene, Atentat mladobosanaca, Suđenje atentatorima, Julska kriza, Mobilizacija srpske vojske, zatim predstavljanje vojskovođa srpske i austrougarske vojske – digitalne animacije velikih bitki: Bitka

Izložba u izložbi: Žensko lice Velikog rata.

Deo izložbe: Srbija 1914.

Deo izložbe: Srbija 1914.

Deo izložbe: Srbija 1914.

Deo izložbe: Srbija 1914.

na Ceru, Belgija, Galicija, Prva bitka na Marni, Bitka na Drini, Kolubarska bitka, a izloženi su i originalni predmeti vojvode Putnika, Stepe Stepanovića i Živojina Mišića, rekonstrukcija uniformi, naredba prestolonaslednika Aleksandra vojski Srbije od 17. decembra 1914, Zločini austro-ugarske vojske u Srbiji 1914, Slika rata: ratna propaganda, slika vojnika, slika gradova.

Obuhvatnost pristupa omogućila je širi uvid u problematiku Prvoga svetskog rata, ili Velikoga rata kako su govorili Francuzi, *La Grande Guerre*, počev više od decenije pre njegovog izbijanja. Na taj način, jezgrovito, jasno i ubedljivo predočeno je kako je uopšte bilo moguće da dođe do opšteg sukoba tako velikih razmera. S druge strane, osmišljena struktura same koncepcije izložbe ukazuje na metodologiju ukrštanja različitih aspekata istraživanja i tumačenja teme: od istoriografskog, preko sociološkog, do kulturološkog pristupa. Time je omogućeno razumevanje slojevitosti i teških problema jedne istorijske epohe, kao i čitave dramatičnosti i tragike, sa dubokim emotivnim nabojem, koji je to vreme nosilo. Izložbom je upućena poruka svim generacijama i svim ciljnim grupama posetilaca, od stručne do najšire publike, bolna, ali ne i patetična, poruka o junakstvu, žrtvi i veličini vremena 1914. u Srbiji. Ovo je naročito značajno u trenutku opasnog talasa revizionizma u evropskoj istoriografiji, čime se nastavlja stogodišnji kontinuitet ispitivanja krivice za izbijanje rata, *kriegsschuld*. To je tema kojoj su u Nemačkoj bila posvećena čak dva časopisa, odmah po zaključenju mirovnih sporazuma posle završetka rata, gradeći sistematski koncepciju za rušenje zaključaka mirovnog sporazuma u Versaju, na osnovu kojeg je Nemačka nesumnjivi krivac za rat. Međutim, stručni tim Istoriskog muzeja Srbije uspeo je da održi delikatnu ravnotežu, da ne zapadne u optužbe, a da ostane rodoljubiv, ali i informativan i dokumentaran, na najvišem stručnom nivou.

Posebna dragocenost postavke jeste mala izložba u izložbi, Žensko lice rata, koja na pravi način vrednuje inače uvek marginalizovanu ulogu žene u ratu. Bogatstvom dokumentarnih fotografija, kombinacijom velikog, prirodnog formata figure, sa malim formatom originalne fotografije, uz tekstualne komentare i podatke koji jedni druge podržavaju, stvorila se upečatljiva slika bitne uloge žene: dobrovoljne bolničarke, ali i dobrovoljne ratnice, heroine, majke, stuba

porodice, građanke osujećene na putu evropske emancipacije, organizatorke pomoći vojnicima, izbeglicama, đacima (Kolo srpskih sestara), zatim strankinje, najviše Engleskinje, u okviru misija za pomoći, nikad nije suviše navesti bar neka od njihovih imena: Milunka Savić, Nadežda Petrović, Antonija Javornik, Jelena Šaulić, Flora Sends (Flora Sandes), jedina žena-ratnik iz zapadnih zemalja saveznica, Vasilija Vukotić, Sofija Jovanović.

Povezujući stručni i naučni nivo sa ciljem jasnog predstavljanja ideje, dobijena je snažna i utemeljena izložba čija je uloga jedna posebna misija danas, u ovom delikatnom istorijskom trenutku. Pažljivo odabranim i mudro sročenim tekstovima u katalogu, paralelno uz izložbu, posmatraču i čitaocu otvara se sloj po sloj značenja i smisla obrađene teme, koliko god ona izgledala već poznata i višestruko objašnjena, tek se na ovakav, očigledan način „otvaraju oči“ za prave vrednosti koje čine temelj svih navedenih dešavanja.

„Borbeni napor srpske vojske i naroda, ispoljen u prvoj godini Velikog rata u odbrani od austrougarske agresije, predstavlja jedno od ključnih iskustava srpske nacije u njegovoj novovekovnoj istoriji. Prelomno doba novije srpske istorije, doba opštег žrtvovanja, istovremeno je i deo kolektivnog sećanja, i već odavno je deo kulturne baštine koji na najpozitivni način artikuliše svest građana Srbije“ (Dušica Bojić). „Prvi svetski rat nije ostavio neizbrisive tragove samo na pojedincima; sve društvene grupe, sve nacije od tada su delile vreme na pre i posle njega“ (Miloš Ković). „Sa usvojenim visokim standardima političkih sloboda, Srbija je postajala privlačna tačka okupljanja, pre svega za južnoslovenske narode iz Austrougarske. U opredeljenjima intelektualne i političke elite u samoj Srbiji bilo je to vreme veoma izraženog jugoslovenstva...brojna okupljanja umetnika, omladine, sportista... Procvat intelektualnog života u Srbiji početkom 20. veka, obeležen delovanjem velikog broja izvanrednih stvaralaca u raznim sferama naučnog i umetničkog rada suštinski je doprineo da se izđe iz zone provincijalnosti i zaostajanja“ (Nebojša Damnjanović).

Posle objašnjenja sarajevskog atentata, potom austrougarskog ultimatuma i objavljivanja rata, precizno je definisano formiranje trupa na obe

Interaktivni delovi izložbe.

Prikazivanje interaktivnih aplikacija na izložbi.

Stručno vođenje kroz izložbu: Srbija 1914 .
(Nemanja Mitrović).

Stručno vođenje kroz izložbu: Srbija 1914 .
(Nebojša Damnjanović).

Radionica u sklopu pratećeg programa izložbe.

Radionica u sklopu pratećeg programa izložbe.

Posetioci na izložbi: Srbija 1914.

strane, tj. mobilizacija koja je okupila na srpskoj strani oko 250.000 boraca, a na austrougarskoj strani 3.350.000, što će reći, da se mala Srbija sukobila sa trinaest i po puta većom armijom.

Istaknuto je da je Narodna skupština 7. decembra 1914. na čelu sa predsednikom vlade Nikolom Pašićem, iznela ratni cilj Srbije, a to je bio, pored odlučnosti da se otadžbina odbrani od neprijateljske agresije, stvaranje nove države, zasnovane na ideji jugoslovenstva, sa razrađenom ideoškom, političkom i diplomatskom osnovom. Ovakva koncepcija bila je sa idejom pariranja austrougarskoj ideji o nestanku Srbije, *Serbien muss sterben*, kao i teritorijalnim aspiracijama susednih zemalja, a sa dugoročnim ciljem obezbeđivanja stabilnosti na Balkanu. Posebno obrađenim gorenavedenim temama i podtemama istaknut je i kult srpskog vojnika, nacionalnog heroja, ali i kultura ratovanja, o čemu svedoči u svojim poznatim tekstovima i Arčibald Rajs (Archibald Reiss).

Ovakva izložba predstavlja ozbiljnu lekciju iz istorije upućenu Srbiji i Svetu, te ne čudi ogromno interesovanje i velika poseta, pa se

očekuje njen dalji itinerer i odjek, kako u regionu tako i u daljem inostranstvu.

Inovativni nivo postavke izložbe nije ograničen samo na strukturu arhitekture prostora, gde posetilac prolazi kroz izlomljene segmente prostora, potom kroz tesnace, „priklješten“ predimenzioniranim fotografijama, potom na sveden ali hrabro odabran izbor boja, tj. na sivo-crnu monohromiju sa minimalističkim, a udarnim crvenim akcentima, već se ideja postavke otvara na nivou komunikacije sa poseticima. Stoga je na pravome mestu po značaju za našu muzeologiju i elaborirani, edukativni nivo izložbe, gde je velika pažnja posvećena mlađim generacijama, negovanju onih koji će biti buduća muzejska publika. Vešt pristup, kroz digitalne i animirane predstave bitki, atraktivne i poučne, kao i 3D android aplikacije sa kodovima u katalogu izložbe.

Kreativnom i zanimljivom istorijom sigurno je da se osigurava nova publika od čijeg će razumevanja i ljubavi prema muzejima i prema istoriji Srbije zavisiti da li će u budućnosti naši muzeji biti prazni, eventualno elitistička utočišta, ili dinamična i privlačna mesta novih saznanja i uzbudljivih doživljaja.

Na osnovu naznake na predkorici kataloga, Veliki rat – sveska I, jasno je da je dalji plan Istoriskog muzeja Srbije izdavanje niza publikacija, tj. organizovanje niza izložbi kojima će se obeležiti stogodišnjice najznačajnijih istorijskih događaja, u okviru Prvog svetskog rata, tokom godina koje slede, što očekujemo sa velikom radoznalošću i interesovanjem.

Žana Gvozdenović
Muzej savremene umetnosti, Beograd

BEOGRAD SLOBODAN GRAD

Povodom 70 godina od oslobođenja Beograda, 20. oktobra 1944, Muzej istorije Jugoslavije, u saradnji sa Arhivom Jugoslavije, pripremio je izložbu pod nazivom: Beograd slobodan grad. Izložba je bila postavljena u Galeriji muzeja istorije Jugoslavije od 13. do 22. oktobra 2014.

Kroz dokumatarni materijal (dokumenta, fotografije, vojne i geografske karte, plakate), zaplenjeno nemačko oružje, video-zapise, crteže i akvarele, prikazan je značaj oslobođenja Beograda u savezničkoj strategiji povezivanja južnog krila sovjetsko-nemačkog fronta i fronta u Italiji u drugoj polovini 1944. godine. Takođe, prikazan je i značaj slobodne teritorije Srbije za međunarodno priznanje, ishod narodnooslobodilačkog pokreta i političko rešenje buduće Jugoslavije.

Operativna dejstva na teritoriji Srbije jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) i Crvene armije, ugrozila bi nemačku grupu armija „Felber“ na teritoriji Jugoslavije i grupu armija „E“, odnosno 350.000 vojnika na teritoriji Grčke, u njihovom povlačenju preko Skoplja, Prištine i Kraljeva u pravcu Beograda, i formiranje novog nemačkog fronta prema istoku, na liniji Solun-Beograd-Budimpešta.

O značaju očuvanja oslobođene teritorije u Srbiji svedoči i konstatacija, izneta na

savetovanju u Vrhovnoj komandi Vermahta 22. avgusta 1944. godine, da NOVJ predstavlja najjačeg protivnika unutar Balkana i da „*Tito svoje političke velike ciljeve može da postigne samo zaposedenjem Srbije*“. Zato je nemačka komanda odlučila da po svaku cenu brani Beograd, ključnu raskrsnicu balkanskih komunikacija i važan strategijski centar za odbranu Balkana. Posebno su bili utvrđeni Kalemeđan, Terazije, rejon Savskog mosta, Glavna železnička stanica i Čukarica.

Jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, sa 55.000 boraca, i Crvene armije, sa 17.500 vojnika, vodile su operativna dejstva za oslobođenje Beograda protiv 30.000 vojnika

Galerija Muzeja istorije Jugoslavije
(foto: T. Toroman).

Bilbord-plakat izložbe (foto: T. Toroman).

Otvaranje izložbe: Miladin Milošević (v. d. direktora Arhiva Jugoslavije), Neda Knežević (direktor Muzeja Jugoslavije), D. Kuprešanin (prvi autor izložbe).

Deo izložbe (foto: T. Toroman)

Nemačko oružje zarobljeno tokom oslobođanja Beograda (foto: T. Toroman).

D. Kuprešanin, N. Knežević, M. Milošević, Veselinka K. Ristić (autor izložbe), D. Jončić (autor izložbe) (foto: T. Toroman).

D. Kuprešanin u razgovoru sa novinarima (foto: T. Toroman).

korpusne grupe generala Vilhelma Šnekenburgera, koja je bila u samom Beogradu, i 30.000 vojnika generala Valtera Štetnera, koje su iz pravca Smedereva nastojale da prođu u grad. U toku borbi za oslobođenje Beograda, nemačke formacije imale su 15.000 poginulih i 9.000 zarobljenih vojnika, jedinice NOVJ 3000 poginulih i 4000 ranjenih boraca, a jedinice Crvene armije 960 poginulih vojnika i nepoznat broj ranjenih. Posle neprekidnih sedmodnevnih borbi od 14. do 20. oktobra snažni otpor nemačkih snaga je savladan, što je kulminiralo 20. oktobra oslobođenjem Beograda. Oslobođilačkim jedinicama naše i Crvene armije pridružilo se više hiljada Beograđana koji su dali značajan doprinos u završnim borbama za oslobođenje grada.

Neposredno posle oslobođenja, u Beograd prelazi vojno i političko rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta, i Beograd postaje centar iz kog se rukovodi borbama za konačno oslobođenje zemlje i njeno međunarodno priznanje.

Obeležavajući 70 godina od oslobođenja Beograda, grada koji je uvek imao svoja revolucionarna stremljenja i slobodarske težnje, u kome od aprila 1941. otpor nikada nije ni prestajao, ovom izložbom izražavamo zahvalnost učesnicima jedne od najvećih bitaka na prostoru Jugoslavije u toku Drugog svetskog rata, kao i poštovanje senima onih koji su dali svoje živote.

Autori izložbe su Dragoljub Kuprešanin i Veselinka Kastratović Ristić iz Muzeja istorije Jugoslavije i Dušan Jončić iz Arhiva Jugoslavije. Autor grafičkog dizajna je Dušica Knežević.

Dragoljub Kuprešanin
Muzej istorije Jugoslavije

ULOGA I ZNAČAJ AUTORA PROJEKTA POSTAVKE

Izložba pod nazivom: Hronika Vršca, otvorena maja meseca 2013. godine u Noći muzeja, priređena je u rekonstruisanom zdanju zgrade iz sredine XIX veka, poznate pod imenom Konkordija, u kojoj je još 1898. *F. Mileker*, prvi i višedecenijski kustos vršačkog muzeja, otvorio prvu izložbu.

Posle kraće aktivnosti u Konkordiji, vršački muzej je preseljen u zgradu bivšeg nemačkog zabavišta u kojoj je aktivno radio više od jednog veka (1908–2012) sa kraćim prekidom za vreme II svetskog rata. Krajem 2012. godine Muzej se vraća tamo gde je i započeo svoju aktivnost, u zgradu Konkordije i deluje kao Regionalni centar za kulturnu baštinu Banata „Konkordija“ – Gradska muzej Vršac.

Izložba je priča o nastanku i razvoju grada i životu nekoliko generacija koje su ga stvarale kroz XVIII i XIX vek, koja je ispričana kroz šest tema: nastanak grada, industrijalizacija, kultura, zanati, sport, svakodnevni život.

Vizuelni identitet i izgled izložbe nastao je kao rezultat bliske saradnje između autora izložbe i arhitekte Jelene Brajković. Uspešnost dizajna i projekta postavke rezultat su sistematičnog, doslednog i studioznog upoznavanja sa kolekcijom raznovrsnih predmeta, dokumenata, raspoloživim mobilijarom i tekstovima koje su za realizaciju izložbe pripremili autori izložbe, kustosi raznih odeljenja Muzeja.

Ovakav pristup dizajnu jedne muzejske izložbe bio je inspirativan za obe strane, tako da je Jelena Brajković svojim idejama neprekidno inspirisala kustose, a kolekcije odabrane od strane kustosa i zadate teme bile su inspirativne u odabiru dizajna.

Tako je na primer veoma inspirativno predmete i dokumenta postavila u osvežene originalne ormane iz XIX veka, kombinujući ih sa eksluzivnijim predmetima većih dimenzija koji slobodno stoje u prostoru ili vise na zidovima (portret Jovana Sterije Popovića, rad Uroša Predića, neobični bicikl, gramofon, zastava streljačkog društva, stare kase, par obućen po tadašnjoj modi).

S pravom je kao početak van svih tema izdvojila orman sa odabranim predmetima i dokumentima vezanim za *F. Milekera*, prvog kustosa muzeja i najznačajnijeg hroničara ovog grada.

Van ormana, na zidu se nalaze printevi sa tekstovima i grafike, koji hronološki prikazuju najznačajnije stupnjeve u razvoju grada. Nastali na osnovu Milekerovih radova oni su bili osnova za razvoj svih tematskih celina. Milekerova naglašena silueta okrenuta u levo simboliše pogled ka pravcu gde počinje priča o životu njegovog grada.

Slede zatim ormani grupisani po temama: nastanak grada, industrijalizacija, kultura, занати, sport i svakodnevni život. Svaka tema, na zidu ispred ormana je snažno naglašena uspravnim zlatnim starim "roljama" u kombinaciji sa modernim crno-belio-zlatnim printevima. Printevi sa jednostavno izvedenim tekstovima i grafičkim ilustracijama nastalim u Vršcu u XIX veku, uvode nas u dijalog sa predmetima i dokumentima u ormanima.

Zidovi u crnoj boji po hrabroj zamisli arhitekte postali su divna podloga za beličaste ormane i izložene predmete koji u kombinaciji sa zlatnim roljama i naglašenim površinama u sličnoj boji, stvaraju posebnu atmosferu. Tekstovi su u dominantnoj beloj boji dok se zlatnom naglašavaju oni koji su vezani za izuzetne ličnosti i predmete u slobodnom prostoru.

Sa plafona vise ogromne kocke sa printevima najznačajnijih predmeta i dokumenata koje simbolišu uspon Vršca u XIX veku.

Osvetljenje u vitrinama u vidu bezbroj sitnih sijalica koje svetle kao zvezde u noći u kombinaciji sa prigušenim svetлом iz velikih kocki dodaju prostoru svečanu i tajanstvenu atmosferu.

Jelena Brajković je savremenim tehnologijama snažno naglasila predmete, otvorila novu komunikaciju između sadržaja i publike, povezala prošlost i sadašnjost, vreme i ideje. Koristeći pored savremenog i elemente dizajna XIX veka ona je potpuno transformisala prostor, udahnula mu novi život, a vizuelnim efektima fokusiranim oko tema uspela da veže posetioce za predmete koji pričaju o stvarnom životu i ljudima jednog grada kojeg su oni sami stvarali svojim idejama i delima.

Ljiljana Bakić
Gradska muzeja Vršac

KULTURA IZA REŠETAKA: IZLOŽBA SUKNJI U ZATVORU

Izložbom: Šumadijska suknja 1860–1960, Etnografski muzej iz Beograda je od 24. oktobra do 12. novembra 2014. godine gostovao u Požarevcu. Tu ništa ne bi bilo neobično da izložba nije bila postavljena u nesvakidašnjem prostoru, u jedinom ženskom zatvoru u Srbiji. Tako su se šumadijske suknje, zahvaljujući saradnji Etnografskog muzeja sa Ministarstvom pravde, Upravom za izvršenje krivičnih sankcija i Kazneno-popravnim zavodom za žene u Požarevcu, našle „iza rešetaka“.

Zašto suknja i zašto u zatvoru? Tokom odabira teme imala sam u vidu činjenicu da je izmenom propisa o odevanju osuđenih osoba iz 2012. godine, predviđeno da žene zatvorenice mogu da nose suknje. U skladu sa tim se ideja da se iz bogatog fundusa Muzeja izdvoji i prikaže upravo suknja, kao jedan od danas najzastupljenijih odevnih elemenata u ženskom odevanju, činila sasvim prihvatljivom i logičnom.

Sa druge strane, smatrala sam da je postavka izložbe u instituciji zatvorenog tipa, kakva je zatvor, višestruko značajna. Jedan od ciljeva projekta, na prvom mestu, je edukacija zatvorenica, njihovo upoznavanje sa istorijatom i raznovrsnošću sukanja sa teritorije Šumadije. Na taj način im se omogućava da se upoznaju sa jednim značajnim delom bogatog kulturno-istorijskog nasleđa Srbije. Naročito sam imala u vidu da je to publika kojoj je uskraćeno praćenje i poseta kulturnim sadržajima, i do koje je stoga najteže dopreti. Iz tog razloga

je upravo jasno definisanje ciljne grupe ka kojoj je čitav projekat usmeren predstavljalio prioritet.

U isto vreme, postavkom u zatvoru ukazano je na neophodnost uključivanja ovakvih institucija u svakodnevne životne tokove, edukaciju njihovih štićenika i pomoć u njihovoj rehabilitaciji. I upravo je izložba predstavila zgodnu osnovu za brojne aktivnosti zatvorenica koje su doprinele njihovom kreativnom provođenju vremena u ustanovi (npr. vez, ručni radovi, izrada sličnih rukotvorina, upoznavanje sa starim zanatima).

Šta je, sa druge strane, projekat značio za Etnografski muzej? Iniciranje i realizacija ovakvog projekta bilo je odlična prilika da Muzej iskorači iz okvira ustaljenih prostora i načina izlaganja, i da napravi korak u animiranju specifične kategorije publike, kakva su osuđena lica. Ovakvim pristupom i angažmanom Muzej je proširio svoju delatnost i pozicionirao se kao društveno svestan i interaktivni element društva. Saradjnjom Etnografskog muzeja sa zatvorom kao institucijom zatvorenog tipa, ne samo da je dosta urađeno na promociji kulturnog nasleđa, već je posebno ukazano na njegovu, u XXI veku naročito značajnu društveno angažovanu i odgovornu ulogu. Muzej se mora uvažavati kao institucija koja poseduje kapacitete i ima puno pravo da pokreće i rasvetljava značajna društvena pitanja i teme i daje adekvatna tumačenja. A sve u cilju edukacije širih društvenih slojeva i uticaja na podizanje nivoa javne svesti.

Tatjana Mikulić na otvaranju izložbe.

Tatjana Mikulić tumači izložbu zatvorenicama.

Vez ukrašen na radionici.

Moja prva poseta ženskom zatvoru, radi određivanja prostora za postavku izložbe, ostavila je veoma snažan utisak. Izabran je prostor krojačnice u kojoj svakodnevno određeni broj zatvorenica provodi svoje radno vreme šijući uniforme, posteljine, dečije igračke, jer je ženski zatvor centralna krojačnica za sve zatvorske institucije u zemlji. Susret sa takvim prostorom, koji ispunjen nizom šivačih mašina, priborom za šivenje i štenderima sa krojevima, odiše radnim angažmanom žena, podsetio me je na izradu suknje koja je i u tradicionalnom društvu bila proizvod ženskih ruku i ženskog rada. Krojačnica se po svojoj funkciji i organizaciji rada u njoj nametnula i kao savršen ambijent u kome će se održati planirane radionice.

Projektom je bio predviđen i prateći program izložbe, zapravo njen edukativni aspekt se ogledao kroz teorijski i praktični deo. Ženama koje se nalaze na izdržavanju kazne održala sam jedno predavanje o suknji na kome su se podrobnije upoznale sa istorijatom, razvojem i promenama koje je tokom svog stogodišnjeg razvoja vunena suknja šumadijskog tipa doživela. Predavanje je pratilo oko četrdeset žena, a naučile su da je suknja u korpus odevanja žena na selu ušla tek 60-ih godina XIX veka, pod uticajem gradskog obrasca odevanja. Tokom narednih decenija ona je doživljavala brojne promene u kroju, materijalima od kojih se izrađuje, dimenzijama, kao i dekoraciji i koloritu. Zatvorenice su u toku kasnijeg razgovor u više navrata istakle da im se izloženi primerci veoma dopadaju, ali da su pre svega, kao osobe koje su na izvestan način izolovane i izmeštene iz realnosti, zadovoljne ne samo što je ovakva izložba postavljena u njihovom okruženju, već i zato što ona utiče i na obogaćivanje njihovog svakodnevnog života.

Postavka izložbe u zatvorskoj krojačnici.

Na dve praktične radionice koje je održala Danijelka Radovanović (konzervator), 15 osuđenica je imalo priliku da se oproba u osnovnim tehnikama veza (po pismu i po broju) i tkanju gajtanom. Svrha radionica bila je da omogući ženama da stečeno znanje primene prilikom dekoracije tekstila koji izrađuju u krojačnici (vezom motiva na kragnama, rukavima, futrolama za mobilni telefon) ili u izradi suvenira (npr. dečjih igračaka, obeleživača za knjige itd.). Uplitanjem raznobojnih gajtana mogu se izrađivati pucad (okrugla dugmad), kićanke, pomponi, kao i nakit, naročito narukvice i minđuše.

Iskustvo sa radionica, kao i dekoracije na izloženim suknjama, značajan su izvor inspiracije za buduće radove ovih žena, sa kojima će šira javnost imati prilike da se susretne naredne godine. Naime, sledeća faza projekta predviđa uzvratnu izložbu njihovih radova u Etnografskom muzeju, kao i promociju i prodaju suvenira koje izrađuju.

Tatjana Mikulić
Etnografski muzej u Beogradu

Rad u okviru radionice.

Suveniri koji se izrađuju u ženskom zatvoru.

Dečje igračke koje se izrađuju u ženskom zatvoru.

GDE SVI ĆUTE ONE GOVORE

Na ovoj tematskoj izložbi autora Miroslava Mitrovića, koju prati i istoimeni katalog, održanoj u Etnografskom muzeju u Beogradu u periodu 20. septembar – 16. novembar 2014, publici je prvi put predstavljena celovita kolekcija gusala izrađenih i korištenih od sredine XIX veka do savremenog doba, kao i primerci nastali 2009. i 2012. godine.

Izložba je nastala kao rezultat višegodišnjeg rada M. Mitrovića na zbirci gusala koji je obuhvatao prikupljanje, muzeološku obradu, sistematizaciju i obezbeđivanje trajnog čuvanja svih podataka vezanih za gusle (u pisanom, digitalnom, audio, foto, filmskom, virtuelnom obliku) i obezbeđivanja adekvatnih uslova za čuvanje primeraka ovog jedinstvenog gudačkog narodnog instrumenta koji se izrađuje od drveta i kože.

Plakat izložbe.

U okviru naizgled klasične izložbene postavke, autor je uz određenu dozu smelosti, primenio konцепцију kojom ukazuje na kompleksno značenje gusala u tradicionalnoj društvenoj i duhovnoj kulturi i uopšte u nacionalnoj istoriji srpskog naroda.

Centralni prostor izložbe čini scenski prikaz enterijera sa ognjištem u kući gde se tradicionalno najčešće izvodilo guslanje (pevanje epskih pesama uz pratnju gusli). Ovaj prostor u okviru koga je od ukupno 140 primeraka u kolekciji izloženo 45 odabralih gusli, definisan je delovima arhitekture i elementima pokućstva i fotografijama.

Tu su izloženi i najstariji primerci iz XIX veka, koje odlikuje jednostavnost oblika i odsustvo ukrašavanja karakterističnog za kasniji period XIX veka. Ovi primerci pripadaju vremenu tzv. pravog guslarstva, i ističu društveni značaj samog instrumenta, paralelu sa epikom i načinima pevanja uz gusle, kao i odnos Vuka Stefanovića Karadžića prema guslama.

U drugoj celini, nazvanoj: Echo XIX veka, prikazane su gusle koje su u pogledu vremena i prostora, ili idejno, vezane za Prvi svetski rat. Pored snažnog emotivnog značaja, gotovo svaki od izloženih primeraka ima i dokumentarnu vrednost i predstavlja

Deo izložbene postavke.

Guslar Svetislav Pejčić,
Selo Rakov Dol, Babušnica
(foto: Mitar Vlahović 1936).

prvorazredni istorijski izvor. Tako je na primer gusle od čamovog drveta i vojničkog šlema izradio srpski vojnik 1917. godine dok se nakon povlačenja preko Albanije oporavljao u francuskoj vojnoj bolnici u Bizerti.

Treća celina obuhvata gusle iz perioda novije istorije, koje karakteriše prošireni ikonografski repertoar u ukrašavanju, čime su na specifičan način zabeleženi svi nacionalni i državni tokovi na ovim prostorima. Druga polovina XX veka karakteristična je po periodu zamiranja guslarstva u narodnoj tradiciji, ali i njegovog oživljavanja u okviru folklornog, estradnog i takmičarskog predstavljanja, što se odrazilo u preteranom ukrašavanju gusala, i to gotovo bez tradicionalnog obrasca.

U posebnoj celini predstavljene su gusle domaće izrade, raznovrsne tehničke i umetničke izvedbe, koje su svojim snažnim simboličkim značenjem bile inspiracija narodnim umetnicima.

Projekat postavke, slikarke Milene Đurice, usklađen je sa konceptom sadržaja izložbe što se vidi po vizuelnom izdvajajući celine izložbe u inače celovitom prostoru galerije. Naglašeni, ili diskretni, stilski citati upućuju na istorijski i savremeni kontekst pojave gusala kao izraza, simbola i atributa srpske epeke i slobodarstva.

U predvorju Etnografskog muzeja izložena je kolekcija savremenih gusala, koje je za potrebe muzičkih izvođenja po tradicionalnom obrascu izradio samoukidrvorezbar Slobodan Benderač, koji kao demonstrator, tumač i izvođač, uz kustose Muzeja,

skoro svakodnevno učestvuje u stručnim predavanjima i tribinama, i u radionicama za izradu gusala i učenje guslanja kao i na guslarskim večerima. S obzirom na to da ovim aktivnostima prisustvuje veliki broj posetilaca, među kojima je i dosta dece, zamisao autora izložbe o proširenju sastava publike realizovana je na najbolji način.

Ceo projekat zaokružuje izložba novih gusala koje su izrađene tokom trajanja izložbe, a koje su u Etnografski muzej pristigle putem javnog konkursa. Učesnicima konkursa je kao tema u izradi gusala sugerisan Prvi svetski rat. Najbolje gusle biće otkupljene za Zbirku gusala Etnografskog muzeja.

Izložbom Gde svi čute one govore, Etnografski muzej afirmiše vrednosti nacionalne kulture, a u kontekstu obeležavanja značajnih godišnjica, kao što su 200 god. od objavljivanja Pjesmarice Vuka Karadžića i 100 god. od početka Prvog svetskog rata, uzdiže ih na nivo univerzalnog i opštег civilizacijskog dobra.

Vjera Medić
Etnografski muzej u Beogradu

EVROPSKI PUT KAFE

Izložba pod nazivom: Evropski put kafe, bila je postavljena u Salonu Narodnog muzeja Zrenjanin od 26. avgusta do 30. septembra 2014. godine.

Svoju premijeru ova izložba je imala 2009. godine u Etnografskom muzeju u Beogradu, a zatim je 2013, pod nazivom: Evropski put kafe i Futog na tom putu, gostovala u Kulturno-informacionom centru „Mladost“ u Futogu.

Okosnica izložbe u Zrenjaninu bila je kolekcija pribora za kafu koju je sakupio Radmilo Mulić iz Novog Sada, odnosno prvobitna izložba koju je ovaj kolekcionar napravio u Etnografskom muzeju.

Kolekcija je nastala pasioniranim sakupljanjem predmeta koji su povezani sa kafom (od istorijskih do savremeno-populističkih). Prvi predmeti u kolekciji pripadali su porodici R. Mulića, a tokom devedesetih godina prošlog veka obogaćena je predmetima iz cele Evrope, i danas broji preko hiljadu primeraka, a neprestano se dopunjuje i proširuje. Jedan deo kolekcije pokriva priču o istorijskom putu kafe i daje akcenat tradicionalnim načinima pripremanja ovog napiska. Važan deo kolekcije čine i najrazličitiji aparati za pripremanje kafe, električni i oni koji su zagrevani putem grejnog tela, francuski vakuum sistem, za pripremu kafe na presu, pa sve do najsavremenijih električnih aparata italijanske, američke,

Pribor za tradicionalno pripremanje kafe.

engleske i nemačke proizvodnje. Ručni mlinovi za kafu izdvajaju se po raznovrsnosti i dizajnu. Kutije za čuvanje kafe, različite veličine i starosti, čine jednako važan segment u okviru kolekcije.

Međutim, za predstavljanje evropskog puta kafe zrenjaninskoj publici, u Salonu Narodnog muzeja, primenjen je novi idejno-vizuelni koncept koautora izložbe, Branke Babić (etnolog) i Ivane Arađan (istoričar umetnosti), kustosa Muzeja. Iako najveći deo izloženog materijala čine predmeti iz privatne kolekcije R. Mulića, u cilju jasnije i preglednije postavke za potrebe ove izložbe je od preko 1000 predmeta izdvojeno 370. Izložba je uz predmete iz pomenute kolekcije obogaćena i eksponatima iz zbirki Narodnog muzeja Zrenjanin, odnosno iz zbirki Starije istorije, Etnologije i Primjenjene umetnosti.

U cilju boljeg sagledavanja različitosti u okviru namenski iste grupe predmeta, eksponati su grupisani po vrsti, nameni i dizajnu. Tako je izdvojena celina koja je govorila o istoriji puta kafe, odnosno kako je kafa iz svoje domovine Etiopije stigla u Evropu. Istaknuti su odeljci sa materijalom poput različitih kutija za čuvanje i aparata za pripremanje kafe. Šoljice su zauzimale značajno mesto u postavci, kao i ručni mlinovi koji su se istakli po svojoj estetskoj dopadljivosti i raznovrsnosti. Zasebni deo postavke činio je ambijent savremenog

Ručni mlinovi za kafu.

kafića, gde se u određeno doba dana mogla popiti ekspres-kafa koju je sponzorisala kompanija *Zepter*.

Četiri ambijentalne celine dočaravale su posebne prilike i ambijente za ispijanje kafe. Gradski i seoski kutak za ispijanje kafe, postavljeni jedan naspram drugog vrlo dobro su ilustrovali specifičnosti i razlike ovih sredina. Veza kafe sa postojbinom, pokazana je i kroz ozivljavanje orijentalnog kutka za gledanje u šolju. Iako je u odnosu na grad, kafa u selo stigla dosta kasnije, predmetima iz zbirkki Narodnog muzeja Zrenjanin dočaran je ambijent seoske kuhinje. Pre dolaska kafe, a i kasnije u svakodnevnim prilikama, pila se zamena za kafu napravljena od samlevene pečene raži i nauta, dok je najpoznatija bila cigura (komercijalni naziv: *Divka, Frank*), dobijena mlevenjem pečenog korena biljke vodopijja (*Cichorium intybus*). Pre Drugog svetskog rata bela kafa se obično pravila od taloga popijene crne kafe (tzv. *soc*) koji se nalivao vodom, a kada provri dodavala se kašićica cikorijske (Divka, Frank) i zatim tečnost sipala u bokal da se ocedi. Ovako dobijena kafa nazivala se *čigura*. Zato su u okviru ove celine izložene kutije divke, šolje za belu kafu, i mlin.

Iz Zbirke primenjene umetnosti prikazan je ambijent građanskog salona u kome se između ostalog ispijala i kafa. U pitanju je deo sedmodelne garniture ženskog salona u stilu istoricizma i rokokoa, presvučenog japanskom svilom koju krase japanski motivi. Ambijent je bio obogaćen predmetima poput činije za bombone, posrebrenim mesinganim kompletom za kafu u stilu secesije (ibrik,

Seoska kuhinja.

šoljica i tacna) i drugim predmetima. U građanskim domovima saloni se od drugih prostorija nisu mnogo razlikovali po svom izgledu, koliko po nameni. Nakon obroka prelazilo se u salon, gde su se vodili razgovori uz ispijanje kafe, čaja, tople čokolade i dr.

Iz Zbirke starije istorije izdvojena su tri ibrika iz turskog perioda koji su deo stalne postavke pomenutog odeljenja. Ibrici su na izložbi bili najstariji predmeti i upotpunjavali su priču o istorijskom putu kafe.

Posebno zanimljiva bila je rekonstrukcija dela enterijera čuvene zrenjaninske kafane „Kod Žive Mađarice“, koju je krajem šezdesetih godina prošlog veka otvorio otac dugogodišnjeg saradnika i prijatelja Muzeja, Save Mađarova. Mnogi Zrenjaninci i danas se sećaju ove kafane i čuvaju lepe uspomene na nju. Na izložbi ambijent je rekonstruisan korišćenjem autentičnih predmeta iz nekadašnje kafane kao što su:

Gradski salon.

Ibrici za kafu iz turskog perioda.

U kafani „Kod Žive Mađarice“ (rekonstrukcija dela enterijera): Ivana Arađan, Branka Babić, Sava Mađarov, Vidak Vuković (direktor Muzeja).

Pržionik za kafu.

Reklama za kafu (Severna straža 1931, Istoriski arhiv Zrenjanin).

kafanski sto, stolnjak, pribor za jelo, džezva za kafu, fotografije osoblja, gostiju i objekta. Ljubaznošću Save Mađarova saznali smo i na koji način se u to vreme za goste kafane pripremala njihova nadaleko čuvena kafa.

Naročitu pažnju posetilaca privlačio je predmet koji je odslikavao značaj kafe u Zrenjaninu devedesetih godina XX veka. U pitanju je pržionik za kafu koji je odjednom mogao da samelje i do 30 kg kafe. Pripadao je porodici Kirčanski iz Zrenjanina, koja je tokom devedestih godina držala pržionicu kafe i prehrambenu radnju u kojoj se mogla kupiti isključivo domaća mlevena kafa. U Zrenjaninu je tih godina postojao veći broj privatnih pržonica, a prodorom velikih kompanija i zauzimanjem tržišta manje trgovine su nestajale.

Izložbu je dopunjavao i vizuelni materijal u vidu panoa i plakata na kojima su se nalazile karte Evrope, Beograda, grafički prikazi trgovaca koji su prodavali kafu kao i bogat reklamni materijal i fotografije iz velikobečkerečkih i petrovgradskih listova poput *Wochennblatt-a*, *Torontál-a*, Banatskog Glasnika i drugih. Taj reklamni materijal pokazao je na koji se način kafa prodavala, gde se mogla popiti i po kojoj ceni, u periodu od druge polovine XIX veka pa sve do tridesetih godina XX veka, kao i koje su to zamene za kafu bile tražene.

Izložba Evropski put kafe izašla je iz okvira standardne gostujuće izložbe jer je zamišljena tako da seleći se iz mesta u mesto istakne specifičnosti vezane za istorijat kafe u određenom mestu. Uz nezaobilazno

Reklama za kafu (Banatski glasnik 1927, Istoriski arhiv Zrenjanin).

prikazivanje istorijskog puta kafe i poštovanje ostalih osnovnih principa izložbe, to ostavlja prostor za drugačiji i originalni pristup u zavisnosti od spesificnosti konkretnog grada.

Zato je u pogledu koncepta i sadržaja izložba u Zrenjaninu jedinstvena, i ne može, a i ne treba, da na svom daljem putu bude ponavljana u istovetnom obliku. Izbor predmeta, uz druge specifičnosti, treba da pokaže značaj i ulogu kafe u gradu u kome bude gostovala.

Autor izložbe je vlasnik kolekcije Radmilo Mulić, dok su koautori kustosi Muzeja, i to etnolog i istoričar umetnosti, pa je tako u konceptu izložbe do izražaja došla interdisciplinarnost.

Dizajn postavke je uradio Milan Grahovac (akademski slikar), a grafički dizajn Dušan Marinković (akademski fotograf).

Tokom trajanja izložbe održan je niz zanimljivih radionica za decu školskog uzrasta na temu kafe.

Izložbu su videla 4234 posetioca, što pokazuje visoku zainteresovanost publike za ovu izložbu, a utisci su bili izuzetno pozitivni i kod dece školskog uzrasta.

Branka Babić

Ivana Arađan

Narodni muzej Zrenjanin

EVROPSKI PUT KAFE RADIONICE ZA DECU I MLADE

U okviru izložbe: Evropski put kafe, Pedagoško-informativna služba Narodnog muzeja Zrenjanin organizovala je od 10. do 26. septembra likovne radionice za decu i mlađe, pod nazivom: Šta vidiš i kako tumačiš? i Kompozicija. Autori i voditelji radionica bile su Nevena Dujin Grković, kustos-pedagog i Ana Šesto, pedagog na stručnoj praksi.

Radionice su se održavale u Salonu i Malom salonu Muzeja, a sa obilaskom i tumačenjem izložbe trajale su najduže 90 minuta, odnosno dva školska časa. Radionice su obuhvatile 115 učesnika nižeg i višeg osnovnoškolskog uzrasta.

Za rad u okviru radionica koristilo se nekoliko vrsta materijala: papir za origami figure, crtaći papir, suvi i uljani pastel, olovke, drvene boje, crni markeri, plastelin). Eksponati na izložbi (npr. aparati za spravljanje napitaka kakve do tada nisu videli) već po izgledu su bili deci zanimljivi, a uz objašnjenje njihove namene i načina upotrebe pobuđivali su interesovanje, te neki radovi o predmetima odslikavaju estetski, a neki utisak o njihovoj funkcionalnosti. Upotreba kafe za spravljanje napitka koji je nadrastao sopstvenu važnost i postao društveni fenomen, objašnjena je deci tokom tumačenja izložbe. Iako mnogi od njih, po sopstvenom iskazu, nisu imali priliku

da probaju kafu, eksponate na izložbi tretirali su u svojim radovima kao likovne predloške odvojene od namene.

Kreativna radionica bila je namenjena učenicima IV i V razreda. Počinjala je tumačenjem izložbe (u trajanju od petnaest minuta) uz isticanje ključnih predmeta za pripremanje kafe. Nakon tumačenja učesnici su dobili materijal za crtanje. Ideja je bila da nacrtaju drvo kafe, izloženo na početku postavke, međutim, ono nije ostavilo snažan utisak na učesnike tako da su imali slobodu da nacrtaju predmet koji im se najviše dopao. Crtanje je bilo slobodno, odnosno učesnici nisu morali da nacrtaju potpuno identičan predmet, već da im on posluži kao inspiracija. U sledećoj planiranoj aktivnosti učesnici su imali priliku da izaberu šta žele da rade. Ponuđeno im je oblikovanje šoljice za kafu od plastelina ili izrada kamile origami tehnikom. Većina učesnika je birala da pravi kamilu jer je to za njih predstavljalo novinu i veći izazov. S obzirom na to da kamila nije jednostavna figura, ovaj deo radionice je najduže trajao. Crtanje je kod dece doprinelo razvijanju sposobnosti crtanja po modelu, ali i sposobnosti unošenja svoje improvizacije. Origami i rad sa plastelinom su omogućili deci da nauče nešto novo i da iskažu svoju kreativnost.

Za uzrast od V do VIII razreda osnovne škole i učenike srednjih škola organizovane su dve likovne radionice pod nazivom: Šta vidiš i kako tumačiš?, i Kompozicija.

Dečiji rad, Kreativna radionica.

Dečiji rad, radionica:
Šta vidiš i kako tumačiš?.

Dečiji rad, radionica: Kompozicija.

U prvoj je težište stavljeno na razvijanje imaginacije, posmatranje zadatog i nadogradnju, te dovođenje nađenih oblika u kontekst jedne priče. Polazište je bio na izložbi rekonstruisani ambijent za proricanje sudsbine iz šoljice, a sam ambijent, kao i simboli i njihovo tumačenje na panoima, pobudili su interesovanje dece. Uvod u praktični rad bila je priča o savetima Leonarda da Vinčija da se u mrljama koje su slučajno nastale umetnik može inspirisati i na osnovu njih izgraditi svoju sliku, kao i priča o pravcima moderne umetnosti kojima je polazište u iracionalnom (naveden je nadrealizam kao primer). Umesto tumačenja obrisa u šoljici kafe učesnici radionice dobili su list hartije sa već otisnutim mrljama u kojima su prepoznавали obrise predmeta i iscrtavali ih na slobodnom prostoru papira, tako da su sadržaj sličica na taj način raspoređivali po želji i gradili svojevrsnu „priču u slikama”.

Za drugu radionicu (Kompozicija), pedagog je u uvodnom obilasku izložbe u tumačenju isticao kompozicione celine izloženih predmeta – šoljice, metalne kutije za kafu, grupisane ručne mlinove, pojedine predmete zanimljivih konstruktivnih delova, kao i ambijente građanskog salona, seoske kuhinje i kafane. Segmenti izložbe su analizirani kao likovne kompozicije – deca su posmatrala i otkrivala likovne elemente – ritam, ravnotežu, dominaciju. Kada su pristupila praktičnom radu svako je imao mogućnost da pred odabranom grupom predmeta napravi skicu ili ceo rad. Svaki učesnik radionice odlučio se za jednu ili obe teme.

Učesnici ove dve likovne radionice bili su članovi likovnih sekcija zrenjaninskih osnovnih škola. Radionice nisu imale za cilj popularizaciju kafe, već razvijanje zapažanja, imaginacije i izraz kroz slikovnu deskripciju (pronalaženje određenih figura u mrljama i njihovo dovođenje u uzajamu vezu čiji je krajnji cilj strip-priča), odnosno uočavanje i prenošenje/variranje kroz lični izraz likovnih aspekata izloženog materijala (primena načela kompozicije u sopstvenom likovnom iskazu sa polazištem u uočavanju uspelih kompozicionih celina na izložbi).

Izbor radova sa radionica učestvovao je na izložbi dečijih radova u već tradicionalnoj formi „Odjeci” u Holu Muzeja u novembru 2014.

Nevena Dujin Grković
Ana Šesto
Narodni muzej Zrenjanin

IZLOŽBA SLIKA DANILA VUKSANOVIĆA

U Galeriji Atrijum Biblioteke grada Beograda, od 12. do 31. marta 2014. godine održana je izložba slika Danila Vuksanovića pod nazivom: Impresum, koja je pokazala širinu autorovih interesovanja, kao i uklapanje u savremene likovne koncepcije.

Bile su izložene 24 slike nastale tokom 2012. i 2013. godine, rađene kombinovanom tehnikom na platnu, sa inkorporiranim starim knjigama koje su privezane kanapom za platno. Na taj način knjiga je postala likovni element i deo slike. Četiri oslikane knjige bile su izložene u vitrinama.

Vuksanović sliku gradi hitrim potezima, teksturom, kolažima, rukopisima i zapisima, a u njihovom fokusu su knjiga i pismo. Nazivi slika ukazuju na poruke i aluzije na savremeni trenutak u današnjem društvu.

Složena ikonografija slike i smelo povezivanje knjiga i njihovo sklapanje u asocijativne celine obeleže su umetnikovog osobenog promišljanja i imaju simbolično značenje. Kombinovanjem tehnika i postupaka autor otkriva nove efekte i stvara slike neobične poetike. Njegov crtež je ekspresivan a slike

su slojevite, rečnikom savremenog znakovnog jezika izražavaju subjektivne refleksije na svet sadašnjice. Znalački građene kompozicije odlikuje ritam planova intenzivnih tonova u fragmentima na pozadini širokih kolorističkih zona. U nizu slika u kombinaciji akrila, kolaža i peska dominira registar crvene, bele i plave boje.

Simbolične predstave slika zasnovane su na repertoaru znakova savremene urbane realnosti.

Danilo Vuksanović je diplomirao na smeru grafike, a magistrirao na crtežu, na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Član je ULUV-a i ULUS-a. Imao je 36 samostalnih izložbi, učestvovao je na više kolektivnih izložbi i dobitnik je više nagrada u zemlji i inostranstvu. Bavi se likovnom kritikom. Radovi mu se nalaze u zbirkama u zemlji i inostranstvu. Radi kao konzervator-restaurator u Galeriji Matice srpske u Novom Sadu.

Ivana Lazović

Galerija Atrijum, Biblioteka grada Beograda

Danilo Vuksanović

Otvaranje izložbe.

Danilo Vuksanović i Ivan Tasovac,
ministar kulture i informisanja.

Deo izložbe.

Deo izložbe.

PETAR GAJIĆ: IZLOŽBA LIKOVNIH RADOVA I OBJEKATA

Petar Gajić

Samostalna izložba likovnih radova i objekata pod nazivom *Drama – intacta '41 – '14*, šabačkog umetnika Petra Gajića održana je od 3. do 23. oktobra 2014. godine u Gradskoj galeriji Mostovi Balkana u Kragujevcu.

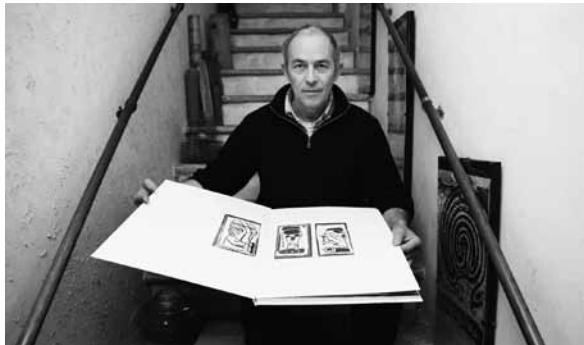
Na svojoj desetoj samostalnoj izložbi, ne slučajno, umetnik se opredelio za likovne radove i objekte. Metaforičnost naziva izložbe „nedirnuta drama“ u periodu 1941–2014. stvara asocijaciju na nemile događaje koji su se pre više od sedam decenija, u oktobru 1941. godine, odigrale u Kragujevcu koji je od tada prerastao u pravi simbol stradanja i patnje. Neprekinuta unutrašnja drama i činjenica da će se svojim delima predstaviti u našem gradu u oktobru, autoru nije ostavila nikakvu dilemu oko koncepta izložbe.

Dramu postojanja Gajić izražava svojim likovnim rukopisom preko već postojećih realnih predmeta i materija koji su prepreli određene promene i razaranja. Univerzalnost te drame podvučena je i u samom nazivu izložbe u kome su iskorišćene reči iz dva klasična jezika, grčkog i latinskog. Autor koristi različite vrste materijala kako bi podvukao njihovu interakciju, međusobno dejstvo, baš kao što se događa i sa jedinkama u društvu. Poput novih realista Gajić nalazi izraz u realnim objektima, eksperimentišući sa značenjima predmetnog sveta. Direktno koristi materijale i gotove predmete iz sredine poput noževa,

drvenih lajsni, varjača i sličnih objekata. On interveniše na njima u nameri da ukaže na društvene uzroke i posledice. Ugledajući se na nove realiste, on ne pristupa objektu ni kao skulpturi ni kao slici. Preokupiran je antipodima kao što su materijalno i duhovno, racionalno i emotivno, uspon i ponor. Umetnik introspektivnom metodom pokušava da dokuči poslednje sačuvane tajne ljudske duše, nevidljive nekropole, unutrašnje strahove i turbulencije, pojedinca i kolektivnog Ja, naše emotivne reakcije i sećanje na spoljne podsticaje i događanja u savremenoj civilizaciji, podstičući nas da težimo svetlosti, mudrosti i duhovnom uspenju.

Petar Gajić je diplomirao i magistrirao na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu, na odseku za slikarstvo, u klasi profesora Slavoljuba Čvorovića. Fakultativno je izučavao grafiku na grafičkom odseku u klasi profesora Mileta Grozdanića. Do sada se javnosti Gajić predstavljaо crtežima, grafikama, kolažima.

Katarina Babić
Spomen-park Kragujevački oktobar

ROBERTO ĐANINETI: IZLOŽBA GRAFIKA

Roberto Đanineti

Istaknuti italijanski grafičar Roberto Đanineti, koji je već izlagao u Subotici i Beogradu, Kragujevačkoj publici se predstavio svojom devetom samostalnom izložbom radova, održanoj od 5. do 15. maja 2014. godine u Gradskoj galeriji Mostovi Balkana.

Đanineti je diplomirao na temi štamparske tehnike drvorez i štampa, pa stoga nimalo ne iznenađuje to što je odlučio da se našoj javnosti predstavi upravo drvorezima i linorezima. Grafičke i ilustrovane knjige izrađene su u danas pomalo zapostavljenim tradicionalnim tehnikama visoke štampe. Autor svoj umetnički kredo izgrađuje antipodima poput celine i praznine, realnosti i fantazije. Grafičke su lišene perspektive koja je samo nagoveštена postavljanjem bojenih oblika. Dela karakterišu vizuelne i figuralne metamorfoze, svedenost oblika, simbola i njihovo umnožavanje, preklapanje ravnih i prodiranje u površine boja. Figure i konture lica ljudskih tela dati su samo fragmentarno i u linijama.

Prema sopstvenim rečima autora inspirišu nada i iluzija da će u hodu po labyrinima, i tom traganju za centrom „unutrašnjim elementom“ zaista i otkriti makar delić suštine sveta i čoveka u njemu. Đanineti je zaokupljen temama poput ljudskih lica koja su najeksplicitniji izrazi duše, trenutnih misli i osećanja jedinke, unutrašnjeg Ja. Prolazak kroz labyrin podrazumeva kretanje prema cilju, dolazak do središta i ponovno vraćanje. Metaforički te tri faze se mogu označiti kao oslobađanje, primanje i povratak, odnosno rešenje problema i ostvarenje želja. Spiritualni magični obrazac koji pomaže da se uspostavi kontakt sa „višim Ja“ i da se eliminišu svi

strahovi i blokade, da pobedi duhovno nad materijalnim, razum nad instinktom, znanje nad silom, večno nad prolaznim.

Roberto Đanineti je diplomirao na Akademiji lepih umetnosti Brera u Milandu. Predavao je na predmetu graviranje na Bakusu pri Akademiji Brera u Milandu (*Bacchus, Brera*), zatim u periodu 2005–2008 na predmetu štamparske tehnike na ACME, akademiji u Milandu, kao i na Akademiji lepih umetnosti u Lođu (Poljska) 2005. Radio je kao asistent kod profesora D. Kaca na međunarodnom letnjem kursu KAUS u Urbinu, gde je vodio i Međunarodni letnji kurs o umetnosti graviranja. U školskoj 2013–2014. angažovan je kao predavač na Institutu lepih umetnosti u Verčeliju. Uvršten je u Godišnje imenike gravera u Banjakavalu, opštini RAVENI (*Bagnacavallo, Ravenna, Emilia-Romagna*) u Italiji.

Izagao je na brojnim kolektivnim izložbama u Italiji, ali i u Kazanu (Rusija), Kijevu (Ukrajina), Beogradu i Subotici (Srbija), Vilnusu i Siluvi (Litvanija), Garani (Rumunija), Lođu i Poznanju (Poljska), Valensi (Španija), Bad Herfeldu (Nemačka), Daegu (Južna Koreja), Danskoj i drugim zemljama.

Đanineti je jedan od učesnika u radu likovne kolonije: Sićev 2014, a svoje radove je predstavio na 15. Međunarodnoj izložbi malih grafičkih formi u Lođu (Poljska), zatim u Ateljeu Emprijente u Luksemburgu, u Baurojtu (Bavarska), u Lajpcigu u okviru tamošnjeg Sajma knjige, kao i u Firenci i Rimu.

Katarina Babić
Spomen-park Kragujevački oktobar

IZLOŽBA SLIKA DUŠANA MIKONJIĆA

Izložba slika, slikara i grafičara Dušana Mikonjića, pod nazivom: Živeti svoj san ili o slikarevoj tajni i potrazi za njom, održana je u Galeriji Atrijum Biblioteke grada Beograda od 30. aprila do 15. maja 2014. godine.

Izloženi su radovi različitih formata nastali u periodu od 2005–2013. godina, slikani u tehnici ulja na papiru. Odlikuje ih prelamanje širokih, brzih i slobodnih poteza četke i prefinjene boje ovog izrazitog koloriste i pesnika palete. Na pejzažima, portretima i apstraktnim kompozicijama ističe se impresionistička atmosfera treperave svetlosti, mreža suptilnih linija i izražajnost odlučnih gestova.

Dušan Mikonjić je diplomirao i magistrirao na Akademiji likovnih umetnosti u Beogradu. Član je ULUS-a od 1965. godine. Izlagao je na 15 samostalnih i mnogobrojnim grupnim izložbama u zemlji i inostranstvu. Dobitnik je brojnih nagrada. Njegovi radovi se nalaze u kolekcijama Narodnog muzeja u Beogradu, Muzeja savremene umetnosti u Beogradu, Galerije Grafičkog kolektiva u Beogradu, Narodnog muzeja i Galerije savremene umetnosti u Nišu, Kolekciji manastira Hilandar,

Dušan Mikonjić

Otvaranje izložbe

Kolekciji grada Ksanti u Grčkoj, Šinagva u Tokiju, Kolekciji Nacionalne Galerije u Stokholmu i u drugim galerijama i privatnim kolekcijama u zemlji i inostranstvu. Svojim stvaralaštvom zauzima istaknuto mesto na srpskoj savremenoj likovnoj sceni. Dosledan klasičnim medijima i svojoj likovnoj poetici izražava se kroz sliku, crtež i grafiku.

Ivana Lazović
Galerija Atrijum Biblioteke grada Beograda

Slike Dušana Mikonjića

IZLOŽBA SLIKA IVANE BUKOVAC

Ivana Bukovac

Otvaranje izložbe.

Slike Ivane Bukovac.

Prva zložba Ivane Bukovac u Srbiji, pod nazivom: Zid sećanja, priređena je u Galeriji Atrijum Biblioteke grada Beograda, od 23. septembra do 10. oktobra 2013. godine.

Autorka je izložila najnovije radove koji čine portreti frontalno naslikanih žena u slikovitim narodnim nošnjama, izražajnog i toplog kolorita sa zagonetnim izrazima lica i statičnom pozom, ostavljajući utisak jedne vojske i jednog naroda.

Naročita pažnja posvećena je odeći koja je značajni kulturni fenomen vezan za društvo i za samog pojedinca, a ujedno svedoči o elementima života kroz istoriju. Narodna nošnja se uklapa u sliku određenog kraja i predstavlja jedan od dometa narodnog stvaralaštva. Slike Ivane Bukovac potvrđuju da je bogata narodna nošnja bila i ostala trajna inspiracija umetnika.

Na slikama, narodna nošnja je slikarski istražena do najmanjih detalja kao jedno od karakterističnih obeležja koje određuje etnički identitet osobe i njenu pripadnost

Slike Ivane Bukovac.

jednom narodu. Njena funkcija je da ukaže na društveni, socijalni status, određeno geografsko područje i epohu. Tako nošnja na ženskim portretima dobija karakter uniforme i podseća nas na bogatu srpsku tradiciju.

Ženski likovi predstavljeni su u tradicionalnoj elegantnoj odeći, bogato ukrašenoj vezom i čipkom sa rafiniranim detaljima tradicionalnih nošnji. Upotreba frontalnog ženskog portreta podseća na drevne ikone vizantijske tradicije ali prikazane na savremenim načinima. Ivana slika sa raskošnom paletom boja i pokazuje da ih vešto koristi. Izražen je interes za pedantno izvedene detalje, posebno na vezu i čipki, što

čini da njene slike deluju prefinjeno i precizno. Likovi žena ostavljaju utisak spokoja i mira.

Autorka često koristi razne motive iz narodne tradicije, kao što je smiljevac – ženska kapa okićena starim metalnim novcem, koji mлада nosi na venčanju. Izražena je i primena cvetnih motiva, raznobojnog veza, filigranski detalji naslikane bele čipke i nakita sa nizovima novčića koji prikazuju materijalno stanje devojke.

Poseban segment izložbe predstavljaju radovi isheklani od kose različitih osoba, koji izražavaju i simbolizuju odnos između sećanja i ljudi koji su deo njega.

Koncept izložbe zasniva se na povezanosti kolektivne memorije i identiteta i povratak elemenata tradicije koja karakteriše jednu naciju.

Ivana Bukovac je rođena u Kruševcu ali živi i stvara u Italiji. Diplomirala je na Odseku slikarstvo, u klasi profesora Karla Di Raka, na Akademiji likovnih umetnosti u Veneciji. Imala je tri samostalne izložbe u Italiji, a izlagala je na brojnim kolektivnim izložbama u inostranstvu. Dobitnik je prve nagrade na Internacionalnom konkursu slikarstva u Gorici i nagrade banke *Casa di risparmio di Venezia*.

Ivanka Lazović
Galerija Atrijum Biblioteke grada Beograda

KAKO SKUVATI ISTORIJU

Svadba u Kani (Kalenić, XV. Vek).

Naučno-umetnički projekat pod nazivom: Živeti prošlost – srpska srednjovekovna gastronomija, Artis centra iz Beograda, koji krajem 2014. godine ulazi u petu godinu trajanja, bavi se proučavanjem dela nematerijalnog nasleđa u cilju saznavanja i razumevanja elemenata, karakteristika i specifičnosti ishrane u srednjevekovnoj Srbiji, ali i otkrivanja i kreiranja sredstava, načina i metoda za primenu stečenih znanja u turizmu, primenjenoj umetnosti, dizajnu i drugim srodnim kreativnim disciplinama.

Projekat se temelji na analizi ikonografskih predstava hrane i obedovanja u srpskoj srednjovekovnoj umetnosti, a u međuvremenu je dobio kompleksnu multidisciplinarnu dimenziju zahvaljujući istraživačkom timu koji čine stručnjaci iz različitih oblasti. Tako se od prvobitne namere da se prouči privatni život na tlu srpskih zemalja u Srednjem veku, uz korišćenje podataka i informacija iz sfere likovne umetnosti i književnosti, došlo do prve

izložbe koja je pod nazivom „Gozba“ u oktobru 2014. realizovana u Galeriji nauke i tehnike SANU.

Ideja o projektu začela se u zimu 2009. kada sam bila pozvana da kao stručni konsultant pomognem u realizaciji božićnog editorijala magazina „Blic žena“. Nisam ni slutila da će predlog da se umesto uobičajenih suvih šljiva, oraha i badnjaka, predstavi srednjovekovna vladarska trpeza, predstavljati početak novog projekta. Sva pitanja koja sam zajedno sa sjajnim timom popularnog nedeljnika za žene tada razmatrala naterala su me da zaronim u raznovrsnu literaturu. Poražavajuće je bilo saznanje da nisam našla gotovo ništa na temu srednjovekovne ishrane, ili da budem sasvim precizna, nisam našla ono što bi se moglo prihvati kao odgovor dobijen temeljnim proučavanjem materije. Domaća nauka se najvećim delom bavila keramičkim i drugim posuđem iz predmetne epohe, a malobrojni tekstovi o ishrani sadržavali su puko nabranje

Direktori regionalnih muzeja na kulinarskoj radionici „Srpska srednjovekovna gozba“.

različitih namirnica i njihovo poreklo. Sve u svemu, prilično „mršavo“ štivo kada se ima u vidu činjenica da je Srednji vek specifično doba koje karakteriše mnoštvo protokola, tabua, strahova, simbolizma, alegorija, kao i doba u kome je hrana bila sve, samo ne hrana kako je danas doživljavamo. Dodatno istraživanje na ovu temu likovne građe, kao i komparativne analize srednjovekovne evropske umetnosti i gastronomije, utvrdile su me u uverenju da je gastronomsko nasleđe srednjovekovnih srpskih zemalja oblast koja zaslužuju neuporedivo veću pažnju od one koja joj je pridavana do sada. Tako su u zimu 2010. godine postavljeni temelji projekta, a naredne godine su pokazale u kakvu se složenu materiju upustio tada malobrojni tim Artis centra, na čijem čelu sam se našla kao autor i rukovodilac projekta.

Istraživanja likovne i književne građe, kao polazna osnova, proširena su tokom 2010. i 2011. istraživanjima u oblasti trpeznog i keramičkog posuđa za kuvanje i tehnika kuvanja, a timu se priključila mr Biljana Đorđević, etnoarheolog (Narodni muzej, Beograd). U međuvremenu je postalo jasno da će pravilno razumevanje i objašnjenje gastronomskog nasleđa biti veoma teško bez bar delimične rekonstrukcije jela, svakodnevnih i za posebne prilike, koja su se pripremala u Srednjem veku. Tako je projekat proširen i na eksperimentalne rekonstrukcije hrane, što je moglo da se realizuje zahvaljujući učešću Nebojše Stamenovića, dugogodišnjeg kuvara u manastiru Hilandaru, i Škole kuvanja „Il Primo“ iz Beograda. U ovoj etapi projekta postala je jasna i izuzetna važnost namirnica,

Eksperimentalna rekonstrukcija pogače iz Rasa sa studentima Odeljenja za arheologiju Filozofskog fakulteta (Beograd, maj 2013).

njihovo poreklo i svojstava, i to pogotovu onih koje su poticale sa našeg tla. Shodno tome timu su se pridružili dr Ksenija Borojević, paleoetnobotaničar (Univerzitet Masečusets, SAD) i Aleksandar Medović, arheobotaničar (Muzej Vojvodine, Novi Sad). Tokom 2014. godine timu su se pridružili Olja Maglovska, istoričar (Muzej grada Novog Sada, Novi Sad) i Aleksandra Savić, biolog (Prirodnački muzej, Beograd).

Prvi rezultati istraživanja u okviru projekta prikazani su stručnoj javnosti tokom konferencije *ICOM ICR „Dom i ognjište: Regionalni muzeji i gastronomsko nasleđe“* koja je održana u Srbiji od 23–28. septembra 2012. Zvaničnom otvaranju konferencije prethodila je radionica „Srpska srednjovekovna gozba“ u Školi kuvanja „Il Primo“ u Beogradu, u okviru koje su 23 direktora regionalnih muzeja iz čitavog sveta pripremili banket zasnovan na našim eksperimentalnim rekonstrukcijama. Naša saznanja u oblasti srpskog srednjovekovnog nasleđa predstavila je 23. septembra u zvaničnom delu konferencije istoričarka umetnosti Jelena Anđelković Grašar iz Arheološkog instituta u Beogradu. Od jeseni 2012. projekat ima i punu podršku *ICOM ICR-a*.

Od posebne važnosti za dalji tok istraživanja bili su značajni arheološki nalazi. Nažalost, osim u izuzetnim slučajevima, malo je pažnje poklanjano srednjovekovnom arheološkom materijalu koji bi upotpunio naša znanja o gastronomiji srpskih zemalja u ovoj epohi. Jedan od takvih dragocenih nalaza svakako je fragment okamenjene pogače koji su

Tamara Ognjević predstavlja projekat na Uneskovoj konferenciji (Barselona, juni 2014).

otkrili dr Marko Popović i njegov tim na lokalitetu Ras-Gradina početkom 21. veka. Zahvaljujući analizi koju je napravila dr Ksenija Borojević, u proleće 2013. rekonstruisali smo srednjovekovnu pogaču u saradnji sa diplomcima i postdiplomcima sa Odeljenja za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Tokom 2012. i 2013. godine pored terenskih istraživanja na području Starog Rasa, Sopoćana, Studenice, Sjenice i Peštera, održano je više predavanja i eksperimentalnih rekonstrukcija, kako u Beogradu tako i širom Srbije. Projekat je dobio sopstveni blog The Feast¹, a team building radionice za najširu kulturnu publiku su postale ključni alat u procesu disemenacije i samoodrživosti. Posebno smo ponosni na činjenicu da su naša istraživanja stvorila bazu za svojevrsno umrežavanje sa muzejima, kulturnim centrima, galerijama, fakultetima, ali i turističkim agencijama, uglednim restoranima, popularnim festivalima i sajmovima. Najširoj kulturnoj publici smo se predstavili na jesenjem Mikser Food Design festivalu 2013, što je otvorilo posebno polje interesovanja restorana i proizvođača hrane za rezultate naših istraživanja. U jesen 2013. smo u saradnji sa Centrom za kulturu „Gradac“ iz Raške, Mesnom zajednicom žena i etno-restoranom „Čakmara“ rekonstruisali srednjovekovne pite sa sirom i mesom, te održali izuzetno posećeno predavanje u galeriji Centra za kulturu „Gradac“. Od 2013. projekat je dobio i podršku Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

¹ Adresa bloga The Feast: <http://artiscenterthefeast.blogspot.com/p/o-projektu.html>

Kako se projekat sukcesivno razvijao postajalo je sve jasnije da gastronomija i prateći kulturni obrasci zahtevaju poseban, multidisciplinarni pristup, pa je nastanak nove, sintetičke naučne discipline bio logičan ishod. Pojam gastroheritologija upotreblila sam prvi put 2013. godine u jednom tekstu objavljenom u dnevnom listu Politika. Reč je o metodi koja sintetizuje specijalistička znanja iz istorije, istorije umetnosti, arheologije, antropologije, etnoarheologije, gastronomije i srodnih disciplina, sa ciljem da se dobije celovita slika o istoriji ishrane i kulturi obedovanja u prošlosti. Nastavili smo sa sistematičnom upotrebom ovog pojma jer najpreciznije definiše predmet našeg projekta. Posebno zanimanje stručne javnosti ovaj novi pojam izazvao je na konferenciji Uneska: *3rd International Conference UNITWIN UNESCO „Chair Culture, Tourism, Development“*, održanoj od 16. do 20. juna 2014. u Barseloni. U saopštenju sa naslovom: *Ukus prošlosti kao izazov modernog gastro turizma*, predstavila sam projekat i mogućnosti njegove primene u kreiranju autentičnih proizvoda u okviru tzv. kulturnog turizma, koji bi promovisali spomenike pod zaštitom Uneska na teritoriji Srbije (Stari Ras, Studenica, Sopoćani) i srednjovekovno gastronomsko nasleđe, angažujući pri tom lokalnu zajednicu. Na predlog 360 kolega, iz 46 zemalja Sveta, pojam gastroheritologija je uvršten u Uneskovu deklaraciju donetu u Barseloni.

Tokom 2014. godine ostvarili smo izuzetno dobru saradnju sa Departmanom za gastronomiju Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu, i prvi put u proces disemenacije uveli izabrane restorane i poslastičarnice, ali i male proizvođače organske hrane i pića. Muzej grada Novog Sada je na međunarodnom poljoprivrednom sajmu u Novom Sadu predstavio našu eksperimentalnu rekonstrukciju viteškog moćnog hleba panforte, u čijoj je recepturi prvi put upotrebljen šećer, a gostovali smo i na konferencijama o ishrani: „Vitki i zdravi“ u Beogradu, i „Food Talk“ na Salašu 137, koje je organizovala Color Press Grupa. Predavanja i eksperimentalne rekonstrukcije su u 2014. organizovane u Valjevu, u saradnji sa Narodnim muzejem, i u Novom Sadu

Naslovna strana kataloga izložbe „Gozba“ (Beograd, oktobar 2014).

Publika u Muzeju grada Novog Sada proba panforte rekonstruisan u poslastičarnici „Vremeplov“ (Novi Sad, januar 2014).

Rekonstrukcija marcipana sa studentima kulinarstava sa Odeljenja za gastronomiju PMF-a (Novi Sad, maj 2014).

Otvaranje izložbe „Gozba“ u Galeriji nauke i tehnike SANU (Beograd, oktobar 2014).

gde su nam domaćini bili Galerija Matice srpske i Spomen-zbirka Pavla Beljanskog. U poslednjih godinu dana upućeno nam je više regionalnih i međunarodnih poziva za saradnju i prezentaciju metode koja je nastala u okviru projekta.

Zahvaljujući postignutim rezultatima kolege nas smatraju liderima u ovoj specifičnoj oblasti istraživanja i popularizacije nematerijalnog kulturnog nasleđa, pa smo već od jeseni 2013. angažovani kao konsultanti u srodnim temama. Tako nas je na primer autorski tim izložbe „Slatki trag prošlosti“ iz Muzeja grada Novog Sada pozvao da kao recenzenti i stručni savetnici pomognemo u realizaciji ove zanimljive izložbe o istorijatu poslastica na tlu Novog Sada, koja je održana krajem 2013., odnosno početko 2014. godine. Bili smo konsultanti i na projektu rekonstrukcije neolitskog piva na manifestaciji Vinča 2013., kojom je rukovodila dr Ksenija Borojević. U svojstvu stručnih saradnika pozvani smo takođe da učestvujemo u projektima koji se bave istorijom privatnog života, a čiju realizaciju Narodni muzej u Kruševcu planira za 2015. godinu. Izuzetnu saradnju imamo i sa Muzejem „Ras“ (Novi Pazar), Zavičajnim muzejem Župe (Aleksandrovac), kao i sa privatnim muzejima kao što su: Muzej pčelarstva i vina „Živanović“ i Muzej kuglofa i kolača „Gea“ iz Sremskih Karlovaca, što projekat uključuje u jednu sasvim novu, danas veoma aktuelnu oblast promocije kulturnog nasleđa.

Interesovanje i podrška brojnih kolega i institucija sa kojima sarađujemo od vitalnog su značaja za razvoj projekta, ali pre svega smo zahvalni Narodnom muzeju u Beogradu koji je među prvima shvatio i podržao naša istraživanja.

Bez pomoći i podrške kolega bila bi takođe nemoguća i realizacija prve izložbe koja je pod nazivom „Gozba“ održana od 15. do 30. oktobra 2014. u Galeriji nauke i tehnike Srpske akademije nauka i umetnosti. Ova multimedijalna izložba zamišljena kao svojevrsna inscenacija srednjovekovne vladarske kuhinje i trpeze, predstavlja sintezu starog i novog, prošlosti i sadašnjosti. Pored tridesetak originalnih predmeta koje su

za izlaganje ustupili Narodni muzej u Kruševcu i Muzej „Ras“ iz Novog Pazara, kao i reprodukcija odgovarajućih fresaka i minijatura, na izložbi su se mogli videti i predmeti iz privatne kolekcije etnoarheologa Biljane Đorđević, a zahvaljujući partnerima iz Centra za kulturu „Gradac“ iz Raške etnografski predmeti s kraja XIX i početka XX veka iz privatne zbirke Zorana Košanina. Primere hrane „na tragu srednjovekovnih obrazaca“ napravili su poslastičarnica „Vremeplov“ (Novi Sad), Pršutara „Aćim“ (Muševat na Zlatiboru), Dragana Čaldović iz „Action pro“, proizvođač hleba „Bellus natura“, vinarija „Despotika“, radionica ulja „All nut“, restoran „Radost fina kuhinjica“ iz Beograda i „Kuća čaja“ iz Niša.

Povezujući srednjovekovno posuđe za kuhanje iz Rasa sa onim iz nedavne prošlosti, izgled ognjišta, začinsko bilje, suve gljive, posuđe u prostoru aranžiranom kao kuhinja, pokušali smo da pokažemo dugotrajnost i kontinuitet određenih oblika, pojava i obarazaca u srpskom gastronomskom nasleđu. Istovremeno, to je bio način da prikažemo šta je sve, potisnuto industrijalizacijom hrane, nestalo iz naših kuća i tanjira, što je ujedno promenilo način obedovanja, pa i ukupni doživljaj i značenje hrane.

U trpezarijskom delu izložbe, pored inscenacije vladarske trpeze i prikazivanja originalnog posuđa i escajga otvorili smo i prostor za radove savremenih umetnika, nastale na tragu srednjovekovne estetike ovog podneblja. Naime, projekat od prvog dana ima i svoju umetničku dimenziju, jer je jedan od njegovih ciljeva da saznanja do kojih dolazimo ne ostanu hermetizovana na stranicama stručnih časopisa, knjiga i drugih publikacija, već da pokušamo da iniciramo procese u kojima će ta saznanja biti korisna za najširu kulturnu javnost. Stoga smo uložili napor da saznanjima proisteklim iz naših istraživanja inspirišemo umetnike, posebno one koji se bave primjenjenom umetnošću. Tako su Ivana Rackov (keramika), Olja Milunović (dizajn tekstila) i Jelena Milošević (dizajn stakla) s nama praktično od prvog dana, a njihova originalna dela inspirisana srednjovekovljem daju posebnu, kreativnu dimenziju projektu. Ovim umetnicama su se na izložbi priključile i Nevena Arsić (dizajn nakita), Valentina Dimitrov (dizajn tekstila), Milica Josimov (vajarstvo), Dragana Žigić-Rodić (dizajn aksesoara), Miroslava Jovanović (dizajn predmeta od kože) i Jelena Damnjanović (grafičar). Zanimljivo je s kakvom lakoćom je publika prihvatile ovaj neuobičajeni spoj starog i novog, tretirajući moderna umetnička dela na tragu srednjovekovnih obrazaca i estetike (slikana svila, staklo, posudna keramika, nakit u obliku čačkalica i viljuški, redizajnirane bošće i dr.) kao jedinstvenu celinu sa objektima iz prošlosti.

Izložbu su pratili i najrazličitiji programi, od predavanja i prezentacija do umetničkih i kulinarskih radionica. U saradnji sa kustosima Galerije nauke i tehnike uspešno smo sproveli individualno vođenje kroz postavku, što je uobičajena praksa kod Artisovih izlagačkih programa. Izložba i prateći programi su bili

Radionice oslikavanja svile i stakla (izložba „Gozba“).

Inscenacija vladarske trpeze na izložbi „Gozba“.

Predavanje Biljane Đorđević na izložbi „Gozba“.

izuzetno posećeni, a interesovanje publike i medija kakvo se nije moglo prepostaviti.

Za dalji razvoj projekta od izuzetnog je značaja podrška Nacionalnog komiteta ICOM-a Srbije, pogotovu kada se ima u vidu da planiramo regionalno povezivanje unutar balkanske gastroheritološke topografije. S tim ciljem ćemo se truditi da izložba „Gozba“ u različitim formama (izložba, publikacija, video-zapis, predavanja) u nastupajućem periodu putuje po zemlji, regionu i Evropi. Naše prvo gostovanje treba da se realizuje u maju 2015. na Univerzitetu Kembridž u Engleskoj gde smo pozvani da predstavimo projekat. Pozive smo dobili i iz Pariza i Brisela, a kreativni obrasci gastroheritologije zanimljivi su i našim kolegama iz Nemačke, Slovenije i Rusije.

Hrana govori sve jezike, a njeno poreklo, shvatanje, način pripreme i konzumacije nesumnjivo imaju posebno mesto, kako u nasleđu, tako i u aktuelnim trendovima ljudske civilizacije. Kakve potencijale sa sobom hrana nosi uverili smo se tokom protekle četiri godine, kada nam se tokom rada u okviru projekta svakog dana dešavala ona stara poslovica po kojoj „knjiga knjigu otvara“. Od svih kulinarskih recepata, prema našem dosadašnjem iskustvu, „kuvanje istorije“ se pokazalo kao naiveći delikates.

Tamara Ognjević
Artis Centar, Beograd

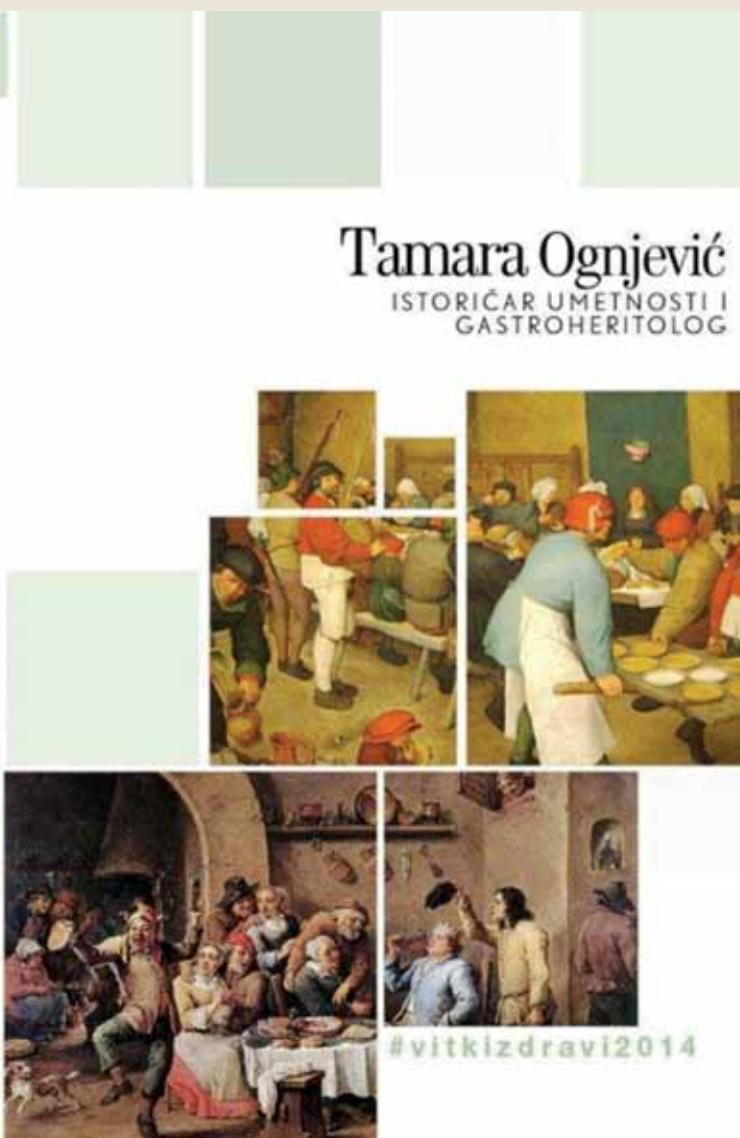
case study 1:
**Bog kao hrana
i hrana kao Bog**

FORMULE VITKOSTI I ZDRAVLJA

Konferencija o hrani i zdravom načinu života

Najava predavanja Tamare Ognjević
(konferencija „Vitkost i zdravlje”, Beograd, februaru 2014).

#mitkizdravj2014

ISTRAŽIVANJA MOJSINJSKO-POSLONSKOG KOMPLEKSA

Projekat multidisciplinarnih istraživanja Mojsinjsko-Poslonskog kompleksa, posle izvedenih pripremnih aktivnosti, od 2009. godine realizuje Narodni muzej Kruševac, uz podršku Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

Geografski položaj Mojsinjsko-Poslonskog kompleksa određuju Mojsinjska i Poslonska planina i rečne doline formirane između tih planina ili po njihovim obodima. Mojsinjska planina, nazvana po selu Mojsinju, sa visovima od približno 400 do 489 metara, ograničena je na zapadu dolinama donjih tokova Zapadne Morave i Rasine, a na severu i istoku meandarskom dolinom Južne Morave koja je i razdvaja od Poslonske planine, i dolinom Velike Reke. Ka jugu, ona se spušta do doline kojom prolazi put Kruševac – Kaonik. Poslonska planina, morfološki blizanac Mojsinjske planine, leži istočno od pomenute doline i donjeg toka Južne Morave, a prostire se do Ražanske reke.

Istraživano područje, koje obuhvata Stalačku klisuru i Mojsinjsko-Poslonske planine, predstavlja jedinstvenu celinu koju karakteriše nenarušena prirodna sredina, reljef i specifična geološka podloga, kao i odgovarajući biljni pokrivač i životinjski svet. Gotovo kontinuirano prisustvo ljudi na ovim prostorima, od praistorije do današnjih dana, o čemu svedoče evidentirana ili istražena nalazišta iz neolita, eneolita, bronzanog i gvozdenog doba, antičkog i ranovizantijskog perioda i srednjeg veka, objašnjava se strateškim položajem u odnosu na glavnu komunikaciju koja povezuje severne sa južnim delovima Evrope.

Brojni ostaci spomenika sakralnog graditeljstva unutar kompleksa potvrđuju intenzitet života u ovoj oblasti u periodu srpske srednjovekovne države, posebno tokom trajanje epohe poznate

Istraživanje lokaliteta Ukosa.

pod nazivom Moravska Srbija. Smešteni na relativno malom prostoru, uz brojna kultna mesta, objekte i vode, oni su uticali na oblikovanje običajnog i religijskog života. Otuda, čitav kompleks nosi naziv Mojsinjska ili Srpska Sveta Gora. Posebnu specifičnost ovog prostora predstavlja fenomen isihazma, osobenog načina molitvenog i mističnog života u pravoslavnom svetu, naročito prisutnog za vreme vladavine dinastija Lazarević i Branković, koji je ostvario značajan uticaj na istorijski, kulturni i ukupan duhovni razvoj srpskog naroda tokom više vekova. Prisustvo autentičnih formi tradicionalne kulture i objekata narodnog graditeljstva predstavlja svojevrsnu vrednost, čineći ovaj prostor posebno atraktivnim i zbog moguće celovite rekonstrukcije nekadašnjih načina života i privređivanja.

Projekat predviđa višegodišnje multidisciplinarno istraživanje kompleksa, uz učešće stručnjaka različitih profila. Rukovodilac Projekta i arheoloških istraživanja je Ljubiša Vasiljević (Narodni muzej Kruševac), istoriografskim istraživanjima rukovodi Sanja Rutić (Narodni muzej Kruševac), a prirodnjačkim Aleksandrom Savić (Prirodnjački muzej u Beogradu). Stručni konsultant na Projektu je Milica Tapavički Ilić (Arheološki institut u Beogradu).

Tokom dosadašnje realizacije projekta ostvareni su značajni rezultati. Arheološki su istraživani lokaliteti Ukosa i Kućište u Gradu Stalaču i Branik u Dedini, dok je izvršeno rekognosciranje velikog broja lokaliteta. Istraživanja su pratile arheološke i antropološke analize otkrivenih nalaza, prezentacije i publikovanje dobijenih rezultata. U saradnji sa Geološkim institutom iz Beograda sprovedeno je istraživanje geografskih i geoloških specifičnosti kompleksa. Saradnja sa Prirodnjačkim muzejem rezultirala je proučavanjem starog i retkog voća na Mojsinjskim planinama. Započeta su istraživanja istorijskih dešavanja na prostoru kompleksa tokom Prvog svetskog rata. Rezultati istraživanja predstavljeni su i putem izložbi i kataloga „Vizantija na Mojsinju – Utvrđenje Ukosa u Grad Stalaču“ i „Arheologija u slikama“.

U 2014. godini poseban naglasak stavljen je na arheološka istraživanja lokaliteta Ukosa u Gradu Stalaču. Istraživanjima su rukovodili Ljubiša Vasiljević i Sanja Rutić, uz stručnog konsultanta Milicu Tapavički Ilić.

Oko kilometar južno od srednjovekovnog Grada Stalača, na dominantnom položaju iznad leve obale Južne Morave, nalazi se lokalitet Ukosa sa kontinuitetom života dužim od dva milenijuma. Ukosa je u arheološkim krugovima poznata od 1986. godine kada je na severoistočnom delu otvorena jedna arheološka sonda. Već su ta manja iskopavanja otkrila da je reč o utvrđenju sa kontinuitetom od gvozdenog doba do srednjeg veka. Posebnu

pažnju skreću nalazi koji svedoče o postojanju utvrđenog naselja sa intenzivnim životom u periodu od III-VI veka. Linije bedema utvrđenja su pratile konfiguraciju brdskog terena. Utvrđenje je imalo dužinu od gotovo 300 metara, a širinu od 80–100 metara. Površina utvrđenja je prirodno kaskadno podeljena na četiri platoa.

Istraživanja su pokazala da su strateške pogodnosti Ukose po prvi put iskorišćene u periodu starijeg gvozdenog doba, kada je prvi put podignuto utvrđenje na ovom mestu. Poseban značaj imaju nalazi keltskog materijala, datovanog na sam kraj stare ere. Sa rimskim osvajanjima, početkom nove ere, nastaje mirniji period u kome lokalitet nije zaboravljen. U blizini su otkrivene rimske peći za pečenje keramike i opeka, kao i antički grobovi. Kako se period antike bližio kraju, u uslovima čestih ratova, dinastičkih borbi i slabljenja centralne vlasti, što je dovelo i do pojave velikog broja lokalnih razbojničkih bandi koje su onemogućavale miran život stanovništva, strateški značaj Ukose dobija na važnosti. Postoje tragovi burnog života u periodu od IV-VI veka. Posebnu pažnju privlači nalaz ostave sačinjene od 115 komada rimskog bronzanog novca, otkrivene tokom kampanje istraživanja sprovedene 2011. godine. Velika obnova rimskih utvrđenja, izvedena u VI veku, sigurno nije zaobišla ni Ukosu.

Od građevinskih ostataka, na Ukosi su otkriveni delovi bedema utvrđenja ostaci građevinskih objekata građenih od tvrdog materijala, jame za čuvanje hrane i otpadne jame. Na istraženom prostoru, uključujući i obližnji lokalitet Kućište, otkriveni su skeletni grobovi, većina sa orientacijom u pravcu zapad-istok, ali je pronađen i skelet, sahranjen u orientaciji jug-sever sa velikim kamenom položenim na grudi.

Od pokretnog arheološkog materijala pronađeni su novac, oružje, nakit, metalno i kamenno oruđe, kameni žrvnjevi, staklene i keramičke posude... Pažnju privlači nalaz fibule pripisane Langobardima, jedinstvene na teritoriji Srbije.

Nešto mlađi nalazi svedoče o prisustvu slovenske i bugarske populacije na lokalitetu.

Deo građevine otkrivene na lokalitetu Ukosa.

U periodu od VII–XI veka, vremenu borbi između Srbije, Vizantije i Bugarske za ove prostore strateški značaj Ukose bio je poznat i korišćen. Pojedinačni nalazi svedoče o životu na lokalitetu i u periodu pozognog srednjeg veka. Rezultati arheoloških istraživanja iz 2014. godine potvrdili su arheološku sliku o Ukosi i

ponovo pokazali veliki značaj ovog lokaliteta, ali i čitavog Mojsinjsko-Poslonskog kompleksa, čije istraživanje treba da predstavlja jedan od nacionalnih prioriteta.

Sanja Rutić i Ljubiša Vasiljević
Narodni muzej Kruševac

PROGRAM: MUZEJ KAO UČIONICA

Najbrojnija publika Narodnog muzeja u Kikindi je školska omladina, i zato joj se posvećuje posebna pažnja. Školama se nudi mnoštvo aktivnosti koje se realizuju kroz različite organizacione forme i sa obiljem muzejskog materijala što doprinosi realizovanju principa očiglednosti i misaone aktivnosti. Učenje se odvija u neformalnoj i opuštenoj atmosferi koja pruža mogućnost da se drugačije misli, govori, piše. U ovim aktivnostima znanje se stvara, a ne pruža u gotovom obliku.

U kreiranju pedagoških aktivnosti muzeja vodi se računa o povezivanju nastavnog plana i programa sa muzejskim zbirkama i sadržajima, ali i o aktuelnim i zanimljivim temama vezanim za lokalnu sredinu i nasleđe. Muzej kao učionica osmišljen je sa ciljem da se sadržaji naučeni u školi, ili u vrtiću, prodube na zabavan način, kroz istraživanje, igru i interakciju.

Program: Muzej kao učionica, nastao je iz potrebe da se bogato lokalno nasleđe Severnog Banata i stalna postavka Muzeja približe učenicima osnovnih i srednjih škola, kao i da se poveća broj poseta na stalnoj postavci. Takođe, bilo je neophodno kreiranje konkretnih, jasnih i dobro osmišljenih sadržaja koje u svakom trenutku, uz prethodnu najavu, muzej može da pruži organizovanoj grupi školske dece.

Program je realizovan u tri faze.

Prvu fazu je činilo kreiranje edukativnog programa uz usaglašavanje sa školskim nastavnim planom i programom, jer je za

uspešnu saradnju škola i muzeja neophodno planiranje vaspitno-obrazovnih aktivnosti, korelacija i upoređivanje muzejskih i vaspitno-obrazovnih sadržaja škole, kao i stalni kontakti nastavnog i muzejskog osoblja. U tom smislu se na početku svakog polugodišta u Muzeju održava radni sastanak kome prisustvuju predstavnici osnovnih i srednjih škola i predstavnici pedagoške službe muzeja. Na osnovu toga je kreirano 17 edukativnih radionica iz oblasti: arheologije, etnologije, paleontologije, istorije, biologije i umetnosti. U osmišljavanju sadržaja učestvovali su kustos-pedagog Muzeja i tehnički organizator programa u saradnji sa drugim zaposlenim kustosima iz odgovarajućih oblasti.

Program se sastoji iz sledećih radionica/časova:

PALEONTOLOGIJA (Mamut Kika): „Kikine avanture“, radionica o mamutima, njihovom životu, karakteristikama, načinu ishrane. Sastoje se iz: gledanja 3D filma o mamutima, igranja društvene igre „Kikina avantura“, crtanja, priče, kviza. Radionica je namenjena uzrastu od 6 do 12 godina.

ARHEOLOGIJA: „Veštine praistorijskog čoveka“, za uzrast od 6 do 12 godina, ima za cilj upoznavanje sa najstarijim arheološkim predmetima i radnjama praistorijskog čoveka (paljenje vatre, izrada oruđa, posuda, odeće, veština lova). U radionici „Zanimanje arheolog“, za uzrast od 11 do 19 godina, otkriva se na koji način arheolozi istražuju predmete iz daleke prošlosti, kojim se alatom služe, kako

opisuju predmete. Popunjavanjem arheoloških kartona deca i sama imaju priliku da budu arheolozi. Radionica je vrlo korisna u procesu profesionalnog usmeravanja učenika završnih razreda srednjih škola.

ETNOLOGIJA: U radionici „Zanimanje etnolog“, za uzrast od 11 do 19 godina, učenici mogu da saznavaju na koji način se prikupljaju predmeti za etnološku zbirku i kako se čuvaju. „Banat kroz zanat“, za uzrast od 11 do 19 godina, otkriva ko je, kada i od čega napravio predmete kao što su: bure, kapa zlatara, tronožac, opaklja, lonac. Radionica ima za cilj predstavljanje tradicionalnog načina izrade predmeta pre pojave industrijske proizvodnje koja je potisnula zanatstvo u zaborav. Učesnici radionice za uzrast od 9 do 12 godina, „Dome, slatki dome“, mogu da se upoznaju sa kulturom stanovanja i graditeljstvom na ovim prostorima.

ISTORIJA: „Kikindske razglednice“, za uzrast od 9 do 14 godina, uz pomoć starih razglednica otkriva kako je grad nekad izgledao, ko su bili znameniti Kikindani, koja reka je tekla kroz Kikindu itd. „Kraljevstvo cigle i crepa“, za uzrast od 11 do 14 godina, je priča o porodici Bon koja je posedovala ciglanu u Kikindi. Učesnici se upoznaju sa istorijom ove porodice, a u završnom delu izrađuju mini ciglu i crep, i prave zid i krov. „Moj grb, to sam ja“, za uzrast od 9 do 12 godina, je zabavno-edukativna radionica koja pomaže učenicima da poštujući heraldička pravila i koristeći simbole postanu armigeri, odnosno nosioci grba.

UMETNOST: „Atelje Nikole Aleksića“, za uzrast od 11 do 19 godina, oslanja se na bogatu zbirku slika Nikole Aleksića, predstavnika bidermajer stila, koja se čuva u Muzeju. Učesnici radionice, okruženi delima ovog vojvođanskog slikara, uče osnovne principe crtanja portreta.

GEOLOGIJA/BIOLOGIJA: „Muzejski rudnik“, za uzrast od 11 do 16 godina, na osnovu zbirke stena i minerala, otkriva gde su nalazišta pojedinih minerala, od čega su sastavljeni predmeti oko nas kao i primenu pojedinih stena i minerala. „Upoznajmo ptice“, za uzrast od 11 do 13 godina pruža mogućnost učesnicima da upoznaju vrste ptica koje žive u našem

okruženju, razvijaju sposobnost posmatranja i uočavanja karakteristike ptica. Radionica ima istraživački karakter. Radionica „Zaštitimo ptice“, namenjena starijoj deci (14–19 godina), vezana je za podizanje nivoa svesti o čuvanju životne sredine i prirode uopšte. Učenici se upoznaju sa ugroženim i zaštićenim vrstama ptica iz našeg regiona. „Tragovi iz prirode“, za uzrast od 8 do 12 godina, na osnovu kolekcija biljaka (herbarijum), insekata, stena i minerala, upoznaje učesnike sa načinima prikupljanja, čuvanja i determinisanja materijala iz prirode. „Iz sovine perspektive“, za uzrast od 8 do 15 godina, bavi se vrstom sova, poznatom kao utina ili mala ušara. Svake godine od novembra do marta u Kikindi zimuje nekoliko stotina ovih sova. Radionica se odvija na gradskom trgu gde se sove najpre posmatraju i broje, zatim se skupljaju gvalice (nesvareni ostatak koji sove izbacuju kroz kljun), a u završnom delu gvalice se čiste čime se saznaće šta je sova pojela. Cilj radionice je da se shvati značaj ove korisne ptice.

RADIONICE KOJE SE REALIZUJU NA CELOJ STALNOJ POSTAVCI

Tokom ove dinamične i edukativne radionice „Muzej od A do Š“, učesnici uzrasta od 9 do 13 godina, prolazeći kroz stalnu postavku otkrivaju eksponate i pojmove čiji nazivi započinju slovima našeg pisma. Tako će naučiti da u muzeju postoje puške tančice na slovo T, citra na slovo C, polifon na slovo P itd. „Zbunjeni kustosi“, edukativno-detektivska radionica za strpljive i precizne, namenjena uzrasti od 12 do 19 godina, podrazumeva potragu za eksponatima kojima „tu nije mesto“. Naime, na svakoj tematskoj izložbi nalazi se jedan ili više predmeta koji pripadaju nekoj drugoj zbirci. Zadatak je da se predmeti pronađu i svrstaju u odgovarajuću zbirku.

Druga faza je obuhvatala prezentaciju programa prosvetnim radnicima i medijima, i podrazumevala je dizajniranje i štampanje vodiča za učitelje, nastavnike i profesore koji sadrži kratak opis svih 17 radionica i pruža informacije o predviđenom uzrastu, ključnim pojmovima i korelaciji sa školskim predmetima.

U cilju promocije i prezentacije programa, održan je sastanak sa nastavnim kadrom,

tačnije sa pedagozima i zainteresovanim nastavnicima iz svih škola kikindske opštine. Učesnicima sastanka podeljeni su vodiči: Muzej kao učionica. Takođe, održana je i konferencija za štampu i na društvenim mrežama je objavljena informacija o novim edukativnim sadržajima kikinskog muzeja.

U trećoj fazi su realizovane radionice/časovi. Aktivnosti u okviru edukativnog programa pažljivo se pripremaju i realizuju uz dosta pedagoškog materijala, tehničkih uređaja, radnih listova, igrica. U radu se koristi metodologija rada Oblasne škole nasleđa u Vandeji u Francuskoj koja podrazumeva slojevite aktivnosti, često menjanje metoda i oblika kao i pozicioniranje dece u centar aktivnosti.

Faza realizacije započeta je u januaru, 2014. godine, kada je održana i prva radionica iz programa Muzej kao učionica.

Među ponuđenim radionicama do sada su se izdvojile neke od najpopularnijih i najtraženijih a to su: Moj grb, to sam ja - radionica u kojoj su najviše učestvovali učenici u okviru nastavnog predmeta istorije; Muzej od A do Š - najposećenija od strane nastavnika razredne nastave, ali i radionica koju školske ekskurzije iz drugih gradova rado biraju kao prateći program boravka u našem gradu i Muzeju. Za radionice Zanimanje arheolog i Zanimanje etnolog najviše su zainteresovani školski pedagozi koji organizuju posetu za učenike sedmih i osmih razreda, ali je i srednjoškolcima ova radionica izuzetno korisna jer imaju priliku da od arheologa i etnologa saznaju informacije vezane za profesionalnu orientaciju. Radionica: Iz sovine perspektive, je veoma atraktivna i aktuelna od novembra do marta jer je tada Kikinda najveće zimovalište sova utina na Planeti. Radionica je doprinela da se nivo svesti među učenicima o značaju očuvanja sova i njihovog staništa podigne na izuzetan nivo.

Edukativni program Narodnog muzeja Kikinda naišao je na pozitivne reakcije kako prosvetnih radnika, tako i učenika. Broj poseta stalne postavke višestruko se povećao. Učenici su lokalno nasleđe shvatili kao nešto što svima pripada, iz čega se može mnogo naučiti i

The image shows the cover of the 'Muzej kao učionica' (Museum as a Learning Center) educational program booklet for 2014. The cover is green with white text. At the top, it says 'Водич за учитеље, наставнике, професоре' (Guide for teachers, professors, etc.) and '2014. година' (Year 2014). Below this, the title 'МУЗЕЈ КАО УЧИОНИЦА' is prominently displayed in large, bold, black letters. Underneath the title, it says 'ЕДУКАТИВНИ ПРОГРАМ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КИКИНДА'. At the bottom left is a logo featuring a building silhouette and the word 'MUZEJ' in a stylized font.

to na zanimljiv, zabavan i atraktivan način. Kreiranjem ovakvog programa omogućili smo veću dostupnost muzejskih sadržaja, nastavnom kadru pružili mogućnost da učenicima približe nastavne sadržaje a decu motivisali da u muzej često dolaze, jer je Muzej mesto saznanja i zanimljivosti.

Katarina Dragin
Dragan Kiurski
Narodni muzej Kikinda

SLAVOLJUB PETROVIĆ: ZBIRKA MEDALJA I PLAŠKETA NARODNOG MUZEJA U ŠAPCU

Usvojoj publikaciji: Zbirka medalja i plaketa narodnog muzeja u Šapcu (*Collection of medals and plaques in the National Museum in Šabac*) Slavoljub Petrović je prikazao Zbirku medalja i plaketa iz fundusa Numizmatičke zbirke Narodnog muzeja u Šapcu. Publikacija obuhvata sledeća poglavlja: Uvod, Katalog Zbirke, Kratka biografija medaljera i gravera, a završava se registrima plaketa i medalja po temi, i po zastupljenim nazivima mesta i geografskih oblasti.

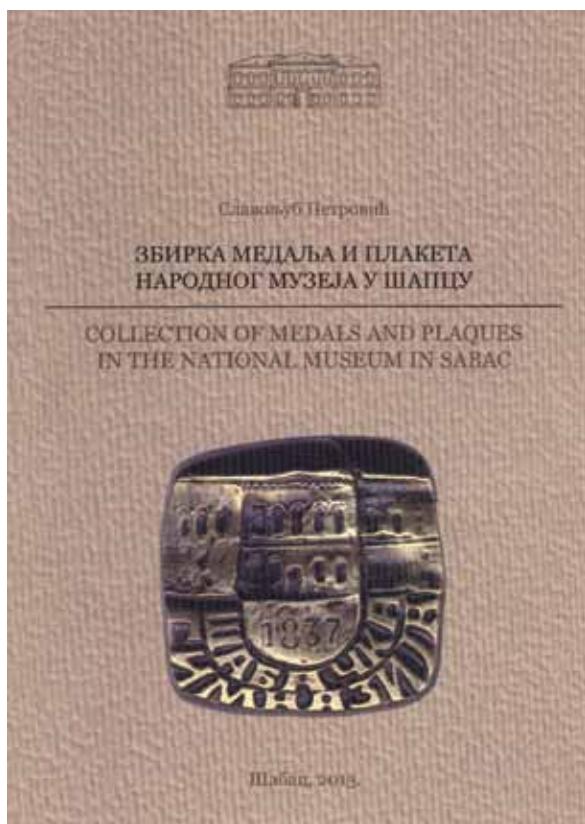
U uvodnom delu autor nas upoznaje sa istorijatom nastanka Zbirke i najznačajnijim primercima koji su u njoj zastupljeni. Zatim sledi kraći osvrt na istorijski razvoj, umetničke osobine i tehniku izrade medalja najpre u Evropi, a potom u Srbiji. Najobimniji odeljak u uvodnom izlaganju s pravom je posvećen medaljama i plaketama koje se odnose na sam grad Šabac. One odslikavaju kulturni, privredni i sportski život Šapca od kraja XIX do XX veka.

Saznajemo da najstarija poznata medalja vezana za grad Šabac potiče iz 1890. godine, a posvećena je stogodišnjici rođenja Jevrema Obrenovića, znamenitog upravnika šabačke nahije. Slede medalja i značka posvećene jubilejima konjičkog kluba „Kolo jahača knez Mihailo”, osnovanog u Šapcu 1888. godine. Posle primetnog hijatusa tek 1934. godine registruje se samo još plaketa fudbalskog kluba „Mačva” koji je osnovan u Šapcu još 1919. godine. Najveći broj medalja i plaketa iz Šapca pripada drugoj polovini XX veka i vezane su za čuveni hemijski gigant „Zorka”, jubileje kulturnih i sportskih manifestacija, istaknute pojedince, izložbe. Tom periodu priključuju se i brojne medalje i plakete iz Srbije i sa prostora bivše Jugoslavije. Mali broj inostranih medalja potiče iz Francuske, Čehoslovačke, Kanade i Austrije.

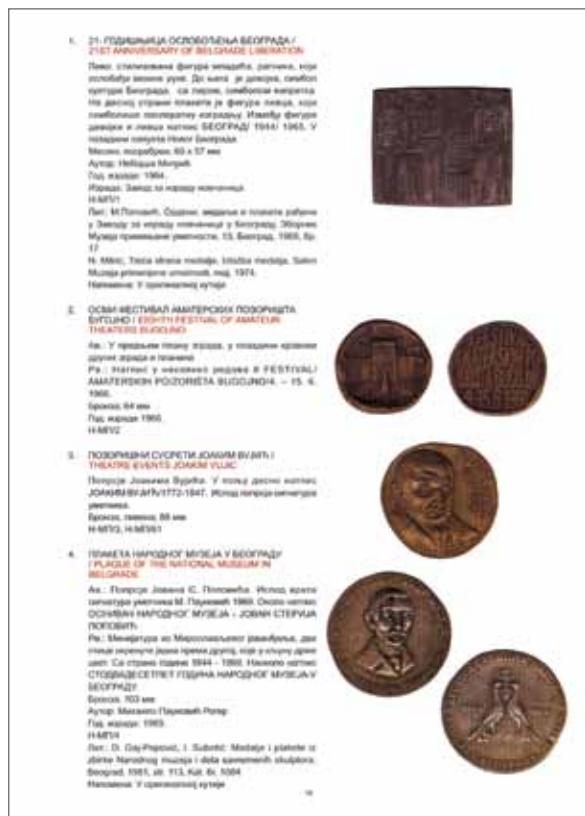
Sledi kataloški deo koji obuhvata 183 jedinice. Smatra se da su medalje i plakete po značaju i dokumentarnoj vrednosti bliske

numizmatičkom materijalu te zahtevaju istu, preciznu katalošku obradu. S. Petrović, pre svega numizmatičar, dosledno se držao tog principa. Predmeti su temeljno opisani sa neophodnim tehničkim detaljima: dimenzije, metal, tehnika izrade; slede podaci koji se odnose na godinu izdanja, radionicu, autora i na kraju literatura i napomena. Istaknut je i način čuvanja (originalna futrola, kutija). Svaki predmet u Katalogu ilustrovan je fotografijom u boji. Na kraju publikacije se nalaze korisni prilozi kao što su imena autora medalja, teme i nazivi mesta i geografskih oblasti zatupljenih na medaljama i plaketama. Ovi prilozi omogućavaju brzo pretraživanje po datim kriterijumima.

Zahvaljujući preglednom i temeljno urađenom katalogu medalje i plakete iz zbirke Narodnog

Knjiga: Zbirka medalja i plaketa Narodnog muzeja u Šapcu.

Stranice iz knjige.

muzeja u Šapcu postale su dostupne naučnoj javnosti. Isticanjem bitnih karakteristika razvoja grada koju ispisuju medalje i plakete, autor ovu publikaciju istovremeno približava i široj publici.

Medalje i plakete koje se odnose na grad Šabac imaju neospornu dokumentarnu vrednost za istraživanje kulturne, političke, privredne i sportske istorije Šapca XIX i XX veka, za upoznavanje značajnih zasluznih ličnosti vezanih za ovaj grad. U tom smislu ovaj deo publikacije predstavlja solidnu osnovu za dalja savremena istraživanja kroz prepoznavanje i utvrđivanje identiteta grada kroz istoriju do danas i njegovog razvoja i značaja ne samo u lokalnim okvirima već i šire, a takođe je i poučno i zanimljivo štivo za edukaciju mlađih.

U ovoj Zbirci šabačkog muzeja nalaze se brojne medalje i plakete čuvenih hrvatskih, srpskih i slovenačkih medaljera-umetnika koji su likovnim interpretacijama zabeležili aktuelna zbivanja i protagoniste iz sveta politike, kulture, privrede, sporta. U tom smislu ova publikacija predstavlja značajan prilog u

izučavanju ne samo umetnosti medaljerstva XX veka sa prostora bivše Jugoslavije, već i njenog društveno-ekonomskog razvoja.

Na kraju, posebno ističemo da veliki deo kataloga obuhvata donacije Šapčana (Legat Živorada i Radmila Mihajlović, stečajna uprava HI „Zorka”, zaostavština značajnih ličnosti). Uzvraćajući darodavcima ovom publikacijom, S. Petrović će svakako podstaknuti i mnoge nove darodavce da se pridruže ovoj skupini koja je već iskazala svoje dobročinstvo doniranjem šabačkom muzeju, jer kako je rekao Publije Kornelije Tacit (Anal., IV, 18): *Beneficia eo usque sunt, dum videntur exsolvi posse* (Dobročinstva su dotle ugodna dok se čini da je darodavcima moguće uzvratiti)!

Publikacija je obima 64 stranice, bogato ilustrovana fotografijama u boji, a u uvodnom delu teksta je dvojezičan (engleski/sepški).

Ljiljana Bakić
Gradski muzej Vršac

MEĐUNARODNI ZBORNIK: MUZEJI NA OTVORENOM 2014.

Ideja o pokretanju Zbornika pojavila se nakon Konferencije AEOM-a (*Association of European Open Air Museums*) koja je održana 2011. godine u Češkoj i Slovačkoj. Do konferencije u Nemačkoj 2013. godine, Zbornik je već započeo svoj život i imao promociju u Glentlajtenu (muzej domaćin konferencije AEOM-a). No, pokretanje Zbornika nije bilo direktno inspirisano samom Konferencijom, već publikacijom: *AEOM Conference Report*, koja ju je pratila. Shodno tome Zbornik, koji je od 2014. godine međunarodni časopis, pronašao je svoju razvojnu šansu upravo u nedostatku izveštaja sa konferencija, i ta ideja se pokazala kao dobro polazište za dalji razvoj. Izgleda da smo prepoznali i pravi momenat, kao i poziciju, s obzirom na to da se približava obeležavanja 20 godina postojanja institucije muzeja u kompleksu kulturnog dobra „Staro selo“, što je dobar trenutak da se iz različitih uglova sumira i valorizuje rad jedne institucije. Pozicija se pre da okarakterisati kao potreba diljem Evrope za kritičkim promišljanjem funkcionalisanja muzeja na otvorenom, što je uslovilo da u prvom broju bude prisutno pet autora iz veoma značajnih evropskih skansena (muzej na otvorenom): Skansena (Švedska), Mejhagena (Norveška), Orava (Slovačka), Den Gamle Bi (Danska) i Dimitrije Gusti – muzej sela (Rumunija).

Drugi broj, koji je u nazivu imao direktnu provokaciju: „Muzeji na otvorenom: Iz drugog ugla“, naišao je na daleko veći odziv i bio je veoma inspirativan za čak trinaest autora iz Švedske, Rusije, Holandije, Belgije, Velike Britanije, Slovačke, Estonije, Mađarske, Hrvatske i, naravno Srbije.

MEĐUNARODNI ZBORNIK IZ 2014. GODINE

Muđunarodni Zbornik „Muzeji na otvorenom“ za 2014. godinu nosi podnaslov „Oci osnivači“ (*Founding Fathers*). Nakon Zbornika iz 2012. i

2013. godine uteheljio se pravac kojim je ova publikacija krenula u svoj dalji život. Taj pravac odnosi se na postavljanje različitih tema iz oblasti muzeologije (skansenologije ili *open-air museology*) i muzejskih studija svake godine na koju autori odgovaraju svojim radovima. Nakon tema „Sećanja“ (*Memoirs*, 2012.) i „Iz drugog ugla“ (*From another perspective*, 2013.) izabrana je tema „Oci osnivači“. Ovo bi se dalo tumačiti i kao blagi zaokret u jedan tradicionalniji i pomalo enciklopedijski pristup skansenima, ali nam se činilo da je veoma važno na jednom mestu objediniti ideje za osnivanje ovih specifičnih institucija od kraja XIX veka pa do danas.

Otuda i uvodni tekst koji je služio kao postavljanje naziva: Oci osnivači, koji je zapravo metafora, jer iako su u većini slučajeva osnivači muzeja na otvorenom bili muškarci, ovde je pre u pitnju ideja nego sam rod osnivača. A ideja se odnosi na filozofiju, individualni ili kolektivni mentalni sklop, duh mesta i vremena koji su provocirali potrebu da jedan muzej na otvorenom zaživi i nastavi svoje postojanje. Istovremeno, sintagma: „nazad ka ocima osnivačima“ ne predstavlja poziv za povratak u prošlost, već poziv da se analizira prisustvo prošlosti u savremenom trenutku. U tom smislu ideja Zbornika nije da se bavi jedino istorijatom osnivanja muzeja na otvorenom diljem evropskog i severnoameričkog kontinenta već i da ponudi uvid u to kako prvobitne ideje utiču na savremene tokove i tendencije u muzejima na otvorenom.

Dakle, osnovna ideja nije bila samo priča o prošlosti, već i načinima na kojima su „oci osnivači“ duhom živi i danas, u savremenoj filozofiji i savremenim praksama.

Na ta pitanja odgovor je ponudilo četrnaest autora, a ovoga puta smo izašli i izvan evropskog konteksta i sa dva rada iz SAD

(Ron Kley: *Founding Fathers (and Mothers) of Living History and Open Air Museums in the United States* i David Simmons: *The Wells Family and the Early Development of Old Sturbridge Village*) upotpunili sadržaj, jer je razvoj evropskih muzeja na otvorenom, posle Drugog svetskog rata nemoguće u potpunosti koncipirati bez razvoja američkih *living history* muzeja. Ostali autori su iz Holandije (Adriaan A. M. de Jong: *The first open air museums - Innovative institutions for strengthening feelings of community and national identification*), Švedske (Charlotte Ahnlund Berg: *Encounters and emotions – the legacy of Artur Hazelius*), Danske (Thomas Bloch Ravn: *Peter Holm. The Man Who Made Den Gamle By*), Norveške (Jostein Skurdal & Gaute Jacobsen: *Anders Sandvig – the founding father of Maihaugen and his legacy*), Rusije (Vladimir Tikhonov: *Ethnographic open air museums in Siberia*), Belgije (Hilde Schoefs: *The Founding Fathers of Bokrijk. Plural rather than singular*), Rumunije (Paola Popiou: *78 years after Dimitrie Gusti. Continous work in growing the museum - "South Sector - The New Museum"*), Srbije (Bojana Bogdanović: *The (she) story of the founding mother*), ali i premijerno iz Nemačke (Josef Mangold: *Welcome to the Rhineland! Adelhart Zippelius: Founding director of the "Rhenish Open-Air Museum and National Museum of Folklore" in Kommern/Eifel*), Velsa (Steve Burrow & Beth Thomas: *Changing St Fagans: what would Iorwerth Peate think?*), Gruzije (Nana Meparshvili: *How the Past Began - At the Origins of the First Open Air Museum in the Caucasus*) i Češke Republike (Renata Prejdova: *Jaroněk siblings and the foundation of the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm*).

Uređivački odbor čine: Katarina Očkova iz slovačkog Nacionalnog muzeja na otvorenom „Martin“, Ljiljana Gavrilović, Dragan Bulatović, Miroslava Lukić Krstanović i Duško Kuzović. Glavni urednik je Nikola Krstović, a sekretar redakcije Jelena Toskić. Ove godine je napravljen i iskorak u dizajnu i prelomu koje je uradio Ivan Benusi (*Benussi Design*). Zbornik je u štampanoj verziji dvojezičan (srpski i engleski jezik), dok će u elektronskoj verziji, koja će se pojaviti na proloče 2015. godine, biti višejezičan jer će neki tekstovi biti objavljeni

Zbornik za 2014. godinu.

i u originalnoj jezičkoj verziji. Tako će biti učinjen korak ka što je moguće široj publici na evropskom kontinentu.

MEĐUNARODNA POZICIJA

Već od svog drugog broja, Zbornik „Muzeji na otvorenom: Iz drugog ugla“ imao je i međunarodnu podršku i priznanje, o čemini svedoče i reči Jana Karstensa, predsednika AEOM-a: „*Impresivno je koliko ste učinili kao izdavač ovog Zbornika i omogućili veliki broj evropskih učesnika. Veoma sam srećan da mogu uputiti pismo podrške ovom izdanju i poželeti svaku sreću u budućem radu muzeja „Staro selo“ iz Sirogojna*“. Savet Evrope, odnosno Komitet za kulturu, obrazovanje, medije i nauku uputio je preporuke za ovogodišnji Zbornik: „*Posebno želimo da naglasimo značaj međunarodnog zbornika „Muzeji na otvorenom“, zbirku tekstova koju objavljuje „Staro selo“ sa ciljem da obezbedi platformu za otvorenu debatu o teoretskim aspektima i najboljim praksama u muzejima na otvorenom širom Evrope. Publikacija izlazi treću godinu za redom što potvrđuje*

neophodnost postojanja ovog mesta za susrete ideja, inicijativa i aktivnosti u ovom posebnom polju muzejskog poslanstva i organizacije. Dodatna vrednost ovog projekta je njegova evropska dimenzija, što otvara nove mogućnosti za umrežavanje, kulturnu razmenu, promovisanje različitosti i unapređenje razvoja publike... Stoga, čvrsto verujemo da je podrška inicijativama kakva je ova, inicijativama koje dolaze iz male zemlje i malog muzeja, ali sa evropskom vizijom i dimenzijom, neizmerno važna. Uvereni smo da je to najbolji način uključivanja naših građana u prihvatanje našeg zajedničkog evropskog kulturnog nasleđa".

Zbornik za 2014. imaće promociju 2015. godine na Konferenciji AEOM-a u Norveškoj (Mejhagen u Lilehameru i Norsk folk-muzej u Oslu), zajedno sa planiranim Zbornikom za 2015. godinu.

PLANOVI ZA BUDUĆNOST

Tema Zbornika za 2015. godinu je „Glasovi koji se ne čuju“ (*Unheard voices*). Ideja je da se pozabavimo pitanjem muzeja na otvorenom i demokratije, ljudskih prava, slobode govora i izraza na nivou teorija i primera dobrih praksi u ovim institucijama. Istovremeno, cilj je i da skrenemo pažnju na interpretativne i prezentacione metodologije koje ne pronalaze dovoljno prostora u savremenom funkcionisanju skansena.

Dodatno, već postoji interesovanje za širi geografski kontekst od Evrope, tako da se razmišlja i o predstavljanju praksi iz Australije, Japana i centralne Azije. U evropocentričnom sistemu razmišljanja redovno zaboravljamo da su muzeji na otvorenom postali globalni fenomen, ali da „glasovi“ izvan evropskog konteksta ostaju za nas „nečujni“. Razmišljamo i o kategorijama muzeja koje su ostale isključene iz domena onoga što danas prepoznajemo kao muzeje na otvorenom, a to su ekomuzeji (naročito Francuske), ali i ekono-muzeji iz Mreže ekono-muzeja koja podrazumeva Kanadu, Francusku i Norvešku. To bi bio segment muzeološke demokratizacije Zbornika.

Po pitanju društvene demokratizacije vidljive u muzejima na otvorenom svakako je važno predstaviti prakse koje u svoj fokus stavljaju manjine (nacionalne, verske, rodne, seksualne), pitanja dece, obolelih, beskućnika... Istovremeno, važno je istaći i prakse koje promovišu ideje u društвima i ideje društava koje se ne čuju dovoljno glasno i koje se tiču razvijanja i podizanja svesti o klimi, energetskoj efikasnosti, zdravoj hrani i okruženju. Kakvu će konačnu formu dobiti Zbornik za 2015. godinu ostaje da se vidi do momenta objavlјivanja, a to je sasvim izvesno avgust 2015, kako bi štampana verzija bila spremna za predstavljanje na Konferenciji AEOM-a u Norveškoj.

Nikola Krstović
Muzej na otvorenom „Staro selo“ Sirogojno

SEDAMNAESTA LIKOVNA KOLONIJA NAIVNE I MARGINALNE UMETNOSTI

Muzej naivne i marginalne umetnosti organizovao je sedamnaesti susret stvaralaca naivne i marginalne umetnosti od 30. juna do 8. jula 2014. godine u turističkom kompleksu „Kraljevi konaci“ na Zlatiboru.

Ovogodišnjom selekcijom učesnika obuhvaćena je heterogena grupa od dvadeset tri umetnika, predstavnika iz devet zemalja: Tomislav Blagojević, Dragica Gajić, Rajko Dragičević, Slobodan Živanović, Srboslav Ilić, Rozalija Markov, Zil Milano, Dobrosav Milojević, Vojkan Morar, Ileana Oldē, Mirjana Popović Radović, Igor Simonović, Vladimir Smiljanić, Marko Stevanović i Joškin Šiljan (Srbija), Ermelinda de Almeida (Brazil), Viktor Lisicki (Rusija), Rosen Rašev (Bugarska), Kijanoš Rašidi Gadi (Iran/Nemačka), Merdad Rašidi Gadi (Iran/Nemačka), Mišel Smolek (Francuska) i Kacumi Cuđi (Japan).

Ambijent prirode svojim moćnim i tajnovitim mehanizmima pokreće kreativne stvaralačke potencijale umetnika, bilo da su okrenuti spoljnom ili svom unutarnjem svetu, oslobađajući i kanališući pulsirajuću energiju njihove autentične imaginacije. U komunikaciji između samih umetnika i njihovom interakcijom sa duhovno podsticajnim okruženjem, nastaje fond umetničkih dela kao mozaik originalnih stvaralačkih senzibiliteta.

Temeljnu okosnicu Sedamnaeste kolonije čini grupa umetnika koji već dugi niz godina istrajnog grade individualne izraze u okviru oblasti naivnog i marginalnog stvaralaštva, učesnika brojnih manifestacija Muzeja naivne i marginalne umetnosti, dobitnika nagrada i priznanja: Dobrosav Milojević, Slobodan Živanović, Dragica Gajić, Rozalija Markov, Marko Stevanović, Rosen Rašev, Vojkan Morar, Tomislav Blagojević, Zil Milano i Joškin Šiljan. Njima se priključuju autori čija su dela zapažena i nagrađena na nekoliko prethodnih bijenala, koji se i učešćem na kolonijama

potvrđuju kontinuitetom likovnih vrednosti: Ermelinda de Almeida, Tomislav Blagojević, Rajko Dragičević, Igor Simonović i Kacumi Cuđi. Karakter kolonije obeležila je i pojava većeg broja umetnika koji prvi put učestvuju na ovoj međunarodnoj manifestaciji. Delima izrazite individualnosti posebno se izdvajaju dobitnici nagrada na prethodnom Bijenalu: Srboslav Ilić, Viktor Lisicki, Merdad Rašidi Gadi, Mišel Smolek i Vladimir Smiljanić.

Sve brojnije učešće inostranih umetnika na Bijenalu naivne i marginalne umetnosti, pripadnika različitih kultura, a posebno stanovnika udaljenijih zemalja, kao rezultat je imalo i njihovu brojniju zastupljenost na Sedamnaestoj koloniji. Individualnost stvaralačkih izraza ovih umetnika obogatila je kreativnu atmosferu autentičnim bojama i aromama različitih podneblja u međusobnim sinergijskim odnosima. Uz inostrane umetnike koji su već učestvovali na Koloniji, Rosena Raševa (Bugarska), Ermelinde de Almeide (Brazil) i Kacumija Cuđija (Japan), u rad kolonije uključeno je i nekoliko novih autora nagrađenih na prethodnom Bijenalu: Viktor Lisicki (Rusija), Merdad Rašidi Gadi (Iran/Nemačka), kao i umetnika čiji je stvaralački potencijal zapažen u periodu između dve kolonije: Mišel Smolek (Francuska) i Kijanoš Rašidi Gadi (Iran/Nemačka).

Okviri vremenske i prostorne bliskosti Sedamnaeste likovne kolonije naivne i marginalne umetnosti objedinili su umetnike u inspirativnoj multikulturalnoj kreativnoj interakciji, koja nije ograničila originalnost, čistotu i spontanost njihovih stvaralačkih senzibiliteta. Mozaik nastalih umetničkih dela prelama i reflektuje autentičnim likovnim afinitetima obojene vizije koje transponuju prizore spoljnih i unutarnjih impresija umetnika, krećući se u širokom rasponu od idealizovanih predstava sveta koji ih okružuje do ekspresija intenzivnih doživljaja unutrašnjeg polja izražajne imaginacije.

Iskrenim, čulnim i emotivnim doživljajem zavičaja zrače slike Dobrosava Milojevića, Marka Stevanovića, Dragice Gajić, Rozalije Markov i Ileanе Oldе. Pojednostavljene predstave zavičajnih predela i prizora odslikavaju ljubav prema lepoti rodnog kraja, prirodi, običajima, legendama i svoj životvornoj energiji svakodnevice, sublimiranoj kroz sliku zaustavljenog trenutka. Dobrosav Milojević snažnom umetničkom individualnošću i dubokim sintetizovanim doživljajem prirode svoj zavičaj predstavlja kao duhovno utočište, a seoski život, čak i kada je težak, kao veliko slavlje i večito proleće.

U grupi autora koje inicijalno stvaralački pokreću senzacije iz sveta koji ih okružuje, upečatljivim umetničkim rukopisom likovno redukovanih, ili osobenom imaginacijom preoblikovanih prizora izdvajaju se Mirjana Popović Radović, Rajko Dragićević, Viktor Lisicki, Mišel Smolek, Srboslav Ilić, Kacumi Cuđi, Ermelinda da Almeida i Rosen Rašev. Urbani pejzaži Mirjane Popović Radović transformisani su emotivnim likovnim rukopisom u nostalgične intimne beleške. Istim putem inventivnog kreativnog preoblikovanja epizoda doživljene realnosti kreće se i Rajko Dragićević pri čemu njihova asocijativnost ostaje u drugom planu.

Iz drugačijih početnih pozicija Viktor Lisicki, Mišel Smolek i Kacumi Cuđi neposredne impresije iz okruženja poetizacijom sadržaja sažimaju u široke bojene površine pojednostavljenih kompozicija. Na autentičan način stilizovane kompozicije prikaza brazilskih pejzaža i prizora Ermelinde da Almeide, snažnim izrazom svedenih i apstrahovanih oblika oživljenih intenzitetom i istovremenom mekoćom kolorita stvaraju magičnu predstavu kojom brazilski predeli dobaju svetlost univerzalnog.

Raspričani sižeći živopisnih scena na slikama Srboslava Ilića, predstavljaju sasvim osoben spoj ličnih doživljaja sa biblijskim interpretacijama koje otvaraju mogućnost čitanja u različitim kontekstima. Arhaičnim biblijskim scenama Ilić daje savremenu dimenziju, dok se kod Rosena Raševa kreativni proces kreće obrnutim smerom. Početna impresija iz realnosti u procesu snažne

kreativne transformacije Raševa odvodi do krajnje redukovanih individualizovanih predstava, koje zalaze u polje dramatičnih intimnih doživljaja obojenih izrazitom imaginacijom. Emotivno pokrenut nedavnim stradanjima u poplavama, neposredno prenoseći iskren, dirljiv doživljaj, umetnik stvarnim događajima daje dimenziju biblijskog stradanja i borbe za opstanak. Univerzalni karakter svog dela Rašev postiže sintetizovanim likovnim celinama svedenim na inventivno variranje jednog likovnog elementa - crteža.

Inspiracija svetom koji egzistira izvan čulno opažajnog još jasnije determiniše grupu autora čiji se intenzivni doživljaji unutrašnjeg sveta autentične imaginacije kreću u rasponu likovnih rešenja od krajnje pročišćenih kompozicija sažetih do snažnih odnosa nekoliko širokih ploha Danice Šimić, do raspričanih laverinata opsesivnih crteža umreženih vizija Merdada Rašidija.

Imaginativni prizori redukovanih likovnih rukopisa Tomislava Blagojevića snažnom stilizacijom oblika na zname-simbole, povezuju daleke svetove praistorijskih pećinskih predstava rudimentarnih figura lovaca, ratnika, scena biblijskih priča i zamišljenih vanzemaljskih civilizacija. Nataložene opservacije iz sveta koji ga okružuje Joškin Šiljan ponire u dubine podsvetskih kreativnih impulsa svoje autentične i iskrene imaginacije, pretačući ih u potpuno novu realnost, u integralnu viziju ličnog univerzuma. Istražujući svoje emotivne, misaone i duhovne dimenzije, vođen likovnim instinktom, Zil Milano stvara lični repertoar motiva i znakova, svoj rečnik osobenog sveta fantazije.

Fascinantni angelarijumi Vojkana Morara razotkrivaju se kao čudesan prorok ka mističnoj dimenziji nove piktoralne realnosti u kojoj se duše roje u nepokolebljivom instinktivnom stremljenju ka slobodi viših duhovnih sfera. Sloboda spontanog gesta vođena diktatom kreativnog impulsa na slikama Igora Simonovića i Slobodana Živanovića gradi asocijativne celine strukturirane tektonike fakture i prigušene kolorističke game - svet simbola, u nastajanju, nestalan, treperav, uzmičući čulima, a čitljiv instinktima.

Likovna kolonija naivne i marginalne umetnosti 2014.

Nasuprot izraženoj pikturnalnosti preovladavajućoj u delima većine učesnika Kolonije, nalazimo čarobnu jednostavnost crteža koja se neočekivano rađa u automatizmu linearnog multipliciranja u delima umetnika Kijanoša i Merdada Rašidića. Intenzitet crteža kondenzovanih oblika Kijanoš Rašidi Gadi naglašava širokim bojenim površinama pozadine, varirajući ih često u komplementarnim odnosima. Merdad Rašidi Gadi u svojim delima crtežu daje potpunu dominaciju. Akumulirana snaga neočekivanog obilja strukturalnih senzacija zgusnute filigranske mreže crteža, prožima, prelama i prepliće oblike koji izrastaju jedni iz drugih. Skriveni dnevnik intimnih beleški umetnikovih misli, opsesija i strahova prenosi upečatljivu kreativnu fantaziju i snagu instinktivne stvaralačke neposrednosti.

Iako već duže vreme u naivnoj i marginalnoj umetnosti preovladava slikarski likovni izraz, dok je skulptura u stagnaciji, što je i očekivano budući da je skulptura oblast likovnog stvaralaštva za koju se odlučuje srazmerno manji broj autora, ohrabrujuće pomake pokazuju pojavu novih vajara uočena

na prethodnim bijenalima. U želji da ohrabri i podstakne razvoj ovog segmenta naivne i marginalne umetnosti Muzej u rad ovogodišnje kolonije uključuje i vajara Vladimira Smiljanića, čije je prvo predstavljanje na prethodnom bijenalu žiri nagradio Priznanjem za izložena dela.

U otvorenom dijalogu samosvojnih umetničkih osobenosti, preplitanju srodnih i heterogenih autorskih iskaza na Sedamnaestoj likovnoj koloniji potvrđene su temeljne tradicionalne vrednosti naivne i marginalne umetnosti, ali i širenje kreativnih vidika otvaranjem ka novim iskustvima. Neakademска, nekonvencionalна област уметности autentičnih nesputanih zakonitosti živi je, vitalan, kompleksan organizam koji pulsira spletom različitih senzibiliteta i izrazitih individualnosti, koje se u svojoj slojevitosti međusobno ne isključuju.

Ivana Jovanović
Muzej naivne i marginalne umetnosti, Jagodina

STRUČNI RADOVI

SKULPTURA U ZBIRCI MUZEJA NAIVNE I MARGINALNE UMETNOSTI U JAGODINI

Ivana Jovanović

Muzej naivne i marginalne umetnosti, Jagodina

UVOD

Izvori naivne umetnosti prepoznaju se još u plastici drevnog doba i dubinama bogatog narodnog stvaralaštva (Bihalji-Merin 1971). Ipak, svest o njenoj egzistenciji kao posebnoj likovnoj kategoriji budi se kod nas tek od tridesetih godina prošlog veka. Osnivanje galerijsko-muzejskih ustanova naivne umetnosti u vezi je sa pojavom i širenjem ove vrste umetnosti na prostorima bivše Jugoslavije, te zato i nije slučajno što se one osnivaju upravo u sredinama gde se pojavio veći broj naivnih umetnika (Galerija primitivne umjetnosti u Zagrebu 1952, Galerija naivne umetnosti u Kovačici 1955, Galerija samoukih likovnih umetnika u Svetozarevu 1960, Galerija Hlebine u Hlebinama 1968, Galerija likovnih samorastnikov u Trebnju 1970, Muzej naivne umetnosti Iljanum u Šidu 1973).

U vreme kada naivna umetnost doživljava svoju punu afirmaciju u svetu, kod nas se 1960. kao prva ustanova muzejskog tipa u Srbiji specijalizovana za oblast naivne umetnosti, osniva Galerija samoukih likovnih umetnika Srbije u Svetozarevu (Jagodina, 1946–1992: Svetozarevo, od 1992: Jagodina). Od samog osnivanja posebna pažnja se posvećuje formirajući likovne zbirke. U prvom periodu zbirka se bazira na delima naivne umetnosti, najpre srpske i jugoslovenske, a od 1994. godine i inostrane. U novijem periodu, u skladu sa savremenim kretanjima koja su u izvesnoj meri preformulisala stavove o karakteru i strukturi umetničke oblasti kojom se bavi, Muzej proširuje polje svoje muzeološke zaštite i akvizicije na marginalnu umetnost. Nakon 25 godina razvoja, tokom kojih je došlo do uvećavanja zbirke i realizacije brojnih aktivnosti i izložbi, kao i jačanja njene uloge i značaja, ova ustanova 1985. dobija odgovarajući naziv: Muzej naivne umetnosti, a 2007, usled proširenja delatnosti: Muzej naivne i marginalne umetnosti.

Umetnička zbirka Muzeja naivne i marginalne umetnosti danas predstavlja značajan specijalizovani muzejski fond internacionalnog karaktera, koji baštini više od 2000 dela. Broj od 294 skulpture u zbirci pokazuje da je ovaj oblik umetničkog stvaralaštva proporcionalno znatno manje zastupljen u odnosu na fondove slika, crteža i grafičkih radova.

U suprotnosti sa mišljenjem da postoje utemeljeni argumenti koji idu u prilog ideji da je prvi umetnički poduhvat u istoriji čovečanstva načinjen najpre u oblasti skulpture (Bazen 1976), jeste činjenica da je polje likovnog izražavanja u formi trodimenzionalne plastike značajno manje zastupljeno, kako među samim stvaraocima, tako i u stručnoj javnosti, muzejskim i drugim umetničkim zbirkama. U jednoj od značajnih studija skulpture na našim prostorima, Lazar Trifunović (1970) ukazuje na konstantno nezavidan položaj vajarstva u srpskoj kulturi i tehničko-tehnološko siromaštvo, a pre svega na specifičan otpor sredine prema plasticitetu, kao rezultatu snažnog uticaja srednjevekovnog nasleđa okrenutog pikturnalnom načinu izražavanja.

Jedan od razloga ovog podređenog statusa skulpture u zbirkama trebalo bi tražiti u činjenici da je slikarstvo, zahvaljujući dražima immanentnim samom mediju, poetične neposrednosti boje i pikturnalnog rukopisa, lakše i brže utiralo svoj put afirmacije. S druge strane, sama priroda i osobenosti skulpture, kao medija koji je opterećen određenim materijalnim i tehničkim preduslovima, inertniji i manje podložan brzim promenama jezičkih i plastičkih svojstava, umnogome je determinisala manje interesovanje stvaralaca, umetničke publike i tržišta, kao i obim i karakter zastupljenosti fonda skulpture u zbirkama.

FOND VAJARSKIH DELA

Umetnička zbirka Muzeja danas predstavlja specijalizovani muzejski fond internacionalnog karaktera sa 2395 umetničkih dela (slike, skulpture, crteži i grafike) nastalih u periodu 1935–2013. godina. Formiranje i popunjavanje zbirke zasnivaju su na istraživačkom radu i sistematskom praćenju umetničkih izraza u oblasti neakademske savremene umetnosti, najpre u Srbiji, zatim na Balkanu, kao i u Evropi i Svetu u meri u kojoj je to moguće. U zbirci je svojim delima zastupljeno 312 umetnika iz 21 zemalje (Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Republike Srpske, Bugarske, Mađarske, Rumunije, Slovačke, Češke, Italije, Kipra, Belorusije, Nemačke, Turske, Švedske, Danske, Brazila i Japana). Identitet zbirke temelji se pre svega na vrhunskim likovnim dometima najznačajnijih dela naših autora koji se svrstavaju među svetske klasike naivne i marginalne umetnosti: Save Sekulića, Ilije Bašičevića Bosilja, Emerika Feješa, Vojislava Jakića u domenu slikarstva, i Bogosava Živkovića, Dragutina Aleksića, Dragiše i Milana Stanisavljevića u oblasti skulpture.

Fond vajarskih dela počeo je da se formira već sa osnivanjem Muzeja, a njegov začetak čine dve skulpture Janka Brašića, naivnog umetnika iz sela Oparić (okolina Jagodine), koje su zajedno sa njegovih tridesetdevet slika, kao prvi predmeti Muzeja stigle 1960. godine.

Od ukupno 2395 dela u zbirci, fond skulptura, koji obuhvata period 1956–2011, čine 294 dela (skulpture i reljefi) 68 umetnika iz 7 zemalja (Srbija, Hrvatska, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Republika Srpska, Bugarska i Italija). Prva skulptura koja je ušla u zbirku je Borba Samsona i Dalile (Janko Brašić, 1957), a kao poslednja akvizicija, skulptura Rajska ptica (Saša Petrović Berdujac, 2011).

Svoju zbirku uopšte, kao i segment skulpture, Muzej popunjava otkupom, putem poklona, legata, naknada za organizovanje izložbi, ili učešća na manifestacijama u organizaciji Muzeja. Hronološki raspon i zastupljenost dela u zbirci vajarskih radova su značajni, mada je prisutna i primetna nekonzistentnost u pogledu likovnih dometa koje obuhvata.

I pored određenih perioda kada kriterijumi selekcije dela nisu bili dovoljno iskristalisani, što za posledicu ima neu jednačenost umetničkog kvaliteta, Muzej identitet zbirke od početka izgrađuje ciljanom selekcijom dela za akviziciju, koja se pre svega odnosila na isticanje autentičnih likovnih vrednosti naivne i marginalne umetnosti i njihovo jasno razgraničavanje od oblasti amaterizma i diletantizma. Iako malobrojna u odnosu na druge segmente naivnog i marginalnog umetničkog stvaralaštva koje zbirka Muzeja baštini, i uprkos pomenutoj nekonzistentnosti, kolekcija skulptura prema stilskim, izražajnim i simboličkim karakteristikama i vrednostima, kao i prema zastupljenim vajarskim materijalima i tehnikama, dovoljno je sadržajna i reprezentativna da na adekvatan način predstavi preovlađujući i noseći identitet i vrednost ove vrste likovnog stvaralaštva.

MATERIJALI I TEHNIKE

Najveći broj skulptura izveden je u tradicionalnim vajarskim materijalima: drvetu, kamenu, glini i metalu. Drvo i kamen, kao sirovi materijali koji nose drevnu snagu prirode, i u kojima se umetnici klesanjem, deljanjem i rezanjem izražavaju na najneposredniji način, su i najzastupljeniji. Materijali poput gline i metala podrazumevaju određene tehničke postupke oblikovanja kojima opredmećuju svoje ideje, što zahteva i konkretna tehnička i tehnološka znanja i veštine.

Materijal koji, u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu, potpuno dominira u Zbirci je drvo. Više od polovine ukupnog broja vajarskih dela u Zbirci čine skulpture u ovom materijalu, a među njima je i niz skulptura koje predstavljaju najreprezentativnija dela, ne samo u okviru vajarskog fonda, već i celokupne umetničke kolekcije Muzeja. Od ukupno 294 skulpture u fondu, 235 je oblikovano u drvetu, a među njima preovlađuju slobodne skulpture (209), dok reljefa ima samo 17, a posebno su zanimljivi reljefi izvedeni tehnikom ažuriranog duboreza.

Kao drevni materijal koji nosi sav potencijal, intenzitet i snagu prirode, nataloženih slojeva vremena, značenja i simbolike, drvo

je probudilo snažan instinktivni stvaralački impuls kod mnogih naivnih i marginalnih umetnika. U nizu svetskih mitologija drvo je jedno od najbogatijih i najraširenijih univerzalnih simbola života na svim nivoima, od elementarnog do mističnog. Vezujući se za legende, mitove, kultne obrede, magiju i religijske ceremonije, drvo je za ove umetnike postalo izazov, kako u simboličnom i duhovnom, tako i u materijalnom značenju.

Među umetnicima koje je ovaj materijal stvaralački inspirisao, posebno se izdvajaju autori koji rade skulpture monumentalnih formi iz jednog komada stabla. Simbol života u neprekidnom kretanju, transformaciji i obnavljanju, razvoju i uspinjanju od materijalnog ka duhovnom, stablo nosi celokupni simbolizam uspravnosti, kao i cikličnosti, smrti i preporoda. Drvo života, kao centar sveta univerzalni je simbol prisutan u mnogim civilizacijama. U Starom zavetu se takođe pominje Drvo života koje raste u središtu raja i označava regeneraciju, povratak praiskonskom stanju savršenstva, kao simbol smrti i vaskrsenja. Drvo je simbol sveukupnosti, *axis mundi* - drvo u središtu, vertikalna vaseljenska osa koja spaja zemlju i nebo, uspostavlja komunikaciju među njima i omogućava uspinjanje kao promenu ontološke ravni (Ševalije & Gerbran 2004). Predosećanje i predočavanje te praslike vodilo je nekoliko naivnih i marginalnih umetnika u stvaranju upečatljivih monumentalnih skulptura - stubova. Zbirka Muzeja naivne i marginalne umetnosti baštini neke od nareprezentativnijih stubova svetskih klasika naivne i marginalne skulpture, Bogosava Živkovića i Dragutina Aleksića. Epska širina koju krasи originalni, opsesivni preplet bestijarijuma na stubovima Bogosava Živkovića jednako fascinira kao i sirova, ekspresivna energija vertikalnog totemskog komponovanja, koja izbija iz stubova Dragutina Aleksića. U dugom nizu umetnika koji su svoje umetničke vizije oblikovali u ovom materijalu važno je izdvojiti i Dragišu i Milana Stanisljevića, tvorce nekih od skulptura iz zbirke koje zrače upečatljivom autentičnom snagom kreativne energije.

U bogatom fondu skulptura oblikovanih u drvetu, izdvaja se grupa od 39 rađenih u tehniči obojenog drveta. Nekoliko umetnika,

Ferenc Kalmar, Franciska Petelinšek, Dragoslav Perović, Gvido Vedovato i Uroš Cvetković, svako iz pozicije sopstvenih likovnih afiniteta, svoje stvaralačke vizije opredmećuje oblikujući ih u drvetu, a zatim im bojeći ih, daju još jednu pikturnu dimenziju. Izdvaja se upečatljiv svet, na osoben način transponovanih animalističkih skulptura Feranca Kalmara, koje oživljava ekspresivnom alternacijom skulptoralnog i pikturnog. Dubljim i plićim rezom umetnik postiže dinamiku zatvorenih i otvorenih, oštrih i zaobljenih, stilizovanih formi koje boji snažnim, gotovo fovistički jarkim koloritom, asocirajući na strast i snagu života.

Kamen predstavlja još jedan od materijala kome se u različitim kulturama pripisuju mnoga simbolička značenja i mistična svojstva. Prema biblijskom predanju, zbog svoje nepromenljive prirode kamen simbolizuje mudrost (Ševalije & Gerbran 2004). Iako u znatno manjoj meri zasupljen u zbirci Muzeja, kamen je takođe materijal koji je probudio snažnu stvaralačku radoznalost grupe umetnika. Fond ima 22 skulpture u kamenu koje je izradilo 7 autora: Ilija Filipović, Bogosav Živković, Milan Stanisljević, Vujica Miljković, Saša Petrović Berdujac, Miloš Petrović i Tomislav Blagojević. Karakteristike imanentne ovom materijalu, veliki stepen kompaktnosti i tvrdoće, kao i otpora koji umetnik mora savladati u procesu vajanja, imale su odraz u manjoj zastupljenosti ovog materijala u fondu Zbirke, kao i u samom likovnom izrazu skulptura. Maksimalna redukcija na sažet broj predstavljenih oblika, izrazita stilizacija formi na elementarne, zgušnute celine, plitak reljef ujednačenog intenziteta i posebno pažljivo dočarane taktilne vrednosti površina, predstavljaju osnovne osobенosti skulpturalnog izraza u kamenu.

Potencijalu vekovima nataložene energije kamena nisu odoleli ni vajari koji se prvenstveno izražavaju u drvetu, Bogosav Živković i Milan Stanisljević, a kao sasvim poseban, u potpunosti posvećen ovom materijalu, izdvaja se opus Ilije Filipovića. Mit o rodnom kraju s jedne strane, i skulptorska tradicija kolubarskog kraja s druge, obeležili su vajarski izraz Filipovićevih skulptura, snažno svedenih na dominantne ekspresivne forme, oživljene suptilno strukturiranim taktilnim vrednostima treperave rustike površine. Autor

mlađe generacije, Tomislav Blagojević, koji se, pre svega, izražava u slikarstvu, istražujući nove oblasti umetničkog izražavanja radi i figure malih dimenzija u tehnički obojenog kamena. U kamenoj formi i strukturi on prepoznaće oblike svoje imaginacije i bojom oživljava glatku površinu kamena.

Glina je još jedan materijal koji ima duboke korene u tradiciji i narodnom zanatstvu. U kolekciji Muzeja naivne i marginalne umetnosti zastupljena je sa 26 skulptura čiji su autori: Velimir Đorđević, Slobodanka Živanović, Dragica Kotroman, Kata Vizvari, Nebojša Minčić, Desanka Petrov Morar i Rosen Rašev. Usled specifičnosti samog materijala, tehnike i određenih tehnoloških ograničenja, zastupljene su uglavnom skulpture manjih dimenzija. Sa izuzetkom nekoliko figura u tehnički sušene gline i jedne kamenine, preovlađuje tehnika terakote. Dok umetnici poput Desanke Petrov Morar i Rosena Raševa u formi skulptura manjih dimenzija prenose svoj likovni izraz iz slikarstva, kao primarnog polja svog izražavanja, izdvaja se osoben vajarski opus Velimira Đorđevića. U tradicionalnoj tehnici obojene glazirane grnčarije umetnik oblikuje živopisne stilizovane forme ljudskih i životinjskih figura, kao samostalne, ili predstavljene u reljefu na posudama.

Osobenost metala, kao materijala koji je usled složenijeg postupka obrade tehnički posebno zahtevan, razlog je što u Zbirci ima samo 13 dela 4 autora. Pored nekoliko reljefa u bakru Vojina Živkovića i Draga Sminderovca, izdvajaju se i slobodne skulpture Rudi Stopara, koji kombinuje lim i kovano gvožđe, kao i ekspresivne figure Josipa Volariča izvedene u tehnički čelika obrađenog postupkom zavarivanja.

TIPOLOGIJA, DIMENZIJE I TEMATIKA

Fond vajarskih dela u zbirci Muzeja naivne i marginalne umetnosti pokazuje značajan diverzitet i u pogledu tipologije i dimenzija. Zastupljeni su reljefi i puna plastika. Dimenzije dela u zbirci kreću se od monumentalnih formata robusnih ekspresivnih skulptura izvedenih u jednom komadu materijala, do formi manjih dimenzija intimnijeg karaktera, u rasponu od 16 do 400 cm (Desanka Petrov Morar, 1993: Deda i unuk, terakota, 16 cm, inv.

br. 1599; Milan Stanisavljević, 2010: Zov, drvo, 400 cm, inv. br: 2347).

Tematski repertoar naivne i marginalne skulpture iz Zbirke Muzeja je raznovrstan i bez izuzetka pripada figurativnoj plastici. Dominira tematski repertoar tipičan za ovu umetničku oblast. Najbrojniji su: slobodna pojedinačna figura, portret, figuralne kompozicije, animalistička skulptura, skulpture sa žanr i socijalnom tematikom, a kao najzanimljivije se izdvajaju kompleksne kompozicije bogatih sadržaja prepleta antropomorfognog sveta sa floralnim i fantastičnim motivima. Motiv prvih srpskih samoukih vajara proizilazi iz poštovanja realno viđenog, a sa stilizacijom formi, dolazi do potpunog kreativnog predavanja fantastičnoj igri antropomorfnih i zoomorfnih likova u floralnim frizovima u delima vrhunskih skulptora: Bogosava Živkovića, Dragiše i Milana Stanisavljevića i Dragutina Aleksića. Snažnim autentičnim stvaralačkim izrazima ovi umetnici motive, u manjoj ili većoj meri, transponuju u rasponu od asocijativnih oblika vezanih za temu, do sažete figuracije svedene na jedva prepoznatljivu sintetizovanu esenciju - simbol prikazanog oblika. Upravo ove skulpture monumentalnih formata, impozantni stubovi svetskih klasika, Bogosava Živkovića i Dragutina Aleksića, kao i Milana Stanisavljevića predstavljaju najreprezentativniji segment vajarskog fonda zbirke Muzeja.

OSOBENOST NAIVNE I MARGINALNE SKULPTURE U OKVIRIMA SAVREMENOG SKULPTURALNOG IZRAZA

Za oblast naivne i marginalne umetnosti tema ne predstavlja determinišući momenat, već to čini pojava izrazitih individualista autentičnog likovnog govora. U savremenom dobu, kada klasični pojmovi skulpturalnog postaju iluzorni, gde tradicionalne vajarske oblike i tehničke postupke potiskuju novi oblici umetničkog izražavanja i materijala, otvara se pitanje mesta naivne i marginalne skulpture u tim okvirima.

Shvatanje pojma skulptura (lat. *sculpo*, *sculpsi*, *sculpere*, *sculptum* = tesati, rezati, seći, klesati) u klasičnom, konvencionalnom značenju koje upućuje na materijale na kojima počiva oblast trodimenzionalnog likovnog izražavanja, na obradu forme u

tvrdim, prvenstveno prirodnim materijalima, zadržalo se sve do početka dvadesetog veka. Uvođenjem novih materijala i tehničkih postupaka u savremenu skulpturu, ona u znatnoj meri sve više postaje objekat kreativne provenijencije, a manje lik nekoga ili nečega, ili rad u samom materijalu.

Raspon skulpturalnog oblikovanja u XX veku proteže se od tradicionalnih do formi apstrakcije i rastvaranja oblika, od obrade klasične građe, drveta, kamena, bronce, do sintetičkih materijala industrije. Ova dinamika kretanja u oblasti skulpture nije zavisila samo od namera i shvatanja određenih umetnika, već i od opšte društvene i umetničke klime. Skulptura naivnih i marginalnih umetnika stoji izvan takvih suprotnosti i stilskih tendencija. Stiče se utisak da su u oblasti naivne i marginalne skulpture određene promene i diferencijacije bile najpre, i u najvećoj meri, pitanje namere i shvatanja umetnika, odnosno njihovih izrazito individualnih likovnih izraza i stvaralačkih motivacija i preokupacija.

Kao što za primitivnog čoveka skulptura nije bila samo najstariji izraz likovnog jezika, već je bila pitanje bazičnog instinkta, pitanje života i smrti, tako i snaga izražajnosti naivne umetnosti proistiće upravo iz njenog elementarnog jedinstva sa prirodom, koju je čovek napustio onda kada je iz svog instinktivnog prostora krenuo putem saznanja. Reči glavnih protagonistova skulpture naivne i marginalne umetnosti upravo najupečatljivije govore o njihovoj vezanosti za prirodu, o tome da za njih vajanje predstavlja prirodni deo života. Jedan od klasika naivne i marginalne skulpture, Dragutin Aleksić, vajanje doživljava kao egzistencijalnu neminovnost: „*pored poljoprivrede gajim i vajarstvo*“, a Dragiša Stanislavljević o sebi i sinu Miljanu kaže: „*radimo zemlju, a povremeno i figure*“ (Vitošević 1984).

SKULPTURA U NAIVNOJ I MARGINALNOJ UMETNOSTI SRBIJE – RAZVOJ I AFIRMACIJA

Iako se paralele mogu prepoznati u primerima arhaične neposrednosti izraza narodne umetnosti izvajanog oruđa stočara i zemljoradnika, antropomorfno obrađenih pastirskih štapova, rezbarija, duborezom

ukrašenog nameštaja, kao i nadgrobnih spomenika seoskih kamenorezaca, oblast naivne i marginalne plastike suštinski se razlikuje od anonymnih narodnih drvorezbara. U suprotnosti sa kolektivnim duhom u koji se utapaju narodni stvaraoci, dela naivnih i marginalnih umetnika, kao osvedočenih individualista, oslobođeno je suvišne, ogoljene naracije i puke mimetičke deskripcije.

Pojava naivne umetnosti kod nas vezuje se za početak četvrte decenije prošlog veka, u vreme složenih političkih i umetničkih zbivanja u Srbiji i na teritoriji tadašnje Jugoslavije. Na pozornici likovnih zbivanja pojavljuju se u Srbiji i prve skulpture Radoja Miloševića (1930), Radenka Timotijevića (1934) i Janka Brašića (1935), a u Hrvatskoj Petra Smajića (1930). Međutim, tek krajem šeste i početkom sedme decenije naivna skulptura Srbije dostiže punoču svog kreativnog potencijala i doživljava široku afirmaciju. Bilo je to vreme značajnih izložbenih manifestacija, organizovanih u tadašnjoj Jugoslaviji i inostranstvu, na kojima su nezaobilazne bile skulpture naivnih umetnika iz Srbije: Bogosava Živkovića i Dragiše i Milana Stanislavljevića, kao i Petra Smajića iz Hrvatske.

Posle drugog svetskog rata, odnosno krajem pedesetih godina, formiraju se postepeno dva skulptorska jezgra, jedno u Hrvatskoj u Hlebinama, a drugo u Srbiji u oblasti uz reku Kolubaru. Iako se u oba ova središta skulptura na izvestan način javlja kao svojevrstan nastavak tradicionalnog plastičnog izraza područja narodne umetnosti nadahnute romanikom, gotikom, ili vizantijskom umetničkom tradicijom, ona se pojavljuje u sasvim novom originalnom obliku, što je osobito izraženo u Srbiji. U hlebinskom području, vajari (Dragica Belković, Mato Generalić, Martin Hegedušić, Mijo Kuzman) naglašavaju sažetost i kompaktnost izraza, zastupljeni su manji formati, ističe se kvalitet punoče, trodimenzionalnosti vajarskog oblika, a površine tretiraju deskriptivno i linearno.

Skulpturu kolubarske grupe vajara karakteriše potpuno drugačiji umetnički senzibilitet. Ovde se naivna skulptura odmah javlja u moćnim oblicima monumentalnih dimenzija i snažnog sintetizovanog vajarskog izraza, kao odraz snažne srednjovekovne tradicije

upečatljivih monumentalnih svedenih formi arhitektonske plastike sa portalima i ikonostasa, koja je ostala da živi vekovima kroz narodne rukotvorine rezbarstva (Bogosav Živković, Dragiša i Milan Stanisavljević, Ilija Filipović). Bogatstvo bujice sadržaja ovde se javlja u sasvim novom obliku koji, za razliku od hlebinskog kruga, pored tema iz realnog, doživljenog, uključuje i maštovit svet irealnih fantastičnih motiva, na sasvim osoben, ekspresivan način sintetizovanih u inventivne preplete moćnih simboličkih i likovnih iskaza. Totemskim nizanjem bogatih sižeа, u reljefu ili punoj plastiци, dinamikom antropomorfnih i zoomorfnih figura, stvaraju se jedinstveni odnosi volumena, koji grade autentične spomenike naše naivne i marginalne umetnosti.

Važnu ulogu u prepoznavanju značaja vajarskog izraza u okvirima naivne umetnosti na prostorima bivše Jugoslavije, svakako imaju i institucije specijalizovane za zaštitu ove nekonvencionalne likovne oblasti, najpre Galerija primitivne umjetnosti (danас: Hrvatski muzej naivne umjetnosti), osnovana u Zagrebu 1952. godine. Izložba Naivni umetnici Jugoslavije, u organizaciji Galerije primitivne umjetnosti 1957. godine u Izložbenom paviljonu u Masarikovoj u Beogradu, koja je izdvojena kao: „*konačna afirmacija naivne umetnosti u Jugoslaviji*“ (Križić et al. 1991), ističe se kao svojevrsni početak u organizovanom radu na afirmaciji naivne skulpture kod nas, s obzirom na to da selekcija od dvadeset četiri umetnika obuhvata i dela pet vajara (Petar Smajić, Lavoslav Torti, Mijo Smok, Ivan Jurišić, Ivan Žmire).

Značajno je podvući i ulogu koju su u razvoju i afirmaciji naivne umetnosti u oblasti skulpture imali pojedini likovni kritičari. Tu se, pre svega, izdvaja Oto Bihalji-Merin, i to, kako u širokom afirmisanju naše naivne umetnosti u internacionalnim okvirima, tako i u podsticanju samosvesti i inventivnosti samih naivnih umetnika. Poštovanje individualnosti i kreativne slobode, i podrška oslobođanju izvornih likovnih i duhovnih potencijala u delima danas najznačajnijih naivnih umetnika nalazi se u osnovi pristupa ovog stručnjaka. On vrlo rano prepoznaće i prikazuje autentične stvaralačke domete pojedinih naivnih umetnika čije vrednosti prevazilaze okvire Srbije i

postaju antologijska imena svetske umetničke baštine. Među njima, poseban akcenat daje i skulptorima, najpre Bogosavu Živkoviću, a zatim i Dragiši i Milu Stanisavljeviću, umetnicima iz kolubarskog regiona, u čijim delima otkriva autentičnost likovnog izraza, kao i bogatstvo i maštovitost fantastično - simboličnih sadržaja.

Bihalji-Merin je u monumentalnim skulpturama Živkovića prepoznao izvornu snagu autentičnosti i podržao ga u daljem stvaralaštvu savetujući ga: „*ako ostaneš takav, ceo svet će znati za tebe*“ (Kojić 2011). Od 1960. godine on piše tekstove o Živkoviću, a 1962. godine organizuje izložbu njegovih radova u Galeriji primitivne umjetnosti u Zagrebu, i o njemu objavljuje monografiju pod naslovom: *Snovi i traume u drvetu* (Bihalji-Merin 1962). Tekst u ovoj knjizi, kao i prethodni tekstovi Bihalji-Merina, deklarišu Živkovića kao talentovanog autodidakta, sa jasno izraženom individualnošću u okviru naivnog izraza, sa dobro uočenom ulogom trauma i snova, i imaginativnim simboličnim sadržajima koji naviru iz kolektivno nesvesnog. Iste godine je o Živkovićevom stvaralaštvu napisao i scenario za film: *Stubovi mašte*. Živkovićeve skulpture uvrštava 1966. godine u izbor umetnika koje predstavlja na Prvom trijenalnu samouke umjetnosti u Bratislavu (Bihalji-Merin 1966). Kao nezaobilaznu, ključnu figuru u naivnoj skulpturi Srbije, uključuje ga i u sve značajne izložbe, kao i preglede i enciklopedije o naivnoj umetnosti.

U izbor najreprezentativnijih dela za kapitalnu izložbu *Arte naif in Serbia u Palazzo delle Esposizioni* u Rimu 1971. godine Bihalji-Merin uključuje i autentične predstavnike naivne skulpture Srbije (pored Bogosava Živkovića, predstavljena su i dela Dragiše i Milana Stanisavljevića i Dragutina Aleksića), a u tekstu kataloga ukazuje na originalnost i životnu snagu njihovih skulptura (Bihalji-Merin 1971a). Posle povratka eksponata sa izložbe u Rimu, 1972. godine beogradskoj publici je u Muzeju savremene umetnosti prikazan esencijalni izbor reprezentativnih dela šestorice najznačajnijih umetnika u izboru Bihalji-Merina. Pored nekoliko, istaknuto mesto na izložbi pod nazivom: Šestorica naivnih, pripalo je i vajarima Bogosavu Živkoviću i Milanu Stanisavljeviću. Važnost ove izložbe, pored

toga što je značaj skulpture istaknut brojem vajara u tako sažetoj selekciji, ogleda se i u činjenici da je ovo bila prva izložba naivnih umetnika u Muzeju savremene umetnosti, što je jedno od svedočanstava da se ova nekonvencionalna, neakademска umetnička oblast već i u najužim stručnim krugovima prihvatala kao deo savremene umetnosti.

Još jedna značajna ličnost iz akademskih umetničkih krugova, akademik Ivan Tabaković, prepoznao je i svesrdno podržao likovni potencijal naivne i marginalne skulpture. Prvi je uočio snagu neposrednosti ranih vajarskih dela Dragiše i Milana Stanisavljevića, za koje kaže da su istinski nukleusi vajarske umetnosti (Tabaković 1974). Svoja dela ovi vajari prvi put su izlagali na zajedničkoj izložbi sa Tabakovićem 1964. godine u Galeriji Grafičkog kolektiva u Beogradu.

Kao važan trenutak u razvoju i afirmaciji naše naivne plastike izdvaja se izložba pod nazivom: Naivni kiparji Jugoslavije, koju 1970. godine organizuje Gorjupova galerija u Kostanjevici, a koja je predstavila dela četrdeset pet vajara, među kojima i Bogosava Živkovića, Ilije Filipovića, i Dragiše i Milana Stanisavljevića. Od ovog perioda primetan je rast broja naivnih vajara kao i interesovanje javnosti za njihov rad.

Prateći razvoj naivnog vajarstva na prostorima bivše Jugoslavije kao značajan segment moramo izdvojiti pojavu nekoliko značajnih kolonija u kojima učestvuju i naivni skulptori, a koje se u tom ranom periodu javljaju kao značajan oblik podsticaja našim naivnim vajarima. Kolonija *Forma Viva* u Kostanjevici na Krki (sa pauzom u periodu 1980–1998. organizuje se od 1961, a od 1998. kao bienale), iako nije specijalizovana za oblast naivne umetnosti, u svoj rad uključuje i više naivnih vajara. Prema propozicijama svi učesnici kolonije kao materijal koriste hrastovo drvo, što je bilo posebno inspirativno i za nekoliko naših najznačajnijih naivnih skulptora (Bogosav Živković: 1968, 1970, 1971; Ilija Filipović: 1970; Dragiša Stanisavljević: 1970, 1978, 1979; Milan Stanisavljević: 1970).

Prva kolonija vajara naivaca Jugoslavije, vezana za ime i delo Petra Smajića, organizuje se od 1973. godine u Ernestinovu,

prirodnom ambijentu u blizini slavonskih šuma kao inspiracijom i izvoristem drvene fakture za likovno oblikovanje koje u svojoj skulpturalnosti prihvata Smajić, a zatim i čitav niz naših vajara učesnika kolonije, kao što su: Bogosav Živković (1977), Ilija Filipović (1978, 1979, 1980, 1990), Milan Stanisavljević (1979, 1982) i Dragutin Aleksić (1980, 1984, 1989). Period najvećih dometa ove kolonije su četiri uzastopne godine (1976–1979) kada je izbor učesnika poveravan eminentnim teoretičarima naivne umetnosti, Oto Bihalji-Merinu, Borisu Kelemenu i Vladimiru Malekoviću.

Važno je pomenuti i prvu koloniju u Srbiji koja je uključivala i vajare naivce, a koju je pod nazivom: Kolonija bratstvo i jedinstvo, u Dudovici od 1975. organizovao Inicijativni odbor (Likovna sekcija REKLIK-a, Trbovlje, Slovenija, RU Đuro Salaj, Beograd, KUD Jedinstvo, Beograd) u znak zahvalnosti Udruženja slovenaca prognanih u okupaciji 1941. srpskim porodicama koje su im pružile pomoć i utočište. Tada je u selekciju od trideset pet autora, koju je izvršio žiri od dva istoričara umetnosti (kustos Vera Ristić, i vajar i slikar Katarina Jovanović, Beograd) bio uključen i Ilija Filipović, koji je u koloniji i kasnije učestvovao nekoliko puta (1975, 1976, 1978, 1982, 1985), dok su Bogosav Živković i Milan Stanisavljević učestvovali 1982. godine.

Kao značajan činilac u daljem razvoju naivne plastike Srbije javlja se osnivanje Muzeja naivne i marginalne umetnosti u Jagodini 1960. godine, čime naivna umetnost na našim prostorima dobija svoju punu zaštitu. U formiranju Zbirke od samog početka se vodi računa i o zastupljenosti skulpture kao njenog značajnog segmenta. Među akvizicijama pribavljenim tokom šezdesetih godina kao najznačajnije se izdvajaju skulpture Bogosava Živkovića, među kojima i kapitalna dela Zbirke: Okato čudovište, Kapija, kao i najreprezentativniji stubovi: Snovi i misao, Izvor umetnosti i Moj dom. Navedene skulpture, koje spadaju među najznačajnije akvizicije u okviru Zbirke u celini, nabavljenе su otkupom.

U okviru svih značajnih izložbenih i izdavačkih aktivnosti, kao i manifestacija, najpre Salona, a kasnije i Bijenala i Kolonija, Muzej poseban značaj pridaje i reprezentativnim vajarskim

delima, a od 1970. godine organizuje i samostalne izložbe vajara, koje prate i katalozi sa tekstovima stručnjaka. Iz Knjige inventara, na osnovu podataka o dinamici akvizicije i načina na koja su vajarska dela nabavlјana, primećuje se da se tokom sedamdesetih godina akvizicije, najvećim delom i najznačajnijih vajarskih ostvarenja, vezuju za ove izložbene aktivnosti, a da su dela pribavljeni uglavnom poklonima autora i naknadama za organizaciju samostalnih izložbi.

Prva samostalna izložba skulptura u organizaciji Muzeja jeste izložba skulptura Dragutina Aleksića organizovana 1970. godine. U ovom periodu vajarski fond Zbirke obogaćen je nekim od najznačajnijih skulptura ovog autora, i Zbirke u celini, među kojima su i dela: Nesrećna majka, Tužni gazda, Seoski život, Seoski bogataši, Seosko naseljeništvo i Seoski život seljaka, koja predstavljaju neizostavne primere naivne i marginalne skulpture u okviru Stalne postavke Muzeja. Tokom naredne dve decenije sledi niz samostalnih izložbi posvećenih skulpturi, među kojima se izdvaja izložba: Dragiša i Milan Stanisavljević iz 1984. godine. Autor izložbe, kustos Muzeja Ljiljana Kojić, u tekstu kataloga rasvetljava autentične pojave ove dvojice vajara, oca i sina, kroz izrazito individualne karakteristike njihovih vajarskih izraza (Kojić 1984). Ovom prilikom, kao naknada za organizovanje izložbe, u fond skulptura Zbirke ulaze dela izuzetnih likovnih dometa ovih umetnika, koja će biti nezaobilazni deo svih značajnih izložbi naivne i marginalne umetnosti u organizaciji Muzeja: Panter, Zmija i riba (D. Stanisavljević) i Svejedno (M. Stanisavljević).

Devedesetih godina organizovane su samo dve izložbe vajarskih dela: Milovana Mijajlovića Popa (1992) i Feranca i Magdalene Kalmar (1999), što upućuje na izvesnu stagnaciju u pogledu izložbenih aktivnosti Muzeja posvećenih skulpturi. Ipak, značajno je naglasiti da se početkom ove decenije, od 1992. godine u izboru autora za saziv Likovne kolonije naivne umetnosti, u organizaciji Muzeja uključuju i vajari, najpre Bogosav Živković i Milovan Mijajlović Pop, a zatim i čitav niz drugih umetnika. Prilikom selekcije učesnika kolonije imaju se u vidu i potrebe za adekvatnim popunjavanjem zbirke delima određenih autora, ili segmenata same

kolekcije, koji nisu adekvatno zastupljeni. Tada je posebno bila izražena dominacija akvizicija vajarskih dela putem poklona sa Kolonija, kao i sa Bijenala naivne umetnosti, još jedne značajne manifestacije koju Muzej organizuje, a koja takođe predstavlja važan podsticaj razvoju vajarskog likovnog izraza u ovim okvirima.

U tom smislu posebno se izdvaja Prvi bijenale, organizovan 1981. godine, na kome je u selekciji od ukupno 100 autora sa 180 dela bilo zastupljeno 19 vajara sa 37 dela. Svojim kvalitetom i umetničkom zrelošću naivna skulptura je ovom prilikom pokazala zapažene rezultate, o čemu svedoči niz nagrada i priznanja žirija: Veliku nagradu za izložena dela dobio je Dragutin Aleksić, Otkupnu nagradu Dragiša Stanisavljević, Posebna priznanja dodeljena su Bogosavu Živkoviću i Miljanu Stanisavljeviću, a Priznanje za izložena dela Stjepanu Škvoriću. I u daljem radu ove manifestacije zapaža se kontinuirano učešće niza naših vajara različitih generacija i likovnih afiniteta, čija će najvrednija ostvarenja biti zapažena i nagradjivana, a neka od njih i postati deo vajarskog fonda Muzeja.

Muzej naivne i marginalne umetnosti razvija Bijenale kao jedan od najboljih načina praćenja novih kretanja u oblasti naivne i marginalne umetnosti. Tokom poslednjih nekoliko decenija zapaža se i značajna promena u oblasti vajarskog likovnog izraza naivne i marginalne umetnosti, i to u smeru promene afiniteta samih skulptora, pojave novih autora i smene generacija. Pri analizi vajarskih dela izabralih za nekoliko poslednjih bijenala primetna je određena stagnacija na polju vajarskog izraza u oblasti naivne i marginalne umetnosti, odsustvo monumentalnih, epskih skulpturalnih formi, promena afiniteta samih skulptora. U ranom razdoblju srpske naivne skulpture neguju se pre svega monumentalne epske vajarske forme, usled osobenosti duha tog vremena kao i samih ličnosti umetnika. Bogosav Živković stvaralaštvo doživljava, u izvesnom smislu kao stanje duha, kao vrstu misionarstva sa plemenitim ciljem da se sačuvaju i prenesu plemenite temeljne vrednosti tradicije. Dok se u novijem periodu, sa promenom opšteg stanja duha, u smeru sve većeg naglašavanja i vrednovanja preovlađujućeg duha - kulta „ličnog“ i

udaljavanja od tradicije, kao i pod uticajem novih strujanja u okviru savremene umetnosti, i sve izraženijeg ograničavajućeg faktora praktičnog finansijskog momenta, umetnici sve više okreću formama manjih dimenzija i intimnijeg karaktera.

U afirmaciji naivne i marginalne skulpture u novijem periodu, važan segment predstavlja i učestvovanje Muzeja na značajnoj svetskoj manifestaciji – Trijenalu naivne umetnosti *INSITA* (*Trienále insitného umenia*) koje od 1966. godine (sa pauzom u periodu 1973–1997) organizuje Slovenska narodna galerija u Bratislavi. Od 1973. godine Muzej naivne i marginalne umetnosti redovno učestvuje na ovoj manifestaciji. U selekciji Muzeja za izlaganje na Petom trijenalu od ukupno šest predstavljenih autora odabrana su dela čak tri naša vajara: Dragiše i Milana Stanisavljevića i Ilije Filipovića. Izložena su uglavnom reprezentativna dela iz kolekcije Muzeja. Među narednim trijenalima se posebno izdvaja Šesti trijenal, održan 2000. godine, gde su predstavljena i neka od kapitalnih skulptura iz zbirke Muzeja, dela Bogosava Živkovića, Ferenca Kalmara i Milana Stanisavljevića. Posebno je zapažen domet vajarskog likovnog izraza Milana Stanisavljevića, kome je za ekspresivnost i monumentalnost likovnog izraza dodeljena glavna nagrada - Gran pri za skulpturu, a povodom koje mu je u okviru narednog Sedmog trijenalisa *INSITA* 2004 organizovana i samostalna izložba.

U celokupnom periodu koji posmatramo izdvaja se razdoblje nakon 2000. godine. Kvalitativni pomak u radu Muzeja zasnovan je na strožijim kriterijumima selekcije akvizicija i utvrđivanja prioriteta u programskoj koncepciji, insistiranju na kvalitetu izložbi i grafičke opreme publikacija, kao i na proširenju izdavačke aktivnosti elektronskim izdanjima i formiranjem digitalne baze podataka Centralnog registra zbirke.

Sa ciljem da se potpunije sagledaju stvaralački dometi naših najznačajnijih naivnih i marginalnih umetnika, kao i pojedini aspekti ove umetničke grane koji nisu dovoljno rasvetljeni ili adekvatno predstavljeni, posebna pažnja posvećena je i afirmaciji skulpture naivne i marginalne umetnosti. Organizovan je niz studijskih retrospektivnih

izložbi najznačajnijih vajara, koje je pratilo publikovanje kataloga i monografija većeg obima sa stručnim tekstovima kustosa Muzeja, dokumentarnim materijalom, bibliografijama i popisom samostalnih i grupnih izložbi, kao i reprodukcijama svih dela zastupljenih na izložbi. Posebno se izdvajaju retrospektivne izložbe dela nekoliko naših najznačajnijih skulptora, prezentujući njihove snažne autentične vajarske izraze kao važnog segmenta na kome počiva identitet zbirke Muzeja naivne i marginalne umetnosti (Dragiša Stanisavljević, 2002; Milan Stanisavljević, 2004; Dragutin Aleksić, 2006).

U okviru izložbene i izdavačke delatnosti protekle decenije Muzej je posebnu pažnju posvetio autentičnoj umetničkoj pojavi bogatog i raznovrsnog stvaralačkog opusa svetskog klasika naivne i marginalne umetnosti, Bogosava Živkovića, koji predstavlja ključnu figuru vajarske kolekcije Muzeja. Nakon njegove smrti 2005. godine, Muzej je organizovao izložbu posvećenu sasvim osobrenom delu - ambijentalnoj celini Čarobni vrt Bogosava Živkovića, želeći da skrene pažnju javnosti i nadležnih institucija na važnost zaštite ovog jedinstvenog spomenika koji sublimira sve oblike umetničkog izražavanja ovog umetnika. Čarobni vrt u Leskovcu kod Lazarevca, rodnom selu Bogosava Živkovića, predstavlja ambijentalnu umetničku celinu koja objedinjuje monumentalne skulpture u drvetu i kamenu, reljefom izrezbarene predmete slobodnih figura i figurina, oslikane zidove objekata u vrtu, ponegde ukrašene slikama na limu, upotpunjene obiljem etnografske građe u prepletu sa živopisnim rastinjem. Na retrospektivnoj izložbi, koju je Muzej organizovao 2010. godine predstavljeni su bogatstvo i raznovrsnost stvaralačkog opusa autora, od reprezentativnih monumentalnih stubova, do manjih formi reljefa i ažuriranog duboreza, među kojima su i neka od najznačajnijih dela koja zbirka Muzeja baštini.

ZAŠTITA, SMEŠTAJ, IZLAGANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA FONDA

Značajno polje rada svakog muzeja predstavlja aktivno sprovođenje sveobuhvatne stručne zaštite, dugoročne brige i obezbeđivanje adekvatnih uslova čuvanja i izlaganja dela

iz zbirke. Jedan od ciljeva ovog projekta, izrada pregleda kolekcije vajarskih dela, je ostvarivanje jasnog uvida u stanje fonda skulptura u celini, broja i statusa predmeta, smeštaja, utvrđivanje prioriteta zaštite, kao i perspektiva daljeg razvoja kolekcije.

Veliki broj dela vajarskog fonda predstavlja nezaobilazni deo stalne postavke i svih značajnih izložbenih i izdavačkih projekata od osnivanja Muzeja. Nekoliko reprezentativnih monumentalnih skulptura, kao stalni deo ekspozicije najznačajnijih dela iz Zbirke, izloženo je na prvom nivou postavke i u prostoru ispred zgrade Muzeja.

Kolekcija vajarskih dela smeštena je u depou koji u velikoj meri obezbeđuje uslove potrebne za čuvanje umetničkog fonda. Osobenost različitih materijala zastupljenih u Zbirci (drvo, kamen, glina, metal) zahteva posebne uslove smeštaja i mera preventivne i sekundarne kurativne zaštite. Sve skulpture se redovno održavaju, pregledaju, a po potrebi se preduzimaju određene mere konzervatorskih postupaka, lečenje i zaštita od insekata i konsolidacija naprslina i oštećenja.

Rad na unapređenju uslova čuvanja kolekcije vajarskih dela u depoima Muzeja već u jednom dužem periodu ukazuje na nedostatak prostora za dalje uvećanje fonda, i samim tim na neophodne mere restrikcije akvizicija, kao i na neophodnost povećanja raspoloživog prostora za njihovo adekvatno odlaganje. Kao najbolje rešenje za prevaziđenje navedenih problema planirana je izgradnja novog dela Muzeja koji će sadržati adekvatne prostorije depoa opremljenih po standardima savremene muzeologije. U okviru ovog projekta, kao

jedno od najadekvatnijih kreativnih rešenja za smeštaj i izlaganje monumentalnih skulptura, planirana je realizacija koncepta takozvanih otvorenih depoa. Ovaj koncept podrazumeva smeštaj skulptura u prostore koji su staklenim površinama ograničeni i otvoreni ka spoljašnjem prostoru parka koji okružuje zgradu Muzeja. Na ovaj način obezbedio bi se adekvatni nivo zaštite umetničkih dela, a istovremeno i njihova permanentna prezentacija najširoj publici.

Za ostvarivanje pune afirmacije naivne i marginalne umetnosti postoji više načina, kroz izložbenu i izdavačku delatnost, dok se u stručnoj zaštiti kao najvažnijem vidu muzejskog rada kao ključna izdvaja temeljna dokumentacijska obrada i sistematizacija fonda zbirke i publikovanje ovog materijala u formi stručnih studijskih kataloga zbirke, koji tako postaju pouzdan sveobuhvatni naučni dokument samog fundusa kolekcije. Ovakav pregled u velikoj meri doprinosi celovitom sagledavanju, ukazujući na preovlađujuće karakteristike i potencijalne nedostatke kolekcije, kao i smernice njenog daljeg razvoja. Kao ključne tačke kojima bi u predstojećem periodu trebalo posvetiti posebnu pažnju izdvajaju se: upotpunjavanje opusa najznačajnijih autora iz zbirke, razvijanje internacionalnog dela fonda, i praćenje novih kretanja i pojava u oblasti skulpture na širem međunarodnom planu. U cilju što adekvatnijeg planskog popunjavanja vajarskog fonda zbirke važno je široko pratiti savremenu umetničku produkciju u oblasti naivnog i marginalnog vajarskog izraza. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti proučavanju i zaštiti skulptura u okviru privatnih kolekcija.

LITERATURA

- Bazen, Ž. (1976): Istorija svetske skulpture. – Vuk Karadžić, Beograd.
- Bihalji-Merin, O. (1962): Bogosav Živković, Snovi i traume u drvetu. – Jugoslavija, Beograd.
- Bihalji-Merin, O. (1966): Stretnutie naivnych umelcov sveta v Bratislave. *In: 1. Trienale insitneho umenia.* – Slovenska narodna galerija, Bratislava.
- Bihalji-Merin, O. (1971): Naivni umetnici sveta. – Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Bihalji-Merin, O. (1971a): Arte naif in Serbia. – Palazzo delle Esposizioni, Roma.
- Kojić, Lj. (2011): Bogosav Živković. – Muzej naivne i marginalne umetnosti, Jagodina.
- Kojić, Lj. (2011a): Oto Bihalji Merin i Naivna umetnost Srbije. – Zbornik, Muzej naivne i marginalne umetnosti Jagodina 7-11: 13–45.
- Križić, N. V., Kelemen, B. & Susovski, M. (1991): Naivna umjetnost. – Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb.
- Ševalije, Ž. & Gerbran, A. (2004): Rečnik simbola. Mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi. – Stylos, Novi Sad.
- Tabaković, I. (1974): Zemlja kolevka. – Revija 92, Beograd.
- Trifunović, L. (1970): Putevi i raskršća srpske skulpture. – Umetnost Beograd 22.
- Trifunović, L. (1970): Putevi i raskršća srpske skulpture. – Umetnost Beograd 22: 5–32.
- Vitošević, D. (1984): Neke patrijarhalne i formalne crte u stvaralaštvu naših naivnih umetnika. *In: Galerija samoukih likovnih umetnika Jugoslavije.* – Galerija samoukih likovnih umetnika, Svetozarevo.

Bogosav Živković:
Kapija (b.g, drvo,
visina 45, dužina
172 cm).

Dragutin Aleksić:
Tužni gazda
(1968, drvo,
visina 100 cm).

Dragutin Aleksić:
Nesrečna majka
(1970, drvo,
visina 140 cm).

Bogosav Živković: Moj dom
(b.g, drvo, visina 204 cm).

Milan Stanisavljević: Svejedno
(1973, drvo, visina 106 cm).

Dragiša Stanisavljević:
Saradnja (1979,
drvo, visina 111 cm).

Dragiša Stanisavljević:
Riba i zmija (1980,
drvo, visina 105 cm).

Dragiša Stanisavljević: Crni panter (1975, drvo,

visina 50, dužina 150 cm).

UČESTVOVALI SMO NA

GODIŠNJA KONFERENCIJA BALKANSKE MREŽE MUZEJA: *MEET, SEE, DO 2*

Druga po redu Konferencija Balkanske mreže muzeja održana je u Tirani (Albanija) od 8. do 10. aprila 2014. godine, u organizaciji *Cultural Heritage without Borders (CHwB)* i Balkanske mreže muzeja (*Balkan Museum Network = BMN*), uz partnerstvo sa Istorijskim muzejom Albanije (*Museu Historik Kombëtar*) iz Tirane. Na konferenciji je učestvovalo preko 60 muzejskih profesionalaca iz regiona.

Glavni cilj ove jedinstvene godišnje regionalne konferencije, osim osnovnog vezanog za dalje usavršavanje i jačanje individualnih i institucionalnih kapaciteta muzeja i unapređenje statusa muzejskih profesionalaca i njihove prakse, jeste da omogući mesto za susrete muzejskih profesionalaca balkanskog regiona i inspiriše ih na zajednički rad. Osnovne teme konferencije povezane su sa temeljnom idejom muzeja 'koji je za svakoga', i novim tendencijama i praksama utemeljenim u potrebama zajednice, a diskusije o glavnim izabranim temama i praktična rešenja nude jednostavna i primenljiva znanja i odgovore na razmišljanja o problemima u svetu muzeja.

Meet, See, Do treba i da omogući internacionalno partnerstvo muzeja, da pomogne muzejima da uobičaje projektne ideje i pripreme projekte, ali i da ohrabri muzeje da budu aktivniji u svojoj zajednici i da u njoj nalaze partnere. Glavne teme konferencije

biraju se na osnovu potreba i problema koje su uočili i prepoznaju kao suštinske sami muzejski profesionalci, i upravo ovaj pristup „odozdo na gore“, od najosnovnijeg aktera u procesu, čini ove konferencije posebnim i relevantnim za region Balkana. Konferencija je usmerena na pojedince, na bogaćenje individualnih znanja koja mogu da pokrenu i promene ustanove, ili kako poručuje slogan *Meet, See, Do 2*, da muzejski profesionalci budu promena koju žele da vide.

Ovogodišnje ključne teme konferencije bile su: Muzeji i socijalna pravda, Interpretacija prošlosti – pregovaranje o prošlosti, Sukobljeno nasleđe, Inkluzija i pristupačnost muzeja za osobe sa invaliditetom. Plenarna predavanja su bila praćena radionicama koje su organizovane po nekoliko istovremeno, a učesnicima konferencije je prepusteno da izaberu kojoj će prisustvovati.

Prvo uvodno predavanje koje je dalo i glavni ton ovogodišnjem skupu: Muzeji i socijalna pravda, održao je Dejvid Fleming (direktor Nacionalnog muzeja Liverpool). Strasni zagovarač muzeja za socijalnu pravdu, u kojima se muzejske kolekcije upotrebljavaju da bi se istražila važna pitanja ljudskih prava, diskriminacije, različitosti, multikulturne zajednice, predstavio je osnovne vrednosti ove ideje i načine na koje muzeji mogu da doprinesu pristupačnosti, učešću, interkulturnom dijalogu, edukaciji, generalno blagostanju. Tradicionalnom poimanju da su 'muzeji o objektima koje čuvaju', suprotstavljen je stanovište da muzeji jesu i o tome, ali su i mnogo više: muzej može da promeni svet, da menja živote. Početak predstavlja stav da svako ima pravo da učestvuje u radu muzeja, te da aktivno učešće publike u muzejskim aktivnostima – gde je publika jednako kreator i konzument znanja – menja muzej na bolje. Fleming nas je podsetio da ni jedan muzej u Svetu nije neutralan, ali da se delatan muzej uključuje

Otvaranje konferencije *Meet, See, Do 2*.

aktivno u savremene diskusije i probleme svoje zajednice i da pomaže u debatama kao istinski demokratski prostor kome je socijalna pravda u srži delatnosti. Ideja o muzejima za socijalnu pravdu, iako sve više prihvaćena, kako pokazuje i *Social Justice Alliance for Museums* (www.sjam.org), čiji je Fleming jedan od osnivača, i dalje je osporavana i mnogi muzeji se i dalje ne ponašaju kao da su fondovi koje čuvaju i ideje koje mogu da isprovociraju, na dobrobit svima. Ova promena neće se dogoditi ukoliko nema istinskog liderstva, ukoliko muzej nema inspirativnu misiju, a ne samo listu zadataka, kao i vrednosti koje su jasne svakom muzejskom posleniku. Nove organizacione strukture ne rešavaju probleme muzeja, smatra Fleming, već novi stavovi, pristupi, ubeđenja i ponašanja, i organizacioni okvir razmišljanja koji prihvata princip da je izlaženje u susret potrebama i očekivanjima publike ključna svrha muzeja. Muzeji su za sve, ne samo za obrazovanu manjinu, i to je ključ socijalne pravde.¹

Preduslov muzeja za svakoga jeste i drugačije razumevanje nasleđa i interpretacije, a ovu temu je svojim uvodnim predavanjem: Baštinska pismenost Pua ili o interpretaciji, eko-muzejima i održivosti započeo Darko Babić (Univerziteta u Zagrebu). Suštinsko pitanje za njega je kako razumemo nasleđe, odnosno da li su muzejski predmeti obavezno i nasleđe, te zašto određene grupe i sa kojim ciljem prepoznaju nešto kao baštinu. Nasleđe postaje nasleđe ukoliko je ozakonjeno legalizacijom kao kulturni kapital i zahvaljujući (dominantnoj) ideologiji. Nasleđe se uvek konstruiše i dekonstruiše, nasleđe je uvek roba. Pohranjeni objekti u muzejima i zapamćene prakse nisu nasleđe, već samo konstitutivni elementi koji kroz svoju upotrebu imaju potencijal da postanu nasleđe. Babić smatra da ukoliko o kompleksnom pojmu baštine počnemo da razmišljamo na drugi način, i ideja muzeja može da se promeni, na šta ukazuje primer eko-muzeja. Ovi muzeji, različiti od tradicionalnih, pokazuju dinamičan način na koji zajednica koristi nasleđe za

¹ Nacionalni muzej Liverpool dobitnik je muzejske nagrade Saveta Evrope za 2013. godinu, koju dodeljuje Komitet za kulturu, nauku, obrazovanje i medije Parlamentarne skupštine saveta Evrope (PACE). U obrazloženju PACE navodi da: „muzej u Liverpulu obezbeđuje uzorno prepoznavanje ljudskih prava u muzejskoj praksi“.

održiv razvoj i samointerpretaciju, odnosno participatornu interpretaciju. Babić je posebnu pažnju posvetio baštinskoj pismenosti, razumevanju nasleđa na način da ono dobija dodatne vrednosti, a koju smatra delom osnovnih ljudskih prava. Profesionalci u zaštiti nasleđa i muzejski profesionalci, ne samo da su odgovorni za ponovna promišljanja našeg nasleđa i njegovu re-kreaciju, već kao medijatori moraju da obezbede relevantno i povezano iskustvo posetiocima, da shvate da informacija nije interpretacija (interpretacija je otkrovenje i uključuje informaciju), te da interpretacija nije uputstvo, već provokacija (izazov).

Sporne i teške teme, posebno na prostoru Balkana, uključuju pre svega interpretaciju nedavne prošlosti i pregovore o prošlosti. O novim narativima o Drugom svetskom ratu govorio je Vjeran Pavlaković (Univerzitet u Rijeci) u predavanju: Između sukobljenih narativa i institucionalizovanog sećanja: rat i politike sećanja u bivšoj Jugoslaviji od 1990, predstavivši najpre opšti pogled na sukobljene narative, kao i na nove koji su kreirani u promenama nakon kolapsa Jugoslavije. Postavio je pitanje uloge i stava muzeja u odnosu između kolektivnog sećanja i kolektivnog pamćenja. Način na koji interpretiramo nasleđe vodi do suprotstavljenosti i sukoba (disonanca je utemeljena u nasleđu), a u vremenima promene različita značenja postaju vidljivija i osporavana. Konstruisanje memorijskih prostora, korišćenje spomenika, praznika, imena, istorijskih događaja i komemorativnih događaja, deo je politike identiteta. Na prostoru nekadašnje Jugoslavije istorija je bila pisana oko narodnooslobodilačke borbe, i ovo jugoslovensko sećanje raspalo se na nacionalne memorije, fragmentirane i novoizgrađene narative. Sukobljeni narativi Drugog svetskog rata najčešće govore o otporu ili saradnji (ko je bio na čijoj strani), sa mnogim tabuima, ili su narativi o Drugom svetskom ratu potpuno isključeni iz javnih prostora i muzeja. Dva su moguća osnovna pristupa u predstavljanju: „odozgo na dole iskaz“ (oficijalno objašnjenje) ili participacija i muzej otvoren za dialog.

Radionice koje su detaljnije tretirale temu interpretacije prošlosti i revalorizacije

nasleđa bile su: Virtualni muzeji i savremene prakse obeležavanja mesta sećanja u javnim prostorima, Tamare Banjeglav, koja je govorila o virtuelnom muzeju Dotrščine, zatim: Kultura i grad, Nore Prekazi i Lulzima Hotija, o izazovima i iskustvima rada u podeljenom gradu, kao i: Suprotstavljeni nasleđe i upravljanje, Višnje Kisić, o nasleđu koje različite grupe različito interpretiraju i strategijama za prevazilaženje disonantnosti, a o načinu da se najmlađima približi nasleđe i participativnom projektu, dok je o temi: Deca i susedstvo govorio Robert Kozma (Grupa 484).

Veliki i izuzetno važan segment konferencije bio je posvećen inkluziji, a temu je otvorila Mišel Tejlor, iskusni britanski trener i kvalifikovani psihoterapeut koja je radila sa mnogim organizacijama, među kojima i muzejima, na razvoju politika i praktičnih akcija da bi se uspostavila kultura jednakosti, uvodnim predavanjem: Pristupačnost i inkluzija na suđenju. Ukoliko su muzeji o ljudima i njihovim istorijama i pričama, ukoliko su muzeji zaista za socijalnu pravdu, i ukoliko muzeji imaju ljude u svojoj suštini, onda su, smatra Mišel Tejlor, oni i za inkluziju. Ukoliko to ne radimo, i ukoliko imamo izgovore da muzejske zgrade, postavke i programe ne prilagodimo osobama sa invaliditetom, onda ne radimo svoj posao. Inkluzija se optužuje da je luksuz, a ne prioritet; beznačajna, nebitna za posao koji radimo; da je za specijaliste, a to nije ono što smo mi i šta radimo; nemoguća da se izvede jer nemamo sredstava; nije više potrebna jer smo sve učinili. Često se govorи u muzejima i da oni ne diskriminišu, jer govore da su osobe sa invaliditetom dobrodošle. Ali, da li smo zaista svima omogućili jednakost učešće u

Jedna od radionica sa temom inkluzije.

aktivnostima muzeja, uključenost u fondove i procese, da li smo zaista za razlicitost, razlike perspektive, slobode? Ukoliko nas vodi socijalni model, koji smatra da je okruženje problem, sa preprekama koje onemogućavaju jednakost učešće svih osoba u kulturnom životu, onda smo na dobrom putu. Mišel Tejlor je predstavila i veliki resurs koji je stvoren u regionu, Balkansku grupu za pristupačnost (*Balkan access group*), spremnu da pomogne da naši muzeji i baština postanu stvarno inkluzivni.

Praktične pristupe uključenja osoba sa invaliditetom u muzejske resurse i delatnosti, kao što su: „Proces stvaranja taktičnih slika“ i „Tumačenje naših izložbi za učenje ljudi sa invaliditetom“, predstavili su u okviru svojih radionica članovi Balkanske grupe za pristupačnost (Alisa Gojani, Danica Ivančević, Ivan Kručićan, Samir Avdić, Tatjana Mijatović, Etleva Demolari), te Ing-Marie Munktel: „Upotreba replika kao sredstava interpretacije i komunikacije. Vikinška majka 2: rizik protiv pozitivnih efekata“.

U okviru konferencije realizovane su i radionice povezane sa savremenom muzeološkom praksom i potrebama: Brend je lepak i Koprodukcija – podela našeg prostora (Aneta Prior), Projektni menadžment (Aida Vežić) i Liderstvo (Dejvid Fleming).

U toku konferencije predstavljeni su i projekti iz regionala, od onih na bazi prekogranične saradnje (*Museum Pass*), preko projekata restauracije (drveni brod sa Ohrida), do novootvorenih muzeja (Muzej makednoske borbe za državnost i samostalnost, Skoplje), kao i projekti u okviru poster sekciјe koji su realizovani na osnovu sredstava *CHwB* i *BMN* i konkursa iz 2013. godine za projekte inkluzije. Ove projekte posebno finansira *Stavros Niarchos Foundation*, a samu konferenciju, kao i delatnost Balkanske mreže muzeja, i Švedski institut.

Konferenciju *Meet, See, Do 2* u Tirani obeležilo je i zvanično pokretanje Balkanske mreže muzeja. Saradnja muzejskih profesionalaca iz zemalja zapadnog Balkana inicirana 2006. godine kao odgovor na zajedničke potrebe i probleme, do danas je prerasla u nezavisnu

organizaciju posvećenu profesionalnom razvoju, jačanju individualnog i institucionlanog kapaciteta i transformaciji balkanskih muzeja u otvorene, demokratske i relevantne društvene subjekte koristeći saradnju zasnovanu na projektima (www.bmuseums.org). Ova muzejska organizacija razlikuje se od ostalih u regionu po pristupu u prepoznavanju potreba (*bottom up*) i konkretnim angažovanjem na kreiranju jakog, kolektivnog glasa za balkansko nasleđe i muzejske profesije. Članstvo može da bude i institucionalno i individualno, a do njega se lako dolazi na sajtu Mreže.

Meet, See, Do 2 je nastavila da temeljno pretresa uvrežene stavove i ubeđenja i kreira

prostor za promene. Neke od njih vidljive su i u do sada realizovanim projektima, uspostavljenim partnerstvima, novim kontaktima, ali najviše u produbljenim ili novostećenim individualnim znanjima i veštinama. Muzeji se menjaju, a mi smo u obavezi ne samo da pomognemo, već da budemo aktivni učešnici koji će omogućiti da promena bude stvarna i na dobrobit zajednici u kojoj smo.

Rezervišite vreme za treću *Meet, See, Do* konferenciju u aprilu 2015. godine!

Tatjana Cvjetićanin
Narodni muzej u Beogradu

SEMINAR: MUZEJI KAO MESTA BUDUĆNOSTI

Ovaj jednodnevni seminar u organizaciji NK ICOM-a Srbije, održan 13. juna 2014. u Muzeju istorije Jugoslavije u Beogradu, imao je za cilj razmatranje načina za unapređenje muzejske delatnosti u Srbiji, omogućavanje permanentne edukacije muzejskih radnika i podsticanje razvoja novih inicijativa.

Seminar su otvorili Slavko Spasić, predsednik NK ICOM-a Srbije i Neda Knežević, direktor Muzeja istorije Jugoslavije.

U svom uvodnom izlaganju Marijana Cvetković je iznela teze koje su poslužile kao okosnica rada seminara, a to je da bi muzej budućnosti u Srbiji mogao, ili trebao, da bude muzej koji svoje javno delovanje zasniva na jednom od mogućih modela: muzej-forum, postmuzej i kritički muzej. Uprkos komplikovanim okolnostima (političke, ekonomske, socijalne i druge promene koje utiču na čitav sistem kulture i poziciju kulture u društvenom kontekstu), definisani su uslovi unutrašnje promene koji su bili i teme diskusija na seminaru: edukativna funkcija muzeja, novo korišćenje kolekcija, redefinisanje uloge

kustosa/muzejskog radnika i uključivanje publike i zajednice u kreiranje programa i njihovu realizaciju. Diskusije o temama na seminaru pokazuju da iz njih mogu da proisteknu nove teme za nove seminare, stručne programe, razgovore i profesionalnu praksu, kao i da pokrenu novu saradnju i sa institucijama izvan muzejske delatnosti, kao što su: obrazovne ustanove svih nivoa, turističke organizacije, delatnost arhitekture itd.

U predavanju pod nazivom: Muzej kao laboratoriјa, Zoran Erić je kroz nekoliko istorijskih primera osvetlio ideju muzeja kao laboratoriјe i fleksibilnog prostora, kako u smislu izložbenih postavki, tako i u smislu arhitekture. Nasuprot ovom dinamičnom modelu muzeja koji stvara heterogeni prostor, supredstavljena je ideja statičnog muzeja kao pejzaža moći.

Nakon predavanja usledila je diskusija o brojnim aktuelnim pitanjima iz muzeološke prakse, i o mogućnostima primene iskustava sa različitim istorijskim modelima u lokalnom kontekstu. Pokrenuta su i pitanja o problemima rada sa zbirkama, političkoj cenzuri, radikalnim radovima vizuelnih umetnika.

Izuzetnu pažnju privukla je prezentacija projekta: Ekomuzej Batana iz Rovinja, Dragane Lucije Ratković (vlasnik firme MUZE d.o.o. za savetovanje i upravljanje projektima u kulturi i turizmu, Zagreb). Ovaj jedinstveni muzej na Jadranu, i u Mediteranu, posvećen je tradicionalnom drvenom ribarskom brodiću batana, kao i lokalnoj zajednici koja ga je izabrala za svoj simbol. Batana reflektuje običaje, tradiciju, navike, mentalitet i duhovnost lokalnog stanovništva, i predstavlja sponu između lokalnih žitelja različitih etniteta, pa zato ovaj Muzej ima izuzetnu društvenu odgovornost i uticaj u gradu. Uz podršku gradske uprave Muzej je okupio oko 100 saradnika - volontera koji učestvuju u velikom broju aktivnosti koje se odvijaju na obali i na drugim gradskim lokacijama, i tako predstavlja izvanredan primer javne i individualne predanosti jednom muzeološkom projektu.

O disonantnom nasleđu u muzejima govorila je Višnja Kisić u predavanju pod nazivom:

Budućnost pristupa disonantnom nasleđu u muzejima: zašto se baviti i kako se nositi sa disonantnošću?. Predavanje je rezultat istraživanja za koja je V. Kisić 2013. dobila Nagradu Evropske kulturne fondacije za istraživanje iz oblasti kulturne politike. Težište istraživanja je na obećanjima i realnostima kulturnih politika kojima se upravlja disonantnim nasleđem sa akcentom na studije slučajeva iz jugoistočne Evrope, a značajan deo istraživanja posvećen je ulozi stručnjaka i institucija javnog sećanja, kao što su muzeji, zavodi za zaštitu spomenika kulture i arhivi, u oblikovanju interpretacije nasleđa i aktivnom učešću u politikama upravljanja nasleđem.

Seminar je značajan prvenstveno iz aspekta obrazovanja muzejskih radnika iz oblasti programskog i organizacionog menadžmenta, s obzirom na to da u muzejskoj zajednici nema dovoljno prilika za ovakvu vrstu profesionalnog razvoja. Pored toga, pitanja koja je seminar stavio u centar pažnje direktno su vezana za odnos muzeja prema lokalnoj zajednici:

važnost bližeg i saradničkog odnosa muzejskih radnika i muzeja sa sopstvenim okruženjem, na obostranu korist.

Na osnovu dobrog dela predloženih tema za buduće seminare, očekuje se da NK *ICOM*-a organizuje oblike stručnog usavršavanja u oblastima koje pripadaju osnovnoj delatnosti muzeja (standardi u dokumentaciji, organizacija rada u muzejima, problematizacija osnovne delatnosti, koncepcija postavke muzeja itd.). Ipak, seminari treba da budu nadogradnja, odnosno da muzealcima predstave nove tendencije koje u evropskim i svetskim muzejima ulaze, ili su već ušle u standardnu praksu.

Na seminaru je učestvovalo 57 polaznika, a s obzirom na to da je dobio ocenu 4,34 može se smatrati da je ostvario uspeh.

Slavko Spasić
Predsednika NK *ICOM*-a Srbije

KONFERENCIJA *ICOMON* 2014.

Godišnja konferencija Međunarodnog komiteta muzeja novca i bankarstva (*ICOMON*), pod nazivom *ICOMON* 2014, održana je u Narodnoj banci Srbije u Beogradu od 1. do 4. jula 2014. godine. To je prvi put da ovo međunarodno strukovno udruženje, koje je pod pokroviteljstvom *UNESK*-a, održava svoju konferenciju u nekoj od zemalja jugoistočne Evrope. Time je odato priznanje Narodnoj banci Srbije za izložbene i edukativne aktivnosti koje sprovodi u okviru svog Centra za posetioce.

Konferencija, koja je bila posvećena temama iz oblasti očuvanja baštine i finansijskoj edukaciji, i na kojoj je svoje aktivnosti i iskustva predstavilo 15 institucija, okupila je 49

Učesnici konferencije *ICOMON* 2014.

Radni deo konferencije.

Predsedavajući konferencije.

Otvaranje izložbe.

Slika za uspomenu.

učesnika iz 23 zemlje (Rusija, Velika Britanija, Francuska, Švajcarska, Holandija, Finska, Italija, Australija, Crna Gora, Makedonija, Maroko, Liban, Kipar, Kina, Litvanija, Uganda, Mozambik, Angola, Sjedinjene Američke Države, Brazil, Australija, Indonezija, Japan), među kojima su bili i predstavnici 17 centralnih banaka.

Na svečanom otvaranju konferencije govorili su: Veselin Pješčić, viceguverner Narodne banke Srbije, Kristel Skolart, predsednik ICOMON-a i Slavko Spasić, predsednik NK ICOM-a Srbije, a u ime Centra za posetioce Narodne banke Srbije Lana Krunić, direktor Odeljenja za komunikacije.

Tom prilikom, a povodom obeležavanja 130 godina od početka rada Narodna banka Srbije i 10 godina rada Centra za posetioce, u holu Narodne banke otvarana je izložba pod nazivom „Znanjem pobedi“. Autori iz devet zemalja učesnica ICOMON-a 2014. (Maroko, Indonezija, Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Japan, Brazil, Crna Gora, Makedonija i Srbija) predstavili su svoje aktivnosti kroz plakate, fotografije, novčanice i kovanice, kao i edukativni materijal. Izložbu je otvorila Jorgovanka Tabaković, guverner Narodne banke Srbije.

U isto vreme održana je i retrospektivna izložba Centra za posetioce Narodne banke Srbije, posvećena desetogodišnjici rada, na kojoj su prikazani odabrani sadržaji iz dosadašnjih izložbi i edukativnih programa (npr. pozivnice, plakati, fotografije, novčanice, katalozi, deplijani itd.) kao dokumenti koji se čuvaju za buduće generacije.

Vesna Kovač
Narodna banka Srbije
Odsek za izložbe i edukaciju
– Centar za posetioce

DESETA KONFERENCIJA SAVETNIKA MUZEJA

Na Desetoj Evropskoj konferenciji muzejskih savetnika¹ (*European Museum Advisors Conference*), održanoj od 6. do 10. jula 2014. godine u Minhenu (Nemačkoj) u organizaciji Državne kancelarije za nedržavne muzeje Bavarske (*Landesstelle für die nichtstaatlichen Museen in Bayern*), učestvovali su predstavnici iz Nemačke, Velike Britanije, Holandije, Finske, Danske, Norveške, Belgije, Letonije, Portugalije, Francuske, Italije, Austrije, Hrvatske, Turske, Grčke, Rusije, i po prvi put iz Srbije. Među njima su bili eksperti iz različitih oblasti muzeološkog rada i menadžmenta u kulturi, univerzitetetski nastavnici, istraživači, predstavnici ministarstava i nevladinih organizacija, kao i studenti doktorskih studija. Konferencija je trajala četiri dana a rad se odvijao na tri lokacije: u Bavarskom državnom zavodu za konzervaciju (*Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege*) u Minhenu, Dokumentacionom centru Nacističke partije (*Dokumentationszentrum Reichsparteitag*) u Nirnbergu i u Gradskoj većnici u Kaufbojernu.

Tema ovogodišnje konferencije bila je: Muzejski rad – rad za muzeje (*Museum Work – Working for Museums*), u okviru koje se izdvojilo nekoliko celina: savetovanje (evropskih) muzeja, korišćenje novih tehnologija i njihov interaktivni potencijal, upravljanje zbirkama (*collection management*), dostupnost muzeja najširoj publici, kao i različiti muzejski projekti. Cilj organizatora konferencije je bio da pruži učesnicima mogućnost za razgovor o novim dostignućima u razvoju evropskih muzeja, ali i o muzejskom savetovanju u Nemačkoj. Sesije posvećene navedenim temama bile su upotpunjene posetama muzejima severne i južne Bavarske, tokom kojih su organizatori skupa pokazali kako se teme o kojima se diskutovalo na konferenciji manifestuju u njihovoj muzeološkoj praksi.

¹ Termin se ne odnosi na stručno muzejsko zvanje: muzejski savetnik, već na osobe koje najčešće rade u državnim organima i institutima ili nevladnim organizacijama, i koje kao stručnjaci savetuju muzeje u različitim oblastima njihovog delovanja.

Deo stalne postavke Pinakoteke moderne
(foto: N. Mladenović Ribić).

Prvog dana boravka u Minhenu, organizovano je stručno vođenje kroz stalnu postavku Pinakoteke moderne (*Pinakothek der Moderne*), kao i poseta Državnom muzeju egiptanske umetnosti (*Staatliches Museum Ägyptischer Kunst*) i Gradskoj galeriji (*Städtische Galerie im Lenbachhaus*). Narednog dana, učesnici Konferencije posetili su novootvoreni zajednički depo četiri minhenska muzeja. Drugog dana Konferencije, na programu je bila poseta Dokumentacionom centru Nacističke partije, Germanskom nacionalnom muzeju (*Germanisches Nationalmuseum*), Gradskom muzeju (*Stadtmuseum im Fembohaus*) i Direrovoj kući (*Dürerhaus*) u Nirnbergu. Trećeg dana Konferencije, učesnici su videli novu stalnu postavku u Muzeju grada Kaufbojerna (*Stadtmuseum Kaufbeuren*) i posetili Muzej na otvorenom Glentlajten, u Gornjoj Bavarskoj (*Freilichtmuseum Glentleiten des Bezirks Oberbayern*), gde je usledio i prijem koji je organizovao Mihael Henker (*Michael Henker*), predsednik ICOM-a Nemačke.

Prostor za prelistavanje publikacija u Germanskom nacionalnom muzeju (foto: N. Mladenović Ribić).

Na Konferenciji je između ostalog bilo reči o muzejima kao promotorima integracije manjinskih grupa u širu društvenu zajednicu, ali i kao domaćinima koji širom otvaraju vrata za nove posetioce i korisnike, nudeći svoju infrastrukturu, prostor za rad i stvaranje, prostor za predstavljanje ideja publike i drugo. Posebno je naglašen značaj orientisanosti na publiku, što prema iskustvima evropskih kolega neretko podrazumeva prevazilaženje granica, eksperimentisanje i „promenu taktike“, kao i veće uključivanje lokalne zajednice. Druga ključna reč je saradnja, koja podrazumeva kako umrežavanje pojedinaca, grupa i institucija, tako i razmenu ideja. Takođe, zaključeno je da upotreba društvenih mreža, prvenstveno Facebook-a i Twitter-a ne treba da se svede samo na informisanje publike o događajima u muzeju, već da se na njima može govoriti o sveukupnom radu muzeja, te širiti znanje stručnjaka koji u njemu rade.

Predah u prostorijama Bavarskog državnog zavoda za konzervaciju (polufinalna utakmica Svetskog prvenstva u fudbalu: Brazil - Nemačka (foto: N. Mladenović Ribić).

Aktuelne izložbe u Državnom etnološkom muzeju (foto: N. Mladenović Ribić).

Konferencija je bila jedinstvena prilika da se stručnjaci za različite oblasti mujejskog rada okupe na jednom mestu, diskutuju o nizu tema i, što je najvažnije, prenesu ostalim kolegama svoja dragocena iskustva. Sa druge strane, učesnici Konferencije su stekli uvid i u savremene domete u radu muzeja Bavarske. Pokazalo se da i evropske kolege imaju poteškoća u pronalaženju dovoljne količine finansijskih sredstava za svoje projekte, ali, kako je koleginica Koski iz Nacionalnog odbora za antikvitete (*National Board of Antiquities*) u Finskoj navela, nekada su motivacija i stav potrebniji od novca.

Moje izlaganje, u okviru sesije o mujejskim projektima, bilo je posvećeno Etnografskom muzeju u Beogradu. Nakon kratkog prikaza strukture Etnografskog muzeja govorila sam o međuinstitucionalnoj i međunarodnoj saradnji realizovanoj kroz izložbene aktivnosti u proteklih pet godina, kao i o rekonstrukciji zgrade Muzeja u istom periodu. Predstavila sam i neke aktivnosti Muzeja koje su planirane u narednom periodu, a tiču se standardizacije programske delatnosti Muzeja, intenziviranja rada sa publikom, produbljivanja saradnje na lokalnom, međuinstitucionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, kao i zaštite zbirki Muzeja. Cilj mi je bio da na međunarodnoj konferenciji koja okuplja stručnjake iz različitih oblasti muzeološkog rada i menadžmenta u kulturi, predstavim širok dijapazon delatnosti Etnografskog muzeja u Beogradu, kao i uspešno realizovane (međunarodne) projekte. Kolegama je bilo najzanimljive sledeće: godina osnivanja Muzeja (tj. njegova starost), bogatstvo i raznovrsnost mujejskih zbirki,

činjenica da više od dve decenije organizujemo Međunarodni festival etnološkog filma i postojanje Centra za nematerijalno kulturno nasleđe Srbije u okviru Muzeja. Takođe,

dobili smo i pohvale za poslove u vezi sa rekonstrukcijom zgrade Muzeja.

Nataša Mladenović Ribić
Etnografski muzej u Beogradu

KONFERENCIJA: *COMCOL*

Tokom 23. Generalne konferencije *ICOM*-a u Rio de Žaneiru (10–17.08.2013), Međunarodni komitet za sakupljanje, *COMCOL*, održao je svoje zasebne sesije. Ovde su samo ukratko predstavljeni teme i pitanja razmatrani na sesijama, kao i neka izlaganja i prezentacije, a detaljnije informacije se nalaze u *COMCOL Newsletter*-u na adresi: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC8QFjAB&url=http%3A%2F%2Fpolysemantisktmuseum.files.wordpress.com%2F2013%2F10%2Fcomcol-newsletter-23.pdf&ei=8Ty4UqHoD8_JswbP_4DgAw&usg=AFQjCNGuKt_fOcgOt0ktDpT5EbWzfmLddg.

Zajednički naziv 23. Generalne konferencije *ICOM*-a: MUZEJI+KREATIVNOST=DRUŠTVENA PROMENA, predstavlja polaznu osnovu ovog izveštaja, kao i neophodan kontekst za razumevanje strukture tema u okviru sesija *COMCOL*-a. Izbor reči u gorenavedenom motu eksplisitno ukazuje na dinamične odnose između muzeja kao institucija i društva u kojem oni kao takvi moraju da funkcionišu. Može se tvrditi da muzeji nastaju kao odgovor društva na potrebe samoga društva, i da kao takvi imaju priliku i obavezu da odgovore na uvek promenljive potrebe svojih tvoraca i čuvara. Stoga „muzeo-imaginacija“, kao specifična vizija muzeja i u njima uskladištenih kolekcija Marija Šagasa, predstavlja osnovni kontekst ovoj konferenciji u Brazilu. „Muzeo-imaginacija“ jeste jasno deteminisana perspektiva iz koje muzej postaje

posrednik u zamišljanju i sredstvo za stvaranje drugačijeg, možda utopijskog sveta socijalne pravde.

Kao međunarodni komitet koji teži da produbi diskusiju, ponekad postavi teška pitanja i inicira razmenu mišljenja na temu kolekcija, kao takvih i kolecionarskih praksi, *COMCOL* je zajedničku temu konferencije transformisao u zasebne sesije pod naslovom: (Re) interpretacija i ponovno korišćenje (starijih) kolekcija i njihov značaj za savremeno društvo (*The (Re)interpretation and (Re) usage of (Older) Collections and their Value for Contemporary Society*). Prema rečima Leontine Mejer-van Menš, koja je predsedavala sesijama: „*COMCOL ne smatra postojanje kolekcije za krajnji cilj institucija, već ih tretira kao sredstvo za postizanje društveno determinisanih ciljeva*“. Stoga je pitanje (re) interpretacije postojećih kolekcija i nekadašnje i sadašnje kolecionarske prakse, prvenstveno postavljeno na nivou razumevanja šta sam termin podrazumeva i na koji način se može pristupiti njegovim mnogobrojnim značenjima. Izbor veoma generalizovanog i možda ne u potpunosti definisanog pojma kao što je reinterpretacija, pokazao se kao veoma efektan i efikasan način započinjanja dijaloga, koji je uspeo da izazove snažnu podeljenost učesnika i izlagača zasebnih sesija. Pitanje osnovne razlike između procesa ponovne procene vrednosti i (re)interpretacije, kao i njihove svrhe u savremenoj muzeološkoj praksi,

Museu da Maré (Rio de Žanerio, Brazil).

posmatrano je kako u kontekstu zahteva prakse, tako i u kontekstu njihovog teorijskog definisanja.

Neophodnost jasnog određivanja ovih pojmove postala je očigledna kroz prezentaciju Markusa Volca, koji je otvorio COMCOL-ovo muzeološko druženje. U svom predavanju: Aktualizovan značaj – filtracija - sedimentacija: tri modela ponovne procene vrednosti starih kolekcija, Volc je ponudio nekoliko definicija i značenja termina ponovna procena vrednosti, na osnovu analize već postojećih i struktorno razvijenih muzeoloških metoda i pristupa, sa posebnim osvrtom na australijski model *Significance 2.0*. Volc je zaključio da je primenjivost pomenutog metoda absolutno zavisna od tipa kolekcije koja se njime procenjuje, što ga veoma često čini neprimenljivim, upravo u zavisnosti od datog konteksta i tipa sakupljenih predmeta. Teorijska stratifikacija pristupa i zaključci izneti u ovom ekspozeu

Stručno vođenje kroz kolekciju i Radionica savremenog sakupljanja (Museu da Maré).

prouzrokovani su živu raspravu i neretko oštru kritiku iznetih stavova u panelnoj sekciji sesije. Neki od učesnika izneli su čvrst stav da se ponovna procena vrednosti nipošto ne sme izjednačavati sa (re)interpretacijom, koja u svojoj suštini predstavlja drugačiju vrstu procesa, koji nije samo novo vrednovanje postojeće kolekcije, već kontinuirani proces stvaranja i davanja značenja, koji je uvek bio i jeste osnovni proces muzeološke delatnosti. Shodno tome može se zaključiti da osnovna razlika između ova dva procesa leži u njihovim predeterminisanim ciljevima. Dok ponovna procena vrednosti podrazumeva donošenje odluke da li određeni predmet, ili cela kolekcija, imaju ikakav značaj, (re)interpretacija podrazumeva stvaranje novih oblika značenja, shodno novim potrebama sadašnjeg društva. Polazeći od ove distinkcije većina izlagača se opredelila za analizu različitih pristupa (re)interpretaciji, u domenu teorije i u domenu muzejske prakse. Zajednička tendencija ka analiziranju (re)interpretacije svela se na tri uslovno definisana oblika: (1) preispitivanje samog koncepta kolekcije i značaja muzeja kao društvene institucije, (2) identifikaciju novih slojeva značenja predmeta, celih kolekcija, i na posletku samih muzeja i (3) otkrivanje novog značenja postojećih kolekcija u promenljivim društvenim kontekstima.

Dodavanje novih slojeva značenja pojedinačnom predmetu ili celoj kolekciji, kao i mogući metodi koji bi se upotrebili u ovom procesu predstavljaju najdominantniji pristup tumačenju tema sesija COMCOL-a. Predstavljeni procesi najčešće su bazirani na participativnim metodima (re)interpretacije kolekcija. Drugačiji i često inovativni načini participativnog istraživanja i izlaganja kolekcija predstavljeni su kao put ka osporavanju autorizovang diskursa nasledja. Aktivna primena participativnih pristupa u prikazanoj praksi za osnovni cilj imala je podsticanje i razvijanje osećaja zajedničke odgovornosti svih korisnika prošlosti, materijalizovane u predmetima, kolekcijama i muzejima: „Preuzimanje direktnе uloge od strane korisničke zajednice u stvaranju nove izložbe, omogućice stvaranje osećaja zajedničke brige o kolekciji, a bezbrojna značenja koja su u samoj kolekciji uskladištena dobiće priliku da budu generisana“. Participativne procese i prakse

koje su predstavile pojedinačne institucije najčešće su i pokretale same institucije ili umetnici-kustosi. Težnja ka demokratičnosti procesa stvaranja značenja potvrđena je pojavljivanjem koncepta novinarskog pristupa kustoskoj delatnosti (*curator-journalist*), koji omogućava svu željenu subjektivnost pojedincu oslobođenom od imperativa objektivnosti informacije ili modernističkog pružanja absolutne istine. Sličan efekat preispitivanja dominantne jednostranosti tumačenja značenja predmeta ili kolekcije bio bi ostvaren i aktivnim uključivanjem najrazličitijih korisničkih grupa u sve muzejske procese od sakupljanja preko izučavanja do izlaganja.

Kao jedan primer drugog načina tumačenja (re)interpretacije, dodavanjem novih slojeva značenja predmetu, Lota Fernstal (Švedski istorijski muzej, Štokholm) je predstavila projekat: Polisemantičko digitalno kolecionarstvo, koji se prevashdno bavi polisemantičkim organizovanjem digitalne kolekcije i digitalnog savremenog sakupljanja. L. Fernstal se jasno zalagala za neophodnost sveobuhvatnijeg sakupljanja višestrukog značenja koje svaki pojedinačni predmet u sebi nosi. Participativna praksa koja teži oslobađanju interpretacije i (re)interpretacije u muzejima bila je i predmet izlaganja koja su se sadržinski fokusirala na umetničke/kustoske prakse. Tako je Žaklina Herema (*Satellietgroep*, Holandija) u svom izlaganju: Da li umetnost može da doprinese novim konceptima nasleđa, muzeja, kolekcija i društva? predstavila sopstvenu kustosko/umetničku praksu, kao i rezultate ličnog i profesionalnog istraživanja i rada. Postavljenim pitanjima i iznetim rezultatima, preispitala je sam koncept kolekcije, a samim tim i koncept muzeja kao institucije. Projekatom: *The Chamber of Marvels* u gradskom muzeju Zoetmera (Holandija), predstavila je simbiozu umetničke prakse i metoda savremenog sakupljanja. Javna i aktivna dekonstrukcija muzejskog rada i muzeologije kao takve jeste osnovni cilj prvog projekta ove vrste u Holandiji. Praksa i kritičko razmišljanje Ž. Herema vođeno je motom: Svako je kustos i direktor muzeja, kojim jasno postavlja participativnu praksu kao osnov svakog svog projekta. Sličan pristup i koncept kreativnog kustosa predstavila je i

Džilian Karman u analizi izložbe, pod nazivom: Principi pakovanja: studija slučaja dve putujuće postavke 1947–49, autora Kler Bučer, za koga tvrdi da u svom pristupu: „... destabilizuje istorijske datosti i ostvaruje mogućnost kretanja između i iznad čvrsto ustavljenih predmeta, prostora i vremena. Ovako ona stvara postavku koja na prevashodno kreativan način razmatra pitanja od važnosti za publiku i osvetjava trenutke prošlosti“. Kustoski pristup koji je primenjen u formulisanju ove izložbe jasno se može označiti kao rad „kustos-novinara“, koji svojim principima ostavlja mogućnost intimnije i subjektivnije naracije, stavljajući u drugi plan imperative istinite modernističke informacije.

Pitanje preispitivanja samog značaja muzejske institucije i narativa koji ona nosi i teži da aktivno predstavlja, jeste treći način razmatranja procesa (re)interpretacije, dat prvenstveno u kontekstu kolekcija koje za osnovni cilj imaju da otelotvore bazične dileme čovečanstva. Upravo iz ugla značaja univerzalnih ljudskih vrednosti i preispitivanja, Gurdun Frič (Kete-Kolovic muzej, Berlin) je održala možda najinspirativnije predavanje, pod naslovom: Ovo je moje nasleđe: Seme treba da se seje a ne da se žanje, koje je procese (re)interpretacije tretiralo kao neophodnost permanentnog otkrivanja novih slojeva značenja i važnosti kolekcije, koje se definitivno po mnogim parametrima mogu smatrati starim ili starijim. G. Firč je postavila izuzetno važno pitanje promene i adaptacije inicijalnog narativa kolekcije, koje bi učinilo da osnovna poruka tog narativa bude razumljiva u savremenom trenutku, savremenom kontekstu i za savremenog korisnika. Imajući u vidu da Kete-Kolovic muzej predstavlja narative univerzalne ljudske borbe za slobodu i dostizanje miroljubive koegzistencije, opravdano je zapitati se da li postoji potreba da se ovakva vrsta narativa ikada (re)interpretira.

Svi gore navedeni projekti i većina izlaganja u okviru sesija COMCOL-a analizirali su ili aktivno primenjivali participativne metode. Međutim, ukoliko se (re)interpretaciji pristupa isključivo iz ugla pojedinačnih projekata, postoji opravdana opasnost da se sam proces zadrži na nivou izolovanih incidenta

Izloženi predmeti iz kolekcije svakodnevnog života (Museu da Maré).

u okviru prakse stvaranja značenja, koja suštinski ostaje nepromjenjena i jednosmerna. Kao interesantan primer kontraravnoteže pojedinačnim projektima i povremenim participativnim aktivnostima, može se analizirati delovanje i struktura *Museu da Maré* u Rio de Žaneiru.

U toku organizovane posete ovoj instituciji, u razgovoru sa pojedincima odgovornim za njeno funkcionisanje, učesnicima radionice demonstriran je interesantan sakupljački metod koji se bazira na principima istinski otvorenog depoa. On se ne bazira na vidljivosti velikog broja predmeta, već na mogućnosti slobodnog kretanja u okviru depoa i aktivnog korišćenja i razmene predmeta koji bude korisničko interesovanje. Iako je ovakav tip održavanja kolekcije nepojmljiv bilo kom muzejskom profesionalcu, zaduženi za brigu o depou, zaposleni u pomenutom muzeju, tvrde da s obzirom da je svaki predmet koji sačinjava njihovu kolekciju inicijalno bio poklon, muzej jeste spreman da se o tim predmetima stara, ali ne i da postane njihov vlasnik. Upravo ovakav pristup održavanju kolekcije podstakao je i održao povereće između muzeja kao institucije i pojedinaca kao njegovih korisnika. Muzej je postao interaktivni prostor dovoljno potentan da zadovolji potrebe svojih korisničkih grupa. Važno je napomenuti da i

pored zavodljivosti ovakvog otvorenog odnosa i uprkos gotovo organskom razumevanju da ovaj muzej ispunjava svoj zadatak kao institucija, kontekst u kojem on postoji i njegovo funkcionisanje nije moguće prevesti na bilo koje drugo mesto, a samim tim ovaj koncept ne može biti upotrebljen u kontekstu masovnih institucija, stvorenih za deponovanje kulturnog nasleđa. Stoga, posvećenost i praksa *Museu da Maré* predstavljaju vanvremensku inspiraciju i možda potvrdu da utopija može i treba da postoji, ali one i nedvosmisleno potvrđuju da funkcionisanje pojedinačne institucije zavisi isključivo od datog konteksta.

Na osnovu tema o kojima se aktivno i žučno raspravljalo u toku sesija *COMCOL-a* i delimičnih zaključaka koji su doneti, jasno je da je neophodno razumeti prirodu reinterpretacije. U tom cilju, takodje je jasno da ovaj proces ne može i ne sme biti primenjivan niti analaziran samo na nivou pojedinačnih izolovanih projekata, već da mora dobiti svoje zasluženo mesto u osnovnim muzejskim funkcijama. Ukoliko mu se pristupi sa instance bazičnog procesa davanja značenja pojedinačnom predmetu, ovaj proces mora biti definisan na nivou uređivačke politike institucije. Na ovaj način muzeji bi demonstrirali svoju odlučnost da započnu i održavaju direktnu komunikaciju sa svojim korisnicima, koja može dovesti do saradnje i stvaranja istinskog osećaja zajedničke odgovornosti u pokušajima da se odgovori na pitanja svakodnevnice kroz razumevanje prošlosti, koja je sakupljena u muzejskim kolekcijama. U tom slučaju formula MUZEJI+KREATIVNOST=DRUŠVENA PROMENA možda može biti implementirana, a muzeji će MENJATI ŽIVOTE (naslov izveštaja Britanske muzejske asocijacije iz 2013).

Marija Jauković

Institut za medije, teatar i popularnu kulturu
Univerzitet u Hildeshajmu (Nemačka)

GODIŠNJA KONFERENCIJA CIDOC-A

Redovna godišnja konferencija ICOM-ovog Međunarodnog komiteta za muzejsku dokumentaciju (CIDOC) održana je od 08. do 11. septembra 2014. godine u Drezdenu, pod sloganom: Pristup i razumevanje – povezivanje u digitalnom dobu (*Access and understanding – networking in the Digital Era*). Organizatori konferencije bili su CIDOC i regionalni i gradski muzeji Drezdена, odnosno Saksonije: *Landesamt Fur Archäologie Freistaat Sachsen, Institut fur Museumsforschung, Staatliche Museen zu Berlin, Landeshauptstadt Dresden; Staatliche Kunstsammlungen Dresden i Museen der Stadt Dresden*, sa brojnim partnerima kao što su Međunarodni savet muzeja ICOM i Nacionalni komitet ICOM-a Nemačke itd.

Konferencija se bavila velikim brojem oblasti tako da su se svakog dana na 5 lokacija u gradu istovremeno odvijala predavanja u okviru 12 tematskih sesija, sastanci 9 radnih grupa, kao i 3 specijalne sesije. Prisustvovalo je više od 300 učesnika iz raznih zemalja i institucija, mahom kustosi i dokumentaristi, ali i bibliotekari, programeri, konzervatori. Na 25 paralelnih sesija održanih tokom tri dana predstavljeno je više od 100 radova koji su dostupni na: <http://www.cidoc2014.de/index.php/en/home/program-information/papers>.

U okviru sesija razmatrane su oblasti iz dokumentacije kulturnog nasleđa kao što su: strategije i pravila u dokumentaciji, procesi u muzejskoj dokumentaciji, muzejska dokumentacija kao profesija, umrežavanje, metapodaci, terminologija, dugotrajna digitalna zaštita, nematerijalno kulturno nasleće, GIS aplikacije u kulturnom nasleđu, digitalna dokumentacija u arheologiji, pristup kulturnom nasleđu, 3D dokumentacija kulturnog nasleđa.

Predkonferencijski dani, 06. i 07. septembar, otpočeli su održavanjem niza radionica radnih grupa Međunarodnog komiteta za dokumentaciju koje su posvećene različitim oblastima: arheološki lokaliteti, ko-reference,

Plakat Redovne godišnje konferencije CIDOC-a.

CRM – specijalna grupa, prikupljanje i razmena podataka, digitalna zaštita, standardi u dokumentaciji, centri informacija, implementacija muzejskih procesa, okruženje za semantičko istraživanje.

Glavni cilj svih radnih grupa CIDOC-a je standardizacija procesa dokumentacije kulturnog nasleđa kako materijalnog tako i nematerijalnog, pa je shodno tome ove godine osnovana Radna grupa za standardizaciju dokumentacije nematerijalnog kulturnog nasleđa. Tokom trajanja Konferencije u popodnevним satima, a nakon predstavljanja radova na sesijama, organizovan je nastavak rada radnih grupa kroz različite radionice na kojima su se zainteresovani susretali sa praktičnim problemima u procesu dokumentacije kulturnog nasleđa. Ove grupe su bile otvorene za sve učesnike konferencije sa ciljem uključivanja što većeg broja osoba u

rad i projekte grupa i nakon konferencije. Zvanični deo konferencije je počeo 8. septembra u prepodnevnim časovima, uz pozdravno obraćanje predsednika *CIDOC*-a Nikolasa Krofta (*Nicholas Crofts*) i ministra za visoko obrazovanje, istraživanje i umetnosti Saksonije, Sabine fon Šorleme (*Sabine Baroness von Schorleme*).

Tokom trajanja konferencije organizovana su i predavanja eminentnih stručnjaka iz oblasti muzejske dokumentacije: prvog dana predavanje pod nazivom: Digitalizacija nije isto što i pristup: širenje informacija o kulturi u doba Interneta, održala je Murta Baka (*Murtha Baca, Getty Research Institute*), drugog dana Gunter Šauerte (*Günther Schauerte, Prussian Cultural Heritage Foundation*) je govorio o dokumentaciji arheoloških lokaliteta i nalaza, a trećeg je Tanja Šrajber (*Tanya Szrajber, The British Museum*) održala predavanje pod nazivom: Baza podataka o kolekciji kao jezgro svrhe i uloge modernog muzeja.

Na ovogodišnjoj Redovnoj godišnjoj konferenciji *CIDOC*-a iz Srbije su za zapaženim saopštenjima učestvovali: Marija Šegan: *The digital catalogue of Cultural Monuments of*

Serbia. Usability in High School Education (Matematički institut SANU, Beograd), Dejan Sandić: *Europeana Fashion – case study on digitizing, aggregating and disseminating Museum content through a network* (Muzej primenjene umetnosti, Beograd), Sladjana Bojković: *Classification of museum objects and criteria for a national repository, with the example of the Historical Museum of Serbia* (Istorijski muzej Srbije, Beograd), Jelena Savić i Danijela Filipović: *Documentation of Intangible Cultural Heritage of Republic of Serbia in the Ethnographic museum in Belgrade* (Etnografski muzej u Beogradu) i Marija Aćimović: *Can everyone know everything?* (Centralni institut za konzervaciju, Beograd).

Sledeća konferencija *CIDOC*-a biće održana u Nju Delhiju od 19. do 23. septembra 2015. godine.

Jelena Savić
Etnografski muzej u Beogradu
Marija Aćimović
Centralni institut za konzervaciju, Beograd

KONFERENCIJA: MUZEJ I POLITIKA

Međunarodna konferencija pod nazivom: Muzej i politika, održana u Petrogradu i Jekaterinenburgu od 9 do 14. septembra 2014, rezultat je višegodišnje saradnje nacionalnih komiteta ICOM-a Nemačke i Rusije, kojima se nedavno priključio i NK ICOM-a Sjedinjenih američkih država.

Na taj način je inicijalni napor da se politički turbulentni odnosi između dve uticajne zemlje uvedu u ravan plodne komunikacije na osetljivom polju takozvane „teške“ istorije dobio posebnu dimenziju, dokazujući ujedno i da poslenici kulture imaju neosporno mnogo značajniju ulogu nego što se to obično misli.

Zamišljena kao skup koji će biti kritički fokusiran na četiri međunarodno relevantne teme o muzejima i politici (Muzej i spoljna politika, Muzej i društveni razvoj, Muzej i „teška“ istorija, Muzej i unutrašnja politika) ova konferencija je u pogledu suorganizacije prvi interkontinentalni skup održan pod pokroviteljstvom ICOM-a. Takođe, u smislu povezivanja različitih ciljnih grupa ovaj skup će ostati upamćen po šarolikoj strukturi izlagača – od muzealaca, preko političara i biznismena do predstavnika medija.

Podeljena u dva dela konferencija je sa radom započela u Petrogradu (9–12. septembar), a potom se nastavila u Jekaterinenburgu (12–14. septembar). Bio je to fantastičan put između nasleđa imperijalne i Sovjetske Rusije, Oktobarske revolucije ka industrijskoj baštini Urala, od carskih palata ka rudnicima i fabrikama, od urbanog ka ruralnom, od monarhističkog ka socijalističkom apsolutizmu. Uzbudljivo putovanje kroz baštinu Rusije u svetu njenih specifičnosti u epohi koju u nauci pozajmimo kao Novi i XX vek.

Konferenciji je prisustvovalo preko 500 stručnjaka iz čitavog Sveta, od kojih gotovo 100 sa saopštenjima. Učesnike konferencije su pozdravili Hans-Martin Hinc, predsednik ICOM-a, Mihajl Pjotrovski, direktor muzeja

Plenarno zasedanje konferencije u zgradi Generalštaba (foto: T. Ognjević).

Preko 500 profesionalaca iz čitavog sveta je pratilo rad konferencije (foto: T. Ognjević).

Hans-Martin Hinc se obraća učesnicima konferencije (foto: T. Ognjević).

Vladimir Tolstoy i Mihajl Pjetrovski
(foto: T. Ognjević).

Stručno vođenje mlađih kustosija
kroz Bijenale „Manifesta 10“ (foto:
T. Ognjević).

Zimski dvorac – prostor stalne
postavke Ermitaža
(foto: T. Ognjević).

Ermitaž, Irina Antonova, predsednik UO
Puškinovog muzeja lepih umetnosti i najstariji
član *ICOM*-a, Elena Milovzorova, zamenik
ministra kulture Rusije i Georgi Poltavčenko,
gradonačelnik Petrograda.

U petrogradskom delu tokom prva dva dana
konferencija je radila u plenumu, a ključni
govornici bili su: Vladimir Tolstoy (predsednik
NK *ICOM*-a Rusije, savetnik predsednika
Putina za kulturu i umetnost), Luis Rapozo
iz Portugala (član evropskog borda *ICOM*-a),
Mihajl Pjetrovski (direktor muzeja Ermitaž,
predsednik Unije muzeja Rusije) i Herman
Šafer (bivši predsednik UO Kuće istorije
Nemačke Republike u Bonu, *CEO* Federalnog
ministarstva za kulturu i medije Nemačke).
Specijalni gost konferencije bio je ruski reditelj
Aleksandar Sokurov (filmovi: *Ruski kovčeg*,
Faust), dobitnik brojnih filmskih priznaja među
kojima i „Zlatnog lava“ u Veneciji.

Plenarno zasedanje održano je u fascinantnom
ambijentu zgrade Generalštaba koja se nalazi
u kompleksu Zimskog dvorca i predstavlja
integralni deo Državnog muzeja Ermitaž. Tu
se nalazi i novo krilo ovog čuvenog muzeja,
koje je između ostalog namenjeno izložbama
savremene umetničke produkcije. Učesnici
konferencije su tako već prvog dana bili u
prilici da vide izložbenu postavku Bijenala
evropske savremene umetnosti „Manifesta
10“, dok su drugog dana videli stalnu
postavku Ermitaža sa posebnim naglaskom na
imperijalne zbirke i riznicu.

Trećeg dana su održane četiri tematske sesije
u četiri muzejske institucije: prva pod nazivom:
Muzeji i inostrana politika, održana je u Muzeju
istorije Petrograda, druga: Muzeji i društveni
razvoj u Muzeju političke istorije Rusije, treća:
Muzeji i “teška” istorija u Muzeju istorije

religije i četvrta: Muzeji i unutrašnja politika u
Centralnom muzeju komunikacije Aleksandar
S. Popov, u okviru koje sam izložila svoje
saopštenje pod naslovom: Država kao talac
sopstvene kulturne politike. Rad u sesijama
obeležila je izuzetno dinamična razmena
mišljenja, pa i povišeni tonovi, ali pre svega
spremnost da se i o najosetljivijim pitanjima
razgovara.

Toga dana učesnici su uz stručno vođstvo
kustosa posetili impresivne depoe Ermitaža,
koji raspolaže sa preko 4 miliona artefakata,
kao i veliki konzervatorski centar „Staraja
Drevnaja“, koje će dugo pamtitи, kao i završni
gala koktel u Generalštabu i četiri prekrasne
palate pretvorene u muzeje u kojima su
održane sesije.

Petrogradski deo konferencije okončan je
izletom u omiljeni letnjikovac Katarine Velike,
Carsko selo, gde je u raskošnom baroknom
eneterijeru održano završno zasedanje. To
je bila prilika da se u spontanoj atmosferi
sumiraju utisci, ali i da se odgovori na pitanje:
kako dalje. Olgi Taratinovoj, direktoru ovog
jedinstvenog kompleksa iz XVIII veka, koja
je izvršila restauraciju legendarne Ćilibarske
sobe, dodeljena je nagrada *Europa Nostra*
za konzervatorski poduhvat godine, koju joj
je uručio Aleksandar Furst princ od Zajn-
Vitgenštajn-Zajna, potpredsednik *Europa
Nostra*.

Rag konferencije Muzej i politika, utisci o
radovima, najzanimljivije diskusije, zaključci
i ideje mogu se videti na blogu: *Museums,
Politics and Power*¹, koji su u sklopu pratećeg
projekta konferencije vodile Linda Haris

¹ Elektronska adresa bloga *Museums, Politics and Power* je <http://museumspoliticsandpower.org/conference-coverage/>

Zbirke i enterijeri u Ermitaju
(foto: T. Ognjević).

Zdanje u kome se nalaze depo i konzervatorski centar „Staraja Drevnaja“ (foto: T. Ognjević).

Završetak petrogradskog dela konferencije u Velikom holu letnjikovca u Carskom selu
(foto: T. Ognjević).

(SAD), Katrin Hejke (Nemačka), Kristiane Janeke (Nemačka) i Irina Čuvilova (Rusija). Ovaj projekat je na najneposredniji način pokazao koliko je praćenje određenog programa putem društvenih mreža (*Facebook*, *Twitter*, *Linkedin*) i interneta (*Google*, blog) od esencijalnog značaja za muzeje kada je reč o upotrebi medija savremene komunikacije. Svim učesnicima je omogućeno da učestvuju u okviru bloga sopstvenim postovima i komentarima, odnosno da popularizuju kako konferenciju tako i svoje stavove i radove korišćenjem posebno kreiranog haštaga *#MuseumsPolitics*.

Drugi deo konferencije, održan na Uralu u Jekatarinenburgu, bavio se industrijskim nasleđem i potencijalima za njegovu revitalizaciju, a fabrika kao muzej, fabrička arhitektura kao nasleđe, industrijalizacija kao kulturna baština, moderna umetnost i industrijski, fabrički koncept, bile su neke od tema o kojima se diskutovalo. Rad se odvijao u dve sesije: na prvoj su izneti primeri dobre prakse o ulozi muzeja kada je reč o politici, ali i kada je u pitanju lokalna zajednica i njeno učešće u radu muzeja, dok se na drugoj: Muzeji – objekti i subjekti teritorijalnog razvoja, najviše govorilo o profesionalnom razvoju regionalnih muzeja, kulturnom turizmu i marketingu unutar jedne regije ili grada.

U Jekatarinenburgu je potpisana i jedinstveni dokument o nameri da se formira Ermitaž-Ural kulturni i obrazovni centar.

Konferencija: Muzej i politika, ukazala je na čitav niz razlika među muzealcima uslovljenih pre svega kulturnim miljeom, pa i nacionalnim specifičnostima, ali i posledicama ideološkog oblikovanja kulture, pa samim tim i uloge muzeja u određenim društveno-političkim

procesima. Često se mogla čuti dilema ruskih muzealaca da li je savremeni muzej palata ili Diznilend, a koja je samo u prvom trenutku delovala kao lažno pitanje. Iza svake dileme stoji iskustvo, a muzeji u procesima višestrukih tranzicija kako profesionalnih tako (i posebno) onih društveno-političkih, nailaze na čitav niz prepreka, nedoumica, pa i strahova koji usporavaju ove proceses. Čini se da je u tom smislu epoha socijalizma ostavila duboke birokratske, ali i tragove lažnog elitizma, te začaurila muzeje u stanju neplodne hibernacije u kojem caruje opasan privid samodovoljnosti. Kad se još takav muzej nađe u carskoj ili prinčevskoj palati kao što je to često slučaj u Rusiji, ali i drugim delovima Evrope, s posebnim akcentom na zemljama bivšeg komunizma, onda ruska dilema dobija čvrsto utemeljenje.

S druge strane, nacija s najproblematicnijom istorijom u XX veku – Nemci, na impresivan način nam je demonstrirala svu važnost suočavanja sa sopstvenim „teškim“ nasleđem, te da je u interesu jednog naroda, kulture i istorije da stručnjaci iz njegovih redova interpretiraju to veliko i neugodno breme, a ne da dozvole da to rade (i o tome sude) drugi umesto njih. Nemački koncept memorijalnih muzeja i moderni načini interpretacije epohe nacizma su primeri koji zaslužuju da se pažljivo prouče, budući da je reč o praksi koja može biti od izuzetnog značaja za istorijske muzeje i memorijalne centre u neuralgičnim zonama među kojima je nesumnjivo i Balkan.

Ova konferencija je na izuzetno jasan način pokazala da ništa nije crno-belo, da moderni muzej zahteva konstantni dijalog, razmenu znanja i iskustava, ali i saradnju sa drugim sektorima kakvi su turizam, biznis, mediji i, naravno politika. Moderni muzej podrazumeva

višeslojnu, višesmernu i kompleksnu komunikaciju sa jednom potpuno novom publikom čija su shvatanja, percepcija i očekivanja bitno promjenjeni u odnosu na publiku u prethodna dva veka. To je zahtevan zadatak, ali ne i misija koju muzej ne može da ostvari, pogotovu ako svoj rad temelji na

ukupnom iskustvu struke i znanjima iz nauke, u jednom gradu, regionu, kontinentu ili na čitavoj Planeti.

Tamara Ognjević
Artis Centar, Beograd

SIMPOZIJUM: THE IMPACT OF DIALOGUE WITH VISITORS ON AOAM MANAGEMENT

Ovaj drugi po redu simpozijum (inače šesti skup) u okviru projekta *OpenArch* (međunarodna mreža arheoloških muzeja na otvorenom) iz programa Kultura Evropske unije, održan je u Arheološkom parku Viminacijum od 29. septembra do 3. oktobra 2014. godine, u organizaciji Arheološkog instituta (Beograd) i Arheološkog parka Viminacijum, a uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

Tokom trajanja simpozijuma učesnici iz osam zemalja predstavili su sedamnaest radova, odnosno razmenjena su iskustva između partnera na projektu: *Fotevikens Museum* (Švedska), *Historic Open Air Museum Calafell* (Katalonija, Španija), *Kierikki Stone Age Centre* (Finska), *Archaeon, Hunebedcentrum i EXARC* (Holandija), *AÖZA* (Nemačka), *Terramara di Montale* (Italija), *National History Museum Wales* (Vels, Velika Britanija), *University of Exeter* (Velika Britanija) i Arheološki park Viminacijum (Srbija).

Rad simpozijuma odvijao se u četiri sesije: *The Dialogue with the Visitors* (Dijalog sa posetiocima), *The Dialogue with Science* (Dijalog sa naukom), *The Dialogue with Skills* (Dijalog sa veštinama) i *The Dialogue with Museum Organizations* (Dijalog sa mujejskim ustanovama), koje se nisu vremenski poklapale

pa su svi učesnici imali priliku da prisustvuju svim prezentacijama.

Tokom rada sesije *The Dialogue with the Visitors* predstavljeni su: (1) plan o osnivanju Arheološkog parka *Vicus Fortunae* u okolini Hajdine, gde se nalazi veliki broj arheoloških lokaliteta iz različitih vremenskih perioda, uključujući i deo teritorije rimskog grada *Colonia Ulpia Traiana Poetovio* (Mojca Vojmer Gojković i Nataša Kolar: *Archaeological park Vicus Fortunae – projects and problems*); (2) arheološki parkovi u Rumuniji sa naglaskom na studiji slučaja vezanoj za lokalitet Tibiskum, smeštenom na šest kilometara severno od savremenog grada Karansebeša, gde su otkriveni i sačuvani ostaci rimskog utvrđenja i naselja (Adrian Ardet i Lucia Carmen Ardet: *Archaeological parks in Romania Archaeological Reservation from Tibiscum: Case Study*); (3) projekat zaštite paleontoloških nalazišta u dolini Vardara (Biljana Garevska: *Managing paleontological heritage in Republic of Macedonia*); (4) programi u Viminacijumu održani u okviru obeležavanja jubileja Milanskog edikta (Olivera Ilić: *1700 Years of the Edict of Milan: the Jubilee celebration in Viminacium*).

U okviru sesije *The Dialogue with Science* predstavljeni su: (1) pokušaj rekonstrukcije života u Srbiji tokom druge polovine XIV veka (Đorđe Mandrapa i Srđana Obradović:

Deo učesnika skupa.

Living history as a form of experimental archeology and its role in the promotion and popularization of historical and archeological discoveries; (2) nastanak i razvoj Arheološkog parka Viminacijum kao rezultat arheoloških istraživanja lokaliteta Viminacijum (Milica Tapavički Ilić i Jelena Andelković Grašar: Science in service of management: Archaeological Park Viminacium); (3) implementacija projekata realizovanih u periodu 2009–2014. sa ciljem povezivanja kulturnog nasleđa i turističke ponude u regionu severoistočne Makedonije (Vasilka Dimitrovska i Ivica Milevski: Heritage Recourse Management and Tourism Promotion of Northeast Macedonia); (4) rezultati istraživanja i nove ideje vezane za promociju dela rimskog limesa, koji se u dužini od 450 km pruža kroz teritoriju Srbije, gde je 2012. godine započet međunarodni projekat sa ciljem da rimski limes postane deo Uneskove liste svetske kulturne baštine (Nemanja Mrdić i Snežana Golubović: Vision of development – Serbian section of Roman Limes); (5) metod rada „Parka iz kamenog doba Dithmaršen“ u Albersdorfu, koji se odvija u saradnji sa Univerzitetima u Hamburgu i Kiliu (Rüdiger Kelm: Educational Principles of the Stone Age Park in Albersdorf (Germany)); (6) iskustva rada sa posetiocima u Muzeju na otvorenom Sveti Fagan u blizini Kardifa (Steve Burrow: Visitor research and disabled access at St Fagans National History Museum); (7) rezultati pokušaja rekonstrukcije kuća iz gvozdenog doba u Muzeju na otvorenom Sveti Fagan (Steve Burrow: Growing thatch from ancient spelt: an experiment in mass-production at St. Fagans

National History Museum); (8) uslovi fondova Evropske Unije i mogućnost konkurisanja sa novim projektima (*Albert Sorrosal: Update on EU funding and first brainstorming on potential new projects*).

U sesiji *The Dialogue with Skills* saopšten je rad o izradi keramike na prostoru Centralnog Balkana u neolitu (Vesna Živanić: *The Macro-lithic usage in the pottery production in Neolithic of the Central Balkans, some archeological and experimental evidences*); dok je Christos Boutsidis predstavio radove dvojice svojih kolega: o rezultatima eksperimentalne arheologije u okviru proučavanja veština ratovanja opisanih u Ilijadi (Manousos Kambouris: *Warfare in Mycenaean times: the Iliad as a paradigm and the applications emerging for experimental archaeology*), i o dostignućima eksperimentalnog projekta rekonstrukcije dipilonskog štita (Nikolaos Kleisiaris: *Reconstructing the "Dipylon" Shield. Experimental archaeology, experiential testing and modern educational adaptations*).

U okviru sesije *The Dialogue with Museum Organizations* predstavljeni su: (1) štampana izdanja Narodnog muzeja u Beogradu namenjena posetiocima uzrasta 3–15 godina (Eliana Gavrilović: *Museum's children's book as a communication tool with young visitors*); (2) rezultati arheoloških istraživanja višeslojnog lokaliteta Ukosa u Gradu Stalaču započeta 2009. godine u sklopu Projekta multidisciplinarnih istraživanja Mojsinjsko-poslonskog kompleksa (Sanja Rutić i Ljubiša Vasiljević: *Early Byzantine Fortress Ukosa - Grad Stalač*); (3) rezultati i iskustva vezani za pokretnu izložbu „Rimski mermer Viminacijuma“ (Dragan Jakanović i Teodora Branković: *The importance of the removable archaeological exhibitions for presentation of archaeological cultural heritage*).

Na kraju simpozijuma prikazan je dokumentarni film: Arheo Park Brazda – a short documentary film, autora Radomira Nikolića i Elene Karanfilovske, posvećen „kraljevskoj“ grobnici na lokitetu Gradište – Brazda (okolina Skoplja) za koju se smatra da potiče iz perioda V-III vek PNE, a gde se planira izgradnja prvog arheološkog parka u Makedoniji.

Održana su i dva performansa nastala kao rezultat istraživanja u okviru eksperimentalne arheologije, posvećena naoružanju i veštinama ratovanja u antičkom periodu: *Reconstruction of warrior techniques and nutrition of warriors, on the example of ancient Sparta (Koryvantes assotiation iz Grčke)*, a ratne veštine Rimljana prikazane su u scenskom nastupu: *The Roman Army Today* (udruženje Astutia Singidunum iz Beograda).

Učesnici simpozijuma su takođe posetili Narodni muzej u Požarevcu, srednjovekovno utvrđenje Golubac i muzej u Lepenskom Viru.

Sanja Rutić i Ljubiša Vasiljević
Narodni muzej Kruševac

SKUP: TRADICIONALNO ZANATSTVO – PRIVLAČNOST KULTURNOG TURIZMA

Četvrti po redu međunarodni skup: Tradicionalno zanatstvo – privlačnost kulturnog turizma, održan je 8. i 9. oktobra 2014. godine u Muzeju Hercegovine u Mostaru, pod pokroviteljstvom Foruma slavenskih kultura i projekta *Craftattract*.

Ovogodišnja manifestacija, pod nazivom: Tekstilno rukotvorstvo – tradicija koja živi, bila je posvećena zanatima za tradicionalnu izradu i ukrašavanje tekstilnih predmeta. U programu su učestvovali predstavnici: Hrvatske, iz Muzeja Zagorja (Staro selo Kumrovec) i Muzeja Istre u Pazinu, Federacije Bosne i Hercegovine iz Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine i iz Srbije iz Etnografskog muzeja u Beogradu.

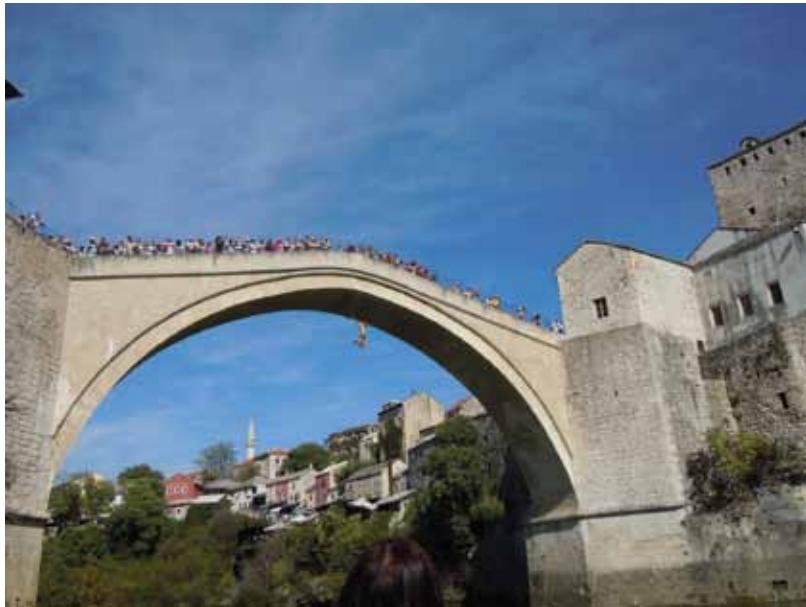
Regionalni projekt *Craftattract* Muzeja Hrvatskog zagorja ostvaruje se kroz hrvatsko i slovenačko partnerstvo u okviru inicijative *INTERREG IIIA* Programa za susjedstvo, putem sufinansiranja iz EU fondova tokom 2007. i 2008. godine. Dalji razvoj projekta *Craftattract* vezan je za nove inicijative i saradnju sa novim partnerima pod pokroviteljstvom mreže Foruma slavenskih kultura čiji je cilj podsticanje svih vidova kulturne saradnje među slovenskim zemljama. S obzirom na opšte potrebe usklađivanja odnosa između turističkog i kulturnog sektora kao i sprečavanje iseljavanja stanovništva iz seoskih područja, ovaj projekt promoviše razvoj mikrolokacija sa stvaranjem novih

poslovnih odnosa u oblasti kulturnog turizma i privrede uz podjednaku pažnju na očuvanje nematerijalne baština određenog kraja.

Sprovođenje projekta *Craftattract* u okviru mreže Foruma slavenskih kultura za glavni cilj ima promovisanje i čuvanje nematerijalne baštine u državama članicama mreže uz pomoć jedinstvenog modela beleženja pojave tradicionalnih zanata i veština praćenog izradom baze podataka. Kao specifični ciljevi projekta navode se: razvijanje usaglašenog modela evidencije nematerijalne baštine i mogućnosti koje pruža za razvoj kulturnog turizma, povezivanje sa turizmom i privredom uz finansijsku održivost i uspostavljanje modela transfera znanja i edukacija.

S obzirom na to da projekt predviđa aktivno učestvovanje partnerskih država, susreti se održavaju svake godine u jednoj od zemalja članica, sa članovima koji omogućavaju podršku projektu kao i sa predstavnicima ministarstava zaduženih za rad na nacionalnim listama zaštite nematerijalne baštine.

Ove godine domaćin projekta bio je Muzej Hercegovine u Mostaru, osnovan 1950. godine s ciljem da istražuje, prikuplja, čuva i prezentuje bogatu kulturno-istorijsku baštinu Mostara i Hercegovine. Muzej posedeuje više desetina hiljada muzejskih predmeta, dokumenata, fotografija i drugih muzealija koji

Tradicionalni skokovi sa Starog mosta u Mostaru.

svedoče o bogatoj i burnoj kulturnoj prošlosti ovog regiona i grada Mostara. U sastavu Muzeja Hercegovine nalaze se spomen-kuće Džemala Bijedića i Svetozara Čorovića sa spomen sobom Alekse Šantića, Muzej Stari most i Interpretacijski centar koji prikazuje tradicionalni život, kulturu i običaje Mostara i cele oblasti na muzeološki savremen način, vodeći računa o kompleksnosti života i kulture u ovom području.

Program manifestacije je bio izuzetno bogat, sadržajan i uskladen sa temom skupa. Prvog dana, nakon pozdravne reči učesnicima skupa predstavljen je rad Muzeja Hercegovine u Mostaru i upriličena je poseta Spomen-kući Džemala Bijedića. U muzejskim prostorijama ovog kompleksa smeštena je spomen soba političara Džemala Bijedića (1917–1977). Tu se nalaze i fotografije iz života starog Mostara koje je snimio fotograf Anton Zimola (1866–1952) i etnografska i arheološka postavka. Za učesnike je zatim organizovan obilazak stare zanatske čaršije sa posetom terzijskoj radionici u kojoj je zanatlija Mustafa Šoš pokazao svoje proizvode i demostrirao tehnike veza koje danas najviše primenjuje. Nakon toga učesnicima je predstavljen MuM (Muzej u Mostaru) Interpretacijski centar otvoren 2013. godine. Savremena izložbena postavka u Interpretacijskom centru prikazuje bogato etnografsko nasleđe Mostara i Hercegovine, kao i njihova obeležja: reka, kamen, zanatska

tradicija, multikulturalnost, bogatstvo običaja itd. Posetiocima Centra su u audiovizuelnoj formi dostupne i brojne informacije i podaci o značajnim kulturnim, religijskim i arheološkim lokalitetima u okruženju.

Učesnici skupa su zatim posetili Muzej Tara koji je posvećen razvoju grada Mostara i obnovi Starog mosta koji je srušen u ratu 1994. godine. Muzej je smešten u kuli Tara, na levoj strani Neretve, koja čini celinu sa kulom Halebijom. Most je prvobitno sagrađen po porudžbini Sulejmana Veličanstvenog. Po nacrtu mimara Hajrudina (1557–1566) most je podigao poznati graditelj iz tog perioda Kodža Mimar Sinan. Ovaj jednolučni kameni most izuzetne lepote bio je centar gradskog jezgra oko koga se razvijao specifični kulturni, istorijski, ekonomski i društveni život grada. U Muzeju je prikazan i proces njegove obnove koja je izvedena u periodu 1999–2004. godina.

Prvog dana skupa u Kulturnom centru u Mostaru otvorena je zajednička regionalna izložba: Tekstilno rukotvorstvo: tradicija koja živi. U okviru tri segmenta muzeji iz Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine predstavili su regionalne karakteristike tradicionalnog tekstilnog stvaralaštva – tkanja i veza. Muzej „Staro selo“ Kumrovec predstavio se Tekstilnim rukotvorstvom Hrvatskog Zagorja, uz praktično izvođenje veza, tehnikama i motivima karakterističnim za Donju

Deo izložbe posvećen tradicionalnom tkanju i vezu u Srbiji.

Stubicu, vezilje iz Udruge Stubička baština. Tekstilno stvaralaštvo Bosne i Hercegovine je predstavljeno odabranim predmetima vezanim za ručnu obradu vune i tekstilno pokućstvo koje su preuzete iz etnografskih zbirki Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. Na delu izložbe pod nazivom: Tradicionalno tkanje i vez u Srbiji, Etnografski muzej u Beogradu je putem odabranih eksponata iz zbirki Tekstilno pokućstvo i Vez i čipka ukazao na značaj i mnogostruka kulturna značenjenja tradicionalnih tekstilija Srbije. Izložbu su dopunile i fotografije uveličanih delova predmeta kojima se ukazuje na raznovrsnost tradicionalnih tehnika tkanja i veza s ciljem da se ukaže na mogućnost njihove implementacije u savremenom stvaralaštvu. Zajedničku izložbu je otvorio direktor Muzeja Hercegovine u Mostaru, Asim Krhan i kustos Zemaljskog muzeja u Sarajevu Lebiba Džeko. Otvaranju izložbe prisustvovali su predstavnici resornih ministarstava Federacije BiH, kao i predstavnici medija.

Drugog dana skupa održan je okrugli sto: Uloga muzeja u očuvanju izvornih tradicionalnih znanja i vještina u tekstilnom rukotvorstvu, kome su prisustvovali i predstavnici resornih ministarstava i medija.

Kustos Etnografskog muzeja u Pazinu (Hrvatska), Mirjana Margetić, imala je prezentaciju pod nazivom: Smjena generacija – tkalac i tkalje. U radu su predstavljene

radionice tradicionalnog tkanja koje se u ovom Muzeju kontinuirano odvijaju od 1991. godine, sa akcentom na specifičnim oblicima komunikacije koje se tom prilikom uspostavljaju između tkača i publike. Tihana Kušenić, kustos i dokumentarista Muzeja „Staro selo“ Kumrovec predstavila je bazu podataka Centra za tradicijske obrte i vještine dok je Anita Paun Gadžo prezentovala rad radionica različitih sadržaja upriličenih u muzeju Staro selo Kumrovec. Nakon toga je posredstvom Snežane Tomić, kustosa iz Muzeja na otvorenom Staro selo Sirogojno (Srbija) prikazan film: Obrada konoplje. Film je nastao kao eksperiment 1998. godine kada se pristupilo reprodukovavanju procesa uzgoja i obrade konoplje koja je u Srbiji sve do sedme decenije dvadesetog veka bila veoma značajna tekstilna sirovina u domaćoj radinosti. Film je značajan dokument vezan za očuvanje ovog vida nematerijalne kulturne baštine u cilju prenošenja tradicionalnih znanja. Prezentacija kustosa Irene Fileki iz Etnografskog muzeja u Beogradu pod nazivom Izložba „Vez u gradu“ i radionica: Naučimo da vezemo kao način popularizovanja nacionalnog nasleđa i evropskih tradicija u vezu, predstavlja praktičan primer prenošenja znanja o tipovima veza i izrade. Marina Cvetković, takođe kustos Etnografskog muzeja u Beogradu, predstavila je četiri različito profilisana tkačka udruženja u Srbiji koja na specifične načine pristupaju negovanju i implementaciji tradicionalnih tkačkih tehnika. U radu se pokreće pitanje

Srednjevekovna nekropola
stećaka Radimlja.

uloge i kvaliteta komunikacije Muzeja sa ovakvim udruženjima. Okrugli sto je završen prezentacijom kustosa Lebibe Džeko iz Zemaljskog muzeja BiH: Tkanje u Savremenoj Hercegovini, u kojoj su predstavljeni rezultati istraživanja kao potencijala za revitalizaciju tkačke delatnosti u ispitivanom području.

Diskusija se odvijala u pravcu ukazivanja na značaj zanatlijia, ali i drugih živih prenosilaca znanja, kao i stvaranja baze podataka o njima. Razgovaralo se i o različitim mogućnostima i načinima pomoći koje mogu pružiti resorna ministarstva.

Nakon diskusije, po programu je usledio obilazak još jednog objekta Muzeja u Hercegovini: Spomen kuće Svetozara Čorovića gde se čuva književna građa i dokumenti vezani prvenstveno za život srpskog pisca Alekse Šantića. U spomen sobi Alekse Šantića posetiocima je omogućeno da se putem odabranih predmeta, pisama, dokumenata, a ponajviše dokumentarnih fotografija upoznaju sa životom i delom ovog značajnog srpskog pisca.

Nakon toga usledio je deo programa vezan za temu kulturnog turizma u okviru koje su učesnici obišli značajne lokalitete u okruženju koji su direktno i indirektno vezani za temu programa, odnosno za kulturni turizam. Prvo se išlo u obilazak lokaliteta Radimlja na kome se čuvaju 133 primerka srednjovekovnih

stećaka, a nakon toga učesnici skupa su obišli staro jezgro mesta Stolac i posetili tradicionalni zanatski objekat na vodi zvan stupe i badnje, koji se koristio za valjanje ručno tkanih vunenih prekrivki. Program se završio posetom Počitelju, jedinstvenom kulturnoistorijskom naselju mediteransko-orientalnog tipa. U naselju je sačuvan muslimanski religijski kompleks sa džamijom, medresom, hamamom, hanom. Od 1964. godine mesto je postalo poznato po likovnoj koloniji dok su pojedine autentične kamene kuće postale ateljei priznatih slikara.

Svi sadržaji ovog skupa, od stručnih iskustava i saznanja izloženih u okviru izložbe i izveštavanja na okrugлом stolu, do obilaska istaknutih znamenitosti ove regije, uklapljeni su u glavne i specifične ciljeve projekta *Craftattract* i praktično su ukazali na mogućnosti koje jedna oblast može da pruži u uspostavljanju veze nematerijalne kulturne baštine sa razvojem kulturnog turizma i privrede, a pritom su omogućili i dragocenu razmenu iskustava među kolegama, učesnicima skupa.

Irena Fileki
Marina Cvetković
Etnografski muzej u Beogradu

„STARO SELO“ I NAGRADA „EVROPSKI MUZEJ GODINE“

Među institucijama nominovanim za Nagradu Evropski muzej godine (EMYA), koju od 1977. dodeljuje Evropski muzejski forum (EMF), ove godine je bio i Muzej na otvorenom „Staro selo“ Sirogojno.

Evropski muzejski forum, koji je osnovao čuveni muzeolog Kenet Hudson (*Kenneth Hudson*), svake godine u nekom od evropskih gradova organizuje takmičenje i konferenciju. Pored muzeja pravo učešća na takmičenju imaju i sve institucije, pa čak i inicijative, sa evropskog kontinenta, koje su u nekoliko poslednjih godina bitno unapredile svoj rad u oblasti zaštite, prezentacije i interpretacije kulturnog nasleđa. Moto takmičenja: „unaprediti svoj rad“, odnosi se na otvaranje nove muzejske zgrade ili nove stalne postavke, ili na transformaciju institucije po inovativnom modelu komunikacije u okviru baštine. Od predloga iz svih evropskih zemalja Evropski muzejski forum bira tridesetak institucija koje će biti nominovane za Nagradu, i koje stižu pravo da se kroz petnaestomunitno izlaganje predstave na zavšnoj svečanosti.

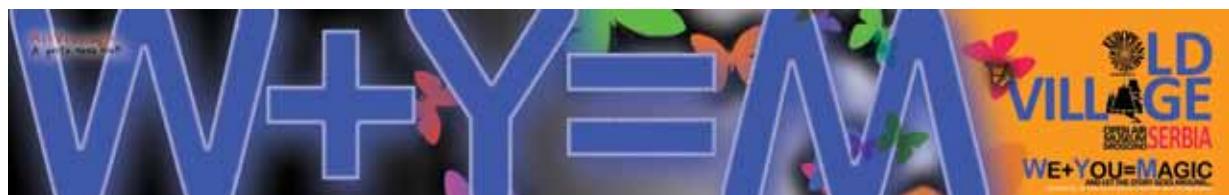
Mnogi značajni evropski muzeji su do sada bili nominovani, ili su dobijali nagradu, kao što su Muzej savremene umetnosti u Bilbau ili muzej Viktorija i Albert u Londonu. Nagrada (*Grand Prix*) je svakako veliko priznanje i gotovo redovno određuje kvalitativne normative u pogledu muzejske izuzetnosti, ali i kroz nominacije se utezljuju pravci i tendencije u inovativnim pristupima baštini kao polju koje unapređuje kvalitet javnog života.

OD PREDLOGA DO NOMINACIJE

Predlog za nominaciju, odnosno preporuku i podršku „Starom selu“ dala je Mila Popović Živančević, direktor Centralnog instituta za konzervaciju i predsednik Regionalne alianse ICOM-a za jugoistočnu Evropu (*RA ICOM SEE*).

Da bi se došlo do faze nominacije svaki kandidat popunjava zahtevni formular u kome mora da pokaže (i dokaže) inovativnost svojih aktivnosti, kao i filozofiju baštinja koju zastupa. U tom smislu „Staro selo“ je predočilo svoju misiju i viziju u službi podizanja kvaliteta javnog života, edukacije i oblikovanja publike, dokumentujući ih obrazloženjima svojih aktivnosti uz mnoštvo ilustracija. No, formular je tek jedan, početni korak i služi za prvi krug eliminacije. Sledeću fazu čini zvanična i javna poseta članova žirija, a potom i jedna tajna ili anonimna, za koju ne znamo ni kada se dogodila, niti ko je bio predstavnik žirija. Ova druga poseta je značajnija u konačnoj evaluaciji institucija za finalnu nominaciju jer se tokom nje muzej predstavlja u onom setlu u kom svakodnevno funkcioniše – bez namenskog doterivanja i uobičajenog preterivanja koja se „izvode“ za oficijalne posete. Nakon svih ovih koraka, ukoliko se muzej dobro pokazao, stiže i pismo o zvaničnoj nominaciji.

Ono što je u procesu od kandidature do nominacije važnije, jeste da muzejska institucija zaista prolazi kroz proces rigoroznije, promene procene stvarnog stanja

Logo i moto prezentacije Muzeja „Staro selo“ Sirogojno.

i kvaliteta funkcionisanja, koji su dragoceni za dalji rad, razvoj i napredak institucije, bez obzira na samu nominaciju. Dakle, sama procedura služi istovremeno i kao tačka preseka, „prolazno vreme“, ali i kao momenat koji može usmeriti dalje tokove kretanja same institucije.

OD NOMINACIJE DO KONFERENCIJE

Onog momenta kada se nominacije objave javno, i kada predsednik Eropskog muzejskog foruma Vim de Vos pošalje pismo čestitke, kreću „slatki“ problemi: osmišljavanje i priprema prezentacije koja se sastoji od javnog intervjuja i poster-prezentacije i, priprema za ostvarivanje što boljeg utiska tokom boravka u zemlji domaćinu (u ovom slučaju Estoniji). Iako odluku o Nagradi žiri donosi samo na osnovu formulara i poseta žirija, dok je javni intervju formalnost, on je ipak veoma značajan za upoznavanje sa kolegama, odnosno institucijama, stvaranje potencijalnih platformi za buduće saradnje i konačno, ili prvenstveno, za direktnu promociju kulture zemlje. S obzirom na to da jedna zemlja obično ima samo jednog predstavnika (mada to nije i pravilo) ovde je u pitanju i svojevrsna kulturna diplomacija, odnosno predstavljanje kulture svoje zemlje i njenog odnosa prema kulturnoj baštini, što kandidatima stvara dodatni pritisak.

Svoj nastup „Staro selo“ je koncipiralo kroz slogan „Mi+Vi=Magija“, što je bio zapis jedne grupe posetilaca u knjizi utisaka. Pored toga što je to bio naslov izložbe iz 2012. godine na kojoj je predstavljen značaj dokumentovanja muzejskih procesa, bio je to i odličan slogan za pojašnjavanje današnje uloge „Starog sela“ u javnosti. Naime, „mi“ u ovom kontekstu su posetioci, dok je „vi“ namenjeno muzeju. Taj transfer pozicije savršeno je odgovarao načinu na koji zaposelni u muzeju doživljavaju svoju instituciju i na koji sprovode svoje programe: lokalna zajednica uključena je u gotovo svaki projekat od samog starta. Dakle, publika, ili tačnije ljudski resursi iz okruženja, postaju aktivni stvaraoci muzejskog sadržaja i koncepta. U tom smislu je prelazak na drugo lice množine predstavljao zapravo jedno romantizovano poistovećivanje sa postmodernom funkcijom i statusom muzeja koje se ogleda u deegoizaciji kustoskih praksi

i deelitizaciji muzejskih aktivnosti. Dodatno, slogan „Mi+Vi=Magija“ je bio odličan i zbog toga što nije nastao u muzeju, niti u kakvoj marketinškoj agenciji, već je spontano potekao od publike.

U tom duhu smo razmišljali i o predmetu kroz koji je u završnom delu javnog intervjuja trebalo da predstavimo specifičnosti naše muzejske filozofije. Muzealci „Starog sela“ su već izvesno vreme sigurni da koncept zaštite narodnog graditeljstva predstavlja bazični i nezaobilazni deo našeg poslanstva, ali da postoji i beskrajni niz drugih mogućnosti interakcije sa svetom oko nas, jednako legitimnih i utemeljenih kako u metodologijama muzejske komunikacije i interpretacije, tako i u realnosti života koji se odvija tik oko nas. Koristeći kao inspiraciju programe koje smo realizovali u poslednjim godinama, shvatili smo da dotičemo probleme savremenog društva iz ugla jedne ruralne sredine, ali takođe i sredine koja se može interpretirati iz bilo kog konteksta kako bi postala vidljivija i bliža bilo kom savremenom čoveku. U tom smislu je šira lokalna zajednica predstavljala pravi i nepresušni izvor, kroz projekte Kafane, Kuće Zlatibora od XIX veka do danas (*EU Heritage Awards 2012*, posebno priznanje žirija), Čauš, Drvo života, Sirogojno-ljudi-dela, Zlatiborac na određeno vreme (Investitorska kultura življjenja), Ljubavna švrljanja, Vašar starih zanata, Festival „Svet muzike“, Novi folklor, zanatlige, domaćice, Granice u povlačenju (*Frontiers in retreat*), shvatili smo da smo već formirali jednu specifičnu bazu kroz koju smo se bavili različitim društvenim fenomenima, ili napravili pomake ka holističkoj interpretaciji kulturne baštine i uveli neke metodološke novine koje se tiču koncepta označenog kao: *living history*, muzeja komšiluka ili eko (i ekono) muzeologije. Dodatno, evropski kontekst nam je dalo naše izdavaštvo, jer je „Staro selo“ izdavač međunarodnog Zbornika „Muzeji na otvorenom“ u kojem se sabiraju i razmenjuju najznačajnije ideje, misli i prakse evropskih muzeja na otvorenom, a koje podržavaju od 2013. AEOM (Asocijacija evropskih muzeja na otvorenom) i od 2014. Savet Evrope.

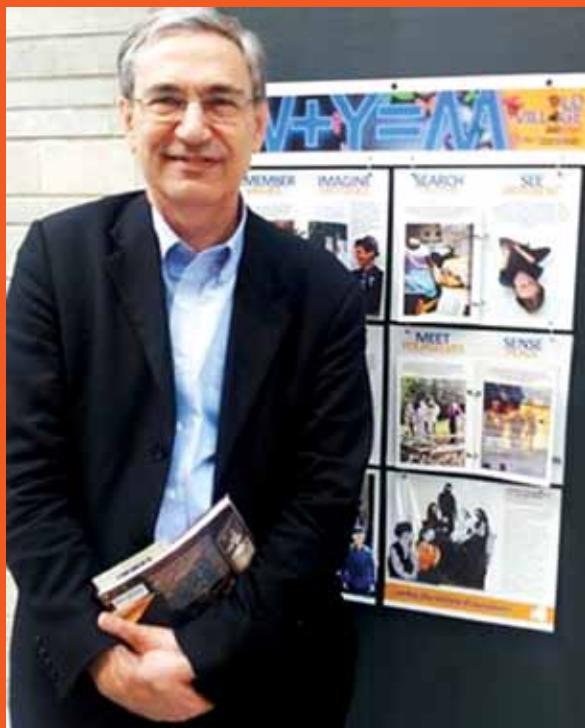
Imajući sve to u vidu, odlučili smo da predmet ne referira na graditeljstvo, jer će se ono svakako pojavljivati u nekom obliku, već na

Prezentacija Muzeja „Staro selo“ Sirogojno.

Nikola Krstović govor na javnoj prezentaciji.

Orhan Pamuk ispred postera Muzeja „Staro selo“ Sirogojno.

onom što nazivamo nematerijalna baština, ili preciznije: fenomenološki pristup baštini. U početku je odluka bila pomalo kontroverzna i iznenadujuća, a ticala se fenomena prve bračne noći. Tako je predmet postao zapravo još jedan koncept pod nazivom: Problemi sa moralom. Izvođač je bio „dokaz uspešne prve bračne noći“, ali i tri priče različitih hronologija kroz koje se konfrontiraju različiti pogledi na ovaj fenomen.

Ideja je bila ukazati na nove metodološke poglеде u muzejima na otvorenom i muzejima uopšte: da li muzejski predmet mora imati status vrednog i jedinstvenog? Da li predmet mora uvek da bude originalan? Ili predmetu treba utisnuti kapacitete da ispriča priče i da otvori debate i o današnjim pogledima na stvarnost? Da li, ako kreiramo iluziju, lažemo? Da li imamo pravo, i koliko, da remetimo ili spajamo, privatno i javno? Šta je lična a šta kolektivna memorija? Suštinski, „Staro selo“ se nije odlučilo za predmet, već ideju – ideju morala, odnosno njegovog razumevanja u različitim vremenskim i geografskim okvirima. To je ujedeno bila i referenca na neka pitanja etičkih kategorija oko kojih se „lome koplj“ u muzeologiji i muzejskim praksama, a uglavnom se baziraju na prethodno postavljenim pitanjima.

KONFERENCIJA

Tok samog predstavljanja je izrazito dinamičan, kako za svaki muzej pojedinačno, tako i generalno gledano. Konferencija ima veoma intenzivan ritam i odstupa od klasičnih modela u kojima se „predstavnici hvale dostignućima institucije“. Bina Muzeja savremene umetnosti Kumu u Talinu (pobednika ovog takmičenja 2011. godine) je impresivna, kao i tehničke mogućnosti, odnosno logistika za svaku od prezentacija. Nije bilo sumnje da su domaćin i organizator učinili sve što je u njihovo moći kako bi se svaki predstavnik osećao što priyatnije. Međutim, sam koncept javnog intervjeta, kako bi to rekli Francuzi, ima nešto drugačiju notu. Nakon trominutne prezentacije u „slobodnoj formi“, predstavnik odgovara na pitanja nekoliko članova žirija o muzeju, koja uglavnom postavljaju članovi koji su posetili muzej, što znači da su ona specifična i konkretna i mogu se ticati primećenih nesuglasnosti u odnosu na podnetu aplikaciju.

Muzej „Staro selo“ predstavio se prvog dana, peti po redu, zajedno sa predstavnicima iz Turske (Baksi muzej koji je prethodno osvojio nagradu Saveta Evrope za najbolji muzej 2014. godine), Danske (*Den Gamle Bi*, jedan od najznačajnijih muzeja na otvorenom u Evropi sa kojim sarađujemo prilično često i najčešće kroz naš međunarodni Zbornik), Portugala i domaćina Estonije.

Istovremeno je u velikom holu Kumu muzeja bila izložena poster prezentacija „Starog sela“ koja je, pored ostalih, bila pod konstantnim reflektorima svih učenika. Ono što je našu poster-prezentaciju izdvajalo od ostalih svakako je bila njena interaktivnost. Razmišljajući o njoj, dali smo sebi zadatku da je koncipiramo tako da zahteva angažman gledaoca: tako smo i došli do idejnog koncepta da prati ideju „Mi+Vi=Magija“, odnosno ne da predstavlja, već da poziva na igru i dijalog. Posvećena je ljudima (a ne predmetima) koji su zaslužni za stvaranje muzeja, graditeljima, onima koji su učestvovali ili bili nosioci različitih programa, ali i „običnim“ ljudima koji su na ovaj ili onaj način došli u kontakt sa muzejom, a koji su ostavili svoj trag u njegovom radu. Dizajnerski je bila osmišljena tako da su se delovi okretali kao listovi u knjizi, dok su isečene, male figure postavljene kao magneti na podlozi. Kada bi se pomerile, iza njih je ostajala napisana njihova biografija, njihove misli i utisci o muzeju. Celine kroz koje smo pozivali na dijalog bili su: Seti se vrednosti (*Remember values*), Zamisli istorije (*Imagine Histories*), Traži istine (*Search truths*), Vidi drugačije (*See different*), Uči kreativno (*Learn creatively*), Čuj pozitivno (*Hear positively*), Upoznajte sebe (*Meet yourselves*), Oseti mesto (*Sense place*), kao i završnom idejom koja se mahom odnosila na naše zanatlje: Ko god ispriča priču u muzeju, piše istoriju nas samih (*Whoever tells the story in the museum, writes the history of ourselves*).

POPLAVE U SRBIJI I PODRŠKA ORHANA PAMUKA

Drugog dana takmičenja počele su da stižu vesti o katastrofalnim poplavama u Srbiji. Istovremeno, počele su da pristižu i vesti o otkazivanju aktivnosti u mnogim muzejskim i institucijama kulture uopšte, uključujući i

samu, u tom momentu aktuelnu manifestaciju Noć muzeja, te kako se organizuju dobrotvorne aktivnosti kroz koje se prikuplja pomoć za stradale i ugrožene. U to vreme kao kandidat, a ispostaviće se, kasnije, i kao pobednik EMYA 2014, nobelovac Orhan Pamuk od srca je uputio podršku Srbiji i posebno muzejima koji su se u ovim vanrednim okolnostima okrenuli svojoj primarnoj funkciji – da budu servis društva i zajednica, ono što bi se muzejskim jezikom istaklo, *hot-spots* velike akcije pomoći.

POBEDNICI

Gotovo da nije bilo sumnje u pobedu apsolutnog favorita i glavnu Nagradu je osvojio Muzej nevinosti iz Istambula, nobelovca Orhana Pamuka. U obrazloženju se navodi da Muzej nevinosti može biti posmatran kao istorijski muzej života u Istanbulu u drugoj polovini XX veka. Ipak, ovaj muzej se može posmatrati i kao integralna, na objektima bazirana verzija fiktivne ljubavne priče iz istoimene Pamukove novele. Muzej nevinosti zamišljen je kao mali i lični, lokalni i održivi model za muzejski razvoj koji inspiriše i uspostavlja nove i inovativne paradigme u muzejskom sektoru. Dodatno, praćen je i Manifestom Orhana Pamuka koji promoviše lokalne i intimne muzeje ulice, kraja i komšiluka kao jedinog održivog vida očuvanja kolektivnih memorija. Stoga ova inicijativa ispunjava najviše standarde društvenog kvaliteta i iz perspektive kulturnog nasleđa i iz perspektive publike. Nagrada je skulptura Henrika Mura „Jaje“, koja je prelazna pa će naredne, 2015. godine, biti predata sledećem, 38. pobedniku izbora za Evropski muzej godine.

Nagrada „Kenneth Hudson“ dodeljuje se za najizazovniju inicijativu i inovativnost (uobičajeno tehnološku) u interpretaciji postavke. Dobitnik Nagrade, koja nosi ime osnivača Evropskog muzejskog foruma, je Memorijal „Žanis Lipke“ iz Rige (Letonija). Ovaj novi muzej, otvoren 2013. godine, bio je favorit publike, odnosno profesionalaca koji su se takmičili ili prisustvovali konferenciji. Čuva sećanje na humani čin koji je izveo Žanis Lipke, letonski radnik na dokovima i krijumčar, koji je spasao živote više od 50 Jevreja iz geta tokom Drugog svetskog rata. Očaravajuća

priča, fenomenalna nova muzejska zgrada i inovativna prezentacija čine da iskustvo posete muzeju bude izuzetno bogato i duboko.

Nagrada *Sileto* dodeljuje se za aktivan odnos sa lokalnom zajednicom i angažovanje volontera. Dobitnik je Muzej *Saurer* iz Arbona u Švajcarskoj. *Saurer* fabrika kamiona bila je najveći poslodavac u Arbonu sve do svog zatvaranja 1987. godine, kada je preko 6000 ljudi ostalo bez posla, što je uslovilo neviđen udar na ponos i pad morala, ali i na ekonomiju u ovom malom švajcarskom mestu. „Oldtajmer klub“ *Saurera* počeo je da prikuplja i restaurira vozila firme *Saurer* stvorivši tako muzej visokih profesionalnih standarda i to u potpunosti kroz volonterske napore.

NENAGRAĐENI

Potrebno je napomenuti da je konkurenca na takmičenju izuzetno jaka. Veliki broj institucija koje su prikazale veoma inovativne prakse nisu osvojile neku od nagrada, ali su svakako bile veoma zapažene. Pomenimo samo neke: Muzej Štedelijk Amsterdam (*Stedelijk Museum Amsterdam*, Holandija), Muzej naučne fantastike, utopije i neobičnih putovanja (*Maison d'Ailleurs, Musée de la science-fiction, de l'utopie et des voyages extraordinaires*, Iverdon, Švajcarska), Kuća za ljude i umetnost Lauba (*Lauba*, Zagreb, Hrvatska), Den Gamle Bi (*Den Gamle By. Danmarks Købstadmuseum*, Orhus, Danska), Bolnica u nuklearnom bunkeru (*Sziklakórház Atombunker Museum*, Budimpešta, Mađarska), Muzej alkohola i alkoholnih pića (*Spiritmuseum*, Stokholm, Švedska), Nacionalni muzej nauke i tehnologije (*Museo Nacional de Ciencia y Tecnología*, Korunja, Španija), Galerija Viljema Morisa (*The William Morris Gallery*, London, Velika Britanija). Jasno je da nije dovoljno imati veliku i moćnu instituciju, biti poznat i u evropskim okvirima, ili imati status muzeja-zvezde. Sasvim sigurno, najvažnija je ideja, provokacija, dobra realizacija zamišljenog

i planiranog kao i saradnja sa okruženjem. U tom smislu je, kao ključna ideja u transformaciji muzejske i uopšte baštinske delatnosti, nekoliko puta tokom dana dodele nagrada istaknut moto „Starog sela“: Mi+Vi=Magija.

ZAŠTO JE VAŽNO UČESTVOVATI?

EMYA je najstarije, najrelevantnije i najorganizovanije takmičenje muzeja i baštinskih praksi u Evropi. I sasvim sigurno, velika je čast naći se u društvu najrelevantnijih evropskih institucija na tom polju. Muzej u Prijepolju imao je čast da 2012. godine dobije jedno od specijalnih priznanja žirija, kao prvi kandidat koji je iz Srbije učestvovao na ovom takmičenju. Svojim učešćem Muzej „Staro selo“ nastavio je predstavljanje Srbije na ovom takmičenju, a sasvim je sigurno da bi još mnogo institucija moglo da se kvalitetno pripremi za predstavljanje kako svoje delatnosti tako i zemlje, markirajući tako nivo muzeološke i baštinske svesti na nivou države, jer je i Ministarstvo kulture i informisanja Srbije podržalo učešće „Starog sela“ na takmičenju u Estoniji. Razmišljajući o Jugoslovenskoj kinoteci (koja ima fantastičnu novu zgradu i veoma zapažene aktivnosti), ili Muzeju istorije Jugoslavije, Galeriji Matice srpske, ili lokalnim muzejima u npr. Kikindi ili Kraljevu, izvesno je da potencijal ne nedostaje, i da ga treba iskoristiti koliko već u bliskoj budućnosti. Ono što je značajno za „Staro selo“ je da je nominacija bila prelomna tačka u našoj auto-evaluaciji i da su tek nakon nje, dakle tokom 2014. godine realizovane mnoge aktivnosti koje su jasno usmerile naš dalji pravac kretanja, pojačale saradnju na nacionalnom i međunarodnom polju, ali i utemljile neke buduće saradnje.

Nikola Krstović

Muzej na otvorenom „Staro selo“ Sirogojno

TREĆI MUZEOLOŠKI SEMINAR POZORIŠNA MUZELOGIJA U XXI VEKU

Povodom obeležavanja desetogodišnjice Foruma slovenskih kultura održan je Treći muzeološki seminar pod nazivom Pozorišna muzeologija u XXI veku (*Theatre Musology in the XXI century*) u organizaciji Foruma slovenskih kultura, Nacionalnog komiteta ICOM-a Makedonije i Ministarstva kulture Republike Makedonije.

Seminar je uvodnim predavanjem: *Theatre Museology in the XXI century* (Pozorišna muzeologija u XXI veku) otvorila Jelena Lužina, teatrolog, autor projekta: Muzej narodnog pozorišta Makedonije i Andrej Timofejev. Nakon toga su usledile prezentacije: Muzej budućnosti: između fizičkog i virtualnog prostora (*The museum of the Future: between physical place and virtual space*) Karla Boromausa Mura, direktora Državnog tekstilnog i industrijskog muzeja Augsburg (Nemačka); Digitalna interpretacija: značenja i implikacije na savremenu ulogu muzeja (*Digital interpretation: meanings and implications on contemporary museum role*) Masima Negrija, direktora Evropske muzejske akademije iz Milana; Interpretacija nasleđa – savremene tendencije (*Heritage Interpretation – contemporary tendencies*) Darka Babića, višeg naučnog saradnika i predavača na Odeljenju za muzeologiju i heritologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatska) i Pozorište i istorijski povratak u muzej – primeri iz Bugarske (*Theater and historical Reenactment in the Museum – Practical Examples from Bulgaria*) Iskrena Velikova, kustosa u Odeljenju za savremenu istoriju Regionalnog istorijskog muzeja Ruse (Bugarska).

Drugi deo seminara je bio u formi Okruglog stola na temu Upotreba novih tehnologija u stalnim muzeološkim postavkama; dobre i različite prakse (*The Use and Exploitation of the new technologies at the permanent museological exhibitions; good and different practices among us*), nakon čega je Cveta Nenova, direktor Arena Medije iz Bugarske imala prezentaciju Digitalni sadržaj muzejske izložbe: vrednosti, emocije. Primeri iz Regionalnog istorijskog muzeja, Ruse,

Bugarska (*The digital content of the Museum's Exhibition: living values, shared emotions. Examples from Rousse, Bulgaria*).

Forum slovenskih kultura je međunarodna organizacija osnovana 2004. godine sa ciljem očuvanja i razvoja kulturnih vrednosti, tradicija i kulturnih sadržaja na prostoru zemalja u kojima se govore slovenski jezici. Među zemljama članicama su: Bugarska, Bosna i Hercegovina, Belorusija, Hrvatska, Makedonija, Rusija, Slovenija, Srbija, Ukrajina, Crna Gora, Češka, Poljska i Slovačka.

Promoviše saradnju između ovih zemalja u oblasti kulture, obrazovanja i nauke, razvija kulturnu razmenu, organizuje susrete i definiše zajedničke projekte. Sedište Foruma je u Ljubljani (Slovenija).

Misija Foruma slovenskih kultura je povezivanje slovenskog kulturnog miljea, promovisanje slovenske kulture, nauke i umetnosti i njihova realizacija u savremenom globalnom društvenom kontekstu.

Forum teži da postane referentna globalna platforma intelektualnog dijaloga među slovenskim kulturama i centar slovenske umetnosti i nauke. Jakim partnerstvom sa međunarodnim organizacijama, nacionalnim inicijativama i ekonomijom, Forum podržava i razvija inovativnost i kreativnost slovenskih kulturnih područja, osnažuje zajedničke kulturne projekte, mobilnost umetnika i profesionalaca.

Forum slovenskih kultura dodeljuje nagradu ŽIVA, ustanovljenu 2012. godine, kao priznanje za izuzetne rezultate u radu sa pokretnom i nepokretnom kulturnom baštinom, pohvalu za najbolju praksu i podsticaj razmene znanja i iskustava, kao i za nove inicijative. Ime je dobila po slovenskoj boginji Živi koja predstavlja princip života, mladosti, lepote, blagosti, vitalnosti i plodnosti, što su vrednosti koje poetično opisuju slovensko nasleđe.

Snežana Mišić
Galerije Matice srpske

POSETILI SMO

JEDNA SKICA O PARISKOM SALONU CRTEŽA

Crtati – to znači ići olovkom do ishodišta svoje duše, možda tamo где se sakrilo sećanje na detinjstvo, bezbrižnost, na preživljeno, saznanjno, bitno; **crtati** – to znači otkrivati bezuslovno istinu i suštinu; **Crtež** – to je zapis najvišeg tona misli (Philippe Piaget), samo su neka od razmišljanja o crtežu koji je u žiži velikog pariskog proletnjeg izлагаčkog poduhvata dobio, i stalno dobija neku novu dimenziju.

„Nije svaki stranac rođen da bude zaljubljen u Pariz“, govorio je Leon Blog. Ali, i tu ima izuzetaka. Ili mu dolazite u pohode kao stari znaci i nostalgično se podsećate svih dragih mesta, ili primećujete da je izgubio, kroz neminovni turizam i nametnutu ponudu, nešto od onih čari koje su ga činile posebnim. Proleće u Parizu je vreme kada cvetaju kestenovi i pada kiša, ona sitna, dosadna što dobije po krovovima. Onda odjednom postane toplijе, nebo se zaplavi, a na terasama

Art Paris u Grand Paleu

ICOM Srbija, 2014.

bistroa sede ljudi bez kaputa i žene lako odevene preobražavajući izgled grada. Ne smetaju vam ni gužva, ni klošari po čoškovima metroa i ulica. Vidite samo onu lepu stranu, božanstvene pijace, prelepo cveće svuda oko vas, izloge prodavnica. Brojne galerije. Knjižare kakvih nigde drugde nema. Pariz vas ponovo pleni i uzima pod svoje. Toliko, brojem velikih, i još dobrih ili izuzetnih kulturnih dešavanja, nemoguće je bilo gde i zamisliti.

Godinama unazad, u proleće, u Parizu se održavaju važne likovne manifestacije, više manjih, i dve velike posvećene crtežu: *Drawing now Paris* i *Salon du dessin* (Salon crteža), pored velike smotre *Art Paris* u Gran Paleu (na kojoj je učestvovalo 140 galerija iz dvadeset zemalja) koja predstavlja celu evropsku likovnu savremenu scenu. Ove godine je, povodom obeležavanja 50 godina diplomatskih odnosa dve zemlje, kao poseban gost po prvi put uključena Kina i njena ekspanzivna savremena likovna produkcija. Za razliku od pariskog jesenjeg *FIAC-a*, tradicionalne manifestacije i takođe velikog umetničkog sajma na kome dominiraju američka i nemačka likovna scena sa proverenim vrednostima, prolećni *Art Paris* je više evropski, ali s pogledom na Istok. Evidentno je da se, nakon velike ekonomске krize u SAD i Zapadnoj Evropi, tržište umetnina već deceniju unazad pomeralo ka Istoku i azijskim zemljama. Nakon Rusije, ovoga puta je pozvana Kina, a poseban segment posvećen je crtežu i dizajnu knjiga. Po prvi put je viđen

Nikolaus Gansterer: crtež na staklu

i umetnički nakit u produkciji nekih mladih umetnika. Ovo je smotra, po mišljenju kustosa Gijoma Pijerisa (*Guillaume Pieris*), sve većeg značaja u kojoj učetvuje 50% stranaca.

Više od 90 kineskih umetnika raznih generacija predstavljeno je svojim radovima po prvi put u Parizu, preko galerija iz Peking-a i Šangaja. Pored toga, tu su pokazana i dela onih Kineza koji rade i stvaraju u Francuskoj. Napomenimo da je bio prisutan i Nobelovac *Gao Xingjian*, predstavljen od strane čuvene galerije Klod Bernar (*Claude Bernard*). Ovaj književni velikan je i slikar i sineasta, poznat po svojim radovima tušem (Ples, Apokalipsa, Planina duhova i dr.) u kojima spaja tradicionalno iz svoje postojbine sa modernitetom zapadne civilizacije. Istakli bismo i radove jedne kineske umetnice *Ciu Xiuwen*, predstavnice nove generacije koja u seriji radova naslovljenih *ŽIVOTNO NIŠTAVILO* govori o dualitetu materije i duha, dva principa JIN i JANG-a. Na ulazu u Gran Pale stavljena je, nimalo slučajno, monumentalna skulptura ogromnih dimenzija Gvozdena pesnika (*Iron Fist*) kineskog umetnika *Liu Bolin*-a.

Za četiri umetnika koja su izlagala četiri platna u obliku kruga na Art Paris – Antonio Segi, Leonardo Kremonini (*Cremonini*), Pat Andrea i Vladimir Veličković (od kojih su čak trojica izlagala u beogradskoj galeriji Haos), likovni kritičar Pjer Sušo (*Pierre Souchaud*) u časopisu Ogledalo umetnosti (*Miroir de l'art*) kaže da su to četvoro stvaralaca među najvažnijim umetnicima naše epohe.

U dva nova/stara izložbena prostora – *Le carreau du temps* i *Espace communes* u IV arondismanu predstavljeni su radovi umetnika koje zastupa 87 galerija iz brojnih zemalja. To je bila jedna vrsta pregleda crtačkih majstora u poslednjih pola veka, do onih najrecentnijih i najluđih kombinacija mladih stvaralaca. Neke od tih galerija po prvi put su izlagale u okviru projekta pod naivom *Initial*, što znači da im je data šansa da pokažu svoje potencijale za budućnost.

O kakvom savremenom crtežu govorimo danas? O crtežu koji izražava neverovatnu lepezu mogućih vizija, različitih pristupa, medija, svetova, poetika, koje su umetnici i galeristi želeli da nam pokažati. Tako su se pored klasičnog crteža na papiru i zidovima, mogli videti i graffiti. Reprezentativno je bila zastupljena i tzv. „ulična umetnost“, zatim video-radovi, crtači stripova, dakle svi aspekti savremene likovne produkcije, a sva izložbena mesta su bila veoma posećena. Bila su to zbilja mesta brojnih susreta, performanasa, dogovora i razmena informacija, iskustava i ideja među umetnicima, kolekcionarima i institucijama kulture.

Pored krokija, realizovanih na papiru, mogli su se videti i oni crteži posebnog kvaliteta koji nas nadahnjuju svojom energijom i svojom tajnom. Opet je u Palati Berze upriličena jedna posebna postavka crteža starih majstora, od renesanse do današnjih dana, kroz delatnost najuglednijih galerija iz celog sveta. „Jedan

Fra Bartolomeo
(oko 1500-te godine)

Iron Fist – Liu Bolin

Kineski umetnik

crtež mi je oduzeo pet minuta, ali mi je trebalo šezdeset godina da dođem", rekao je Renoar. Ili Van Gogovo mišljenje da „crtež stavlja umetnika pred ogledalo da proveri svoje sposobnosti" svakako korespondira sa našim poimanjima o ovoj disciplini. Raznovrsni radovi brojnih umetnika (Fra Bartolomeo - oko 1500, zatim Korbizje, Lisjen Frojd, Emil Nolde, itd) pokazali su svo bogatstvo ove važne discipline i izazvali neverovatnu pažnju i interes brojne publike, stručnjaka, ljubitelja, kolezionara.

Ti novi/stari izлагаčki prostori, u starom jezgru Pariza, zapravo napuštena stara industrijska zdanja, sada svedoci namenske arhitekture, nekadašnji supermarket od nekoliko hiljada kvadratnih metara i komunalni prostor koji je služio za razna dešavanja, imaju sada novu namenu. Drugi neki prostori, poput velikih savremenih tržnih centara, kakav je BHV, otvorili su takođe vrata savremenoj umetnosti. Tu je predstavljen laureat Nagrade za crtež za 2013. godinu – *Didier Rittener*. Grad Pariz i njegove institucije i firme i na taj način pomažu savremenu umetnost i produkciju i podržavaju one koji se bave ovim esencijalnim likovnim izrazom.

Za ovu prestižnu nagradu u 2013. godini konkurisalo je čak 56 umetnika. Osnovan je Fond da bi podržao umetnike i ovakve manifestacije, a donatori su privatne tvrtke, pojedinci i mecenarska preduzeća. Bitni momenat u celoj priči je proverena formula po kojoj u državi koja ima sluha za kulturu i umetnost mogu, i uprkos sveprisutnoj krizi, da funkcionišu ovakve kulturne manifestacije. Ta čarobna formula su poreske olakšice, koju kao uzor nikako da prihvatimo i primenimo i u našoj državi, odnosno čak 66% za pojedinca, 60% za mecenarska društva, u jednom ograničenju od 20% od njihovog oporezivog dela. Predsednica i osnivač ove manifestacije *Drawing Now Paris*, gospođa Kristina Fal (*Cristine Phal*) je izjavila da je tako dogovorenko kako bi se omogućio život crtežu i grafičkim umetnostima preko cele godine, a laureatu nagrade se sledeće godine organizuje posebna izložba. Da bi se otkrilo drugačije lice savremenog crteža upriličen je i video program, podržan od strane Centra za crtež (*Drawing center*) iz Njujorka, a organizovani su i brojni okrugli stolovi sa diskusijama i raspravama o mestu crteža u

Roden: akvarel.

artotekama, kabinetima grafike, kolekcijama preduzeća, o tržištu i kolecionarima crteža, zatim kako edukovati mlađe i predavati o crtežu. Moderatori su bili likovni kritičari, umetnički direktori i urednici časopisa o umetnosti, poput: *Connaisance des arts*, *Journal des arts*, *L'oeil*.

U ateljeu Rišelje (*DDessin*) crteže je predstavilo dvadesetak galerija iz Francuske i Svetog, među kojima su bila i dva umetnika našeg porekla: ponovo Vladimir Veličković i mlađi Marko Velk. Na još mnogim drugim mestima i u brojnim galerijama dominirao je ovaj medijum. Ceo Pariz se stavio na raspolažanje crtežima starih i savremenih umetnika. Izložba crteža Pjera Bonara u *Rue de Saine*, Dadova kod Margarona, crteži iz zbirke Muzeja Orsej u velikoj sali Oranžerije, gde su predstavljeni: Roden, Sezan, Berta Moriso, secesionisti, zatim Domije, Sinjak, Gustav Dore, Renoar, Mane, Mije, Dega, Odilon Redon, Gogen itd. Dakle, za sladokusce, sve ono najlepše od radova na papiru iz tzv. Muzeja impresionista.

Još jedna velika izložba u Boburu takođe je bila posvećena ovom likovnom izrazu. Reč je o najvećoj zbirci radova na papiru u Francuskoj bračnoga para Florans i Danijela Gerlena,

čuvenog modnog dizajnera i proizvođača parfema. Bilo je predstavljeno 1200 crteža, mada zbirka obuhvata mnogo veći broj dela, a među njima su zastupljeni i naši autori: Ljuba Popović i Vladimir Veličković, ali i Frederika Luc ili Bernar Monino (*Bernard Moninot*) čija izložba je upravo bila pred beogradskom publikom. Ovaj profesor crteža na *Beaux-Arts*-u izlagao je crteže nastale vjetrom i zvukom kao svojevrsni spoj nauke i umetnosti.

Ali, kao i svake godine i pri svakom ovakvom zavirivanju na likovnu scenu nekada vodećeg grada i centra umetničkih zbivanja, nakon

uvida u ono šta nudi Svet, najveće zadovoljstvo je u otkivanju nekog rada nepoznatog ili najvećeg umetnika, nevažno. Crtež ili delo o kome razmišljate danima i koje vas ne ostavlja na miru, uvek se nađe kao moguće iznenadjenje ovakvih velikih, dobro osmišljenih i nezaobilaznih vizuelnih manifestacija. Pariz, iako sve više okreće glavu ka Istoku, još uvek ume da napravi atmosferu i okupi posvećene, a možda i zaljubljenike.

Borka Božović
Galerija Haos, Beograd

CRTICA IZ LOĐA – POSETA TRIJENALU GRAFIKE I ...

U poljskom gradu Lođu, nekadašnjem moćnom, zapravo najvećem u Evropi centru tekstilne industrije, gradu sa brojnim fabrikama od crvene cigle danas pretvorenim u nove moderne hotele, šoping-centre, kongresne sale, restorane, stanove, radionice za dizajn, izložbene prostore, skupe stambene loftovere, u gradu sa mnoštvom palata, divnih vila, zgrada u pretežno eklektičnim stilovima, održavao se XV Trijenale malih grafika (12.06.-28.09.).

Prostor prekrasne vile Leopolda Kindermana koju je 1902. projektovao čuveni arhitekta Gustav Landau-Gutenteger u stilu *Art Nouveau-a*, secesije s početka XX veka, ustupljen je malim formatima majstora grafike. Samo zdanje je retko lep primer pomenutog stila. Pravi dragulj! Ne znate šta je lepše: eksterijer ili enterijer, stubište, vitraži, svodovi, lusteri, floralne dekoracije, radovi u štuku, balkoni, ulaz, podrumski nivo, ili saloni pretvoreni u izložbeni prostor. Deluje kao mali dvorac, a takvih je u ovom neobičnom i neporušenom poljskom gradu mnogo. Danas je tu Gradska galerija koja obeležava 90 godina postojanja.

Ove godine je u toj vili izloženo 355 grafičkih radova umetnika iz celog Svetra, među

kojima čak i 19 iz Srbije. Na ovoj prestižnoj manifestaciji učestvovala su 752 grafičara iz 62 zemalja, a na Konkurs je prispelo čak 2.595 radova. Međunarodni žiri od pet članova, na čijem je čelu prof. Tomalski, dekan Akademije likovnih umetnosti iz Krakova, odabralo je grafičke listove nastale u poslednje tri godine. Zastupljene su sve vrste tehnika među kojima najviše: bakropis, suva igla, akvatinta, mezotinta, linorez, litografija, drvorez, reljefni print, kombinovana tehnika, i mnoge druge. Smatra se, i to je kustos manifestacije *E. Fughs* isticala, da se u malom formatu najbolje vidi svo umeće i iskustvo grafičkog rada i umetničkog izraza. Činjenica da pored brojnih Poljaka ima najviše umetnika iz naše zemlje, a svega nekoliko iz regionala (troje iz Hrvatske i dvoje iz BiH i Makedonije), govori o kvalitetu rada naših likovnih stvaralaca, u ovom slučaju grafičara.

Dodeljeno je 12 počasnih nagrada, a jednom od prethodnih laureata, japanskom umetniku Šigeki Tomuri organizovana je samostalna izložba u jednoj od galerija u glavnoj ulici. Inače, ta glavna Pjotrkovska ulica, nešto kao naša Knez Mihajlova, dugačka je čak 5 km, a sa obe strane ima na stotine palata. Mnoga zdanja, svedočanstva nekadašnjeg bogatstva i sjaja, porodične palate, banke, bolnice,

Vila Kinderman.

izdavačke kuće, hoteli, robne kuće, obnovljene su sredstvima raznih fondova EU, a mnoge još čekaju na restauraciju i farbanje fasada.

Gradska galerija u Lođu, nosilac organizacije ovog Trijenala, u svojoj kolekciji ima 11.115 grafika malog formata iz 70 zemalja. Njeni predstavnici ponosno ističu da ovakvom manifestacijom, koja ima i nekoliko pratećih programa, veoma promovišu rad na grafici, ne samo u Poljskoj gde se ona posebno neguje i ceni, već širom Sveta. S obzirom na to da je Lođ danas veliki univerzitetski centar sa velikim brojem studenata, ne treba naglašavati koliko je to važno za edukaciju i razvoj studenata umetnosti.

Pomenimo da smo bili u prilici da vidimo radove: Marije Andđelković, Ane Cvejić, Ivane Ćirović, Danijele Fulgosi, Aleksandre-Zorane Janković, Anite Jovanović, Ninoslava Kovačevića, Nataše Kragulj, Milana Krajnovića, Ognjena Latinovića, Ranke Lučić-Janković, Gorice Miletić-Omčikus, Dimitrija Pecića, Jelene Petrović, Ljiljane Stojanović, Danje Tekić, Vladimira Veljaševića, Katarine Zarić i Nenada Zeljića. Neki od njih učestvuju više godina na ovoj trijenalnoj prezentaciji, a neki su ove godine došli po prvi put. U svakom slučaju zaslužuju da budu pomenuti jer u tako jakoj konkurenciji nije bilo lako biti izabran i tako dokazati svoj kvalitet.

Za Lođ, inače drugi po veličini grad u Poljskoj, važi mišljenje da je grad velikih kontrasta: bogatstva i siromaštva, luksuznih kuća i potleušica, jezera i kanalizacionih odliva, loših ulica i savremenih inovacija. U

njemu se susreću različite kulture i narodi, a dominantne su četiri: poljska, nemačka, jevrejska i ruska. Za nepunih 100 godina Lođ je doživeo transformaciju kakva se ne pamti nigde drugde. Grad koji je 1820. imao hiljadu stanovnika, pred I svetski rat prerastao je u polumilionski. Od mesta sa drvenim kućicama nastao je razvijeni industrijski grad i mondenski centar. Zahvaljujući velikim manufakturama u rukama Jevreja i Nemaca (Poznanski, Šajbler, Gejer, Grohman, Hencl itd. nazivani još i Lođski Rokfeleri) Lođ poseduje i mnoge institucije. U blizini fabrika podizane su škole, bolnice i stanovi za radnike, ali i palate, crkve i vile, po pravilu kao lepa i ambiciozna zdanja koja su gradili arhitekte iz drugih zemalja Evrope. Lođ je bio prvi grad u kraljevini u kome je uvedena struja (1898), a već godinu dana nakon toga je otvoren prvi bioskop. Danas se tu održavaju susreti znamenitih ljudi iz sveta filma, a jedan od njih, Amerikanac Dejvid Linč je u Lođu kupio plac sa namerom da sagradi kuću i povremeno boravi u ovom evropskom centru.

Nobelovac Rajmon je Lođ nazivao „obećanom zemljom“. U Istorijском muzeju grada posvećeno mu je nekoliko soba, kao i čuvenom pijanisti Arturu Rubinštajnu, rođenom u Lođu, čija je bogata zaostavština koju je ostavio rodnom gradu prikazana ovde na najlepši način. U Panteonu velikana ovog grada između ostalih je i Jan Karski, profesor na američkim univerzitetima, a na trotoarima Pjotrkovske ulice se, poput Holivuda nalaze zvezde, ali ovde sa imenima svih slavnih Poljaka. Veliki je to broj kao što je velika njihova kultura.

Danas se u Lođu može videti mnogo toga posvećenog kulturi i umetnosti. Pre svega tu su brojni muzeji: Centralni muzej tekstila, Muzej kinematografije, Muzej drvene arhitekture, Muzej Kolbe, Istorijski muzej grada, Muzej moderne i savremene umetnosti, itd. Zadovoljstvo je bilo videti kako se čuva kulturna baština i trajne vrednosti prenose i predstavljaju današnjim stanovnicima i slučajnim i namernim posetiocima.

Borka Božović
Galerija Haos, Beograd

DODERLEIN

Ako se piše *Doderlein*, kako se izgovara? Da je to nemačko prezime *Döderlein*, čitalo bi se kao Dederlajn. Međutim, Pjetro *Doderlein* je bio Dubrovčanin iz Palerma, sin francuskog oficira Luja-Luidija i gosparke Katarine *Giorgi-Đurđević*, čija slavna patricijska porodica po jednima vuče korene iz Rima, a po drugima je iz Kotora. Shodno tome, Pjetro Doderlein ima izgleda i da ispadne ili „sin Hrvatskog naroda”, ili Srbin katoličke vere. Dok sam tako razmišljao u krcatom avionu za Palermo, kroz glavu mi je odzvanjao i vojnovičevski povik „Frančevi dohodu!” koji je najavio kraj Republike Svetog Vlaha.

Ponovo uzeх knjigu koju sam otoič prekinuo da čitam i spustio u krilo, pazeći da nadole budu okrenute korice sa slikom gole žene. Nisam naime želeo da imam potrebu da saputnicima objašnjavam o kakvoj se knjizi radi. Iza izazovnog naslova knjige „Rubin u njenom pupku” ne krije se petparački roman. Ne, to je istorijska drama iz pera ne-beznačajnog pisca Barija Ansvorta (Laguna 2008), zabavna skoro kao kriminalistički roman. Da bi se razumelo zašto sam baš tu knjigu izabrao za put na Siciliju, treba reći da se radnja romana dešava u Palermu XII veka a da glavni junak već u prvoj glavi polazi u nabavku malih belih čaplji (*Egretta garzetta*) za dvorsku menažeriju normanskog kralja Ruđera Drugog od Sicilije. A moja najuža specijalnost je baš ornitologija. U stvari, čaplje su bile namenjene dvorskemu lovu sa sokolima. Na jednom ranijem putovanju nosio sam knjigu istog žanra „Soko od Palerma” Marije Bordin (Laguna 2008), o nasledniku sicilijanskog kraljevskog prestola, caru Frederiku ili Fridrihu Drugom Hoenstaufenu (1194–1250). On je bio sin čerke Ruđera Drugog i jedan od najmarkantnijih vladara svog vremena. Posle silnih vojnih uspeha nazvali su ga *Stupor Mundi* (Svetsko Čudo). Eto kakvim sam izborom lake lektire pokušavao da se prebacim u srednjevekovnu atmosferu i oslobođim se slike Sicilije iz „Kuma”, „Cinema Paradizo” i „Geparda”, sve pripremajući se za Muzej Doderlein. A „gola

ženska” sa naslovne strane putne knjige reprodukcija je jednog od najpoznatijih i najerotičnijih aktova, čuvene Engrove Velike odaliske (1814) iz Luvra, na kojoj se zapravo ništa ne vidi, čak ni pupak.

E pa taj Car Frederik (*Fredericus, Federico, Fridrich*), pisac je prvog ornitološkog dela, najranije knjige specijalno o pticama, i napisao ju je nešto pre 1248. Knjiga se zove „O veštini lova pomoću ptica (*De Arte Venandi cum Avibus*)”, ali je mnogo više od sokolarskog priručnika, jer se bavi i pticama uopšte, ne samo na osnovi prethodnih izvora, već i sopstvenih posmatranja i eksperimentisanja. Frederik je znao Aristotelove zoološke rasprave (*Περὶ τὰ Ζῷα Ἰστορία*), verovatno u latinskoj verziji (*Historia Animalium*), jer je grčki naučio tek docnije. Takođe je imao i *De Scientia Venandi per Aves*, arapski udžbenik sokolarstva od Hunaina (Moamina) u prevodu svog dvorskog filozofa Teodora iz Antiohije. Originalni rukopis tog ornitološkog spomenika je izgubljen, ali je sačuvano nekoliko iluminiranih prepisa, od kojih se najstariji, ali nekompletan, čuva u vatikanskoj biblioteci.

Kad sam se ujutro 13. septembra 2013. uputio u simpatični univerzitetski Zoološki muzej „Pjetro Doderlajn” u ulici Arkirafi 16 u Palermu, nadao sam se da će tamo možda naći trag nekom od tih prepisa *De Arte Venandi cum Avibus*. A i hteo sam da vidim taj muzej iz XIX veka i pravog sokola iz Palerma. Ulaz u muzej je sasvim neupadljiv, u sklopu dugačke

zgrade Prirodno-matematičkog fakulteta s mnogim ulazima, a koja se pruža skroz duž jugozapadne strane slavne palermitanske Botaničke bašte. Mislio sam da će biti jedini posetilac, ali sam se zadržao dovoljno dugo da me zatekne još jedan, valjda sličan meni. Zamalo da stupimo u razgovor.

Muzej imenom nosi uspomenu na svog osnivača, onog Ragužanina Pjetra Doderlejna (1805–1895). Taj „kjarisimo profesore“, savremenik Pančićev, bio je – kao i Pančić u Srbiji – došljak na Siciliji i odigrao je Pančiću sličnu ulogu, samo ovog puta u zoologiji, a ne u botanici. Obojica su imala ogromne zasluge za svoju novu domovinu i doživela zasluženu slavu. Kao i Pančić, stekao je medicinsko obrazovanju i prva praksa mu je bila lekarska, ali ne u Jagodini, kao Pančiću, nego u Hercegnowom. Taj posao je, opet poput Pančića, ubrzo ostavio zarad univerzitetske i naučne karijere, i postao je profesor u Modeni, gde je osnovao svoj prvi univerzitetski muzej. Pančić je tada na ovoj strani osnovao sličan Jestatsvenički kabinet Velike škole. A iz Modene je Doderlein došao u Palermo i ostao do kraja života.

Museo di Zoologia P. Doderlein u stvari je univerzitetski muzej, i bio je prvenstveno namenjen da doprine očiglednijoj visokoškolskoj nastavi i da posluži kao depozitorijum zooloških primeraka koji su (bili) predmet naučnih studija univerzitetskih profesora. Kad sam ušao u glavnu salu tog malog muzeja, setio sam se svog davnog, prvog brukoškog ulaska u hodnike i vežbaonice Zoološkog zavoda tadašnjeg beogradskog Prirodno-matematičkog fakulteta: zidovi se nisu videli od zastakljenih ormara iz kojih su buljili stakleni pogledi punjenih ptica i sisara i zamućene mrtve oči bezbrojnih bezbojnih riba i vodozemaca potopljenih u formalin i alkohol. To su bila čuvena nemačka učila dobijena kao ratna reparacija posle Velikog rata (koji se tada zvao Prvim svetskim). Doderleinski primerci su im vršnjaci a neki su još stariji.

Pjetro Doderlein je 1862. u Palermu osnovao Zoološko-zootomski muzej što bi odgovaralo Kabinetu našeg univerzitetskog predmeta Taksonomija i anatomija životinja. Bio je od početka podeljen na malakološki (mekušci),

Zoološki muzej „Pjetro Doderlein“: stalna postavka, Palermo 11. septembra 2013. (Foto: V. Vasić).

ihtiološki (ribe), herpetološki (vodozemci i gmizavci), ornitološki (ptice) i mamološki (sisari) odsek. Takva podela je ostala do danas i tako je grupisano preko 5000 muzejskih primeraka izloženih na dva nivoa jedne sale, na način kakav sam opisao. U tim prostorijama je Muzej od 1913.

Sem što je didaktički, to je i zavičajni zoološki muzej jer su skoro svi primerci sa Sicilije i iz okolnih mora. Zato su možda najzanimljiviji egzemplari vrsta koje su u međuvremenu istrebljene. Saznanje da je sve više vrsta kojih ima u muzeju, a nema u prirodi i da su zavičajne zbirke prepariranih životinja raznovrsnije od živuće lokalne faune – bilo je devedesetih godina XX veka ključni činilac u pokretanju svetskog programa očuvanja biodiverziteta. Prirodnački muzeji, uključujući i takve kao što je „Doderlein“, do tada skoro prezreni, dobili su svoju nezamenjivu ulogu u rekonstruisanju referentnog stanja za praćenje promena biološke raznovrsnosti i procenjivanje uspešnosti preduzetih mera očuvanja. U „Doderleinu“ se tako nalaze poslednji sicilijanski primerci jesetre (*Accipenser sturio*), buljine (*Bubo bubo*), vuka (*Canis lupus*) i drugih iskorenjenih i iščezlih vrsta. Muzejski primerci nekih od tih, poput sultanke (*Porphyrio porphyrio*) i beloglavog supa (*Gyps fulvus*), bili su potsticaj za velike programe reintrodukcije, tako da su oni danas ponovo deo žive prirodne raznovrsnosti Sicilije.

Nažalost, Doderleinov muzej nema žuđeno Frederikovo delo *De Arte Venandi cum Avibus*, o kome sam maštalo čitajući knjige

po avionima. Za utehu, našao sam primerak sivog sokola (*Falco peregrinus*) iz Palerma, ali bukvalno ulovljenog u samom gradu. Ni matični Zoološki fakultet u svojoj biblioteci nema ni moderne štampane prevode prvog ornitološkog spisa, iako tamo rade čak dva ornitologa (na fakultetima u Beogradu i Novom Sadu nema nijednog ni drugog, ni rukopisa, ni ornitologa). A i novi štampani prevod na italijanski (*L'arte di cacciare con gli uccelli. Roma-Bari: Laterza 2000*) našao sam tek u biblioteci palermitanskog Filološkog fakulteta. U stvari, ornitološko delo cara Frederika Drugog ostalo je do danas nekako skrajnuto, prečutano, kao kozje uši jednog drugog cara. Tome je možda doprinela viševekovna papska zabrana objavljivanja i korišćenja bilo čega što je on napisao. Naime, Frederik Drugi ne samo da je bio vladar Svetog Rimskog Carstva i kralj Sicilije, nego je ženidbom nasledio i tron Jerusalimskog Kraljevstva. To je već bilo dovoljno da bude čas politički trn u oku, čas neposredni ratni neprijatelj nekolikih papa. A budući jak, uticajan, nesavitljiv i nepokolebljiv, zaradio je ne samo da ga Katolička crkva zauvek prokune i anatemiše, nego i zvanično proglaši za jeretika i bezbožnika, odnosno ekskomunicira, i to dva puta. To praktično znači da njegova knjiga nije vekovima imala nikakav uticaj na razvoj ornitologije, pogotovo ne među prirodnjacima pod okriljem crkve, koji su se držali samo Aristotela i Plinija.

Prvi tom knjige *De Arte Venandi cum Avibus* daje jedan opšti uvod u ornitologiju, koji zadivljuje ne samo preciznošću, naročito ako se uporedi sa klasičnim prirodjačkim autoritetima, nego i kompletnošću. Tu ništa

Na Siciliji istrebljeni beloglavi sup, *Gyps fulvus*, Zoološki muzej „Pjetro Doderlein“, Palermo 11. septembra 2013. (Foto: V. Vasić).

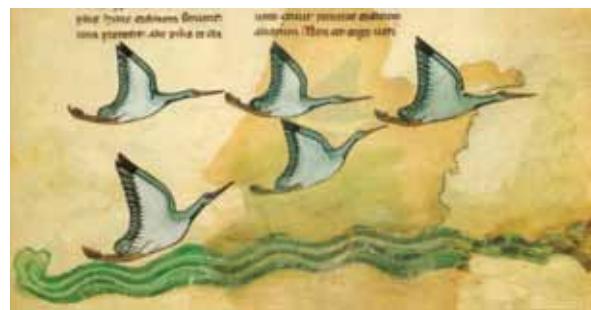
nije izostavljeno, kao da je pisano u moderno doba. Prema Aristotelu autor je kritičan i demantuje njegovo tvrdjenje da ptice koje se sele u uređenim formacijama zauzimaju mesto prema društvenoj hijerarhiji, jer je lično posmatrao kako se ždralovi u letu smenjuju na čelu jata. Ptice je sjajno klasifikovao prema staništima i načinu korišćenja staništa, prema izboru hrane i načinu njenog pribavljanja, prema dnevno/noćnoj aktivnosti, tipu seobe i anatomiji. Uz to je dao i zadržavajuće tačne opise ptičjeg leta, perja i mitarenja, razmotrio je rokove i pravce seobe, udaljenosti, meteorološke uslovjenosti. Posvetio je posebna poglavila parenju, gnezdima, jajima i njihovom broju, dužini inkubacije, mladuncima, roditeljskom staranju. Ništa nije propustio. Frederik je detaljno opisao anatomiju ptica, između ostalog i ptičje bubrege i ispravio Aristotela koji je mislio da ptice nemaju takve organe. Uzdao se najviše u svoja zapažanja, a eksperimentisao je proučavajući razviće ptica, pa je izlagao jaja suncu, da utvrdi da li je ta toplota dovoljna za izleganje ptića. Proučavao je i njuh ptica tako što je pokrivao oči lešinarima, da bi video da li su u stanju da po mirisu nađu hranu. Sve do kraja XVIII veka, do

Soko iz Palerma, *Falco peregrinus*, Zoološki muzej „Pjetro Doderlein“, Palermo 11. septembra 2013. (Foto: V. Vasić).

Ilustracija iz *De arte vennandi*...:
ptice vodenih staništa.

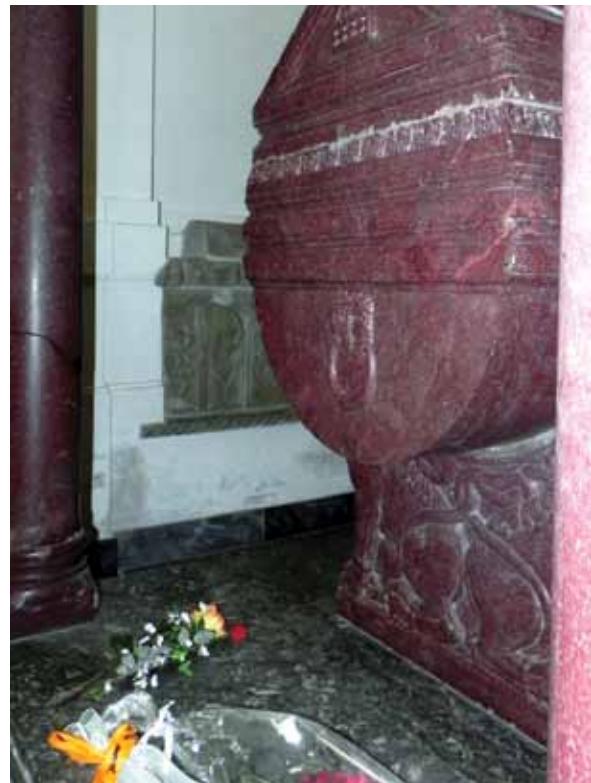
Ilustracija iz *De arte vennandi*...:
formacija jata ždralova.

Neko je ispred groba stavio bukete svežeg cveća. Grob Frederika Drugog Hoenštaufena, Palermo 12. septembra 2013. (Foto: V. Vasić).

pojave prvih istoriografa ornitologije Šnajdera i Merema, za Frederikovo delo praktično se nije ni znalo među proučavaocima ptica, iako je rukopis štampan prvi put 1596. (Augsburg: Velser). Šteta, da je bilo drukčije, ornitologija ne bi vekovima tapkala u mraku.

Pošto sam video Muzej *Doderlein* i obavio posao u bibliotekama, uputio sam se jednog poslepodneva, po Maestralu koji je malo raščistio zagušljivost vlažnog i sparnog Palerma, u Katedralu, da se poklonim seni tog prvog velikog ornitologa, Cara Frederika

Drugog. Njegov masivni porfirni romanički sarkofag u prvoj kapeli desnog broda, podupiru dva para reljefnih lavova sa upletenim repovima. Postavljen je ispod baldahina koji stoji na šest tankih porfirnih stubova. U istoj kapeli, ali iza Frederikovog, nalazi se sarkofag Kralja Rudera Drugog, pod šarenim baldahinom sa saracenskim zlatnim intarzijama.

Vojislav Vasić
Beograd

JUBILEJ

TRIDESET GODINA LIKOVNE KOLONIJE NAIVNE I MARGINALNE UMETNOSTI (1984–2014)

Sedamnaestom likovnom kolonijom, održanom 2014. godine, Muzej naivne i marginalne umetnosti u Jagodini obeležava značajan jubilej, tri decenije kontinuiranog organizovanog okupljanja najznačajnijih predstavnika autentičnih pojava neakademske likovne scene.

Ova manifestacija je svojevrsni nastavak toka suprotstavljanja akademskim dogmama, utemeljen još u prvim oblicima likovnih kolonija kao što su bečko slikarsko bratstvo *Lukasbund* s početka XIX veka, Barbizonska škola (1830), ili prva Jugoslovenska likovna kolonija Sićevo (1905). Naivna i marginalna umetnost, kao polje umetničke slobode koje minimalizuje ograničenja formalnih likovnih kanona, prirodno će se pokazati kao plodonosni okvir organizovanog okupljanja nekonvencionalnih samosvojnih stvaralačkih potencijala.

Nakon prve kolonije na teritoriji bivše Jugoslavije koja je pored akademskih, okupila i značajan broj naivnih umetnika, organizovane 1964. godine u Strumici, uslediće osnivanje niza srodnih manifestacija. Javljuju se mahom izolovano, vođene potrebama lokalnih zajednica više sociološkog nego kreativnog karaktera, kao rezultat zalaganja pojedinaca ili grupa entuzijasta. Održavane su pod pokroviteljstvom određenih ustanova i uz povremeno angažovanje pojedinačnih stručnjaka za naivnu umetnost, ali bez planskog uključivanja muzeja u njihovu organizaciju.

U nizu brojnih kolonija različitih koncepcija na ovim prostorima izdvojiće se one posvećene naivnoj umetnosti, utemeljene šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka: Tabor likovnih samorastnika, Trebnje (1968), Sabor izvornih umetnika, Zlatar (1972), Kolonija kipara naivaca, Ernestinovo (1973). Među njima posebno se ističu kolonije u organizaciji specijalizovanih muzejskih ustanova poput Muzeja naivne i marginalne umetnosti u Jagodini.

Dok je u navedenim primerima osnivanje kolonija prethodilo stvaranju zbirk i stručnih institucija, Muzej naivne i marginalne umetnosti je osnivanju kolonije pristupio iz utemeljenih pozicija poznavanja materije sa jasnim kriterijumima valorizacije. Nasuprot romantičarskim, ili komercijalnim motivacijama, koncipiranju ove manifestacije pristupa se sa muzeoloških stanovišta.

Okupljajući bijenalno naivne slikare od 1984. godine, a od 1992. i vajare, Muzej razvija Likovnu koloniju kao pregled, afirmaciju i podsticaj najvrednijih ostvarenja, najpre naše, a kasnije i međunarodne naivne i marginalne umetnosti. U trenutku osnivanja kolonije Muzej je beležio više od dve decenije stručnog profesionalnog rada na sveobuhvatnoj zaštiti samouke likovne umetnosti. Višegodišnje iskustvo vodilo je kriterijume koncipiranja i razvijanja manifestacije koji bi omogućili najširi stručni uvid u aktuelna dešavanja u naivnoj i marginalnoj umetnosti. Od samih početaka insistira se na muzeološkoj obradi i sistematizaciji likovnih dela nastalih tokom rada kolonije, prikupljanju dokumentacionog materijala, dragocenog iz aspekta širokog spektra mogućnosti naknadnog istraživanja, kao i publikovanju rezultata rada kolonije na način koji obezbeđuje punu reprezentativnost, informativnost i široku afirmaciju.

Kao adekvatne lokacije održavanja kolonija izdvojili su se ambijenti koji su za umetnike predstavljali snažne izvore duhovnih potencijala, bilo da su u pitanju svojevrsne riznice kulturne baštine, ili sama priroda kao neiscrpni izvor inspiracije i pokretač stvaralačke introspekcije i ekspresije. U periodu 1984–1992. umetnici su stvarali u okruženju samog Muzeja, a zatim od 1994. godine u Konaku manastira Sv. Prohor Pčinjski. Kolonija je 2000. godine održana u Zobnatici, a naredna dva puta u Lisinama. Okupljanje naivnih i marginalnih umetnika od 2006. godine Muzej organizuje u ambijentu turističkog kompleksa „Kraljevi konaci“ na Zlatiboru.

Koncepcija ove manifestacije menjala se tokom godina, prilagođavajući se aktuelnim kretanjima na širokom polju najvrednijih kreativnih pojava neakademske likovne scene. Počev od Šeste kolonije naivnih umetnika, 1994. godine, učešćem inostranih umetnika ona dobija internacionalni karakter. Prateći kontinuirano osnovne smernice tokova u oblasti međunarodne naivne umetnosti, u rad kolonije od 2002. Muzej uključuje i predstavnike marginalne umetnosti.

U periodu 1984–2014. Muzej naivne i marginalne umetnosti organizovao je sedamnaest kolonija, okupljajući više od 300 umetnika, i obogativši fond sa oko 500 dela. Identitet Kolonije, s ciljem celovite zaštite pravih vrednosti umetničkog stvaralaštva, sistematski je građen na dobro osmišljenoj organizaciji, jasnoj programskoj koncepciji i kontinuitetu. Time je ostvaren neposredni uvid u opšte tokove i razvoj u okviru naivne i marginalne umetnosti kao celine, ili u pojedinim segmentima pojedinačnih stvaralačkih opusa autora, problema, tema, ili grupa koje predstavljaju celine vezane srodnim načinom stvaralačkog ispoljavanja. Kolonija daje neposredni podsticaj i usmerava dalji rad već afirmisanih umetnika, a posebna pažnja se posvećuje autorima koji tek kreću putem istraživanja sopstvenog likovnog izraza i za koje je rad u kolonijama posebno dragocen kao oblik interakcije različitih samosvojnih umetničkih afiniteta.

Prilikom selekcije učesnika Kolonije imaju se u vidu i potrebe za popunjavanjem stručne dokumentacije i fonda zbirke Muzeja delima određenih autora čiji broj dela ili njihova raznovrsnost nisu zadovoljavajućeg obima da bi se na pravi način predstavio njihov celokupni opus. Radom Likovne kolonije naivne i marginalne umetnosti kroz protekle tri decenije ostvareno je kontinuirano praćenje umetničkog stvaralaštva širokog spektra generacija i izraza naivnih i marginalnih umetnika, a likovna zbirka i dokumentacioni centar Muzeja obogaćeni su značajnim fondom.

Segment stručne delatnosti Muzeja naivne i marginalne umetnosti koji se odnosi na organizaciju likovnih kolonija doprineo je približavanju specifične oblasti naivne i marginalne umetnosti Srbije publici i profesionalnim krugovima, njenom razgraničavanju od oblasti amaterizma i diletantizma i pravilnom vrednovanju i određivanju njenog mesta u okvirima savremene umetnosti. Nasuprot mišljenju određenih autora da je ovaj vid organizacije stvaralačkog okupljanja prevaziđen, Muzej naivne i marginalne umetnosti opravdava rad kolonija njihovom promišljenom i afirmativnom koncepcijom živih formi koje predstavljaju potencijalnu plodonosnu sponu tragova prošlosti i putokaza budućnosti.

Ivana Jovanović
Muzej naivne i marginalne umetnosti Jagodina

NAGRADE

NAGRADA ZA PROJEKAT U OBLASTI INKLUIZIJE GALERIJI MATICE SRPSKE

Galerija Matice srpske je učestvovala na međuregionalnoj konferenciji: *Balkan Museums without Barriers* koja je održana u Sarajevu 28. i 29. oktobra 2014. godine, u organizaciji Fondacije Kulturno nasleđe bez granica (*Cultural Heritage without Borders – ChwB*) i Balkanske mreže muzeja (*Balkan Museum Network – BMN*) i tom prilikom dobila Drugu nagradu za projekat pod nazivom: Umetnost i inkluzija. Inkluzivne likovne radionice u Galeriji Matice srpske, koji je tokom 2013. godine realizovan u saradnji sa *Per.Art* organizacijom iz Novog Sada.

Projekat Galerije Matice srpske Umetnost i inkluzija. Inkluzivne likovne radionice u Galeriji Matice srpske, predstavile su Snežana Mišić, načelnik Odeljenja za programe i prezentaciju i Jelena Ognjanović, kustos za edukaciju. Projekat realizovan u saradnji sa *Per.Art* organizacijom je imao za cilj da mladi sa i bez intelektualne ometenosti zajedno uče i razgovaraju o umetničkim delima koja su izložena u stalnoj postavci Galerije Matice srpske i da kreativno promišljaju njihov aktuelni, istorijski, kulturni i društveni značaj. Tokom tri meseca (septembar – novembar 2013) u Galeriji Matice srpske su se održavale grupne i individualne radionice za osobe sa i bez intelektualne ometenosti na različite teme: rodna ravnopravnost, kolaž, crtež, uloga muzeja, ples, tradicionalno pevanje, tehnike video snimanja, a proces rada se zasnivao

Druga nagrada za projekt u oblasti inkluzije.

na likovnim, pozorišnim i društvenim igrama, vežbama i zadacima. Učesnici su imali priliku da zajedno kreiraju nove društvene situacije i odnose, kao i da se međusobno bolje upoznaju kroz kreativni radioničarski rad.

Značaj ovog projekta ogleda se u tome što je ponudio prostor mladima sa i bez intelektualne ometenosti da na kreativan način razviju vršnjačku saradnju i vlastite potencijale za aktivno društveno delovanje, omladinski rad, kao i profesionalnu orientaciju u oblasti kulture, umetnosti i inkluzije. Prema glasanju učesnika konferencije, projekat Galerije Matice srpske je proglašen za Drugi najbolji projekat.

Radionice u Galeriji Matice srpske.

Učesnici Konferencije.

Dobitnici Nagrade za projekat u oblasti inkluzije.

Inače, na Konferenciji je učestvovalo preko 50 muzejskih profesionalaca, osoba sa invaliditetom i predstavnika nevladinih organizacija koje okupljaju osobe sa invaliditetom sa područja Zapadnog Balkana, a predstavljeni su problemi i suočavanja osoba sa invaliditetom prilikom posete muzejima, kao i dostupnost kulturnog nasleđa. Prvog dana

konferencije predstavljeno je 27 projekata čiju su realizaciju podržale Balkanska mreža muzeja, Kulturno nasleđe bez granica i Fondacija Stavros Niarhos (*Stavros Niarchos Foundation*).

Snežana Mišić
Galerije Matice srpske

NAGRADA ŽIVA ZA NAJBOLJI SLOVENSKI MUZEJ U 2014. GALERIJI MATICE SRPSKE

Na svečanosti u Narodnom pozorištu Makedonije u Skoplju 7. novembra 2014. godine, Galeriji Matice srpske je uručena međunarodna nagrada ŽIVA 2014. za najbolji muzej jugoistočne Evrope.

Ova Nagrada ustanovljena je 2012. godine na inicijativu stručnjaka međunarodne organizacije Forum slovenskih kultura, sa željom da se istakne izvrsnost u sektoru pokretne i nepokretne kulturne baštine, promovišu najbolje prakse u vezi sa kulturnim nasleđem i podstakne razmena znanja i iskustva, kao i novih inicijativa. Ime je dobila po slovenskoj boginji Živi koja predstavlja princip života, mladosti, lepote, blagosti,

vitalnosti i plodnosti, što su ujedno i vrednosti koje bi trebale da opisuju slovensko nasleđe.

Galerija Matice srpske je u toku 2014. godine konkurisala za međunarodnu nagradu ŽIVA, a početkom septembra muzejski stručnjaci: Andreja Rihter (Slovenija), predsednik Foruma slovenskih kultura i Biljana Brajović Pajković, direktor JU Muzeji i galerije Budve (Crna Gora) su u svojstvu sudija posetile Galeriju Matice srpske.

U konkurenciji za nagradu ŽIVA 2014. bilo je jedanaest muzeja iz devet zemalja članica Foruma slovenskih kultura: Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske iz Banja Luke

Nagrada Živa, mala i velika skulptura boginje Žive.

Nagrada Živa tek pristigla u Galeriju Matice srpske.

Nagrada Živa u Galeriji Matice srpske.

(Bosna i Hercegovina), Umetnička galerija „Dimitar Dobrović“ u Slivenu i Regionalni istorijski muzej Ruse (Bugarska), Nacionalni muzej tehnike u Pragu (Češka), Gradski muzej u Krivoj Palanci (Makedonija), Njegošev muzej „Biljarda“ – Narodni muzej Crne Gore na Cetinju (Crna Gora), Državni istorijski muzej u Moskvi (Rusija), Galerija Matice srpske iz Novog Sada i Narodni muzej u Kikindi (Srbija), Slovački narodni muzej – Muzej muzike (Slovačka) i Etnografski muzej u Ljubljani (Slovenija).

Za dodeljivanje nagrade ŽIVA za najbolji slovenski muzej ocenjuje se inovativnost u postavkama, kolekcija, izložbene aktivnosti, rad sa decom i mladima i otvorenost ka publici, inkluzija, funkcionisanje muzeja u celini, kao i svakog odeljenja u muzeju, a sve to u skladu sa uslovima rada institucije i u skladu sa brojem zaposlenih, raspoloživim budžetom, planom i programom.

Žiri Nagrade činili su stručnjaci iz Forum-a slovenskih kultura i Evropske muzejske akademije (EMA): Karl Boromaus Mur (Nemačka), Masimo Negri (Italija), Biljana Brajović Pajković (Crna Gora), Pavel Douša (Češka), Irina Duksina (Rusija), Simonida Miljkovska i Branko Svetozarevski (Makedonija), Andreja Rihter (Slovenija), Sarita Vujković (Bosna i Hercegovina) i Nina Zdravić Polić (Slovenija).

Zvanična prezentacija kandidovanih muzeja i prva dodata nagrada ŽIVA održana je u Skoplju (Makedonija), 7. novembra 2014. godine. Galeriju Matice srpske je predstavila Snežana Mišić, MA, načelnik Odeljenja za programe i prezentaciju, koja je prisustvovala i ceremoniji proglašenja dobitnika nagrade ŽIVA u Narodnom pozorištu Makedonije. Svečanost je počela pozdravnim govorima Andreje Rihter, predsednika Forum-a slovenskih kultura, Masima Negrija, direktora Evropske muzejske akademije i Elizabete Kančevske Milevske, ministra kulture Republike Makedonije, koja i predsedava Forumom slovenskih kultura. Nakon toga je predsednik žirija, Karl Boromaus Mur, kao dobitnika nagrade ŽIVA 2014. proglašio Galeriju Matice srpske, i pet dobitnika specijalnih nagrada: Muzej savremene

Predstavnici muzeja kandidovanih za Nagradu Živa.

Uručenje Nagrade Živa Galeriji Matice srpske.

Dobitnici Nagrade Živa i specijalnih nagrada.

umjetnosti Republike Srpske u Banja Luci (Bosna i Hercegovina), Regionalni istorijski muzej Ruse (Bugarska), Nacionalni muzej tehnike u Pragu (Češka), Njegošev muzej „Biljarda“ – Narodni muzej Crne Gore na Cetinju (Crna Gora) i Etnografski muzej u Ljubljani (Slovenija). Nagrade je dobitnicima uručila Elizabeta Kančevska Milevska.

Nagradu ŽIVA čine skulptura u terakoti slovenske boginje Žive, rad priznate slovenačke umetnice Ljubice Ratkajec Kočice (2014) i diploma. Galeriji Matice srpske su uručene dve skulpture, manja koja trajno ostaje Galeriji, i veća koja u Galeriji ostaje godinu dana, odnosno do naredne dodele nagrade kada će biti predata sledećem dobitniku.

Po završetku svečanosti dodele nagrade održan je koncert pod nazivom: *Predstavljanje nematerijalne kulturne baštine slovenskih kultura (Presentation of the Intangible cultural heritage of the Slavic countries)*.

Snežana Mišić
Galerije Matice srpske

ICOM U 2014.

NK ICOM-A SRBIJE U 2014. GODINI

Preko svog predstavnika, Slavka Spasića, NK ICOM-a Srbije je učestvovao na 29. generalnoj skupštini i 79. sastanku Savetodavnog odbora ICOM-a, održanim u Parizu prve nedelje juna 2014. Tu se ponovo pokazalo da snagu ICOM-a svakako čine njegovi članovi, ali ne samo svojom brojnošću, već i aktivnim uključivanjem u sve segmente rada i davanje maksimalnog doprinosu unapređenju ICOM-a kao važnog strukovnog udruženja. Stoga je na sastanku pokrenuto bitno pitanje preciznijeg određivanja kriterijuma za članstvo. Predstavljeni su i novi direktorijumi: *Online membership*, koji će omogućiti lakše praćenje članstva, i: *Observatory*, baza podataka koja je dugoročna platforma za saradnju međunarodnih organizacija, agencija za sprovođenje zakona, istraživačkih institucija i drugih spoljnih stručnih aktera u pravcu sprečavanja ilegalnog prometa kulturnih dobara. Veoma važna prekretnica u istoriji ICOM-a je priprema i pokretanje ICOM-ovog međunarodnog centra za muzejske studije u Pekingu, koji se priprema tokom poslednjih godina. Prvog dana prisutnima se predstavila *Anne-Catherine Robert-Hauglustaine*, novi generalni direktor ICOM-a, sa kojom je dogovoren susret u Beogradu u maju 2015. godine.

Okupljanjem jednog broja stručnjaka u Muzeju istorije Jugoslavije u Beogradu, 13. juna 2014, nastavljen je ciklus stručnih muzejskih seminara, ovoga puta na temu „Muzeji kao mesta budućnosti“. Seminar je pokazao važnost strateškog pomeranja fokusa muzejskih institucija u Srbiji prema aktivnom i društveno angažovanom radu koji se ostvaruje kroz programe uključivanja publike, uže i šire društvene zajednice i njenih interesa, kao i stručnih zajednica. Pitanja koja su pokrenuta direktno su vezana za budućnost muzeja u Srbiji, a istaknuta je i neophodnost promena u načinu rada muzeja i njihovog učestvovanja u društvenom životu.

Važnost regionalnog povezivanja i bliže međusektorske saradnje, ponovo je istaknuto, ovoga puta na Konferenciji „Muzeji i kulturni turizam“, koja je u organizaciji NK ICOM-a Srbije održana septembra meseca na Zlatiboru. Potvrđena je važnost ICOM-a kao centra edukacije muzejskih profesionalaca, a područje Zapadnog Balkana kao mesto ujedinjenja stručnih kapaciteta i edukacije muzealaca i turističkih radnika. Bio je to ujedno peti susret regionalnih nacionalnih komiteta ICOM-a.

Povodom ratifikacije UNIDROIT konvencije, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije uputilo je zahtev Nacionalnom komitetu ICOM-a Srbije za izradu dokumenta koji sadrži analizu stanja zaštite kulturnih dobara i prirodnjačkih pokretnih predmeta u oblasti ilegalne trgovine i krijumčarenja kulturnih dobara. U okviru izveštaja data je analiza zakonskih okvira i organizacionih struktura koje se bave ovom problematikom, analiza efekata sprovođenja Konvencije, kao i predlozi struktura za stalno praćenje ove oblasti, a takođe su predložene neophodne mere i aktivnosti vezane za navedenu problematiku. Za potrebe sastavljanja ovog dokumenta oformljena je radna grupa stručnjaka iz relevantnih oblasti i institucija, a Ministarstvo je veoma pozitivno ocenilo izradu pomenute studije istraživanja.

Ove godine pokrenut je postupak za donošenje zakona o izmenama i dopunama zakona o kulturi, koji je sadržao niz nepravilnosti i nedefinisanih delova, tako da je NK ICOM-a Srbije aktivno učestvovao u javnim raspravama na tu temu, a Ministarstvu kulture i informisanja je zvanično podneo 8 primedbi-komentara na navedeni Nacrt zakona, od kojih je većina prihvaćena.

Tema Međunarodnog dana muzeja u 2014. godini: Muzejske zbirke povezuju, podsetila

Plakat 10. evropske noći muzeja.

je da su muzeji žive institucije koje pomažu u stvaranju veza između prošlih i sadašnjih generacija i između kultura širom sveta. Ova tema je podsticala svest javnosti o ulozi muzeja u razvoju društva i promovisala vezu između posetilaca muzeja i zbirki sa kojima oni dolaze u interakciju.

Pored Međunarodnog dana muzeja, svake godine se održava i manifestacija pod nazivom: Evropska noć muzeja, čiji je *ICOM* institucionalni partner od 2011. godine. Evropsku noć muzeja je 2005. godine ustanovilo Ministarstvo kulture i komunikacija

Republike Francuske. Osnovna ideja ove manifestacije je da se publici omogući besplatan pristup muzejskim zbirkama i fondovima unutar produženog radnog vremena i naročito koncipiranog programa, a u skladu sa međunarodnim muzejskim standardima. Vodeći se navedenim principima, Nacionalni komitet *ICOM*-a Srbije je preporučio svim ustanovama kulture da se priključe ovim manifestacijama i da publici omoguće besplatan vikend u muzejima.

Slavko Spasić
Predsednik NK *ICOM*-a Srbije

AKTIVNOSTI REGIONALNE ALIJANSE *ICOM-A* ZA JUGOISTOČNU EVROPU U 2014. GODINI

Regionalna alijansa *ICOM-a* za jugoistočnu Evropu (*RA ICOM SEE*), čiji je predsednik Mila Popović-Živančević, usmerava svoje aktivnosti na prepoznavanje različitih kretanja i profesionalnih težnji, i koristi sve mogućnosti i načine zajedničke saradnje kako bi se na odgovarajući način rešavali neposredni stručni zadaci, ali i sprovodile nacionalne i regionalne strategije u oblasti nasleđa. Trudi se takođe da fleksibilno reaguje na specifične zahteve i potrebe razvoja muzeologije i zaštite nasleđa u regionu, u okviru koga se saradnja velikim delom razvija kroz realizaciju partnerskih projekata i kordinacijom brojnih regionalnih aktivnosti. Strateški projekat alijanse: Revitalizacija kulturnog i prirodnog nasleđa u regionu Jugoiistočne Evrope 2006–2016, služi kao osnovna platforma za regionalne aktivnosti u oblasti zaštite nasleđa i muzeologije i do sada se preko brojnih potprojekata odvijao partnerski sa organizacijama kao što su; *ICOM*, *UNESCO-BRESCE*, *GETTY Institutom*, Centralni institut za konzervaciju u Beogradu (CIK) i brojnim muzejima iz regiona jugoistočne Evrope.

Tokom 2014. *RA ICOM SEE* je imao nekoliko važnih međunarodnih i regionalnih aktivnosti, i realizovao je četiri planirana programa.

GODIŠNJI SASTANAK SAVETODAVNOG KOMITETA *ICOM-A*

U svojstvu predsednika *RA ICOM SEE*, Mila Popović-Živančević je na Godišnjem sastanku Savetodavnog komiteta (3. juni 2014, Pariz) predstavila rezultate regionalnih aktivnosti u Jugoistočnoj Evropi, na osnovu kojih su Savetodavni komitet, Izvršni odbor *ICOM-a*, i Komitet za strateško planiranje ovu regionalnu alijansu ocenili kao jednu od najaktivnijih i najefikasnijih u sprovođenju strategije *ICOM-a* u svakodnevnoj muzeološkoj teoriji i praksi, a u skladu sa potrebama regiona.

REGISTAR INCIDENATA

Projekat registracije i obrade podataka o incidentima vezanim za kulturno nasleđe u institucijama zaštite, kojim rukovodi Vesna Živković (Centar za preventivnu konzervaciju Dijana, CIK), je zajednička baza podataka koja će omogućiti evidenciju incidenta u institucijama zaštite ili na kulturnim dobrima, obradu podataka sa ciljem identifikacije najčešćih uzroka i posledica incidenata; analizu efikasnosti postojećih mera kontrole i procedura, kao i obezbeđivanje podataka za razumevanje rizika i predviđanje rizika za zaposlene i posetioce u institucijama zaštite, kao i za kulturno nasleđe. Baza je u formi web aplikacije a obuhvata: opšte informacije, unos podataka, postavljanje upita i izveštavanje.

RADIONICA RI ORG SEE

Iza akronima *RI ORG SEE* krije se deo edukativnih programa *RI ORG* koji je kreirao *ICCROM* iz Rima, a odnosi se na reorganizaciju muzejskih depoa. Ovaj projekat je usmeren na preventivnu zaštitu ugroženih muzejskih zbirki u zemljama u razvoju, na primenu metodologije *RI ORG*-a u sprovođenju promena u depoima, obezbeđivanje većeg potencijala za korišćenje zbirki, kao i njihovog pristupa i omogućavanje primene dugoročnih mera zaštite. Tokom 2014. radionica se odvijala u dve faze: 23–27. jun - priprema radionice u CIK-u usmerena na obuku predavača iz CIK-a za *RI ORG* metodologiju i pripremanje programa, i 5–25. oktobar - Radionica *RI ORG SEE* realizovana u CIK-u i Železničkom muzeju u Beogradu.

Obe Radionice je vodio Gael de Gišen (*Gael de Guichen*), nekadašnji savetnik generalnog direktora *ICRROM*-a i jedan od najvećih eksperata za preventivnu konzervaciju u Svetu, na čiju je inicijativu i razvijena *RI*

Depo Železničkog muzeja pre reorganizacije.

Rad u depou Železničkog muzeja tokom reorganizacije.

Deo reorganizovanog prostora u depou Železničkog muzeja.

ORG metodologija za reorganizaciju depoa. U drugoj Radionici je učestvovalo 15 muzejskih profesionalaca iz 13 muzeja regiona SE Evrope i to iz Slovenije, Bosne i Hercegovine, Albanije, Makedonije, Crne Gore i Srbije.

Radionicu su partnerski organizovali CIK, Železnički muzej u Beogradu, RI ORG SEE i ICRROM, uz finansijsku podršku ICOM-a iz Pariza, Ministarstva kulture i informisanja Srbije i Anenberg fondacije.

RADIONICA: ZAŠTITA KULTURNOG NASLEĐA U VANREDNIM SITUACIJAMA

Radionica je održana u Banja Luci, od 12. do 16. novembra 2014. u Muzeju savremene umetnosti Republike Srpske. U okviru ove edukativne radionice predavači i moderatori iz CIK-a su nizom predavanja i prezentacija, uz živu interakciju sa polaznicima radionice i publikom, kroz grupne vežbe, diskusiju

Vesna Živković i učesnici programa radionica: Zaštita kulturnog nasleđa u vanrednim situacijama.

Vežbe simulacije tokom radionica: Zaštita kulturnog nasleđa u vanrednim situacijama.

Vežbe simulacije tokom radionica:
Zaštita kulturnog nasleđa
u vanrednim situacijama.

i zajednički rad pružali neophodna znanja o metodologiji zaštite kulturne baštine i adekvatnom reagovanju u uslovima prirodnih katastrofa.

Radionica je podrazumevala aktivne vežbe za formiranje tima za vanredne prilike, spašavanje oštećenih predmeta, pripremanje formulara za evakuaciju predmeta, simulaciju vanredne situacije, gde su učesnici organizovani u timove radili na spašavanju i evakuaciji „muzejskih“ predmeta „oštećenih“ u požaru i poplavi.

Radionica je uspešno okončana okruglim stolom i panel diskusijom na temu: Zaštita kulturnog naslijeđa u vanrednim situacijama. Učesnici okruglog stola bili su Mila Popović Živančević (CIK), Marjeta Mikuž (Narodni muzej Slovenije), Milica Kotur (Zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske), Maja Novaković (Muzej grada Iloka, Hrvatska) i Irena Soldat-Vujanović (pomoćnik ministra kulture Republike Srpske).

Radionica je ukazala na neophodnost organizovanja edukativnih radionica čiji cilj treba da bude stvaranje mogućnosti za poređenje, konsultacije i razmenu ideja o mogućim rešenjima zajedničkih problema u vezi sa vanrednim situacijama izazvanim prirodnim katastrofama.

Ovaj program je okupio trideset muzejskih profesionalaca iz BiH, Srbije, Hrvatske, Slovenije, Crne Gore i Makedonije. Program je vodila Vesna Živković (šef Centra za preventivnu konzervaciju Dijana), a u realizaciji

su još učestvovali Marija Radin (šef Centra sa dokumentacijom CIK-a) i Natalija Ćosić (konzervator za preventivnu konzervaciju CIK-a).

Organizatori Radionice bili su Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske, CIK, RA ICOM SEE, Nacionalni Komitet ICOM-a BiH, uz finansijsku podršku ICOM-a iz Pariza i fondacije „Prince Claus“ iz Amsterdama.

SEE MOSAIC PROJEKAT

Projekat regionalnog istraživanja: Konzervacija mozaika i obuka konzervatora u regionu Jugistočne Evrope (*SEE MOSAIC*), koji se uspešno odvija od 2011. godine, sprovodi se u osam zemalja regiona: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Makedoniji, Srbiji i Sloveniji.

Do sada je urađena baza podataka o antičkim mozaicima u Jugoistočnoj Evropi: podaci o antičkim mozaicima, kao i konzervaciji mozaika sa 39 arheoloških lokaliteta i iz 32 muzeja našeg regiona. Baza, dostupna na internet stranici www.seemosaics.org, ima za cilj predstavljanje rezultata istraživanja, podsticanje regionalne promocije mozaičkog nasleđa i aktivnosti vezanih za konzervaciju mozaika u Jugoistočnoj Evropi.

Tokom 2014. godine započela je druga faza projekta pod nazivom: Razvijanje mreže stručnjaka za konzervaciju mozaika i promocija mozaičkog nasleđa Jugoistočne Evrope (*SEE MOSAICS PROJECT: Second phase -*

Rad u okviru projekta SEE MOSAIC.

Deo učesnika XII Konferencije ICCM-a.

(Developing network of mosaic conservation professionals and promoting mosaic heritage in SE Europe), kao nastavak razvoja baze podataka o mozaičkom nasleđu regionala, i sa ciljem povezivanja institucija radi zajedničkog planiranja strategije zaštite, i širenja i jačanja mreže konzervatora mozaika u regionu.

Maja Franković i Brankica Lazarević (CIK) učestvovale su od 27. do 31. oktobra na XII konferenciji ICCM-a (*The 12th Conference of the International Committee for the Conservation of Mosaics - ICCM*), održanoj u Algeru (Sardinija), na kojoj su predstavile projekat posterom pod naslovom: *SEE Mosaics Project: From Survey to Professional Network, 2011-2014 Activities and Plans*. Tokom konferencije održan je sastanak sa predstavnicima Getty instituta za konzervaciju (*Getty Conservation Institute*) iz SAD o mogućnostima saradnje na polju konzervacije mozaika u regionu Jugoistočne Evrope.

Projekat vodi Maja Franković, a realizuje se partnerski sa CIK-om, uz podršku UNESCO-BRESCE i Nacionalne akademije za umetnost iz Sofije.

KOMENTAR

Delovanje RA ICOM SEE je deo kvalitetnog procesa decentralizacije i daljeg razvoja ICOM-a, kao i njegovog prilagođavanja procesima jačanja specifičnih i manjih regionala koji žele ravnopravnije učešće u sistemu ICOM-a. Delovanje RA ICOM SEE u oblasti zaštite nasleđa i muzeologije ima za cilj da poboljša razumevanje kod političkih, etničkih, verskih, kulturnih i drugih razlika. Nastoji da predstavlja deo pokretačke snage koja će dovesti do pozitivnih promena u muzeologiji i zaštiti nasleđa, ali tako da one odgovaraju i reaguju na potrebe u regionu jugoistočne Evrope. Radi na promociji regionalnih kulturnih sadržaja i uključuje se u kreiranje i razvoj zajedničke regionalne strategije za zaštitu nasleđa i razvoju muzeologije, a nastaviće da razvija metodologiju regionalne saradnje upravo kroz zajedničke strateške projekte, različite potprojekte i akcije, i druge aktivnosti na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

Mila Popović-Živančević
Centralni institut za konzervaciju, Beograd

NAGRADA NK *ICOM*-A SRBIJE

NAGRADA NACIONALNOG KOMITETA ICOM-A SRBIJE U 2014. GODINI

Nagrada se dodeljuje muzejima, muzejskim ustanovama i muzejskim radnicima kao priznanje za ostvarene izuzetne rezultate, ali i kao podstrek svim muzealcima za dostizanje najviših standarda kvaliteta u muzejskoj delatnosti i kreiranju nacionalnog kulturnog identiteta. Nagrada za ukupni doprinos (NAGRADA ZA ŽIVOTNO DELO), ustanovljena 2011, dodeljuje se za rezultate ostvarene u dužem vremenskom periodu, i to samo individualnim članovima ICOM-a. Za rezultate postignute tokom jedne godine dodeljuje se Godišnja nagrada, ustanovljena 2004, i to u četiri ravnopravne kategorije (MUZEJ GODINE, PROJEKAT GODINE, PUBLIKACIJA GODINE, KUSTOS GODINE), a za nju mogu da konkurišu svi iz muzejske delatnosti, bez obzira na to da li su, ili ne članovi ICOM-a.

U 2014. godini, za rezultate ostvarene do kraja 2013, Nagrada za ukupni doprinos dodeljena je Olgi Vasić, dugogodišnjem kustosu Prirodnjačkog muzeja u Beogradu, dok su na osnovu rezultata postignutih u 2013. proglašeni za projekat godine „Odrastanje u Kraljevu u XIX i XX veku“ i za publikaciju godine „Obrenovići u muzejskim i drugim zbirkama Srbije“.

OLGA VASIĆ, magistar bioloških nauka za oblast botanika, kustos-botaničar Prirodnjačkog muzeja u penziji, svoj naučni i stručno-muzejski rad posvetila je sakupljanju, naučnoj i stručnoj obradi, publikovanju, prezentaciji, zaštiti i trajnom čuvanju botaničkog kulturnog nasleđa, kao i proučavanju sastava, strukture i promena flore Srbije i Balkanskog poluostrva. Radno iskustvo, stečeno na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, u zvanju asistenta, i predavača na Višoj pedagoškoj školi u Beogradu, kao već formirani istraživač ponela je sa sobom u Prirodnjački muzej i prenела ga i udenu u poslove kustosa-botaničara, a njeno dalje naučno i stručno usavršavanje dovelo ju je i do stručnog zvanja muzejskog savetnika.

Sagledavajući njen rad kroz prikaze, analizu i ocenu stručne i naučne delatnosti, kao i ocenu ukupnog doprinosa, podršku su vrlo pozitivno, analitično, sistematično i afirmativno dale njene kolege naučni radnici i muzejski savetnici, kao i redovni profesori Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu i Farmaceutskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Svi oni su ukazali na svestrano stručno, naučno i opšte interesovanje, kvalitet ostvarenog rada kao i posvećenost poslu, aktivnostima i poslovima kojima se Olga Vasić skoro 42 godine bavila kao naučnik ili kustos. Znajući da poslovi kustosa u okviru zbirke i naučnog radnika imaju sličnosti u pristupu istraživanju, proučavanju građe i rekognosciranju, stručnoj obradi, prezentovanju i publikovanju istraženog i proučenog, ovi zajednički postulati su se kod Olge Vasić isprepletali i rezultirali velikim brojem bibliografskih jedinica (218). Tako je na primer sagledavamo kao urednika i priređivača (42) i autora (27) stručnih publikacija i radova, dok su rezultati njenog naučnog rada objavljeni u knjigama i naučnim časopisima. Urednik je 4 knjige, kao i autor 89 poglavlja u knjigama, koje se odnose na floru i vegetaciju Srbije i Mediteranskog područja, kao i brojnih radova u nacionalnim i međunarodnim naučnim časopisima, a rezultate svog rada saopštavala je i na 40, pretežno međunarodnih, ali i nacionalnih naučnih skupova i kongresa.

Olga Vasić je vrlo angažovana u strukovnim udruženjima i komisijama, kao što su Muzejsko društvo Srbije i NK *ICOM*-a Srbije, i u stručnim i naučnim nacionalnim i međunarodnim udruženjima (Savez društava biologa Jugoslavije, Srpsko biološko društvo, Srpsko ekološko društvo; međunarodna botanička organizacija *OPTIMA*), kao i u naučnim komisijama (predsednik Komisije za širenje znanja o mediteranskim biljkama i član nekoliko komisija organizacije *OPTIMA*), zatim kao član u upravnim telima naučnih organizacija (*OPTIMA International Board* i *Executive Council*), odborima naučnih ustanova (Odbor za floru i vegetaciju Srpske akademije nauka i umetnosti, Odbor za faunu i floru Crnogorske akademije nauka i umjetnosti), odborima nacionalnih i međunarodnih kongresa i skupova i uređivačkih odbora kapitalnih nacionalnih edicija o flori i vegetaciji Srbije. Bila je organizator i predsedavajući nekoliko simpozijuma u okviru međunarodnih naučnih kongresa i sesija (Svetski botanički kongres, kongresi *OPTIMA*, Balkanski botanički kongres).

Učesnik je na naučnim nacionalnim i međunarodnim projektima (rukovodilac projekta za Srbiju i Crnu Goru), a studijski je boravila u mnogobrojnim jugoslovenskim i inostranim muzejskim i naučnim ustanovama, izmađu ostalih u Makedoniji, Sloveniji, Engleskoj, Francuskoj, Grčkoj, Italiji, Austriji. Kao gostujući predavač držala je predavanja o flori Srbije na univerzitetima u Italiji (Palermo) i Grčkoj (Patras).

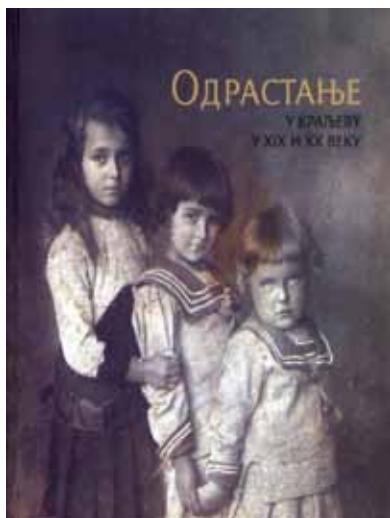
Bogato radno iskustvo potvrda je vrednog istraživača i naučnog radnika koji vrlo vešto svoje znanje prenosi i primenjuje i na muzejsku delatnost. Bila je autor, koautor ili saradnik na mnogobrojnim izložbama. Pamti se njen osmišljeni pristup u realizaciji jedne kompleksne, tematski i sadržajno vrlo interesantne izložbe pod nazivom: Drvo ili život sam, a potom su usledile i izložbe kao priče

na kojima je sve izgledalo lako, lepo i "slatko" kao i naslovi: Zeleno i crno - priča o čaju ili Crno i belo - priča o čokoladi. Izbor tema, način obrade i prezentacije tematskih sadržaja, dizajn publikacija i pratećeg materijala i likovno-tehnička postavka izložbi, dokaz su naučnog i stručnog muzeološkog znanja, stečenog i primjenjenog, u kome vidimo mesta i mogućnosti u daljem razvoju nekih novih ideja i tema.

Predлагаči da Olga Vasić poneše nagradu za ukupni doprinos, odnosno za rezultate postignute zaključno sa 2013. godinom, ugledni su muzejski radnici iz nekoliko nacionalnih muzejskih ustanova. Kolege i saradnici su posebno istakli njen doprinos u očuvanju, razvoju i unapređenju muzejskog rada i muzejske delatnosti u Srbiji i regionu, kao i njenu posvećenost kako naučnom i stručnom tako i dragocenom radu u strukovnim muzejskim udruženjima u Srbiji, što je sve i preporučilo kao neospornog kandidata za jednu od najprestižnijih nagrada, Nagradu NK *ICOM*-a Srbije za životno delo.

PROJEKAT GODINE, pod nazivom: Odrastanje u Kraljevu u XIX i XX veku, Narodnog muzeja Kraljevo, obuhvata realizaciju studijske izložbe, premijerno postavljene u Narodnom muzeju u Kraljevu (19. februar – 25. mart 2013) i reprizno u Muzeju istorije Jugoslavije u Beogradu (22. novembar 2013–15. januar 2014), i publikovanje istoimenog Zbornika radova čiji su urednici Ljubodrag P. Ristić i Dragan Drašković.

Kako se do sada, s obzirom na značaj koji ima, temi detinjstva i odrastanja nije posvećivala posebna pažnja, izložba i zbornik radova koji ima funkciju kataloga izložbe, predstavljaju prvi pokušaj sveobuhvatnog i sistematskog sagledavanja detinjstva u srpskoj građanskoj sredini. Odvažni pokušaj Narodnog muzeja u Kraljevu, da jednu univerzalnu temu – temu odrastanja svima poznatu kroz zajedničke imenitelje, predstavi putem reprezentativnog muzejskog materijala i građe na ubičajeni način u aktuelnoj muzejskoj praksi, izložbom i katalogom, uspešno je realizovan prikazivanjem odrastanja iz opšteg aspekta i kroz istoriju odrastanja na mikroplanu grada Kraljeva. Stručni autorski tim, koji nejvećim delom čine zaposleni u Muzeju, što daje poseban značaj projektu, uspeo je da tokom

istraživačkog rada u više naučnih oblasti (istorija, pedagogija, etnologija, arheologija, istorija umetnosti), sakupi, naučno i stručno priredi, prezentuje i publikuje obimnu građu i tako dokaže svu vrednost i značaj multidisciplinarnog pristupa u obradi teme.

Shodno tome je u uvodnom tekstu i jasno definisan cilj ovog kompleksnog projekta da se: ... muzeološki, slojevito i tematski pregledno prikažu svima zajednički segmenti odrastanja, kao što su porodični život i vaspitanje dece od najranijeg doba, razvoj prosветe i školstva, sadržaji kojima su devojčice i dečaci ispunjavali svoje slobodno vreme, kao i uticaj države i društvenih organizacija i političkih ideologija na mlađe. Na svima prepoznatljiv i slikovit način predstavljena je istorija odrastanja u prethodna dva veka, na mikroplanu Kraljeva, veoma nalik odrastanju dece u drugim gradovima Srbije i Jugoslavije.

Izložba kroz nekoliko tematskih celina, sa jednostavnim ali vrlo rečitim naslovima i podnaslovima, odrastanje u Kraljevu u XIX i XX veku prikazuje putem muzejskih predmeta, fotografija, arhivske građe i trodimenzionalnih objekata, i upoznaje posetioca sa postupnim fazama u sazrevanju i odrastanju svakog čoveka. Prikazani su načini na koje je srpski narod vaspitavao svoju decu „od kolevke pa do zrelosti“, iz kojih se nameće uvek isti zaključak da vaspitanje pripada roditeljima, porodici i kući i čini temelj društvenog vaspitanja. Paralelno su prikazani i savremeni pogled na vaspitanje, kao i vaspitanje u gradovima i varošima. Izložba pruža kompletну sliku i doživljaj odrastanja u porodičnom i školskom okviru, u svetu kulture i umetnosti, odrastanja u Kraljevu tokom godina „opasnog življenja“

(Balkanski, Prvi i Drugi svetski rat, ratovi deve desetih godina XX veka), u vreme uspeha i napretka, poleta i rada, odrastanja u duhu kolektivizma i sporta, kao i nekadašnjih dečjih igara od kojih neke traju i danas. Ova jednostavna i u muzeološkom smislu klasična izložba, u potpunosti je opravdala svoj cilj jer predstavlja osmišljeno povezivanje i prezentovanje istražene i proučene građe sa muzejskim materijalom.

Zbog značaja i obima teme koju su obrađivali, autori su priredili i sadržajan reprezentativni Zbornik radova obima 185 stranica, sa 103 fotografije, u tiražu od 500 primeraka. Ova publikacija je rezultat proučavanja i istraživačkog rada osam autora od kojih je petoro iz Muzeja. Kao i na izložbi, njihovim tekstovima (radovima) obuhvaćeni su svi periodi odrastanja, od rođenja do punoletstva, obrađeni kroz nekoliko tematskih celina u okviru kojih je hronološki predstavljeno: detinjstvo u porodičnom okrilju tokom XIX i XX veka, deca i mladi u Srbiji viđeni očima stranaca tokom XIX veka, školovanje dece od prvih škola u okviru manastira do modernih osnovnih i srednjih škola, kao i školovanje u inostranstvu, zatim deca u ratovima, mladi u državnim i društvenim organizacijama, začetak i razvoj pedagoške nauke u Srbiji u XIX veku, zdravstvena zaštita dece, i raznovrsni oblici i načini organizovanja slobodnog vremena dece i omladine. Zbornik čine prilozi naučnih i stručnih muzejskih i arhivskih poslenika koji su istovremeno i autorski tim sa stručnim saradnicima koji su realizovali projekat. Kako smo se do sada u istoriografiji, pedagogiji, a posebno muzeologiji, redje sretali sa istraživačkim radovima na temu detinjstva i odrastanja sa istorijskim pristupom i sveobuhvatnim predstavljanjem, Zbornik sam po sebi predstavlja izvanredni doprinos, ali projekat Narodnog muzeja Kraljevo: Odrastanje u Kraljevu u XIX i XX veku, podarivši nam istovremeno izložbu i Zbornik radova, otiašao je i korak dalje.

Vrednost projekta ogleda se i u principu koji je dosledno primjenjen tokom njegove realizacije, po kome svaki razvojni period odrastanja, iako predstavljen kao posebna celina, ima svoj prirodni nastavak u sledećoj celini, tako da se celine nadovezuju i nižu, kao i godine života, od detinjstva do mladosti. Svaka tematska celina je jedna ispričana priča o tome šta je obeležilo određeni period odrastanja, koji je bio

najbolji, najlepši, šta se i po čemu pamtilo, šta se dobilo, zaboravilo, izgubilo...

Razmatrajući vreme odrastanja u Kraljevu kroz izložbu i Zbornik radova (u funkciji kataloga izložbe), stručno istraživački tim okupljen oko Muzeja ponudio je zajedničke okvire, kako vremenske tako i prostorne, u kojima se smestilo detinjstvo i odrastanje svakoga od nas, i tako omogućio da Narodnom muzeju iz Kraljeva pripadne prestižna Nagrada NK ICOM-a Srbije za projekat godine.

PUBLIKACIЈU GODINE: Obrenovići u muzejskim i drugim zbirkama Srbije I, čiji su urednici Aleksandar Marušić i Ana Bolović, izdao je Muzej rudničko-takovskog kraja 2013. godine.

Pred nama je publikacija koncipirana na osnovama kako tradicionalne tako i savremene muzeologije i predstavlja dobru kombinaciju tradicionalnog i novog pristupa i rada na prezentovanju kulturne baštine. Nastala je kao rezultat naučnog i stručno-istraživačkog rada 13 stručnjaka iz 10 eminentnih ustanova, koji su kataloški popisali i opisali zaostavštinu dinastije Obrenović iz 13 muzeja, galerija, arhiva i manastira na području Srbije (uključujući dokumente i štampani materijal).

Posle uvodnog teksta slede tekstovi o zaostavštini Obrenovića po ustanovama: Zaostavština Obrenovića u Istorijском muzeju Srbije (636 predmeta), Tematski vodič kroz fondove i zbirke Istorijskog arhiva Beograda (92 predmeta), Dela koja se odnose na porodicu Obrenović u Galeriji Matice srpske (55 predmeta), Obrenovići i Smederevo: letnji dvor u fondu muzeja Vojvodine i Ostavština u gradskom muzeju (23), Dinastija Obrenović u zbirkama Zavičajnog muzeja u Jagodini (8), Obrenovići u Istorijskoj zbirci u Narodnom muzeju u Kraljevu (58 predmeta), Zbirka fotografija članova dinastije Obrenović (Zbirka vladari i vladarske porodice) (15), Ostavština dinastije Obrenović u manastiru Krušedol (47), Album fotografija Niša, Prokuplja i Kuršumlije poklonjenih knezu Milanu Obrenoviću iz zbirke Narodnog muzeja u Nišu (1), Zbirka oružja barona Nikolića u Narodnom muzeju u Zrenjaninu (36). Ukupno je predstavljen 971 predmet uz reprezentativne fotografije vrednijih primeraka. Kraćim uvodnim tekstom predstavljena je i svaka ustanova u kojoj

se predmeti nalaze i čuvaju, sa podacima o poreklu i istorijatu muzealija.

Predmeti predstavljeni u publikaciji simbolizuju jedno davno prošlo vreme, a karakterišu ih retkost, reprezentativnost i neponovljivost. Njihovom stručnom obradom (kataloški popis, opis predmeta) formirana je jedinstvena baza podataka koja će biti i osnov za dalja istorijska i muzeološka istraživanja, kao i za planirana naredna izdanja vezana za zaostavštinu dinastije Obrenović. Na taj način je ostvaren primarni zadatak osnovne delatnosti zaštite kulturne baštine.

Publikacija, koja je rezultat višegodišnjeg rada na prikupljanju, obradi i prezentovanju muzejskih i arhivskih predmeta vezanih za vladarsku porodicu Obrenović, predstavlja svojevrsno svedočanstvo o njihovom privatnom i društvenom životu i vremenu u kome su živeli. Nimalo nije slučajno što se ovog posla latio Muzej rudničko-takovskog kraja u nameri da obezbedi da Gornji Milanovac postane značajno mesto sećanja u stvaranju identiteta moderne Srbije u XIX veku. Publikacija je predstavila Muzej kao savremeno orientisanu ustanovu, koja se u svojoj delatnosti posebno ističe u kreiranju nacionalnog kulturnog identiteta i stoga je neosporno zaslужila Nagradu NK ICOM-a Srbije za publikaciju godine.

Branislava Jordanović
Predsednik Komiseje za dodeljivanje
Nagrade NK ICOM-a Srbije

ČASOPIS ICOM SRBIJA

UPUTSTVO ZA PRIPREMU RUKOPISA

Glasilo Nacionalnog komiteta *ICOM*-a Srbije. Izlazi krajem godine za tekuću godinu. Objavljuje članke, eseje, komentare, prikaze i stručne radove iz oblasti muzejske struke, nauke i prakse, u okviru rubrika: **Tema broja** (značajna i aktuelna tema iz struke, rada *ICOM*-a i NK *ICOM*-a Srbije), **Predstavljamo** (muzej/muzejsku ustanovu, istaknutog muzejskog delatnika, izložbu, publikaciju, projekat iz Srbije), **Veliki muzealci** (portreti značajnih srpskih i svetskih muzealaca), **Stručni radovi** (koji prethodno nisu publikovani u celini), **Učestvovali smo** (na stručnim/naučnim skupovima, muzejskim manifestacijama u zemlji/inostranstvu), **Posetili smo** (muzej/izložbu u inostranstvu), **Jubileji** (godišnjice ustanova/manifestacija), **Nagrade** (dobjitnici nagrada u tekućoj godini, koje ne dodeljuje NK *ICOM*-a Srbije), **Nagrada NK ICOM-a Srbije** (dobjitnici Nagrade u tekućoj godini), **NK ICOM-a Srbije u 20..-** (kritički osvrt na najvažnije događaje/odлуke/aktivnosti u tekućoj godini), **Iz arhiva** (kratke vesti iz prošlosti muzeja i muzeologije).

UPUTSTVO ZA PRIPREMU RUKOPISA

TEKST:

STRUKTURA: naslov, ime(na) i prezime(na) autora, naziv ustanove(a), adresa autora, tekst i prilozi.

POGLAVLJA: logične sadržajne celine u okviru obrade teme sa odgovarajućim naslovom, ili celine u okviru stručnog rada koje po sadržaju predstavljaju: uvod, materijal i metode, rezultate, diskusiju, zaključke i literaturu;

FUSNOTA (Footnote): samo za neophodne dodatne kratke informacije koje ne mogu da se uklope u osnovni tekst.

TEKST: jasan, pregledan, bez suvišnih detalja, besprekornog stila i jezika, na srpskom jeziku;

NAČIN PISANJA: *Microsoft Word*; font: *Times New Roman* 12, latinica; margine (*Margins*): 2,54 cm; pasus (*Paragraph*): indentacija leva/desna (*Indentation Left/Right*) 0, posebna (*Special*) bez uvlačenja prvog reda (*none*); razmak između pasusa (*Spacing*): pre (*Before*) 0, posle (*After*) 0, pasuse razdvojiti sa *Enter* dodatim jednim praznim redom; prored (*Line spacing*): 1,5.

OBIM: 2–6 stranica A4, za stručne radove do 10 stranica.

NAVODENJE LITERATURNIH IZVORA U TEKSTU: u zagradi prezime autora i godina štampanja (npr. Drobnjaković 1932), ili u zavisnosti od sklopa rečenice samo godina u zagradi; u slučaju više od 2 autora navodi se prezime prvog i oznaka *et al.* (npr. Mišić *et al.* 1958); u slučaju da se iz iste godine pojavljuje više radova istog(ih) autora, od drugog rada posle godine dodati redom: *a, b, c,...* (npr. Vasić 1987, 1987*a*, 1987*b*).

LITERATURA: sa izuzetkom monografskih bibliografija literaturu čine samo radovi citirani u tekstu. Kod koautorskih radova navode se prezimena i inicijali imena svih autora. Imena autora i bibliografski podaci za evropske jezike pišu se u originalu jezika i pisma, sa izuzetkom za grčki, bugarski i ruski koji se transkribuju na latinicu; za arapski, kineski, jidiš i dr. daje se engleska verzija.

RADOVI U ČASOPISIMA I ZBORNICIMA RODOVA: prezime(na), inicijal(i) imena, godina štampanja (ako se navodi više radova jednog autora u istoj godini od drugog rada se dodaju: *a, b, c,...*), naslov rada, naziv časopisa (koristiti samo zvanične

skraćenice), broj (arapski) godišta, broj (arapski) sveske u zagradi, stranice (od-do); mesto izdavanja navodi se samo za časopise koji imaju isti ili sličan naziv;

KNJIGE I PUBLIKACIJE MONOGRAFSKOG KARAKTERA:
prezime(na), inicijal(i) imena, godina štampanja, naslov, izdavač i mesto izdavanja (stranice se ne navode);

POGLAVLJA U KNJIGAMA I MONOGRAFIJAMA:
prezime(na), inicijal(i) imena, godina štampanja, naslov poglavlja, *In*, prezime(na) i inicijal(i) imena urednika, (*ed./eds*), naslov knjige/monografije, broj (arapski) toma, stranice poglavlja (od-do), izdavač, mesto izdavanja.

PRIMERI:

Vrtiprah, V. (2006): Cultural Resources as a Tourist Supply Factor in the 21st Century. – Ekomska misao i praksa 15(2): 279–296.

Radić, N. (2012): Pusen i petokraka. Zbirka slika druga predsednika. – Galerija Matice srpske, Novi Sad.

Pavković, F. N. (2002): Socijalna etnologija u delu Sime Trojanovića. *In*: Antonić, D. & Omčikus-Bižić, V. (*eds*): Na početku. Dr Sima Trojanović, istraživač, naučnik i prvi čuvar Etnografskog muzeja, 83–114. – Etnografski muzej Srbije, Beograd.

TABELE: koristiti samo kada je neophodno i to bez ponavljanja podataka već datih u tekstu ili na grafikonima.

PRILOZI (fotografije, tabele, grafikoni, mape), označeni brojevima po redosledu pojavljivanja, u tekstu se navode u zagradi: (Sl. 1), (Tab. 1).

LEGENDE/POTPISI ZA PRILOGE daju se na kraju rukopisa, označeni odgovarajućim brojevima prema redosledu pojavljivanja u tekstu; **ZA FOTOGRAFIJE** po mogućству u zagradi navesti ime i prezime autora fotografije, mesto i godinu snimanja.

PRILOZI:

PRILOGE (fotografije, tabele, grafikoni, mape) dati u posebnim fajlovima u čijem imenu treba da stoji ime i prezime autora (ili prvog autora) i broj koji označava redosled pojavljivanja u tekstu (npr. Bojana Popović 1).

FOTOGRAFIJE: u originalnom digitalno snimljenom obliku bez veštačkog podizanja broja piksela primenom bilo kog programa, u formatima: *tiff*, *psd*, *pdf*, *jpg*, veličine najmanje 300 KB (poželjno 600 KB – 1 MB i više), besprekornog kontrasta, dobro kadrirane (fotografije muzejskih predmeta sa dovoljno prostora oko objekta).

**ICOM SRBIJA
4, 2014, Beograd**

Izlazi jedanput godišnje.
Godina IV.

Izdaje: Nacionalni komitet ICOM-a Srbije
Trg Republike 1a, Beograd, *icom.serbia@gmail.com*.
Za izdavača: Slavno Spasić, predsednik NK ICOM-a Srbije.

UREDNIŠTVO

Olga Vasić (urednik)
Vera Bogosavljević Petrović
Marija Bujić
Marina Cvetković
Jasmina Jakšić Subić
Branislava Jordanović
Jelena Tucaković (dizajn, prelom, priprema za štampu)

Tiraž:
300 primeraka.

Štampa:
DMD, Beograd.

Objavljivanje časopisa finansiralo je Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije.

**MEĐUNARODNI SAVET MUZEJA
NACIONALNI KOMITET ICOM-A SRBIJE**

INTERNATIONAL
Museum Day

18.
MAJ
2015

MUZEJI ZA ODRŽIVO DRUŠTVO

MEĐUNARODNI DAN MUZEJA

INTERNATIONAL COUNCIL OF MUSEUMS
CONSEIL INTERNATIONAL DES MUSÉES
CONSEJO INTERNACIONAL DE MUSEOS

#MuseumDay

www.iwdicom.museum

www.facebook.com/internationalmuseumday

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

069

ICOM Srbija : časopis Nacionalnog
komiteta međunarodnog saveta muzeja -
Srbija/urednik Olga Vasić. - 2011, br. 1 (dec.)-
- Beograd : Nacionalni komitet ICOM-a
Srbije, 2011- (Beograd : DMD). - 28 cm

Godišnje.
ISSN 2217-7531 = ICOM Srbija
COBISS.SR-ID 187840012

